

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СУНЬ ЦЗЯЇ

УДК 811.161.2'272'37'42:316.774(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**«КОНЦЕПТ ДОРОГА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ»**

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі
гуманітарних наук за спеціальністю 035 Філологія

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Сунь Цзяї (Сунь Цзяї)

Науковий керівник: Швець Ганна Дмитрівна, доктор педагогічних наук,
кандидат філологічних наук, доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Сунь Цзяї. Концепт ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2026.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню структури, фреймової організації та способів репрезентації концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі у 2014–2025 рр. У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, зумовлену посиленням ролі масмедійного дискурсу в умовах російсько-української війни та зростанням когнітивно-дискурсивного потенціалу концепту ДОРОГА як ключового маркера воєнного, гуманітарного, політичного й екзистенційного досвіду сучасного українського суспільства. Визначено мету та завдання дослідження, окреслено об'єкт і предмет, описано матеріал і джерела дослідження, а також методи аналізу. Схарактеризовано наукову новизну, теоретичне й практичне значення дисертації, подано відомості про апробацію результатів дослідження та публікації за темою роботи, а також описано структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «*Теоретичні та історичні засади концептології медійного простору*» розглянуто основні підходи до трактування поняття масмедійного дискурсу в сучасній лінгвістиці, окреслено історію становлення дискурс-аналізу та ключові напрями дослідження мови масмедіа. Проаналізовано співвідношення понять мова, мовлення, текст і дискурс. Систематизовано теоретичні положення лінгвоконцептології та фреймової семантики. Розкрито специфіку концепту як ментальної та дискурсивної одиниці, схарактеризовано його поняттєвий, образний і ціннісний складники. Окрему увагу приділено фреймовому підходу до аналізу концептів. Здійснено огляд вітчизняних і зарубіжних досліджень концептів ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ. Показано, що

зазначені концепти мають архетипну, символічну та аксіологічну значущість і широко функціонують у різних типах дискурсу.

У другому розділі *«Концепт ДОРОГА у воєнному масмедійному дискурсі України (2014–2025 рр.)»* висвітлюється еволюція та багатовимірні репрезентації концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі в умовах війни. У п. 2.1. проаналізовано номінативне поле концепту ДОРОГА, встановлено його багатовимірну й ієрархічно організовану структуру, що охоплює просторово-ландшафтний, суб'єктно-акціональний та екзистенційно-світоглядний рівні концептуалізації. У п. 2.2 *«Дорога як національна стратегія: концепт ДОРОГА в публічних промовах Президента України В. Зеленського»* доведено, що до 2022 р. образ дороги у промовах Президента функціонував переважно в контексті інфраструктурного розвитку, реформ і модернізації держави. Після початку повномасштабного вторгнення ДОРОГА набуває значення шляху боротьби, руху до перемоги, духовного та національного відродження. Риторика для зовнішньої аудиторії зосереджується на цивілізаційному виборі України та спільних цінностях із Заходом; для внутрішньої – на консолідації суспільства, підтриманні віри та моральної єдності.

У центрі уваги п. 2.3 *«Дороги єдності: символіка спільного простору у трансмедійних практиках (Радіодиктант національної єдності)»* – семантичне наповнення концепту, його образно-ціннісні параметри та динаміка актуалізації від початку проведення диктанту до сучасного періоду. Виокремлено основні когнітивні сектори реалізації концепту та встановлено, що концепт вербалізується широким спектром засобів – від топонімів до розгорнутих метафоричних структур. Доведено, що після 2022 р. у текстах домінують мотиви вимушеного переселення, руйнування інфраструктури, небезпеки, невизначеності та психологічної напруги. Образ дороги переходить із нейтрального просторового орієнтира до символу воєнного досвіду, колективної травми та стійкості.

У п. 2.4 *«Дороги втрати та болю: вербалізація травматичного досвіду тимчасового переміщення та біженства»* проаналізовано мовну репрезентацію

субконцептів ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ і БІЖЕНЕЦЬ як ключових елементів ближньої периферії концепту ДОРОГА в офіційному новинному та внутрішньогруповому соцмедійному дискурсах. Показано, що в інституційному масмедійному сегменті образ переселенця постає переважно в межах адміністративно-статистичної моделі, тоді як у дискурсі самих переселенців лексема набуває функцій самоідентифікації, консолідації та вираження емоційного досвіду втрати дому й подолання стигматизації. Порівняльний аналіз демонструє, що до повномасштабного вторгнення ДОРОГА в дискурсі переселенців сприймалась переважно як засіб втечі від локальної небезпеки, тимчасовий етап з надією на повернення або новий старт, а після 2022 р. перетворюється на центральну метафору тотальної втрати, виживання та колективного досвіду національного масштабу. Натомість у дискурсі біженців ДОРОГА стає межею ідентифікаційного зламу, почуття іншості, травми та залежності від чужого простору без гарантії повернення.

У п. 2.5 *«Дороги спротиву та служіння: медіадискурс військових, фіксерів, волонтерів і госпітальєрів»* показано, що дорога набуває багатозначності як бойова арена, гуманітарний коридор, медичний маршрут («дорога життя») та об'єкт стратегічного планування та ризику. Концепт реалізується через субфрейми «дорога як місія», «дорога як доказ», «дорога як пастка/зона ризику», «дорога як моральний вибір» та «дорога колективної пам'яті».

У п. 2.6 *«Тревелблоги: трансформація концепту ДОРОГА в умовах війни»* продемонстровано, що до 2022 р. концепт асоціювався з подорожами, відкриттям, культурним обміном і пізнанням України, а суб'єктами руху були туристи, мандрівники, історики, місцеві мешканці; маршрути та інфраструктура демонстрували відкритість і автентичність простору. Після початку повномасштабного вторгнення концепт набуває кризової та екзистенційної семантики: центральними суб'єктами стають переселенці, біженці, військові, волонтери, активісти, технічні експерти; маршрути трансформуються у шляхи порятунку, евакуації, гуманітарної допомоги та фронтових переміщень,

інфраструктура руйнується або обмежується блокпостами й тимчасовими притулками, а перешкоди руху включають обстріли, мінування та транспортні колапси.

Узагальнену модель у п. 2.7 *«Структура концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі: узагальнена фреймова модель із часовою динамікою»* розроблено з урахуванням часової динаміки та трансформації семантики. Ядро концепту вміщує незмінний компонент (переміщення, локальність, напрямок) та змінний (трансформація від лінійного шляху до складного маршруту з небезпеками, бар'єрами; поступовий перехід від безіменних просторів до маркованих; від загального напрямку до стратегічно-тактичного); на ближній периферії спостерігається розширення множини суб'єктів; інтенсифікація перешкод та динаміка модальності від можливості до обов'язку й незворотності; на дальній периферії зафіксована зміна семантичного навантаження: інфраструктурний потенціал (2000–2013 рр.); виживання, переселення (2014–2021 рр.); місія, порятунок, пам'ять (2022–2025 рр.). Зауважено семантичну дзеркальність: те, якою стає дорога – таким є стан суспільства.

У третьому розділі *«Дорога травми та відновлення: масмедійна репрезентація досвіду спільнот, постраждалих внаслідок війни в Україні»* проаналізовано концепт ДОРОГА як концепт у дискурсі суспільства неперервної травми з акцентом на відображення соціальних екзистенційних трансформації під час війни. У п. 3.1 *«Дорога після фронту: концепт ДОРОГА в мовленні поранених»* встановлено, що концепт ДОРОГА у мовленні поранених військових охоплює реальні маршрути евакуації (ядро), процес реабілітації та адаптації до нового тіла, внутрішню роботу пам'яті та переосмислення пережитого (ближня периферія), а також пошук нової ідентичності та сенсу життя після травми (дальня периферія).

У п. 3.2 *«Дорога як осмислення травматичного досвіду: мовні прояви ПТСР у ветеранів»* зазначено, що у ядрі концепту ДОРОГА сконцентровано

відчуття безнадійної подорожі між війною і мирним життям; ближня периферія відбиває повернення агентивності у маршрутах реінтеграції та терапії; дальня периферія фіксує перетворення травми на ресурс сенсу.

У п. 3.3 *«Дорога жалоби: мовна репрезентація втрати в родинах загиблих»* показано, що дорога постає нелінійним процесом, який охоплює ритуальні маршрути прощання та внутрішні психологічні траєкторії втрати. Виокремлено ключові слоти: шок і заперечення, гнів, провина, спогади, інтеграція в теперішнє та продовження справи загиблого. Сформовано фреймову модель концепту «дорога жалоби», у межах якої ядро охоплює гострі переживання втрати; ближня периферія репрезентує процес поступової інтеграції втрати у повсякденне життя через осмислення провини, актуалізацію спогадів, відновлення рутин та формування нових соціальних ролей; дальня периферія відображає трансформацію особистого болю у соціально значущий досвід через меморіальні практики, волонтерство та публічне свідчення.

У п. 3.4 *«Втрачені дороги дитинства: посттравматичне мовлення дітей і підлітків»* доведено, що у дитячих наративах дорога функціонує насамперед як шлях фізичного виживання (утеча, депортація, евакуація) (ядро), водночас символізуючи втрату дому, батьків і самого дитинства (ближня периферія) та шлях подолання травми і формування нової ідентичності (дальня периферія).

У п. 3.5 *«Дорога/подорож як ретрит»* показано, що подорожі (гірські походи та спільні виїзні практики) осмислюються як послідовність терапевтичних етапів: рух → випробування → колективна підтримка → повернення, які вербалізуються метафорикою підйому, «другого дихання», оновлення. Фреймовий аналіз дозволив виокремити ядро концепту (тілесний рух, реабілітаційні практики, відчуття відновлення), ближню периферію (солідарність, ритуали спільності, колективна дейксисність) і дальню периферію (пошук сенсу, духовне відродження, мета-наратив національного поступу).

У п. 3.6 *«Іронія як спроба осмислення воєнно-політичного контексту: концепт ДОРОГА в межах українського сегмента соцмереж»* потрактовано

іронію у межах як ключовий механізм, який переосмислює дорогу від буденного «шляху з ямами» до потужного символу колективної витримки, стратегічної кмітливості та переможного руху вперед.

У п. 3.7 «Узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА в суспільстві у стані травми війни (на матеріалі українського масмедійного дискурсу)» розроблена додаткова модель, яка розкриває образ дороги як багатоплановий інструмент осмислення травми війни: концепт вбирає у себе досвід межі між життям і смертю, процес лікування та відновлення тіла, змінений ритм часу й руйнування усталеної ідентичності. На ближньому колі значень проступають соціальні й терапевтичні сценарії, а дальнє коло фіксує граничні та символічні виміри – від образу втрати орієнтирів до духовних, культурних та політичних інтерпретацій.

На перетині моделей обох розділів сформовано *Інтегральну фреймову модель концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі (2014–2025 рр.)*, яка демонструє, що ДОРОГА еволюціонує від інфраструктурно-географічного простору до траєкторії виживання та порятунку; ритуальної й символічної категорії; психотерапевтичного та екзистенційного ресурсу й культурного та духовного символу стійкості.

Ключові слова: дорога, концепт, масмедіа, медіалінгвістика, дискурс, наратив, мовна картина світу, концептосистема, (суб)фрейм, слот, дискурс-аналіз, прагматичний аспект, національна ідентичність, наративи травми.

ABSTRACT

Suen Jiayi. The Concept of ROAD in Contemporary Ukrainian Mass Media Discourse. – Qualifying scholarly work submitted as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 035 Philology – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2026.

The dissertation is devoted to the study of the structure, frame organization, and modes of representation of the concept ROAD in contemporary Ukrainian mass media discourse during 2014–2025. The introduction substantiates the relevance of the study, determined by the increasing role of mass media discourse in the context of the Ukrainian–Russian war and by the growing cognitive-discursive potential of the concept ROAD as a key marker of military, humanitarian, political, and existential experience of contemporary Ukrainian society. The aim and objectives of the research are defined; the object and subject are outlined; the material and sources of the study as well as the methods of analysis are described. The scientific novelty, theoretical and practical significance of the dissertation are characterized; information on the approbation of research results and publications on the topic is provided; the structure and scope of the dissertation are described.

The first chapter “*Theoretical and Historical Foundations of Conceptology in the Media Space*” examines the main approaches to interpreting the notion of mass media discourse in modern linguistics, outlines the history of the development of discourse analysis, and identifies key directions in the study of media language. The relationship between the concepts of language, speech, text, and discourse is analyzed. Theoretical principles of linguistic conceptology and frame semantics are systematized. The specificity of the concept as a mental and discursive unit is revealed; its conceptual, figurative, and axiological components are characterized. Particular attention is paid to the frame-based approach to concept analysis. A review of Ukrainian and foreign studies of the concepts ROAD, WAY and PATH is conducted. It is shown that these

concepts have archetypal, symbolic, and axiological significance and are widely used in various types of discourse.

The second chapter “*The Concept ROAD in the Wartime Mass Media Discourse of Ukraine (2014–2025)*” highlights the evolution and multidimensional representation of the concept ROAD in contemporary Ukrainian mass media discourse under wartime conditions. In the section 2.1 the analysis of the nominative field of the ROAD concept has been provided which reveals its multidimensional and hierarchically structured organization, encompassing spatial-landscape, subject-actional, and existential-worldview levels of conceptualization. Section 2.2 “*Road as a National Strategy: the Concept ROAD in Public Speeches of the President of Ukraine V. Zelenskyy*” demonstrates that until 2022 the image of the road in presidential speeches functioned mainly in the context of infrastructure development, reforms, and modernization of the state. After the beginning of the full-scale invasion, ROAD acquires the meaning of the path of struggle, movement toward victory, and spiritual and national revival. Rhetoric aimed at an external audience focuses on Ukraine’s civilizational choice and shared values with the West; rhetoric for the domestic audience focuses on social consolidation, maintaining faith, and moral unity.

Section 2.3 “*Roads of Unity: the Symbolism of Shared Space in Transmedia Practices (The National Unity Radio Dictation)*” focuses on the semantic content of the concept, its figurative and value parameters, and the dynamics of its actualization from the beginning of the dictation to the present period. The main cognitive sectors of the concept’s realization are identified, and it is established that the concept is verbalized through a wide range of means – from toponyms to extended metaphorical structures. It is proven that after 2022 the texts are dominated by motifs of forced displacement, destruction of infrastructure, danger, uncertainty, and psychological tension. The image of the road shifts from a neutral spatial landmark to a symbol of wartime experience, collective trauma, and resilience.

Section 2.4 “*Roads of Loss and Pain: Verbalization of the Traumatic Experience of Temporary Displacement and Refugehood*” analyzes the linguistic

representation of the subconcepts INTERNALLY DISPLACED PERSON and REFUGEE as key elements of the near periphery of the concept ROAD in official news and intragroup social media discourses. It is shown that in the institutional mass media segment the image of the displaced person is presented mainly within an administrative-statistical model, whereas in the discourse of displaced persons themselves the lexeme acquires functions of self-identification, consolidation, and expression of the emotional experience of losing one's home and overcoming stigmatization. Comparative analysis demonstrates that before the full-scale invasion ROAD in the discourse of displaced persons was perceived primarily as a means of escape from local danger, a temporary stage with hope of return or a new start, while after 2022 it turns into a central metaphor of total loss, survival, and collective experience on a national scale. In contrast, in the discourse of refugees ROAD becomes a boundary of identity rupture, a sense of otherness, trauma, and dependence on strange space without guarantees of return.

Section 2.5 *“Roads of Resistance and Service: Media Discourse of the Military, Fixers, Volunteers, and Paramedics”* shows that the road acquires polysemy as a combat arena, humanitarian corridor, medical route (“road of life”), and an object of strategic planning and risk. The concept is realized through the subframes “road as mission”, “road as evidence”, “road as trap/risk zone”, “road as moral choice”, and “road of collective memory”.

Section 2.6 *“Travel Blogs: Transformation of the Concept ROAD under Wartime Conditions”* demonstrates that prior to 2022 the concept was associated with travel, discovery, cultural exchange, and exploration of Ukraine, with tourists, travelers, historians, and local residents as subjects of movement; routes and infrastructure signaled openness and authenticity of space. After the beginning of the full-scale invasion, the concept acquires crisis and existential semantics: the central subjects become displaced persons, refugees, military personnel, volunteers, activists, and technical experts; routes transform into paths of rescue, evacuation, humanitarian aid, and frontline movement; infrastructure is destroyed or restricted by checkpoints and

temporary shelters; and obstacles to movement include shelling, mining, and transport collapses.

The generalized model in section 2.7 *“The Structure of the Concept ROAD in Contemporary Ukrainian Mass Media Discourse: a Generalized Frame Model with Temporal Dynamics”* is developed with regard to temporal dynamics and semantic transformation. The core of the concept contains an invariant component (movement, locality, direction) and a variable component (transformation from a linear path to a complex route with dangers and barriers; gradual shift from unnamed spaces to marked ones; from general direction to strategic-tactical orientation). In the near periphery, an expansion of the set of subjects is observed; intensification of obstacles and a dynamic shift of modality from possibility to obligation and irreversibility; in the far periphery, a change in semantic load is recorded: infrastructure potential (2000–2013); survival, displacement (2014–2021); mission, rescue, memory (2022–2025). Semantic mirroring is evidenced: what the road becomes reflects the state of society.

The third chapter *“The Road of Trauma and Recovery: Mass Media Representation of the Experience of Communities Affected by the War in Ukraine”* analyzes the concept ROAD as a concept in the discourse of a society of continuous trauma, with emphasis on the reflection of social and existential transformations during the war. Section 3.1 *“The Road after the Front: the Concept ROAD in the Speech of the Wounded”* establishes that the concept ROAD in the speech of wounded soldiers encompasses real evacuation routes (core), the process of rehabilitation and adaptation to a new body, inner memory work and reinterpretation of lived experience (near periphery), as well as the search for new identity and meaning of life after trauma (far periphery).

Section 3.2 *“Road as Comprehension of Traumatic Experience: Linguistic Manifestations of PTSD in Veterans”* notes that the core of the concept ROAD concentrates the feeling of a hopeless journey between war and peaceful life; the near periphery reflects the return of agency through routes of reintegration and therapy; the far periphery records the transformation of trauma into a resource of meaning.

Section 3.3 *“The Road of Mourning: Linguistic Representation of Loss in the Families of the Fallen”* shows that the road appears as a nonlinear process encompassing ritual routes of farewell and internal psychological trajectories of loss. Key slots are identified: shock and denial, anger, guilt, memories, integration into the present, and continuation of the fallen person’s cause. A frame model of the concept “road of mourning” is formed, in which the core encompasses acute experiences of loss; the near periphery represents the process of gradual integration of loss into everyday life through reflection on guilt, activation of memories, restoration of routines, and formation of new social roles; the far periphery reflects the transformation of personal pain into socially significant experience through memorial practices, volunteering, and public testimony.

Section 3.4 *“Lost Roads of Childhood: Post-Traumatic Speech of Children and Adolescents”* proves that in children’s narratives the road functions primarily as a path of physical survival (escape, deportation, evacuation) (core), while simultaneously symbolizing the loss of home, parents, and childhood itself (near periphery) and the path of overcoming trauma and forming a new identity (far periphery).

Section 3.5 *“Road/Journey as Retreat”* demonstrates that travel (mountain hikes and collective off-site practices) is conceptualized as a sequence of therapeutic stages: movement → trial → collective support → return, verbalized through metaphors of ascent, “second wind,” and renewal. Frame analysis made it possible to distinguish the core of the concept (bodily movement, rehabilitation practices, sense of recovery), the near periphery (solidarity, rituals of togetherness, collective deixis), and the far periphery (search for meaning, spiritual renewal, meta-narrative of national progress).

Section 3.6 *“Irony as an Attempt to Comprehend the Military-Political Context: the Concept ROAD in Memes of the Ukrainian Segment of Social Media”* interprets irony in memes as a key mechanism that rethinks the road from an everyday “path with potholes” into a powerful symbol of collective endurance, strategic ingenuity, and victorious forward movement.

Section 3.7 “*A Generalized Frame Model of the Concept ROAD in a Society in a State of War Trauma (Based on Ukrainian Mass Media Discourse)*” develops an additional model that reveals the image of the road as a multifaceted instrument for comprehending war trauma: the concept absorbs the experience of the boundary between life and death, the process of healing and bodily recovery, the altered rhythm of time, and the destruction of established identity. In the near circle of meanings, social and therapeutic scenarios emerge, while the far circle records boundary and symbolic dimensions – from the image of loss of orientation to spiritual, cultural, and political interpretations.

At the intersection of the models of both chapters, an *Integral Frame Model of the Concept ROAD in Contemporary Ukrainian Mass Media Discourse (2014–2025)* is formed, which demonstrates that the ROAD evolves from an infrastructural-geographical space into a trajectory of survival and rescue; a ritual and symbolic category; a psychotherapeutic and existential resource; and a cultural and spiritual symbol of resilience.

Keywords: road, concept, mass media, media linguistics, discourse, narrative, linguistic worldview, conceptual system, (sub)frame, slot, discourse analysis, pragmatic aspect, national identity, trauma narrative.

Список публікацій здобувачки за темою дисертації
Статті у наукових фахових виданнях України

1. Сунь Цзяї. Концепти ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ у компаративній дискурсивній парадигмі. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. Вип. 4(211). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-16>.
2. Сунь Цзяї. Медіадискурс та актуальні проблеми вербалізації концептів в українському медіапросторі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2025. № 71. С. 140–144. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.32>.
3. Сунь Цзяї. Вербалізація концепту ДОРОГА в текстах радіодиктантів національної єдності. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2025. Вип. 19. С. 240–247. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ufl.2025.19.4822>.
4. Сунь Цзяї. ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ як «суб'єкт дороги»: до питання концепту ДОРОГА у новинних медіа та онлайн-спільнотах переселенців. *Нова філологія*. Вип. 98. Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 173–182. DOI: 10.26661/2414-1135-2025-98-22.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Сунь Цзяї. Концепт ДОРОГА в масмедійному просторі. *Тези ІХ Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія ХХІ століття: нові дослідження і перспективи»*, 10–11 квітня 2025 року. С. 169–170.

6. Сунь Цзяї, Швець Г. Концепти ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ у кроскультурному аспекті. *Тези Міжнародної наукової конференції «Українська гуманітаристика в координатах сучасності»*, 14–15 листопада 2024 року. С. 108–109.
7. Сунь Цзяї, Швець Г. Д. Напрямки когнітивних досліджень у китайській лінгвістиці. *Тези VII Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи»*, 6–7 квітня 2023 року. С. 145–146.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПТОЛОГІЇ МЕДІЙНОГО ПРОСТОРУ	26
1.1. Медіадискурс: поняття, історія питання, актуальні проблеми	26
1.2. Теоретичні засади концептології і фреймової семантики та проблема вербалізації концептів у медійному просторі	49
1.3. Концепти ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ у дослідженнях українських та зарубіжних науковців	61
Висновки до Розділу 1	69
Список використаних джерел до Розділу 1	72
Розділ 2. КОНЦЕПТ <i>ДОРОГА</i> У ВОЄННОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ (2014–2025 рр.)	97
2.1. Номінативне поле концепту ДОРОГА	99
2.2. Дорога як національна стратегія: концепт ДОРОГА в публічних промовах Президента України В. Зеленського	111
2.3. Дороги єдності: символіка спільного простору в трансмедійних практиках (Радіодиктант національної єдності)	118
2.4. Дороги втрати та болю: вербалізація травматичного досвіду тимчасового переміщення та біженства	124
2.5. Дороги спротиву та служіння: медіадискурс військових, фіксерів, волонтерів і госпітальєрів	149
2.6. Тревелблоги: трансформація концепту ДОРОГА в умовах війни	159
2.7. Структура концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі: узагальнена фреймова модель із часовою динамікою	170
Висновки до Розділу 2	175
Список використаних джерел до Розділу 2	177

Розділ 3. ДОРОГА ТРАВМИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ: МАСМЕДІЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ СПІЛЬНОТ, ПОСТТРАВМАТИЧНИХ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ	195
3.1. Дорога після фронту: концепт ДОРОГА в мовленні поранених	196
3.2. Дорога як осмислення травматичного досвіду: мовні прояви ПТСР у ветеранів	201
3.3. Дорога жалоби: мовна репрезентація втрати в родинах загиблих	206
3.4. Втрачені дороги дитинства: посттравматичне мовлення дітей і підлітків .	219
3.5. ДОРОГА / ПОДОРОЖ як ретрит	226
3.6. Іронія як спроба осмислення воєнно-політичного контексту: концепт ДОРОГА в межах українського сегмента соцмереж	231
3.7. Узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА в суспільстві у стані травми війни (на матеріалі українського масмедійного дискурсу)	242
Висновки до Розділу 3	246
Список використаних джерел до Розділу 3	248
ВИСНОВКИ.....	258
ДОДАТКИ.....	262

ВСТУП

У сучасному масмедійно-політичному контексті концепти виступають ключовими когнітивно-дискурсивними одиницями, які структурують суспільні наративи та сенси. В умовах російсько-української війни¹ з її реаліями евакуаційних і гуманітарних коридорів, військових стратегічно-тактичних напрямів руху, життєвих доль, із відрізнаними або розкиданими світом шляхами, концепт ДОРОГА в масмедійному просторі набуває особливої різноплановості.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Наукові дослідження масмедійного дискурсу значно активізувалися з початком ХХІ ст., про що свідчать ґрунтовні розвідки та словники-довідники М. Беднарек, А. Белла, Дж. Ейчісон, Т. А. ван Дейка, Д. Льюїса, М. Маклуєна, Е. О'Кіфф, Н. Феркло, М. Василенка, А. Григораш, Г. Євсєвої, М. Жовтобрюха, А. Загнітка, Т. Коваль, Н. Лютянської, І. Мірошніченко, М. Навальної, А. Петренко, С. Потапенка, Л. Поліщук, К. Серажим, Д. Сизонова, О. Стишова, О. Турчак, О. Чередниченка, Г. Черемхівки, Л. Шевченко, М. Яцимірської та ін. Потужний і багатовекторний розвиток комунікативного простору, зокрема соціальних мереж, зумовив виокремлення *інтернет-лінгвістики* (М. Бордмен, Д. Гіббс, С. Геррінг, Д. Кристал, Л. Компанцева, Л. Мановіч та ін.) та становлення її важливих напрямів: *понятійний аналіз і лінгвістичні особливості віртуального медіадискурсу* (Дж. Ентін, Я. Вжещ, Н. Гудзь, М. Карпенко, Г. Кашуба, Н. Рудніченко, М. Чабаненко, С. Чемеркін, А. Шилінг, Н. Шкворченко), зокрема *лексико-семантичні характеристики соціальних медіа* (О. Дзюбіна, О. Дудоладова,

---

¹У сучасному масмедійному дискурсі трапляються різні номінації війни в Україні. Термін «російсько-українська війна» відображає позицію «агресор – жертва», варіант «українсько-російська війна» віддзеркалює логіку визвольної боротьби. Отже, якщо «російсько-українська війна» маркує зовнішній вектор агресії, то «українсько-російська війна» в медійному просторі підкреслює суб'єктність українського народу, який веде «велику визвольну війну проти російських загарбників». Обидва терміни побутують у сучасному дискурсі, репрезентуючи різні когнітивні ракурси: від фіксації факту нападу до акцентування на національному спротиві. Офіційна назва – «війна за Незалежність України» – була введена в правове поле влітку 2025 р. у Законі України «Про засади державної політики національної пам'яті українського народу» [Закон України 2025]. У нашій роботі будемо використовувати термін «російсько-українська війна», оскільки в масмедійному дискурсі він є найчастотнішим. |

Н. Єльнікова, С. Зайцева, Ю. Маковецька-Гудзь, М. Навальна, І. Серебрянська); *жанротворчі тенденції у віртуальному медіадискурсі* (О. Горошко, С. Єлісеєва, Р. Караміщева, Н. Коломієць, О. Луценко, Ю. Макаренко, С. Матвєєва, С. Нерян, Ю. Омельчук, Т. Полякова, І. Соколова, І. Тірон, С. Фіялка, С. Форманова, Л. Швелідзе); *комунікативні стратегії і тактики спілкування в соціальних мережах* (О. Бойко, І. Карпа, Л. Компанцева, Н. Кондратенко, О. Коневщинська, С. Нерян, В. Остроухов, В. Петрик, Г. Почепцов, М. Присяжнюк, Є. Скулиш, В. Слободян, Д. Тимчук, О. Тищенко, В. Хорошилова, І. Шевченко, Л. Швелідзе); *гендерні основи інтернет-комунікацій* (О. Горошко, Л. Компанцева), а також *компаративні дослідження у сфері інтернет-медіалінгвістики* (Дж. М. Баттефілд, Л. Славова, Л. Швелідзе) та ін.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження спирається на напрацювання лінгвоконцептології та когнітивної семантики, сформовані в межах західної філософської та лінгвістичної традиції (Арістотель, Р. Декарт, Б. Спіноза, Дж. Локк, Г. Фреге, Б. Рассел, Дж. Мур, Ф. Джексон, К. Пікок) і розвинуті в сучасній когнітивній лінгвістиці (Ч. Філлмор, М. Мінський, Р. Лангакер, Л. Барсалу, Е. Рош, М. Томаселло). В українському мовознавстві концепт як базову одиницю свідомості й культури осмислювали в лінгвокультурологічному та семантико-когнітивному вимірах О. Селіванова, В. Жайворонок, І. Голубовська, А. Приходько, В. Кононенко, С. Жаботинська, Н. Бондар, Ж. Краснобаєва-Чорна та ін., зосереджуючи увагу на структурі концепту, його аксіологічній природі та механізмах вербалізації. Проте дослідження концептів у масмедійному та політичному дискурсі здійснювалися переважно на матеріалі англomовних ЗМІ (А. Вербицька, Р. Коваленко, Н. Лютянська, М. Романюха, М. Сальтевська, Ю. Омельчук та ін.).

Концепти ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ посідають чільне місце в лінгвокультурологічних, когнітивно-семантичних і дискурсивних студіях українських та зарубіжних науковців, що зумовлено їхньою архетипною, сакральною та екзистенційною значущістю. У межах слов'янської традиції дорога

осмислюється як ритуально маркований локус переходу між світами, простір долі й життєвого вибору (О. Іліаді, І. Жигора). Політичний і медійний потенціал метафори шляху детально проаналізовано в болгарському політичному дискурсі Л. Цоневою, яка описала фреймову модель концепту ДОРОГА з акцентом на напрямі руху, меті, засобах пересування та постаті лідера. В українській лінгвоконцептології ґрунтовний опис концептів ШЛЯХ, ДОРОГА, ПУТЬ подано у працях Т. Радзієвської, А. Приходька, Н. Бондар і Т. Бондар, де окреслено їхню динамічну й статичну природу, понятійну, асоціативну та аксіологічну структуру, фразеологічний і символічний потенціал. Компаративний вимір репрезентують дослідження О. Пальчевської (англійська, французька, українська мови) та С. Кирилюк (німецька мова). Сукупно ці розвідки свідчать про багатоаспектність і полідискурсивність концепту ДОРОГА, водночас виявляючи відсутність його системного вивчення на матеріалі сучасного українського масмедійного дискурсу.

Актуальність обраної теми зумовлена посиленням ролі масмедійної комунікації та загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на розгляд функціонування мовних одиниць у площині ментальних процесів. Попри наявні праці з концептології та дослідження концептів у різних дискурсах, аналіз концепту ДОРОГА саме в українському масмедійному просторі в умовах війни та травматичного досвіду українського суспільства досі не був здійснений у комплексному вигляді, що й обґрунтовує актуальність нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалася в межах Комплексної наукової програми КНУ імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації».

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* – на підставі теоретичного аналізу та корпусного емпіричного матеріалу виявити структуру, фреймову організацію та способи репрезентації концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі у 2014–2025 рр.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати основні теоретичні підходи до вивчення концепту як когнітивно-дискурсивної одиниці в межах лінгвоконцептології, когнітивної семантики та медіалінгвістики;

2) узагальнити науковий доробок українських і зарубіжних дослідників в осмисленні концептів ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ у лінгвокультурному, когнітивному та дискурсивному вимірах;

3) сформулювати корпус емпіричного матеріалу сучасного українського масмедійного дискурсу (2014–2025 рр.) та обґрунтувати принципи його добору;

4) проаналізувати особливості вербалізації та репрезентації концепту ДОРОГА в різних типах масмедійних наративів (офіційно-політичному, інформаційному, трансмедійному, соціальномережевому) з урахуванням динаміки семантичної трансформації концепту;

5) визначити ядерні та периферійні смисли концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі воєнного періоду;

6) змодельовати фреймову структуру концепту ДОРОГА та описати її основні субфрейми з урахуванням когнітивного, емоційного, прагматичного й аксіологічного вимірів.

Об’єкт дослідження – сучасний український масмедійний дискурс воєнного періоду (2014–2025 рр.) у його різножанрових і трансмедійних виявах.

Предмет дослідження – когнітивно-дискурсивні, фреймово-семантичні та медіарепрезентаційні особливості концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі воєнного періоду.

Матеріал і джерела дослідження. Для забезпечення об’єктивності результатів дослідження було опрацьовано 4540 дискурсивних контекстів із 3180 текстів сучасного українського масмедійного дискурсу воєнного періоду 2014–2025 рр., у яких актуалізується концепт ДОРОГА. Корпус емпіричного матеріалу сформовано з урахуванням принципів тематичної релевантності,

жанрової різноманітності та трансмедійності. До масиву джерел увійшли публікації загальнонаціональних і регіональних онлайн-ЗМІ (новинні повідомлення, аналітичні матеріали, репортажі, інтерв'ю, колонки), офіційні тексти публічних звернень і виступів Президента України, матеріали державних і громадських інституцій, а також трансмедійні тексти проєктів культурно-ідентифікаційного спрямування (тексти Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності). Вагомою складовою корпусу стали матеріали, присвячені тематиці вимушеної міграції, евакуацій, гуманітарних коридорів, військової логістики, волонтерських маршрутів, досвіду військових, госпітальєрів, фіксерів і цивільного населення, що дозволило простежити функціонування концепту ДОРОГА в офіційному і персоналізованому медіанаративах. Окремий пласт емпіричних даних становлять тексти соціальних мереж (Facebook, Telegram, YouTube), зокрема дописи, коментарі, меми та візуально-текстові повідомлення, які репрезентують емоційно-експресивні, ідентифікаційні та травматичні виміри осмислення дороги в умовах війни. Також залучено матеріали документальних і мемуарних жанрів, зокрема щоденники війни, свідчення очевидців, наративи біженців і ветеранів.

Методи дослідження. Дослідження виконано в межах когнітивного та лінгвокультурологічного підходів із залученням методологічних напрацювань дискурсології та медіалінгвістики. Відповідно до поставленої мети й завдань у роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів: 1) *загальнонаукові методи*: емпіричний метод, зокрема прийом суцільної вибірки, що застосовувався для формування корпусу фактичного матеріалу, а також методи індукції і дедукції – для систематизації мовленнєвих фактів, узагальнення результатів аналізу та формулювання висновків; 2) *лінгвістичні методи аналізу дискурсу*: метод лінгвістичного спостереження та дескриптивного аналізу, використані для добору, опису й інтерпретації мовних репрезентацій концепту ДОРОГА в різних типах масмедійних текстів; контекстно-ситуативний аналіз – для з'ясування семантичних і прагматичних особливостей

функціонування концепту в конкретних комунікативних умовах; компонентний аналіз – для дослідження складних і складених лексико-семантичних одиниць, що вербалізують концепт ДОРОГА; 3) *когнітивно-лінгвістичні методи*: метод когнітивної інтерпретації лексико-фразеологічного поля, який уможливив структурування концепту ДОРОГА та виявлення його ядерних і периферійних смислів; метод концептуального та фреймового моделювання, спрямований на реконструкцію загальної фреймової організації концепту ДОРОГА з виокремленням слотів/субфреймів.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній **уперше**:

- здійснено комплексний когнітивно-дискурсивний аналіз концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі воєнного періоду (2014–2025 рр.);
- схарактеризовано номінативне поле концепту ДОРОГА в українському масмедійному дискурсі та визначено його ядерні й периферійні зони в різних типах медіанаративів;
- виявлено та описано специфіку ключових субфреймів концепту ДОРОГА і відповідні мовні та мультимодальні маркери в офіційних, трансмедійних і соціальномережевих жанрах;
- проаналізовано роль меметичних і мультимодальних форм (меми, тревелблоги, візуально-текстові наративи тощо) у трансформації та переосмисленні значень концепту ДОРОГА в умовах війни;
- змодельовано узагальнену фреймову організацію концепту ДОРОГА з урахуванням його когнітивного, емоційного, прагматичного та аксіологічного вимірів.

Удосконалено:

- теоретичні положення щодо комунікаційних і трансмедійних практик формування та динамічної трансформації концептів у масмедійному дискурсі воєнного часу.

Набули подальшого розвитку:

- положення про масмедійні передумови концептуалізації, зокрема вплив позатекстових чинників (воєнний контекст, травматичний досвід, цифрова мультимодальність, меметизація) на структуру й семантику концептів.

Теоретична та практична цінність. Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в розширенні та поглибленні уявлень про структуру й динаміку концептів у масмедійному дискурсі, зокрема про особливості когнітивної організації концепту ДОРОГА в умовах воєнного часу. Запропонована модель демонструє багаторівневу фреймову організацію концепту, що дає змогу простежити механізми семантичної трансформації, реметафоризації та аксіологічного переосмислення концепту в різних типах медіанаративів. Отримані результати уточнюють теоретичні положення когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та дискурсології щодо ролі масмедійного простору у формуванні та динамічній трансформації концептів, а також поглиблюють розуміння взаємодії вербальних і мультимодальних засобів у процесах концептуалізації колективного досвіду.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання: у медіааналізі та моніторингах масмедійних наративів, зокрема для виявлення домінантних смислів, ідеологем і травматичних фреймів у публічному дискурсі; у практиках журналістики та медіакомунікації для усвідомленого конструювання наративів, пов'язаних із війною, пам'яттю, ідентичністю та відновленням; в освітніх курсах із медіаграмотності, критичного мислення та аналізу масмедіа; у роботі з посттравматичними наративами (зокрема в контексті комунікації з ветеранами, аналізу ПТСР-нاراتивів), завдяки виявленню терапевтичних, ідентифікаційних і наративно-інтеграційних функцій концепту ДОРОГА. Результати та висновки дисертації можуть бути використані в навчальній та навчально-методичній діяльності під час викладання курсів і

спецкурсів із теорії тексту й дискурсу, інтерпретації тексту, мови масмедіа, когнітивної лінгвістики.

Особистий внесок здобувача. Усі положення та висновки сформульовано на підставі одноосібних досліджень авторки.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дослідження обговорено на засіданнях кафедри української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та презентовано на науково-практичних конференціях, а саме: VII Всеукраїнські наукові читання за участю молодих учених «Філології XXI століття: нові дослідження і перспективи», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 6–7 квітня 2023 року; XVIII Міжнародна наукова конференція «Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25–26 жовтня 2024 року; Міжнародна наукова конференція «Українська гуманітаристика в координатах сучасності», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 14–15 листопада 2024 року; IX Всеукраїнські наукові читання за участю молодих учених «Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 10–11 квітня 2025 року; Міжнародна студентсько-аспірантська конференція «Україна та Європа у першій чверті XXI ст.: гуманітарні дослідження покоління війни», факультет неофілології, інститут слов'янської філології, кафедра україністики, Вроцлавський університет, Республіка Польща, 12 червня 2025 року.

Публікації. Отримані результати дослідження оприлюднено в 7 наукових публікаціях: у 4 статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях України, та у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, три розділи, висновки, списки використаних джерел до кожного розділу (494 найменування), 17 таблиць, 4 схеми, 1 додаток. Загальний обсяг роботи становить 264 сторінки, з них основного тексту – 191 сторінка.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПТОЛОГІЇ МЕДІЙНОГО ПРОСТОРУ

1.1. Медіадискурс: поняття, історія питання, актуальні проблеми

Ідея дискурсу часто означає особливе усвідомлення соціальних впливів на використання мови. Тому важливо розрізняти дискурс і сосюрівську концепцію мовлення як реального прояву мови [Saussure, с. 11–17]. Ф. Де Соссюр розрізняє *langue* (мова) та *parole* (мовлення) так: *langue* – це мовна система або код, який є первинним щодо асистемного фактичного використання мови (мовлення) і який є стабільним, однорідним і однаково доступним для всіх членів мовної спільноти (соціальне, а не індивідуальне явище); мовлення – це те, що насправді виголошується або пишеться і залежить від індивідуального вибору, тобто мова – це потенційне, а мовлення – реальне. Проте, незважаючи на те, що *дискурс* є також фактично вимовленим або написаним, він відрізняється від *parole* (мовлення) тим, що використовується для позначення проявів мови, які визначаються соціальними впливами суспільства в цілому, а не лише вибором окремої особистості [Carling 2004].

Один із перших аналітиків дискурсу, лінгвіст З. Гарріс критикує сосюрівське протиставлення мови (*langue*) і мовлення (*parole*) та вказує, що «*parole*» є просто фактичними подіями, які ми приймаємо за мову, тоді як «*langue*» – це аналіз та організація їх дослідником [Harris 1940, с. 218]. З. Гарріс звернув увагу на те, що дескриптивна методика не поширюється на аналіз відношень між синтаксичними одиницями, в основі яких лежить їхня граматична еквівалентність, тому вводить поняття «дискурс-аналіз», де дискурс – текст, більший за речення [Harris 1952]. За словами лінгвіста М. Голлідея, дискурс – це «одиниця мови, більша за речення, яка міцно вкорінена в певний контекст. Під цим заголовком існує багато різних типів дискурсу, наприклад академічний дискурс, юридичний дискурс, медіадискурс тощо. Кожен тип дискурсу має свої

характерні лінгвістичні особливості» (переклад авторки дисертації) [Bronwen, Ringham 2000, с. 51]. Це визначення дискурсу наголошує на тому, що соціальний контекст (хто говорить, хто слухає, коли і де виникає зразок мови) є визначальним. Відповідно до the Dictionary of Semiotics дискурс, «у чітко семіотичному плані», належить не до лінійного чи «розповідного» рівня мови, а до взаємодії між «образним виміром, пов'язаним із репрезентацією природного світу» та «тематичним виміром, що стосується абстрактних значень, актуалізованих у висловлюванні» [Bronwen, Ringham 2000, с. 51].

У подальшому викладі покликатимемося на нашу статтю, у якій проаналізовано стан дослідження масмедійного простору у сучасній дискурсивній парадигмі в контексті розвитку інформаційних технологій [Сунь Цзяї 2025b].

Українські мовознавці визначають дискурс так: М. Карпенко формулює три висновки щодо поняття «дискурс» («надфразова єдність»; «не тільки текст, а й комунікативна ситуація»; «динамічний процес взаємодії між комунікантами» [Карпенко 2016, с. 6]); К. Серажим подає дискурс як «складний соціолінгвальний феномен», який визначається «соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими чинниками»; має лінгвістичну та екстралінгвістичну структуру і означається «спільністю світу, який упродовж розгортання дискурсу «будується» його репродуцентом (автором) та інтерпретується реципієнтом» [Серажим 2003]; А. Приходько визначає дискурс як багатовимірний соціо- і лінгвокультурний феномен вербальної взаємодії у певній предметно-тематичній сфері, акцентуючи на тому, що це «складне мовленнєве утворення, у якому фокусуються, поєднуються, розчиняючись одне в одному, і взаємодіють три основні фактори – середовище, модус (режим) і стиль спілкування» [Приходько 2008, с. 41]. Щодо відмінностей дискурсу від тексту та мовлення К. Серажим зазначає, що дискурс відрізняється від тексту «розвитком та зумовленістю екстралінгвістичними чинниками», а від мовлення «чітко вираженою соціальною орієнтацією» [Серажим 2003].

Європейські філософські школи XIX–XX століть таке розуміння дискурсу як прихованого втілення соціальних цінностей визначають у політичному аспекті, оскільки деякі філософи розглядають дискурс як засіб легітимізації соціальних і політичних практик. Для Фуко дискурс є засобом, через який реалізується влада та норми [Foucault 1978, с. 92–114; Foucault 1999, с. 39]. Дискурс функціонує як потужний інструмент, який опосередковує лінгвістичні конвенції, соціальні та політичні цінності і практики, ідеології, позиції суб'єктів і норми. Проте дискурс не просто слугує ланкою між стабільним, зовнішнім суспільством та особистістю. Усі ці соціальні цінності походять від індивідів, які продукують дискурс, але водночас дискурс їм повністю не належить, оскільки насаджує та зміцнює поняття, які він містить. «Дискурс завжди складається як з входу, так і з виходу, і завжди є розширенням нашої культури та нас самих» (переклад – авторки дисертації) [Carling 2004].

За словами Т. ван Дейка, дискурс відіграє головну роль у вираженні та відтворенні ідеологій. Т. ван Дейк [Dijk 1995a] сприймає аналіз дискурсу як певний вид аналізу ідеології, оскільки, згідно з ним, ідеології зазвичай виражаються та відтворюються в дискурсі (медіадискурсі зокрема). Згідно з Т. ван Дейком [Dijk 2000] ідеології визначають усі структури тексту чи взаємодії і можуть бути виражені явно чи неявно в структурі дискурсу. Т. ван Дейк розрізняє соціально-когнітивний критичний аналіз дискурсу на макро- і мікрорівні, (наприклад, заголовки є частиною макрорівня, а вибір слів є одним із елементів мікрорівня), ілюструючи свої висновки прикладами з масмедійного дискурсу.

Е. О'Кіфф визначає *медіадискурс* як публічну, спеціально вироблену та зафіксовану форму взаємодії через посередництво якоїсь платформи трансляції, як усної, так і письмової, що характеризується дискурсом, орієнтованим на неprisутнього реципієнта [O'Keefe 2011, с. 441]. Ю. Омельчук у своєму визначенні медіадискурсу («медійний дискурс», «масмедійний дискурс») оминає реципієнта та канал трансляції, означуючи медіадискурс як створювану ЗМІ опосередковану реальність [Омельчук 2018, с. 6]. Д. Сизонов потрактовує

медіадискурс, або «дискурс масової інформації», як «глобальну універсальну категорію сучасного комунікативно-інформаційного дискурсу» [Сизонов 2013, с. 389] і акцентує на актуальності, поліпредметності, мультидисциплінарності, динамічності та мовній інноваційності.

Е. О'Кіфф акцентує на таких ознаках медіадискурсу:

- наявність публічної та доступної усної чи писемної платформи трансляції;
- орієнтація на неprisутнього слухача, глядача чи читача;
- неможливість реципієнта миттєво відповісти виробнику(ам) дискурсу;
- наявність каналів фіксації дискурсу (текст, аудіо або відео запис, фото);
- відсутність випадковості та спонтанності (є спеціально виробленим);
- постійне вдосконалення медіатехнологій;
- інституційність форми комунікації;
- необхідність критичного дискурсивного аналізу (постійне оцінювання реципієнтами повідомлень, виготовлених медійними каналами, та аналітиками дискурсу як інституційної форми комунікації) [O'Keefe 2011, с. 441].

І. Мірошниченко звертає увагу на такі особливості медіадискурсу, як «медіазалежність, тобто залежність від каналу передавання інформації (преса, телебачення, інтернет, радіо); «медіальність» – «нові творчі підходи до текстотворення» та «механізми циркуляції інформації»; «реалістичність, тобто зануреність у навколишню дійсність», водночас адресата спонукають до певної поведінкової реакції; «мультиmodalність» – використання «різних систем передачі і сприйняття інформації... (шрифт, колір, зображення, звук, жести, міміка, інтонація, відеозапис тощо) з метою досягнення необхідного впливу та посилення ефекту...»; «інтердискурсивність» (наука, економіка, політика, спорт, освіта тощо); «спрямування на широку масову аудиторію»; «дистантність мовленнєвого акту, тобто «розірваність» у просторі та часі продуцента й реципієнта ... мовленнєвого повідомлення»; «динамічність (інформаційна швидкоплинність)»; «спектакулярність» (постановка, видовищність); «інтенсивна

експресивність»; текстуальна стислість (нормована та форсована) [Мірошниченко 2020, с. 45–50, 56].

Серед напрямів вивчення масмедійного дискурсу можна окреслити такі.

1. Дискурс друкованих ЗМІ (преси)

Мова ЗМІ як реєстр національної мови та її лінгвістичні особливості; медіатекст. Д. Бібер зі співавторами [Biber, Johansson, Leech, Conrad, Finegan 1999] ідентифікують мову друкованих ЗМІ як одну з чотирьох основних реєстрів англійської мови, поряд із усною розмовою, академічним письмом та художньою літературою. Д. Бібер і Е. Фінеган також детально розглядають варіації цього реєстру [Biber 1988; Biber 1995; Biber, Finegan 1994].

Грунтовне дослідження мови української преси кін. XIX – поч. XX ст. спостерігаємо в доробку М. Жовтобрюха [Жовтобрюх 1970], Г. Євсєєва здійснює всебічне вивчення перифраз у мові українських газет кін. XX ст. у «номінативному, структурно-граматичному, семантичному та функціонально-стилістичному аспектах», визначивши їхній лінгвістичний статус та умови фразеологізації [Євсєєва 2002], а М. Навальна у своїй монографії ретельно досліджує «лексичну дифузність» («стилістичне використання іностильової лексики») у мові української періодики поч. XXI ст. [Навальна, 2011]. А. Григораш аналізує особливості функціонування фразеологічних неологізмів в українській пресі кін. XX – поч. XXI ст., долучаючи у сферу фразеологічної неології, крім власне фразеологічних інновацій, okazіонально трансформовані фразеологічні одиниці [Григораш 2008], А. Загнітко розглядає особливості синтаксису та семантики сучасного українського політичного газетного тексту, визначає специфіку його прагматичних варіантів [Загнітко 2007], О. Стишов концентрує свою увагу на дериваційних та номінаційних процесах в дискурсі друкованих ЗМІ [Стишов 2011; Стишов 2012]. Д. Сизонов та Л. Шевченко розглядають динамічні процеси української мови в друкованих та електронних ЗМІ (функціональні парадокси, фразеологізми та їхні стилістичні трансформації, а саме: афоризми політиків, рекламні (політичні) слогани, кальковані

фразеологізми, нові кліше і штампи, термінологічні неологізми, семантично трансформовані фразеологізми та ін.), дають наукове тлумачення терміна «медіальна фразеологічна одиниця» та його співвідношення з терміном «нова фразеологічна одиниця / фразеологічний новотвір» в українському та європейському мовознавстві. Результати досліджень зібрано в словнику термінів і понять медіалінгвістики [Шевченко 2014; Нові слова 2019]. В українському науковому просторі також маємо словник-довідник М. Яцимирської «Сучасний медіатекст» [Яцимирська 2005]. Т. Коваль [Коваль 2011], О. Турчак [Турчак 2015] та Г. Черемхівка [Черемхівка 2015] описують складну систему експресивних засобів в українському прес-дискурсі (Т. Коваль) з акцентом на «оказіональній конотації» (О. Турчак) або «корпусі тропів і стилістичних фігур» (Г. Черемхівка); А. Петренко – «прецедентні феномени» в заголовках ЗМІ [Петренко 2019; Петренко 2021], О. Чередниченко – феномен англіцизмів у медіапросторі [Чередниченко 2005]. С. Потапенко характеризує такі виміри медіадискурсу, як «лексико-граматичний, номінативно-синтаксичний, текстовий і гіпертекстовий» [Потапенко 2008; Потапенко 2009], з акцентом на специфічних ознаках мовної особистості в медіапросторі [Потапенко 2004].

Г. Черемхівка кваліфікує медіатекст як «текст, що функціонує в засобах масової інформації, поєднує різні семіотичні коди, має особливий характер інформації; характеризується вторинністю; створенням «на потік», одноразовістю, швидкоплинністю інформації; інтертекстуальністю; медійністю; поліфункційністю; колективним продукуванням; масовим характером аудиторії; особливим характером зворотного зв'язку» [Черемхівка 2015, с. 5]. М. Яцимирська визначає медіатекст як «твір масовоінформаційної діяльності та масової комунікації», за яким «стоїть мовна особистість журналіста», яка чинить вплив на громадську думку. Медіатексти містять «затекст» (описувана подія) і «підтекст» та поділяються на «радіо-, теле-, газетні й інтернет-тексти». Інтернет-тексти кваліфікують як «новий комунікаційний феномен» [Яцимирська 2007, с. 268]. Д. Сизонов поділяє думку про медіатекст як про «різнорівневу структуру, яка

об'єднує різнопланові вербальні, візуальні, аудіовізуальні та інші компоненти в єдиному смисловому просторі, ... та спрямована на масову аудиторію» [Сизонов 2013, с. 391; Syzonov 2018]. С. Чемеркін також акцентує на «прагматичній спрямованості» та «соціальній регуляції» медіатексту [Чемеркін 2009, с. 115].

Жанровий аналіз друкованих ЗМІ. М. Свейлс значну увагу приділяє «жанровому аналізу» [Swales 1990] в лінгвістичному дослідженні друкованої преси. Водночас М. Тулан [Toolan 1988] вивчає мову реклами в пресі; В. Д. Воллес, М. Гадессі, В. К. Бгатія – спортивні репортажі в газетах [Wallace 1977; Ghadessy 1988; Bhatia 1993]. Т. А. ван Дейк запропонував новий підхід до дискурсу новин, а саме «нову, міждисциплінарну теорію новин у пресі» [Dijk, 1988b].

Новини як дискурс з'явилися як основний теоретичний внесок до аналізу новинних історій [Dijk 1988a], взятих в основному з масивної вибірки міжнародних новин і дослідження расизму в європейській пресі. Головним внеском Т. А. ван Дейка стала модель для аналізу дискурсивної структури новин. Тематична структура оповіді складається з тем та їх організації всередині цієї оповіді, формуючи широку семантичну структуру, що є паралельною з синтаксичною структурою. Дискурсивну модель новин можна зобразити у формі дерева, щоб показати структуру дискурсу оповіді (історії). Аналіз газетних історій багатьма мовами, проведений Т. А. ван Дейком [Dijk 1988b], виявив кілька суттєвих відмінностей у структурі новинного дискурсу, а саме: існували певні відмінності між газетами «першого» та «третього» світу, але найбільші відмінності були між «якісними» та «популярними» газетами, наприклад, у Західній Німеччині та Об'єднаному Королівстві.

А. Белл [Bell 1991], спираючись на свій досвід журналіста та редактора, аналізує новини, написані або відредаговані ним самим або колегами-журналістами, та формулює три центральні позиції: процеси, що створюють медіамову, поняття «новини» та роль медіааудиторії. А. Белл підкреслює, що журналісти не пишуть статті, вони пишуть історії – зі структурою, порядком,

точкою зору та цінностями. Новинний дискурс А. Белл аналізує в термінах, розроблених на основі аналізу особистих наративів і схем Т. А. ван Дейка: короткий зміст (заголовок і підзаголовок), атрибуція, події, актанти, обстановка (час, місце), подальші дії, коментарі та передісторія. Інтертекстуальність або гібридність медіажанрів є центром уваги досліджень Дж. Остмана та А. Саймона-Ванденбергена [Ostman, Simon-Vandenberggen 2004].

М. Василенко розглядає актуальні проблеми жанроутворення в журналістській пресі та виокремлює три групи жанрів: «інформаційно-публіцистичні», «аналітико-публіцистичні» та «художньо-публіцистичні» [Василенко 2007, с. 13], детально аналізуючи жанри репортажу та інтерв'ю. К. Серажим описує жанри політичного дискурсу газетних ЗМІ (гасло, інтерв'ю, політичний фольклор: памфлет, «громадянська поезія», епіграма, політична частівка, анекдот, байка тощо) [Серажим 2003].

Критичний аналіз дискурсу друкованих ЗМІ. Основні напрями сучасних досліджень мови новин були засновані в 1990-х рр., переважно під егідою «критичного аналізу дискурсу». Критичний аналіз є результатом роботи британських та австралійських піонерів критичної лінгвістики, зокрема Р. Фаулера, у зближенні з підходами британського дискурсивного аналітика Н. Феркло та голландського текстового лінгвіста ван Дейка. Ван Дейк почав застосовувати свою теорію та методологію аналізу дискурсу до медіатекстів у 1980-х рр. [Dijk 1981; Dijk 1985; Dijk 1993]. Перші загальні підручники англійською мовою з мови ЗМІ з'явилися в 1991 році, написані Р. Фаулером [Fowler 1991] і А. Беллом [Bell 1991], а в 1995 році – Н. Феркло [Fairclough 1995].

Глибоких розробок мови друкованих ЗМІ відносно небагато. Найбільш вичерпними з лінгвістичної точки зору є дослідження Д. Реа [Reah 2002] і М. Беднарек [Bednarek 2006]. Д. Реа всебічно характеризує газети, газетні заголовки та їхній імпліцитний потенціал, детально характеризує цільову аудиторію, її роль і способи взаємодії із ЗМІ, аналізує вплив як добору лексичного матеріалу, так і синтаксису та дискурсу на формування значення та

маніпулювання ним. М. Беднарек, працюючи з корпусом із 100 газетних статей як з таблоїдів, так і з електронних ЗМІ, детально пояснює та обґрунтовує систему оцінювання рівня упередженості в ЗМІ.

П. Вайт [White 1997, с. 130], досліджуючи маніпуляційні техніки друкованих ЗМІ для спотворення реальності, стверджував, що, замінюючи суб'єктивну модальність подання новин у репортажах на об'єктивну (безособовий мовний реєстр), журналісти можуть претендувати на те, що вони нейтральні, оскільки формальна мова створює відтінок нейтралітету. Проте це є лише «риторичною хитрістю, яка допомагає приховати суб'єктивність репортера».

2. Усний медіадискурс (радіодискурс, дискурс телебачення)

Методи дослідження усного медіадискурсу. Панівною методологією у вивченні усного медіадискурсу, тобто радіо та телебачення, є *конверсаційний аналіз*, тобто дослідницька традиція, яка концентрується на вивченні соціальної взаємодії та дослідженні механізмів взаємопорозуміння між комунікантами як на вербальному, так і на невербальному рівні. Значний внесок у дослідження усного медіадискурсу зробили Г. Сакс, Е.А. Шеглофф і Г. Джефферсон [Schegloff 1968; Sacks et al. 1974; Schegloff et al. 1977; Sacks 1992]. П. Гаветен, детально перевіряючи записи і транскрипції, вивчає соціальну організацію комунікації («розмову у взаємодії») [Haveten 1986]. П. Сканнелл [Scannell 1998] акцентує на тому, що об'єктом конверсаційного аналізу є соціальна взаємодія, а не мова. Як зазначає М. Дж. Маккарті [McCarthy 1962], це дає можливість за допомогою цього методу вивчати багато соціальних ситуацій, зокрема медіавзаємодії. У сфері медіадискурсу конверсаційним аналізом охоплено переважно огляди новин, ток-шоу та телефонні розмови в радіоетері.

Використання *корпусної лінгвістики* в тандемі з іншими методологіями дослідження є одним із основних засобів вивчення особливостей усного медіадискурсу в межах конверсаційного аналізу. Е. О'Кіфф [O'Keeffe 2006] показує, як підхід на основі корпусів може добре працювати з конверсаційним аналізом. Сфера *прагматики* також є цінним доповненням до корпусної

лінгвістики. Е. О'Кіфф [O'Keeffe 2006] детально ілюструє, як прагматика може відігравати ключову роль у дослідженні усного медіадискурсу. Питання влади та ввічливості є фундаментальними для цього інституційного контексту, де ведучий на радіо чи телебаченні, наділений владою, прагне зменшити владу за допомогою хеджування (дискурсивна стратегія пом'якшення, обмеження або часткової невизначеності висловлювання) та інших засобів ввічливості.

Ще одним супутником корпусної лінгвістики в дослідженні медіадискурсу є *критичний дискурсивний аналіз*. Одним із головних його представників стосовно медіадискурсу є Н. Феркло [Fairclough 1978; Fairclough 1999]. Критичний дискурсивний аналіз, згідно з Т. А. ван Дейком [Dijk 2001, с. 352], це «тип дискурсивно-аналітичного дослідження, яке перш за все вивчає спосіб, у який зловживання соціальною владою, домінування та нерівність реалізуються, відтворюються та протистоять через текст і усне спілкування в соціальному та політичному контексті» (переклад авторки дисертації). Критично налаштованих дослідників, за словами ван Дейка, цікавить те, як «дискурс (відтворює) соціальне домінування, тобто зловживання владою однієї групи над іншими, і як доміновані групи можуть дискурсивно чинити опір цьому зловживанню» (переклад авторки дисертації) [Dijk 1995, с. 63]. Розширення доступу до текстів газет в електронній формі дозволила об'єднати корпусну лінгвістику з критичним дискурсивним аналізом, щоб отримати дуже чіткий аналітичний інструмент.

Жанровий аналіз усного медіадискурсу. Вивчаючи усний медіадискурс, дослідники формують «канонічні» структури взаємодій, тобто послідовність взаємодії в конкретних умовах. Особливу увагу приділено жанрам телефонних розмов (приватних, ділових, побутових) та телефонних розмов у радіоетері [Schegloff 1986; Schegloff et al. 1977; Godard 1977; Whalen, Zimmerman 1987; Hopper 1989; Hopper et al. 1991; Hopper 1992; Cameron, Hills 1990; Hutchby 1991; Hutchby 1996a; Hutchby 1996b; Hutchby 1999; Halmari 1993; Drew, Chilton 2000; O'Keeffe 2006].

Н. Феркло описує дискурс уряду Блера у Великій Британії, наголошуючи на кількох тенденціях до змін у дискурсах сучасного суспільства, зокрема в ЗМІ, а саме: маркетизація (все більш широке використання рекламної мови) та демократизація або конверсіалізація дискурсу (перехід до більшої неформальності мови) [Fairclough 2000]. З середини 1980-х років низка дослідників використовувала аналіз розмови для вивчення трансляційних інтерв'ю (С. Клейман і Дж. Герітаж у Сполучених Штатах [Clayman 1991; Clayman, Heritage 2002] і Д. Грейтбатч [Greatbatch 1998] у Великобританії).

І. Гоффман [Goffman 1981] вводить в науковий обіг термін «фрейм залученості» («participation framework»). По суті, це стосується комунікативного середовища, в якому відбувається медіадискурс, і ядром цього контексту є не лише виробник(и) дискурсу, але й споживачі – аудиторія. У випадку письмового дискурсу фрейм залученості включає автора або авторів (медіаперсона), які транслюють через письмове середовище читачеві або читачам. Те, що створено, можна прочитати у будь-який час після публікації. У випадку усного медіадискурсу фрейм залученості складається зі студійної медіаперсони, яка часто взаємодіє з гостем або іншою медіаперсоною в студії, на місці або по телефонній лінії, і їхня взаємодія транслюється через аудіоканал або аудіовізуальний канал. Його можна споживати, як тільки він транслюється, або його можна записати чи завантажити та прослухати пізніше.

В українському мовознавстві вивченням структури «тексту в інформаційному телевізійному мовленні» та розробкою методики його аналізу займається Л. Поліщук [Поліщук 2006].

Зараз у медійному дискурсі відбувається стирання меж між усними та письмовими ЗМІ. Газети мають посилання на інтернет і відео, а також звукові фрагменти та опитування громадської думки. У телевізійних програмах є текст на екрані, вебсайти, за яким можна стежити, чат-кімнати тощо. Радіопрограми можуть розповідати про зображення та візуальні елементи та розміщувати їх на своєму вебсайті для перегляду слухачами; вони можуть мати вебкамеру у своїй

студії, щоб аудиторія могла «бачити» їх на радіо. Поява сайтів соціальних мереж означає, що телевізійні та радіопрोगрами можуть «повторно транслюватися». Самі сайти соціальних мереж мають потенціал зв'язатися з більшою аудиторією, ніж деякі статті на телебаченні, радіо чи в газетах. Такі засоби, як Twitter, дозволяють людям генерувати думки, на які інші можуть реагувати [O'Keefe 2011, с. 450].

3. Віртуальний медіадискурс

М. Маклуєн, стверджуючи, що рушійною силою прогресу є поява нових засобів комунікації, які повертають людині втрачену залученість до спільноти, розглядає медіа як зовнішнє розширення людини («the concept of the extensions of man») [McLuhan 1964; McLuhan 1968], як безпосереднє технічне продовження її тіла, органів чуття і здібностей. Ідея як така не є оригінальним винаходом канадського автора, оскільки у своїй книзі він цитує Е. Голла «Німа мова». У цьому контексті найцікавіший фрагмент походить із розділу Е. Голла «Словник культури»: «Сьогодні людина розробила розширення для практично всього, що вона раніше робила зі своїм тілом. Еволюція зброї починається із зубів і кулаків та закінчується атомною бомбою. Одяг і будинки є продовженням біологічних механізмів контролю температури людини. Меблі заміняють сидіння навпочіпки та сидіння на землі. Електроінструменти, окуляри, телевізор, телефони та книги, які передають голос як у часі, так і в просторі, є прикладами матеріальних розширень» (переклад авторки дисертації) [Hall 1959, с. 79]. М. Маклуєн зазначає, що таке розширення людського тіла супроводжується «ампутацією» людських здібностей, які були в основі цього розширення, наприклад, метафорично «ампутуються» ноги із винайденням колеса, оскільки певні м'язи людського тіла втрачають свої властивості. Розвиток електронних медіа розуміється у цьому контексті як остаточна «ампутація людської свідомості» [McLuhan 1968].

Дослідження впливу інтернету на мову та мовлення («комп'ютерно-опосередкована комунікація» («Computer-Mediated Conversation» (CMC)) – Н. Барон [Baron 1984]; «онлайн дискурс», «електронний дискурс» («Online Discourse» «Electronic Discourse»)) – С. Геррінг [Herring 2008], «електронно-

опосередкована комунікація», «цифрово-опосередкована комунікація» (DMC), «інтернет-комунікація» («Electronically Mediated Communication» (EMC), «Digitally Mediated Communication» (DMC), «Internet-based Communication» (IBC)) – М. Бейсвенгер [Beißwenger 2007], «інтернет-опосередкована комунікація» («Internet-Mediated Communication») – Ф. Юс [Yus 2011]) розпочалися наприкінці 90-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст., починаючи з англomовного інтернету як найбільш досліджуваного простору. С. Геррінг у своєму спеціальному випуску у двох частинах «Language@Internet», присвяченому темі СМС, зосередилася на текстових обмінах, які здійснюються через електронну пошту, обмінах миттєвими повідомленнями, протоколах чату в реальному часі, асинхронних дискусійних форумах, вебсторінках та ін. [Herring 2010; Herring 2011]. Дослідниця зазначає, що розглядає поняття СМС як розмову, щоб з'ясувати, яким чином вона схожа (чи не схожа) на звичайну розмову, і чи корисно (або, можливо, навіть шкідливо) так сприймати її [Herring 2010]. Дослідниця аргументує тим, що на початку Р. Горовіц і Дж. С. Самюельс характеризували СМС як «записане мовлення» («speech written down») [Horowitz, Samuels 1987], Н. Майнор – як «писемне мовлення» («written speech») [Maynor 1994], Г. Г. Коломб і Дж. А. Сімутіс як «видиму розмову» («visible conversation») [Colomb, Simutis 1996]; В. Сак охарактеризував чати новин і дискусійні форуми як «дуже масштабні розмови» («very large-scale conversations») [Sack 2000]. К. Серажим акцентує на тому, що «в основі будь-якого дискурсу, в якій із форм – монологічній чи полілогічній – він не існував би, лежить внутрішня діалогічність, котра є організуючим принципом, спільним і для діалогу, і для монологу» [Серажим 2003].

С. Геррінг акцентує на п'яти основних напрямках дослідження мови інтернет-медіа [Herring 2008]: 1) класифікаційні дослідження, що мають на меті описати та маркувати комп'ютерно-опосередковану мову (зв'язок із модальністю мовлення та письма, види чи жанри комп'ютерно-опосередкованого дискурсу); 2) дослідження структурних особливостей мови інтернет-медіа (типографіка, орфографія та неологізми та ін.); 3) дослідження дискурсивних моделей

(прагматичні явища – ввічливість, вербальна агресивність, порушення релевантності та виконання різних мовленнєвих актів дії; явища взаємодії – черговість, відновлення та створення, підтримування та просування теми; такі явища, як гендерні стилі, регіональні діалекти та мовні практики в групі, характерні для певних онлайн-спільнот); 4) дослідження мови інтернет-медіа з метою вивчення людської поведінки (обмін інформацією, політичні дебати, онлайн-навчання); 5) дослідження актуальних питань мовної екології (інтернет прискорює поточне поширення англійської та інших великих регіональних мов за рахунок менших мов). Серед методів дослідження С. Геррінг згадує конвенційний аналіз, критичний аналіз дискурсу, методи описової (структурної) лінгвістики, етнографії мовлення, методи інтеракційної соціолінгвістики, мовних варіацій і змін, прагматики та семіотики, аналіз соціальних мереж, автоматизований аналіз мовних особливостей, використання відеотехнологій для включення жестів і фізичного контексту в аналіз та ін. [Herring 2011].

Д. Кристал у 2011 році починає використовувати термін «інтернет-лінгвістика» («Internet Linguistics») на позначення окремої наукової дисципліни. Дослідник зазначає, що на відміну від соціологів, політичних оглядачів, економістів та інших, які звертають увагу на небезпеку інтернету щодо таких питань, як право інтелектуальної власності, конфіденційність, безпека, наклеп і злочинність, філологів хвилюють передусім мовні питання, оскільки саме мова загалом і окремі національні мови зокрема стануть жертвами інтернету [Crystal 2009, с. 1–23]. Оскільки інтернет є електронним, глобальним та інтерактивним середовищем, комунікативні можливості і відправника, і одержувача обмежені лінгвістично властивостями програмного та апаратного забезпечення інтернету. Тому існує певна парадигма лінгвістичних видів діяльності, для яких таке середовище може бути сприятливим, оскільки інтернет дозволяє учасникам спілкування брати участь у багатосторонній розмові онлайн, синхронно, в режимі реального часу, або асинхронно, у відкладений час [Crystal 2009, с. 24–61].

Д. Кристал, описуючи лінгвістичні властивості інтернету, виокремлює такі лінгвістичні ідентичності (різновиди мови («Netspeak»)) інтернету, які мають значні відмінності у графічному, орфографічному, лексичному, граматичному та дискурсивному аспектах: мова електронної пошти, що характеризується фіксованою, продиктованою програмним забезпеченням поштової програми, структурою (послідовність елементів) дискурсу повідомлення [Crystal 2009, с. 94–128]; мова чат-груп (загальний термін для всесвітнього електронного дискурсу з багатьма учасниками в реальному або відкладеному часі), що зазвичай передбачає анонімний обмін повідомленнями, своєрідність мовних особливостей та стратегій учасників, необмеженість у часі, широке і непередбачуване коло питань для обговорення [Crystal 2009, с. 129–170]; мова мережі («дзеркало графічного виміру нашої мовної природи» (машинописний, рукописний (включаючи каліграфічний) і друкований текст) [Crystal 2009, с. 195–223]; мова віртуальних світів (електронна взаємодія, де об'єкт абсолютно уявний (віртуальні персонажі, події та середовище) віртуального світу, наприклад, рольові фентезійні ігри) [Crystal 2009, с. 171–194]. Дослідник зазначає, що «Netspeak» є гібридом усного та писемного мовлення з урахуванням особливостей комп'ютерного посередництва [Crystal 2009, с. 48].

О. Горошко описує типи інтернет-опосередкованої комунікації через ряд конкретних дихотомій: асинхронний – синхронний; письмовий – усний; монологічне – діалогічне; текст – висловлювання; приватний – публічний; мобільний – стаціонарний, мономодальний – мультимодальний та голосовий – клавіатурний (екран) [Horoshko 2017, с. 136]. Для уточнення лінгвістичної складової в інтернет-опосередкованій комунікації на основі технологій Web 2.0 А. Юкер і К. Дуршайд пропонують використовувати термін «лінгвістика 2.0» [Jucker, Durscheid 2012]. Як один із найбільш значущих і оригінальних кроскультурних аналізів самобутньої мови та культури інтернету, праця Д. Гіббс та К. Л. Краусе «Cyberlines 2.0» [Gibbs, Krause 2006] пропонує критику синтезу лінгвістичного, візуального, просторового та цифрового вимірів, які характеризують світ інтернету, організовуючись навколо чотирьох

взаємопов'язаних тем: мови кіберпростору, нова грамотність, ігри та спілкування, а також культура та спільноти в кіберпросторі. У центрі уваги авторів – культурні аспекти кібермови, читання з екрану та критична грамотність, спілкування в інтернеті, грамотність та технології, педагогіка освітніх розваг, діти та технології, ідентичність та мобільні телефони, кіберсамість та ідентичність в інтернеті та нові методи ведення блогів і SMS-повідомлень. Зазначене дослідження демонструє глибокий вплив інформаційних технологій на глобальні культури та субкультури, спричинений новими формами мислення, сприйняття та спілкування.

Д. Кристал визначив чотири основні напрями розвитку інтернет-лінгвістики: соціолінгвістична (багатомовність, мовні зміни, конwersаційний аналіз, стилістична розмитість, метамова), освітня (вплив на правопис, деформалізація мови спілкування в освітньому інтернет-просторі), стилістична (розвиток нових мовних форм та феноменів, мережевий сленг), та прикладна (документування та відродження мов та мовних феноменів, протидія протиправному використанню мережевих технологій, захист персональних даних, безпека тощо) перспективи [Crystal 2011].

Н. Гудзь зазначає, що терміни «комп'ютерний дискурс» і «електронний дискурс» перебувають у зв'язках абсолютної синонімії, оскільки передбачають комунікацію через посередництво комп'ютерної техніки. Термін «мережевий дискурс» (взаємодія в глобальній та локальних мережах) є гіперонімом до терміна «інтернет-дискурс» (взаємодія лише в мережі інтернет). Так само «комп'ютерний (електронний) дискурс» є гіперонімом до термінів «мережевий дискурс» та «інтернет-дискурс» [Гудзь 2013, с. 229–230]. Поняття «віртуальний дискурс» часто ототожнюється з поняттям «онлайн-дискурс» та протиставляється безпосередній реальній міжособистісній взаємодії.

М. Карпенко вважає терміни «комп'ютерний дискурс» і «електронний дискурс» «більш місткими, аніж термін «інтернет-дискурс», оскільки і без інтернету електроніка, зокрема комп'ютер «вербально комунікує з користувачем». Якщо йдеться про електроніку в цілому (наприклад, дисплей пральної машини

для комунікації з користувачем), то варто говорити про «електронний дискурс», якщо йдеться про спілкування «в межах комп'ютерного буття» в широкому сенсі, не обов'язково з використанням інтернету, то визначаємо це «комп'ютерним дискурсом», а «інтернет-дискурсом» є виключно інтернет-комунікація, яка включає «WWW-дискурс». Водночас термін «комп'ютерний дискурс» не є гіперонімом до терміна «інтернет-дискурс», оскільки доступ до інтернету можна отримати не лише за допомогою комп'ютера [Карпенко 2016, с. 7].

В українському мовознавстві про «інтернет-лінгвістику» як про окрему галузь дослідження інтернет-дискурсу говорить Л. Компанцева, розуміючи її як «поліпарадигмальну дисципліну, яка вивчає типологічні особливості всіх рівнів інтернет-комунікації (функціонально-системного, дискурсивного, когнітивного, соціолінгвістичного та лінгвогендерологічного)» (переклад авторки дисертації) [Компанцева 2010, с. 26]. Серед диференційних ознак інтернет-дискурсу М. Карпенко визначає такі: глобальність, оперативність, інформаційна необмеженість, доступність, анонімність, потенційність (наприклад, таргетована реклама), проникність (доступ до повідомлень третіх осіб), статусна рівновага, інтерактивність, опосередкованість, «візуальна деконтекстуалізованість», «креолізованість» (наявність у тексті графічних, аудіо/відеоелементів), «архівабельність» (можливість необмеженого зберігання інформації у часі і просторі), «премедитованість» (можливість продумати повідомлення, зробити редагування перед відправленням), «лабільність мовлення» (відсутність чітких стандартів комунікації), «ситуаційна регламентованість» (поведінкові обмеження в деяких інтернет-спільнотах), гіпертекстовість (лише для WWW-дискурсу) [Карпенко 2016, с. 7–8]. На креолізованість мережевого тексту особливу увагу також звертає С. Зайцева [Зайцева 2012, с. 49].

Щодо мовних особливостей електронної комунікації О. Луценко акцентує на таких: екстралінгвальних (мовний етикет у мережі («нетикет»), емотикони (смайлики), креотексти, гіпертексти та ін.), інтралінгвальних (комп'ютерний

жаргон (інтернет-сленг у С. Зайцевої [Зайцева 2011]) і правописних [Луценко 2013, с. 66].

М. Карпенко пропонує таку інформаційну модель інтернет-комунікації: 1) на рівні міжособової комунікації: реальний адресант → передбачувальний адресант → кодування → передача повідомлення → декодування → потенційний адресат ← реальний адресат; 2) на рівні технічної реалізації: реальний адресант → клієнт (хост-адресант) → протоколи кодування → проміжний сервер → сервер сайту – проміжний сервер ← протоколи декодування ← клієнт (хост-адресат) ← реальний адресат [Карпенко 2016, с. 8].

Л. Мановіч використовує термін «*нові медіа*» на позначення медіа, які виникли після трансформації медіа в цифрові дані, доступні через комп'ютер. Нові медіа складаються з двох шарів (культурного – сюжет, композиція та думка, жанр – та комп'ютерного – процес передавання даних через мережу, сортування, розміщення та структура даних, комп'ютерна мова) і характеризуються за п'ятьма ознаками: цифрова репрезентація, модульність, автоматизація, варіативність та транскодування. У результаті постає нова комп'ютерна культура – суміш людських та комп'ютерних смислів [Manovich 2001].

І. Артамонова поділяє інтернет-медіа на оригінальні ЗМІ (не мають друкованих аналогів), клони (повне дублювання відповідного друкованого видання) та гібриди (модифікована, гіпертекстова, нон-стоп онлайн-версія відповідного друкованого видання із доступом до архіву та інтерактивною взаємодією з реципієнтом) [Артамонова 2007, с. 7–8]. О. Коцарев виділяє п'ять груп інтернет-медіа: «інтернет-телебачення», «інтернет-радіо», «інтернет-газети», «інтернет-журнали» і «новинні сайти» [Коцарев 2006, с. 323–324]; М. Чабаненко інтернет-видання поділяє на чотири основні групи, а саме: «інтернет-видання з переважанням текстових матеріалів» (вебсайти періодичних друкованих видань та вебгазети, які функціонують тільки в інтернеті), «інтернет-видання, які містять винятково медіапродукцію, розраховану на слухове сприйняття» (сайти традиційних радіостанцій, сайти інтернет-радіо, аудіоподкасти), «інтернет-

видання, які слугують для перегляду відео і трансляції телепродукції» (сайти традиційних ТБ-компаній, відеоподкасти) та «інтернет-видання зі змішаним контентом» [Чабаненко 2011, с. 44].

Масмедіа (ті засоби комунікації, які охоплюють велику кількість людей і впливають на них (газети, журнали, радіо і телебачення, т.зв. «традиційні ЗМІ» та їхні клони та гібриди)) і *соціальні медіа* (мезомедіа) (ті засоби комунікації, які переважно розміщені в інтернеті (Facebook, Twitter, WhatsApp та Instagram, блоги, подкасти, сервіси мікроблогів, спільноти за інтересами) та *мікромедіа* (телефон, електронні листи чи чати) породили широкий спектр нових комунікативних жанрів. Основна відмінність масмедіа від соціальних медіа полягає в тому, що в масмедіа широка громадськість є аудиторією, тоді як у соціальних медіа громадськість може бути як аудиторією, так і творцями контенту. Наразі спостерігаємо злиття масмедійного та соцмедійного просторів, наприклад: сторінки в соцмережах масмедійних інституцій та феномен т.зв. «інфлюенсерів», «лідерів думок» (наприклад, сторінки в соцмережах відомих політиків, президентів, еліти та ін., офіційне інтернет-представництво президента України та ін.). У цьому сенсі відносини між соціальними медіа в інтернеті та масмедіа – це не конкуренція, а більше взаємодоповнювальне співіснування. Соціальні медіа в інтернеті сприяють обміну, а отже, розвитку й поширенню вмісту та висловлювань на мезорівні комунікації. Гібридні форми між приватним і публічним спілкуванням не є винятковим явищем інтернету. Однак алгоритмічно опосередковані напівприватні комунікаційні сфери, що виникають на платформах соціальних мереж, таких як Facebook і Twitter, мають нову якість цієї гібридності. Ці «персональні пабліки» [Schmidt 2014] характеризуються не лише довгостроковою можливістю передання, масштабованістю та пошуку їх вмісту, а також автоматизованими фактичними, часовими і соціальними сервісами структурування.

Ж. Ф. Шрейп зазначає, що інтернет сприяє появі другорядних ролей продуктивності у функціональних контекстах. Активні користувачі інтернету

(наприклад, блогери) чітко відрізняються від пасивних реципієнтів тим, що вони вибірково виконують завдання журналістського розслідування. Однак вони також відрізняються від професійних журналістів як виконавців основних функцій, оскільки вони не обов'язково дотримуються встановлених журналістських конвенцій. Дуже часто вони також працюють, не будучи вбудованими в будь-який тип організаційної структури і мотивовані переважно короткостроковими стимулами та особистими інтересами. Однак саме завдяки цим характеристикам журналісти-аматори в інтернеті іноді можуть привернути увагу громадськості до тем, які інакше не висвітлювалися б у ЗМІ. У сукупності ці розширені можливості призводять до інтенсифікації взаємодії та обміну між мезо- та макрорівнями побудови соціальної реальності. Це породжує численні нові можливості для взаємодії; для журналістики, наприклад, це сприяє збільшенню кількості потенційних джерел для розслідувань [Schrape 2016, с. 12–13].

Серед **основних напрямів дослідження інтернет-медіа** в мовознавстві можна виділити:

1) власне лінгвістичний (гібридність дискурсу, опис елементів мовних систем мережі на всіх рівнях): Дж. Ентін [Enteen 2010] зосереджується на вивченні віртуальної англійської мови як мови англомовного спілкування у всесвітній павутині; Я. Вжещ розробляє теоретичне обґрунтування таких базових категорій медіалінгвістики, як «медіамова», «медіадискурс»/«інтернет-дискурс» та «медіатекст» [Вжещ 2012; Вжещ 2014]; Г. Кашуба працює над комунікативно-лінгвістичним описом інтернет-видань [Кашуба 2004]; Н. Рудніченко вивчає мову електронних ЗМІ [Рудніченко 2009]; І. Серебрянська акцентує увагу на метафоризаційних процесах у медіатекстах, а також на вербалізації освітніх реалій в молодіжному медіадискурсі [Серебрянська 2016а; Серебрянська 2016б; Серебрянська 2018]; М. Чабаненко описує семіотичні характеристики онлайн-мовних ЗМІ [Чабаненко 2011]; С. Чемеркін характеризує позамовні, внутрішньомовні та стилістичні особливості мови інтернету [Чемеркін 2009а; Чемеркін 2009б]; П. Жежнич і А. Шилінг провадять лінгвістичний аналіз мотиваційних спонукань

користувачів інформаційного контенту вебфоруму абітурієнтів [Zhezhnych, Shilinh 2018]. Лексико-семантичні характеристики соціальних мереж знаходимо у працях О. Дзюбіної (фонетико-графічні, лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості соціальних мереж Facebook та Twitter) [Дзюбіна 2016]; О. Горошко та Т. Полякова (лінгвістичні особливості англomовної версії Twitter) [Горошко, Полякова 2011]; О. Дудолодової [Дудолодова 2008] та А. Дудолодової [Дудолодова 2003] (метафоризовані номінації та евфемізація в публічному дискурсі); Н. Єльнікової (мовно-комунікативний аспект українських версій соцмереж) [Єльнікова 2007]; С. Зайцевої (феномен інтернет-сленгу) [Зайцева 2011]; Ю. Маковецької-Гудзь (мовні проблеми в соцмережах) [Маковецька-Гудзь 2014], М. Навальної (лексико-стилістичні процеси мови мережевої періодики) [Навальна 2011; Навальна 2016а; Навальна 2016b]), Н. Шкворченко (лінгвістичні характеристики мережевого тексту, зокрема англomовних електронних ресурсів) [Шкворченко 2019] та ін.;

2) жанрознавчий (жанри інтернет-дискурсу та їхні характеристики): із розвитком нових жанрів засобів масової інформації, особливо тих, що базуються на інтернеті, вчені почали досліджувати використання мови в різних інтернет-формах, наприклад, К. Річардсон [Richardson 1999] досліджує новини та інтернет-групи новин; К. Річардсон і У. Майнхоф [Richardson, Meinhof 2001] вивчають, як цілодобові канали впливають на новини, а Дж. Ейчісон і Д. Льюїс [Aitchison, Lewis 2003] охоплюють низкою робіт мову нових медіа. О. Горошко та О. Землякова розробляють «віртуальне жанрознавство» та систему «жанри 2.0» на прикладі сервісу Twitter і виокремлюють «політичний твітінг» як новий жанр інтернет-комунікації [Горошко, Землякова 2011]; О. Гусева [Гусева 2014] та Л. Темченко [Темченко 2015] характеризують особливості трансформації жанру подорожнього нарису; Д. Дергач аналізує специфіку жанрів шоу [Дергач 2025], лайфак [Дергач 2023] та ін.; С. Єлісеєва працює над комп'ютерною лексикографією [Єлісеєва 2013], Р. Карамішева описує жанр повідомлення в ЗМІ [Карамішева 2011]; Н. Коломієць виокремлює низку лінгвістичних особливостей

на рівні гіпертексту англомовних інтернет-новин (веб-сайти служби новин CNN) [Коломієць 2002; Коломієць 2004]; Ю. Макаренко аналізує лінгвокультурний феномен інтернет-щоденників [Макаренко 2012]; С. Матвєєва обирає для всебічного жанрового аналізу персональний сайт науковця [Матвєєва 2006]; С. Нерян вивчає жанр допису в соцмережі та особливості аргументаційного дискурсу в жанрі коментаря [Нерян 2018a; Нерян 2018b; Нерян 2019; Нерян 2020]; Ю. Омельчук [Омельчук 2017a; 2017b; 2018] та Н. Войтович [Войтович 2014] аналізують жанр псевдоновин (фейкових новин); Т. Полякова досліджує жанр «твітінгу» на матеріалі англомовного політичного інтернет-дискурсу [Полякова 2014]; І. Соколова розробляє проблематику інтернет-реклами [Соколова 2014]; І. Тірон [Тірон 2011], С. Фіялка [Фіялка 2015] та С. Форманова [Форманова 2019] різноаспектно описують жанр веб(інтернет)-коментаря; Л. Швелідзе аналізує жанр «твіту» в англомовному мережевому дискурсі [Швелідзе 2020a; Швелідзе 2020c] та ін.;

3) комунікативно-дискурсивний (комп'ютероопосередковані комунікативні акти, комуніканти (ролі, цілі, способи самопрезентації), комунікативні ситуації, стратегії та тактики взаємодії): М. Бордман [Boardman 2004] вивчає способи, якими вебсайти використовують мову, охоплює своїм дослідженням багато різних типів вебвзаємодії, від онлайн-покупок і сайтів аукціонів до пошукових систем, повідомлень електронною поштою та чатів, розглядає структури мови онлайн та укладає повний глосарій. І. Карпа [Карпа 2010] на прикладі сервісу Yahoo! Answers досліджує істотні характеристики інтерактивної комунікації, зокрема функціональні та прагматичні; Н. Рудніченко на прикладі інтернет-дискурсу «Помаранчева революція» здійснює його «лінгвокогнітивне моделювання» [Рудніченко 2009]; Л. Славова зіставляє особливості взаємодії у масмедійному політичному дискурсі в українських та американських інтернет-джерелах [Славова 2006]; Н. Кондратенко аналізує поняття «тролінг» на матеріалі політичного віртуального медіадискурсу [Кондратенко 2017]; О. Коневщинська досліджує інтернет-варіант мовлення

старшокласників [Коневщинська 2017]; О. Бойко, В. Остроухов, В. Петрик, М. Присяжнюк, Є. Скулиш, Л. Компанцева описують особливості сугестивних технологій як атрибуту маніпулятивного дискурсу [Сугестивні технології 2023]; Г. Почепцов розкриває сутність феномену інформаційних війн [Почепцов 2013]; О. Михайлова аналізує моделювання громадянської ідентичності в українській блогосфері [Михайлова 2013]; С. Нерян концентрує дослідницьку увагу на особливостях аргументаційного дискурсу [Нерян 2020]; Д. Тимчук характеризує мережевий дискурс у Facebook на прикладі Євромайдану [Тимчук 2014]; О. Тищенко зосереджується на загальних питаннях інтернет-комунікації [Тищенко 2016]; В. Хорошилова [Хорошилова 2015], І. Шевченко та І. Гончаренко [Шевченко, Гончаренко 2005] та Л. Швелідзе [Швелідзе 2020b; Швелідзе 2021] досліджують конфліктний медіадискурс та ін.;

4) **міждисциплінарний:** когнітивний, лінгвокультурний та соціолінгвістичний аналізи інтернет-комунікації поєднують Л. Компанцева [Компанцева 2007], І. Шевченко та О. Морозова [Шевченко 2005а; Шевченко, Морозова 2005] та О. Приходько [Приходько 2008]; психолінгвістичний аналіз використовують М. Яцимірська Н. Драган [Яцимірська, Драган 2007], М. Бутиріна [Бутиріна 2013; Бутиріна 2014; Бутиріна 2017]; правовий (лінгвістична експертологія соцмереж) – Л. Компанцева [Компанцева 2018]; гендерний – О. Горошко [Горошко 2010], Л. Компанцева та А. Дудоладова [Дудоладова 2003] та ін.

б) **технологічний** (комп'ютерний аналіз, програмне забезпечення (лінгвістична база)): С. Єлісеєва працює у сфері застосування інформаційних технологій у галузі лексикографії та галузевого перекладу [Єлісеєва 2013; Єлісеєва 2014]; П. Жежнич та А. Шилінг розробляють лінгвістичні підходи до планування освітніх послуг [Zhezhnych, Shilinh]; П. Жежнич, А. Шилінг та В. Ткачук, досліджуючи дописи освітньої вебспільноти, застосовують комп'ютерно-лінгвістичний відбір мотиваційних намірів потенційних вступників

[Zhezhnych, Shilinh, Tkachuk 2019] та системи комп'ютерно-лінгвістичної обробки освітнього контенту [Zhezhnych, Demydov, Shilinh 2020] та ін.

Отже, у нашому дослідженні, спираючись на основні положення проаналізованого в цьому розділі наукового доробку визнаних учених-дискурсологів, визначаємо медіадискурс як сукупність мовленнєвих практик, що формуються під впливом соціуму та функціонують у медійному просторі, виконуючи роль потужного інструмента-медіума між різними позиціями, цінностями, нормами, соціальними практиками й політичними ідеологіями. Медіадискурс є виключно публічною формою взаємодії, опосередкованою трансляційною платформою, та має відносно сталі характеристики, що визначають основні напрями його наукового дослідження.

1.2. Теоретичні засади концептології і фреймової семантики та проблема вербалізації концептів у медійному просторі

Лінгвоконцептологія – галузь когнітивної лінгвістики, що досліджує процеси концептуалізації («один із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки» [Селіванова 2008, с. 403]) й описує концепти та їх вербалізацію. Класична теорія концепту глибоко вкорінена в традиції західної філософії: сократівські бесіди містять елементи класичного аналізу різних концептів; концептам також відведено важливе місце в думках Арістотеля [Aristotle 1998]; можна також знайти міркування про концепт у роботах Рене Декарта [Медитації 2021], Блеза Паскаля [Паскаль 2009], Бенедикта Спінози [Димерець 2005], Джона Локка [Локк 2007] тощо; філософ мови Готлоб Фреге вперше означив різницю між концептом і об'єктом [Frege 1892; Slater 2000]; на початку ХХ ст. про концепт як наріжний камінь традиційної аналітичної філософії міркують Бертран Рассел [Рассел 1995], Джордж Мур [Філософський енциклопедичний словник 2002, с. 402] та ін., наголошуючи на концептуальному аналізі; у новітній філософії Френк Джексон

[Jackson 1982, с. 127–136] і Крістофер Пікок [Castellano 2018, с. 401–416] розробляли варіанти класичної теорії концепту. У подальшому викладі покликатимемося на нашу статтю, у якій проаналізовано основні напрями української концептології в контексті розвитку інформаційних технологій [Сунь Цзяї 2025b].

У сучасному науковому просторі концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики розглядають у двох основних проєкціях: лінгвокультурологічній (вивчення дискурсу у зв'язку з культурою народу, від культури до свідомості) (А. Вежбицька, В. Жайворонок, І. Голубовська, А. Приходько та ін.) та семантико-когнітивній (лінгвокогнітивній) (вивчення кореляції семантичного простору мови з концептуальною сферою народу, від свідомості до культури) (О. Селіванова). Українське когнітивне мовознавство підтримує більше лінгвокультурологічний підхід, зазначаючи, що концепти є «носіями концентрованої культурної пам'яті народу» (І. Голубовська) [Голубовська 2016, с. 76]. Побутує також логіко-філософська, логіко-семантична, психологічна та інтегрована проєкції тлумачення поняття концепту.

Отже, **концепт** є основною одиницею свідомості / мисленнєвої діяльності, тобто психоментальним утворенням, водночас це епістемічне, (етно)культурне утворення («багатовимірний кластер сенсу» [Clark 1981, с. 10–63], «ментальний символ» [Britannica 2008], «ментальний прообраз» [Кочерган 1980, с. 25], «конструкт свідомості» [Голобородько 2011, с. 55], «інформаційна структура свідомості», «різносубстратна одиниця пам'яті» [Селіванова 2008, с. 404, 410], «ген культури» [Talmy 2000, с. 104–118]), що має тричастинну структуру: образ, інформаційно-понятійне ядро та додаткові атрибути. А. Приходько також говорить про концепт як про прагмарегулятивне (сфера спілкування) та аксіологічне утворення (сфера духовних цінностей) та акцентує на синтезованій (дискретній) природі концепту [Приходько 2008, с. 49]. Синтез концептів утворює концептосистему («система концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань

уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду» [Селіванова 2008, с. 405]), яка включає семантичний простір (концептопростір, концептокорпус) (вербалізовані концепти) у вигляді семантичних полів (концептополів) та концептоконфігурації – ситуативний набір концептів із різних семантичних полів. У межах концептосистеми також виділяють концептосфери (домени), які є репрезентантами окремих предметних галузей і можуть мати колективний (етнос) та індивідуальний (творчість окремого письменника) характер. А. Приходько виділяє такі ознаки концептосфери: множинність, системність та ієрархічність [Приходько 2008, с. 213–214]. Ключовими/базовими (А. Вежбицька, В. Ужченко та ін.), духовно-культурними (В. Кононенко), лінгвокультурними (Р. Кісь), етнокультурними (В. Жайворонок) [Жайворонок 2004] концептами, етноконцептами (О. Селіванова) та ін. є «знакові одиниці картини світу», «культурно значущі концепти» [Голобородько 2011, с. 56] (численність термінів свідчить про неусталеність дефініції), які описують концептуальну картину світу як людини, так і етносу в цілому. Мовна картина світу перебуває відносно концептуальної картини світу в логічних відношеннях перетину або включення.

А. Приходько до основних властивостей концепту, окрім дискретності (комплексності побутування в мові, свідомості та культурі), зараховує: вербалізацію; наявність альтернативних «входів у концепт» (мовних апеляцій), що можуть відсилати до інших концептів; оцінну конотацію та актуальність (частотність вживання); «обмеженість свідомістю носія»; умовність та нечіткість («Ментальний простір концепту зосереджується навколо якоїсь «сильної» (ціннісно акцентованої) точки свідомості, від якої розходяться асоціативні вектори. Найбільш актуальні асоціації становлять для носіїв мови ядро концепту, менш актуальні – периферію»); «складноструктурованість» (активний шар – загальнонаціональне в концепті, пасивний (історичний) шар – субкультурне в концепті, внутрішня форма концепту); мінливість структури; «трирівневе лінгвальне втілення» (існування концепту одночасно як «системного потенціалу»,

зафіксованого лексикографією, «суб'єктного потенціалу» у свідомості індивіда та «текстових реалізацій»); «метамовне титулування» [Приходько 2008, с. 50–53].

Побудова структури концепту вимагає моделювання за двома принципами – польовим та ієрархічним (рівневим). Польова модель включає образ, інформаційний контент та область інтерпретації (оцінка, паремії, множинність значень тощо). А. Приходько описує ієрархічну модель концептополя у вигляді піраміди, вершиною якої є мегаконцепт (категоріальний, наприклад, ЛЮДИНА та ПРОСТІР), який складається з макроконцептів (наприклад, СТАН ЛЮДИНИ, ВНУТРІШНІЙ СВІТ і МІСЦЕ, РУХ), які так само конституюються з гіперконцептів (наприклад, СТАН ЛЮДИНИ утворюють гіперконцепти ФІЗИЧНИЙ СТАН і ПСИХІЧНИЙ СТАН, а рух – НАПРЯМ, МІСЦЕ, МЕТА тощо), що складаються з мезоконцептів (наприклад, ПСИХІЧНИЙ СТАН із АФЕКТ, ВОЛЯ, ІНТЕЛЕКТ, а НАПРЯМОК із ВПРАВО, ВЛІВО, ГОРИЗОНТАЛЬ, ВЕРТИКАЛЬ тощо) і далі з катаконцептів, які найчастіше є об'єктом лінгвокультурних студій (наприклад, просторовими катаконцептами можна вважати ШЛЯХ і ДОРОГА). Мегаконцепти, макроконцепти, гіперконцепти та мезоконцепти по відношенню до катаконцептів є концептами-ідеями [Приходько 2008, с. 225–226, 239].

Слід враховувати те, що значуща частина концепту завжди залишається поза межами вербального обсягу, оскільки стрижневий образ є результатом зчеплення індивідуальної свідомості з досвідом суспільства, який з народженням передається індивіду та визначає його поведінку (за К. Г. Юнгом – колективне несвідоме у формі архетипів, що містять етнокультурну інформацію і знаходять свою реалізацію (чуттєву та пізнавальну) в образах). Образ («перцептивно-образний адстрат» (А. Приходько)) формується на основі внутрішньої форми, асоціацій та засвоєних прототипів (прецедентні тексти, колективна пам'ять). Найбільш структурованою частиною концепту є поняття («субстрат» (А. Приходько)), яке сигналізує про еволюцію концепту від образної складової до мисленнєвої та включає необхідний мінімум когнітивних ознак, що є найбільш

релевантними, базовими для концептуалізації денотату на логічному та раціональному рівні (ядро значення слова (сигніфікат)), поряд з яким будується його прагматична (конотативна) частина. Як зазначає А. Приходько, «концепт має бути етноспецифічно забарвленим поняттям з певною етнопсихологічною надбудовою», «поняття базується на категоризації, а концепт – на концептуалізації світу» [Приходько 2008, с. 55]. Отже, існує розрізнення між лексикографічним значенням, зафіксованим в словнику, і психолінгвістичним, що є значно ширшим і глибшим за лексикографічний варіант. Разом вони співвідносяться з концептом як комунікативно релевантна частина з психоментальним цілим. Національно-культурний характер конотацій як у лексикографічному, так і в психолінгвістичному значеннях є будівельним матеріалом для іншої складової структури концепту – аксіологічної (ціннісної) («ціннісний (валоративний) епістрат»). Поняття стає концептом, коли воно «обростає певними ціннісними асоціаціями» та «спирається на ті духовні імпульси, які оживають у свідомості людини завдяки її приналежності до того або іншого етно- і лінгвокультурного колективу». А. Приходько виділяє етнопсихологічну («конгломерат знань, образів і асоціацій, які викликаються у свідомості людини саме завдяки її належності до тієї чи іншої етнічної спільноти»), соціодискурсивну («життєвий світ людини в контексті комунікативної культури суспільства») та лінгвокультурну («знання, образи й асоціації, що нашаровуються на поняття через знаковий код мови») цінності концепту, визначаючи концепт як «поняття етно-соціо-психо-лінгво-культурного порядку з чітко вираженою валоративною компонентою» [Приходько 2008, с. 55, 62–64, 66]. Четвертою складовою концепту поряд з образним, поняттєвим та аксіологічним називають адоративний, який корелює з трансцендентним рівнем комунікативної особистості (духовність, домовність та надмовність) [Yaremko 2021, с. 1361].

За загальною типологією концепти бувають універсальними (наднаціональними, надконцептами) та специфічними (культурними, пов'язаними

з певною (суб)культурою); параметричними (концепти, які пов'язані з певними якісними та кількісними характеристиками, мають і абстрактну, і конкретно-предметну варіабельність) та непараметричними (концепти на рівні відчуттів, мають лише абстрактне втілення); регулятивними (орієнтують на певний сценарій поведінки, мають життєві установки наприклад, ПРАВДА, ДРУЖБА) і нерегулятивними (не містять норм і прескрипцій). На думку М. Шварц, концептокорпус складається з концептів-категорій (ПРОСТІР, ЧАС, КІЛЬКІСТЬ та ін.), з одного боку, та концептів-символів і ідіоконцептів, що відбивають ціннісний світ нації та окремої особистості, з іншого [Schwarz 1996, с. 88].

А. Приходько класифікує концепти так: 1) універсальні нерегулятивні параметричні: категоріальні (ІСТИНА, ЧАС, ФОРМА та ін.), біосоціальні (БАТЬКО, ЖІНКА, ЗЯТЬ та ін.), біовітальні (ДИТИНСТВО, СТАРІСТЬ та ін.), фізіологічні (СОН, СПРАГА, СЕКС та ін.); 2) універсальні нерегулятивні непараметричні: теософські (ГРІХ, БОГ, ВІЧНІСТЬ та ін.), емоційні (ГНІВ, ОБРАЗА, НЕНАВИСТЬ та ін.); 3) універсальні регулятивні параметричні: власне телеономні (ЗДОРОВ'Я, УСПІХ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ та ін.), соціоуніверсальні (ГЕРОЙ, БОЯГУЗ, ВОРОГ та ін.), морально-етичні (СОВІСТЬ, ГОРДІСТЬ, ЧЕСТЬ); 4) універсальні регулятивні непараметричні: емотивно-телеономні (ЩАСТЯ, КОХАННЯ, ЛЮБОВ та ін.); 5) специфічні нерегулятивні параметричні: етнокультурні (міфеми – РУСАЛКА, ДОМОВИЙ та ін.), артефактні (БУДИНОК, ПАГОДА та ін.), символні (знакові елементи ландшафту, пам'ятники, прецедентні тексти, культові представники нації та ін.); 6) специфічні нерегулятивні непараметричні: етнопсихоспецифічні (ВОЛЯ для українців, YIN для китайців, DIGNITY для англійців та ін.); 7) специфічні регулятивні параметричні: етносоціономні (ГЕТЬМАН, КУМ, СВАТ та ін.) та етнотопоніми (МАКАРОННИК, ПРУСАК, МОСКАЛЬ та ін.); етноантропономні (АРИСТОКРАТ, БАГАТИР, ДУРЕНЬ та ін.); конфесійні (СИНАГОГА, ЦЕРКВА, ІКОНА та ін.); ритуальні (РІЗДВО, РАМАДАН та ін.); професійні (ЧЕРНЕЦЬ, МУЛЛА та ін.) [Приходько 2008, с. 89–95, 98–99].

Згідно з типологією А. Приходька, концепт ДОРОГА можна схарактеризувати як універсальний нерегулятивний параметричний, оскільки він фіксує базовий просторово-екзистенційний досвід людини, не задаючи нормативних моделей поведінки, і характеризується чіткою фреймовою структурою (напрямок, початок / кінець, маршрут, перешкоди). Водночас у сучасному українському масмедійному дискурсі періоду війни цей концепт зазнає функціональної трансформації, актуалізуючись як ціннісно навантажений когнітивний конструкт, що набуває ознак регулятивності, адже певною мірою формує уявлення про належну поведінку та життєві орієнтири в умовах війни.

Деякі дослідники окремо виділяють антиконцепти – концепти з негативними ціннісними орієнтирами (ХАБАР, ПІДЛІСТЬ, ШАХРАЙ та ін.) [Приходько 2008, с. 103; Приходько 2006, с. 7]. Якщо говорити про дискурсивний рівень, то виділяють метаконцепти (дискурсеми) (ПОЛІТИКА, РЕКЛАМА, НАУКА та ін.), автохтонні (ключові) концепти (константи/домінанти певного дискурсу, наприклад, ВЛАДА, ФРАКЦІЯ для політичного дискурсу), аллохтонні (запозичені, нейтральні) концепти (концептуальні перемінні певного дискурсу), відповідно концепти можуть бути монодискурсивні та полідискурсивні.

Вербалізація концепту відбувається шляхом об'єктивації (лексичної («ословлення» – присвоєння концепту прототипового імені (субстантивованого, ад'єктивованого, аббревіатурного, діад (ЖИТТЯ І СМЕРТЬ), тріад (ВІРА – НАДІЯ – ЛЮБОВ)), синтаксичної (РОДИННЕ ВОГНИЩЕ), фразеологічної (НІ РИБА, НІ М'ЯСО)) та профілізації, або вторинної номінації (метафоричної (концептуальна метафора), синонімічної, алюзивної (найчастіше через власні імена, метонімії, перифрази, порівняння), паремійної (метафоризовані фразеологізми, анекдоти, загадки, прислів'я та ін.)). Зокрема, Дж. Лейкофф і М. Джонсон у праці *Metaphors We Live By* (1980) обґрунтовують положення про універсальний характер когнітивної метафори, розглядаючи її як базовий механізм людського мислення. На їхню думку, концептуальні метафори структурують наше сприйняття дійсності, досвід і поведінку, забезпечуючи осмислення абстрактних понять через більш

конкретні, тілесно та перцептивно доступні сфери. Такі метафоричні проєкції мають системний і значною мірою універсальний характер, оскільки ґрунтуються на спільному для людей тілесному досвіді та взаємодії з навколишнім світом, водночас допускаючи культурно зумовлені варіації у способах концептуалізації [Lakoff, Johnson 1980].

Описове моделювання концептів реалізується кількома методами, зокрема методом концептуального аналізу. Концептуальний аналіз ширший за семантичний, оскільки окрім лінгвістичних характеристик, включає характеристики з інших галузей знань (історія, культурологія, психологія тощо) і, окрім мовного рівня, охоплює домовний (образ) та надмовний (цінності) рівні. Ж. Краснобаєва-Чорна пропонує таку схему концептуального аналізу: 1) ядро концепту (словникові дефініції різних історичних періодів); 2) периферія концепту (асоціативний експеримент); 3) ідеографічна структура концепту (фразема – семантична підгрупа – семантична група – семантичне поле – тематична група; встановлення відношень протиставлення, подібності та перетину; розташування за принципом від стилістично нейтрального та семантично прозорого до стилістично маркованого та метафоризованого); 4) місце концепту в загальній концептуальній схемі; 5) фонові інформації (інформація з різних типів словників та індивідуального й колективного досвіду); 6) спільні (наскрізні) і диференційні, загальнокультурні й етнокультурні складники концепту в усіх семантичних полях; 7) асоціативно-образний комплекс мікроконцептів [Краснобаєва-Чорна 2009, с. 43–44].

Для аналізу концептів в дискурсі використовують метод концептивної дистрибуції, який передбачає вивчення відношень між концептами в межах концептосистеми певного дискурсу (субординації (підпорядкування), координації (рівноправності) чи імплікації (включення)). Імплікація може викликати процес конгломерації (перетинання кількох концептів у певному дискурсі через концепт-зв'язку, наприклад, у спортивному дискурсі між ЗМАГАННЯ і РАДІСТЬ зв'язкою

буде ПЕРЕМОГА, або шляхом ешелонізації (послідовного зчеплення)) [Приходько 2008, с. 250–253].

Основним поняттям концептуального аналізу за допомогою фреймової мережі є фрейм, введене Ч. Філлмором і К. Бейкером (теорія фреймової семантики [Fillmore, Baker 2001; Fillmore, Baker 2010]) та М. Мінським [Minsky 1975], базова ідея якого полягає в тому, що неможливо зрозуміти значення окремого слова без доступу до всіх основних знань, які стосуються цього слова (енциклопедичний підхід). Фреймова семантика пояснює зв'язки між словами, які не можна просто віднести до структурних семантичних зв'язків, таких як гіпонімія, синонімія, антонімія, а описує взаємозалежності між словами, засновані на попередніх знаннях, які люди набувають через досвід і зберігають у довготривалій пам'яті. Зазначимо, що ці знання ґрунтуються на взаємодії людини з іншими та зі світом. Таким чином, *фрейми* – це попередні очікування та знання про світ, які весь час зміцнюються, послаблюються та трансформуються відповідно до інформації, яку наш мозок отримує від перцептивних органів чуття. У теорії семантичного поля слово визначається відносно до інших слів у тому самому полі. У семантиці фрейму слово визначається відносно до його базового фрейму, а не відносно до інших слів. Інші лінгвістичні теорії намагалися відокремити розумове знання мови (мовна компетентність) від використання мови (мовна ефективність), розрізняючи семантику та прагматику. Однак семантика фрейму відкидає відмінність між компетентністю та ефективністю, адже знання мови значною мірою походить від моделей використання мови, і навіть більше – знання мови є саме знання того, як використовується мова. За словами психолога та когнітивного лінгвіста М. Томаселло, «структура мови виникає внаслідок використання мови» [Tomasello 2003, с. 5]. Це явище відомо як парадигма на основі використання. Ч. Філлмор під терміном «фрейм» мав на увазі будь-яку систему понять, пов'язаних так, що для розуміння будь-якого них мовець повинен зрозуміти всю структуру, до якої воно вписується; коли одне з цих понять у такій структурі вводиться в текст або в розмову, усі інші поняття

автоматично стають доступними [Fillmore 1982]. Однією з перших теоретичних конструкцій, яка була включена в теорію фрейму, є аналіз сценаріїв. Сценарії описують як емпіричні гештальт-конфігурації, що складаються зі стандартної послідовності подій, передбачуваних соціальною діяльністю. Сценарії порівняно з фреймами є більш динамічними та послідовними. Багато інших дослідників спиралися на припущення Ч. Філлмора, розробляючи структуру семантики фрейму, зокрема Р. Лангакер [Langacker 1987] у своїй теорії домену, серед інших характеристик, описав структуру профілю. На думку Л. Барсалу, елементи фрейму, між якими виникають зв'язки, називають атрибутами фрейму та визначаються як «концепти, що представляють один аспект більшого цілого». Крім того, ці атрибути інстанціюються значеннями, які є «субординованими поняттями, що представляють підтип атрибута». Стійкі зв'язки, що виникають у фреймі між його атрибутами та значеннями, називаються структурними інваріантами [Barsalou 1992].

Виділяють три типи фреймінгу, а саме: семантичний (зосередження на мові), когнітивний (зосередження на пізнанні) і комунікативний (зосередження на комунікації). Семантичні фрейми чітко зосереджені на семантичних вимогах до слів. З цих позицій фрейм – концептуальна структура, схожа на сценарій, яка описує певний тип ситуації, об'єкта чи події разом із її учасниками (ролі) та атрибутами (наповнення ролі, що кожного разу може бути різним) [Ruppenhofer 2016, с. 7]. Ролі, які ми очікуємо, коли ми стикаємось із семантичним фреймом, можна витягти з даних мови, наприклад, з великих текстових колекцій (корпусів). Фреймові ролі відрізняються від тематичних ролей головним чином тим, що вони часто специфічні для відповідного фрейму. Наприклад, дієслова «їсти» і «убити» вимагають однакових тематичних ролей – агента та пацієнта; тоді як «їсти» викликає фрейм «ковтати» з основними елементами «той, хто ковтає» і «те, що ковтають», а «убити» викликає фрейм «вбивство» з «убивцею» і «жертвою» разом з іншими потенційними основними елементами [Sullivan 2023, с. 7]. Семантичні фрейми є критичними для функціонування більшості метафоризованих

конструкцій. Застосування фреймових семантичних методів до метафоричної мови полегшує автоматичне розпізнавання та аналіз метафор у текстовому корпусі.

Звичайно, семантичні фрейми не існують ізольовано; вони залежать від когнітивних фреймів і сприяють комунікативним фреймам. Теорія прототипів, розроблена Е. Рошем [Rosch 1973], В. Берліном [Berlin 1969] та ін., відіграє важливу роль у когнітивних фреймах. Як зазначає Ч. Філмор, «часто фрейм або фон, на якому визначається та розуміється значення слова, є досить великим фрагментом навколишньої культури, і це фонове розуміння краще розуміти як «прототип», а не як справжню сукупність припущень про те, яким є світ» [Fillmore 1982, с. 117–118]. У когнітивній лінгвістиці прообраз (мисленневий аналог) певної ситуації з усіма дотичними відношеннями називають пропозицією. Когнітивні фрейми є енциклопедичними знаннями в розумінні І. Кечскеса [Kecskes 2013]. Немає абсолютної межі того, скільки інформації може містити когнітивний фрейм.

Комунікативні (інтерактивні) фрейми є найскладнішим типом фреймів, оскільки включають когнітивні фрейми та фактори успішної комунікації (гарантії впливу на мислення аудиторії), але когнітивні фрейми у свідомості та мові мовця/письмовця не обов'язково призводять до комунікативних фреймів. Когнітивну структуру можна зробити більш помітною, коли з нею часто стикаються, наприклад, коли це часто повторюється в ЗМІ. Збільшення помітності фрейму може призвести до «праймінгу» (термін, запозичений з психології). У медіадослідженнях «праймінг» стосується маніпулятивного впливу фрейму на думку аудиторії (попереднє налаштування людини на прийняття того чи іншого вибору). Розрізняють динамічні (перебіг подій) та статичні (стан) фрейми. Динамічні фрейми вміщують сценарії стандартних ситуацій із встановленням причинно-наслідкових зв'язків.

В українському мовознавстві зазвичай фрейм («структурно-логічна схема репрезентації концептів» [Бондар 2018, с. 62]) формують навколо ядра та

включають до фреймової мережі асоційовану інформацію – субфрейми (антропонімичний, локативний, темпоральний, артефактний, фітонімний, фаунонімний, компаративний та ін.). Структурантами субфреймів є фрейм-елементи, що визначають статичну частину субконцептів. Кожен фрейм-елемент має своє номінативне поле (мовні засоби, вербалізатори), наприклад, фрейм-елемент ШЛЯХ має такі вербалізатори: «дорога», «манівці», «протопти», «прослідок», «путівець», «стежка» та ін. [Бондар 2018, с. 55]. Як наслідок, така фреймова модель репрезентує парадигму концептів, представлених у субфреймах, тобто концептосферу з певним осердям (ядром, «центром фреймової мережі» [Бондар 2018, с. 61]), яке за різних фонових та ін. умов активізує різні субфреймові варіанти. Субфрейми є виразниками поняттєвого, образного або ціннісного складника концепту («гностикко-асоціативно-оцінні параметри» [Бондар 2018, с. 55]). Серед вербалізаторів особливий інтерес становлять когнітивні метафори, порівняння, символи (кожен символ – концепт, але не кожен концепт може бути символом [Ужченко 2000, с. 49]), фразеологізми, наприклад, Н. Бондар, описуючи концептосферу у творчості братів Тютюнників, називає такі когнітивні метафори, що оприявнюють фрейм-елемент ШЛЯХ: «доля», «життя/смерть», «залицання», «наслідування», «порядність/непорядність», «протистояння», «самотійність», «творчість» [Бондар 2018, с. 56]. С. Жаботинська застосовує «схемні концептуальні мережі», що уміщують пропозиції базисних фреймів (предметний фрейм (буттєві, кількісні, локативні, темпоральні, якісні та ін. ознаки), акціональний (за аргументними ролями), посесивний (за зв'язком володіння, частина-ціле, вміст), ідентифікаційний та компаративний) [Жаботинська 1999, с. 12–25; Жаботинська 2006, с. 178–181].

В українському мовознавстві концепти в масмедійному просторі досліджені спорадично і переважно на матеріалі англomовного медіаконтенту, зокрема: А. Вербицька (концепт DISTRESS) [Вербицька 2018], Р. Коваленко (ВІЙНА/МИР в англomовної пресі) [Коваленко 2014], О. Коломійчук (бінарний концепт МОРАЛЬНІСТЬ/АМОРАЛЬНІСТЬ у американських ток-шоу) [Коломійчук 2021],

Н. Лютянська (концепти міжетнічної взаємодії в англомовному масмедійному дискурсі) [Лютянська 2015], І. Набокова (концепт ПЕРША ЛЕДІ / FIRST LADY) [Набокова 2015], Л. Мунтян (концепт GLOBALISATION) [Мунтян 2015], Т. Ніколаєва (британські ідеологеми та політичні міфологеми концепту DEMOCRACY) [Ніколаєва 2013], Ю. Омельчук (концепт LIE в англомовних псевдоновинах) [Омельчук 2017b], М. Романюха (концептосистема ECONOMY) [Романюха 2011], М. Сальтевська (концепт КРИЗА в англомовному газетному дискурсі) [Сальтевська 2011], М. Бутиріна (концепт НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ) [Бутиріна 2017], Г. Лильо (концепт ПАТРІОТИЗМ в українському медіадискурсі 2014–2016 років) [Лильо 2016], А. Мільо (концепти БІЖЕНЕЦЬ, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА) [Мільо 2021], Т. Мудраченко (концепт УКРАЇНА англомовному газетному дискурсі) [Мудраченко 2013] та ін.

Отже, ми дотримуємося думки, що концепт є психологічним, гносеологічним і національно-культурним утворенням, яке реалізується на образному, понятійному та ціннісному рівнях, синтезуючись разом з іншими концептами в концептосистему, що охоплює колективні та індивідуальні концептосфери. Концепт можна структурувати як польовим, так і ієрархічним способами. Особливої уваги заслуговує поняття вербалізації концепту, що здійснюється через об'єктивацію та профілізацію. Методологія дослідження концепту може включати як класичний описовий концептуальний аналіз, так і концептуальний аналіз за допомогою фреймової мережі.

1.3. Концепти ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ у дослідженнях українських та зарубіжних науковців

У картині світу давніх слов'ян дорога посідає важливе місце, вона постає як одна з найбільш насичених у семантичному плані континуальних категорій. Водночас внутрішнє семантичне поле архетипу дороги в слов'янській культурі настільки широке, що висвітлити його повною мірою неможливо. Дорога –

ритуально і сакрально значущий локус, що має багатозначну семантику та функції (життєвий шлях, шлях душі в потойбіччя через перехідні ритуали, місце проявлення долі, призначення, покликання, успіху людини, кордон між «своїм» і «чужим» простором, міфологічно «нечисте» місце, місце магічних відправ (схрещення доріг, роздоріжжя та ін.), місце похорону самогубців, нехрещених дітей та ін., місце, пов'язане з певними заборонами та оберегами (наприклад, заборонялося будувати будинок на тому місці, де була дорога, піднімати на дорозі, особливо на перехресті, знайдені речі і навіть торкатися їх, переходити дорогу похоронної процесії; ритуальне знищення на дорозі чогось шкідливого, виливання води, якою мили хворого для його одужання тощо). Наприклад, О. Іліаді та І. Жигора дослідили тексти ритуалізованої дії, пов'язані з характеристикою останньої подорожі померлого та його кінцевого пункту – могили або потойбічного світу, на матеріалі східнослов'янських, зокрема українських, обрядових текстів (плачів), сюжети яких зберігають сліди язичницьких міфів про переміщення душі дорогою мертвих [Илиади 2022, с. 3–4]. За результатами дослідження було визначено, що початкова фаза дороги мислиться як збори, будучи вираженою переважно рефлексивними дієсловами «*споряджатися*», «*збиратися*», «*приготуватися*», «*вирушати*». Іноді майбутній шлях зумовлений ще до відправлення ним померлого, і тоді смерть експлікується як словосполучення «*путь-доріжка*», «*показалася/короталася*», а сама дорога постає у вигляді описових оборотів, де актуалізовані її атрибути «*велика*», «*далека*», «*важка*», «*темна*», «*невідома*», «*зелена*» та ін. Тексти, архаїчна діалектна фразеологія відтворюють багато в чому язичницький погляд на подолання померлим останнього шляху пішим, на коні, на волах, на човні. Відповідні контексти безпосередньо пов'язані з ідеєю переходу в царство мертвих, фразеологічно об'єктивованою конструкціями, що вказують на: 1) тип кордону із переправою; 2) перехід через білу/ясну річку, стругу чи перт на Зраю; 3) міст, колоду, жердинку, дошку як засіб переходу [Илиади, с. 19–20].

Болгарська дослідниця Л. Цонева зазначає, що дорога, рух – основний елемент в болгарській картині світу, і це не випадково: питання про вибір шляху завжди мало особливе значення для Болгарії, яка перебуває на перехресті між Європою та Азією, є мостом між цивілізаціями, між Заходом та Сходом. У болгарській мові слово «път» має кілька значень, що відповідають значенням ‘путь’ та ‘дорога’ в українській мові; від нього утворюються похідні іменники «пътче», «пъттека», «пътечка»; воно зустрічається у складі безлічі фразеологізмів, прислів’їв і приказок тощо, що і визначає актуальність вивчення цього концепту. Метафора путі/шляху/дороги як одна з найважливіших метафор людської долі, людського вибору існує не лише у болгарській мові [Цонева 2011, с. 163]. У політичному дискурсі метафори шляху є ключовими або традиційними, вони посідають важливе місце як в офіційному (інституційному), так і медійному дискурсі. Метафорична модель, умовно позначена як «шлях», – одна з кількох багатих та цікавих метафоричних моделей у болгарському політичному дискурсі. У публіцистиці тоталітарного часу розвиток Болгарії найчастіше позначається метафорично як рух уперед, до ясної мети – світлого комуністичного майбутнього [Цонева 2011, с. 164]. Л. Цонева визначає як один з найважливіших фреймів концепту ДОРОГА «напрямок руху», який дослідниця поєднує з фреймом «мета руху», вважаючи, що їхнє розмежування часто неможливо, оскільки тема вибору мети та напрямку руху болгарського суспільства – одна з центральних у болгарських ЗМІ наприкінці ХХ та на початку нового століття, більше того, рухом без чітко визначеного напрямку іноді зображується вікова історія Болгарії. Прагнення порвати з проросійською орієнтацією призводить до повного заперечення в суспільстві та ЗМІ нового часу шляху, пройденого в попередні роки, особливо в так звані роки тоталітаризму. Саме в цей період вступ до НАТО і Європейський Союз представляється як єдино можливий правильний шлях для Болгарії (міфологеми «европейски дом», «европейско семейство», «пътят към Европа»). Водночас висловлюються різні думки про те, якими шляхами потрапити до Європи. Одна з них – вираз лідера партії турецької меншини

А. Догана, що став предметом гарячого обговорення: *«Шлях Болгарії до Європи проходить через Босфор»*. Примітно, що останніми роками, вже після вступу до ЄС, дуже рідко висловлюється задоволення успішним завершенням непростого шляху та досягненням його мети. Важливе місце у цій моделі посідає і фрейм «Засоби пересування», одиницями якого позначається суспільство чи уряд, а також важливі реалії суспільного життя (партії, організації, економічні об'єднання тощо). Більшість цих метафор характеризується негативним оцінним потенціалом: ними позначаються засоби пересування, які навряд чи досягнуть бажаної мети, оскільки не відповідають вимогам часу або технічно несправні. Фрейм «водій» – один із найважливіших у моделі ШЛЯХ. Він включає одиниці, якими позначається лідер, людина, яка відповідає за рух суспільства. Найчастіші серед цих слів – «водач», «шофьор», «капітан», «машинист», «пілот». Активність подібних одиниць зростає у дискурсі виборів, коли на передній план виходить питання щодо вибору лідерів, людей, які вестимуть країну [Цонева 2011, с. 164–165, 167].

Концепти ШЛЯХ, ДОРОГА і ПУТЬ у межах української етнокультури досліджувала Т. Радзівська, яка акцентувала увагу на динамічному стані концепту ШЛЯХ та статичності двох інших концептів, які через синонімічні зв'язки підпадають під вплив концепту ШЛЯХ, що має розгалужене когнітивно-семантичне поле, у якому актуалізуються різні диференційні ознаки: буттєвий простір для подій або для руху людини вперед та різні статальні характеристики шляху («порожній», «уторований», «заблокований», «розмитий» та ін.) (буттєво-статальні характеристики акцентовано позачасові, незмінні); «альтернативні» простори («соціальний», «зоряний», «повітряний» та ін.), які прокладають, торують, відкривають і які бувають «кривавими», «успішними», «блакитними», «найдешевими», «периферійними», «звичними» та ін.; простір цільової діяльності людини (вторинна номінація, метафоризація) – «правильний», «чесний», «неефективний» та ін. (інструментальне та стратегічно-тактичне значення); життєвий цикл (зв'язок концепту ШЛЯХ з концептами ДОЛЯ та ЖИТТЯ, аналіз

похідного концепту ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ, що має відрізковий характер (земне, смертне, обмежене) і протиставляється вічному, пор. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ та ЖИТТЯ) [Радзівська 1997].

А. Приходько визначає основні параметри концепту ШЛЯХ так: понятійний субстрат – «природний суходільний простір для руху; сфера доцільної діяльності людини; ідея руху вперед; життєвий цикл»; асоціативний адстрат – «топохронне уявлення про лінійну величину і ланцюг контрастних періодів (злети – падіння, горе – радощі), про труднощі, що долаються»; валоративний епістрат – «телеологічне ставлення до способу досягнення певної цілі (географічна точка) чи накресленої мети (успіх у чомусь)» [Приходько 2008, с. 67].

Дослідниця Н. Бондар, описуючи базові концепти в творчості братів Тютюнників, виділяє у фреймовій моделі концепту СЕЛО партитативний субфрейм ЛОКУСИ СЕЛА, серед фрейм-елементів якого розглядає концепт ШЛЯХ. Серед репрезентантів цього концепту дослідниця називає такі номінанти, як: «дорога», «манівці», «протопти», «прослідок», «путівець», «роздоріжжя», «стежка» [Бондар 2018, с. 180]. Найчастотнішим атрибутивом концепту ШЛЯХ вказано прикметник «полтавський», а асоціативом – фітонім «верба» та акцентовано значну увагу на фразеологічному потенціалі довкола цього фрейм-елемента (сфери референцій – життя та смерть, сімейні стосунки, успіх та невдача тощо з актуалізацією аксіологічних атрибутів (правда та неправда, порядність та непорядність тощо)) та символічному його наповненні (самопошук, доля), експлікації когнітем залицання, наслідування, суперництво, творчість, уникання, швидкого досягнення бажаного, досвід поколінь із розкриттям морально-ціннісних домінант, асоціативного тло та символічного й ідеоетнічного наповнення (батьківщина, рідний дім) [Бондар 2018, с. 180–183]. Інша українська дослідниця концепту ДОРОГА, Т. Бондар, розглядає репрезентацію концепту в прислів'ях та приказках і акцентує на локативності (кривизна/прямизна, довжина та «шлях навпростець», протореність) і антропоорієнтованості (напрямок руху, маршрут, прокладеність людиною, легкість/складність і зручність подолання,

непередбачуваність, супутник, набуття досвіду та ін.) концепту [Бондар 2005, с. 111–115; Бондар 2011; Бондар 2014; Бондар 2015; Бондар 2016].

Універсальний характер концепту ДОРОГА зумовлює інтерес до його дослідження серед представників різних національних спільнот, зокрема і в китайській філології. З 1990-х років китайські мовознавці звернули увагу на розвиток зарубіжної когнітивної лінгвістики і почали впровадження її основних положень у вивченні явищ китайської мови, зокрема способів вираження просторових відношень [刘宁 1994]. Директор Інституту мовознавства Шень Цзясюань ефективно використав методи зарубіжних когнітивних теорій для вивчення синтаксично-семантичних проблем китайської мови. Його праця «Теорія асиметрії та маркування» [沈家煊 1999] є значущою для китайського мовознавства, а збірка статей «Дослідження когніції та китайського синтаксису» [沈家煊 2011] містить результати майже десятирічних розвідок. Під керівництвом вченого експерти та науковці Інституту мовознавства активно досліджують китайську мову в аспекті когнітивної лінгвістики [现代汉语语法的功能, 语用, 认知研究 2007].

Важливо, що когнітивна лінгвістика пропонує проміжний шлях для викладання китайської мови як іноземної. Як стверджує Ван Ін, оскільки всі народи світу живуть в одній і тій самій об'єктивній реальності, це означає, що люди мають приблизно однакове розуміння багатьох категорій і базових понять. Наприклад, китайське слово 道 («вузька смуга землі, якою можна їздити або ходити») – це базовий рівень, на основі якого формуються конкретні рівні «нижчого значення»: 道 – 干道, 小道, 主道. В українській мові ієрархія також може бути встановлена в такий спосіб, наприклад, «дорога» – «магістраль», «стежка», «головна дорога».

У китайській мові 144 ієрогліфи містять детермінатив РУХ та пов'язані з ідеєю освоєння простору. Так, 道 (ДАО) – буквально позначає 'шлях'. Слово 道 вперше було використано в книзі «Іцзин». У процесі свого семантичного розвитку

значення 道 поступово збагачувалося. На відміну від англійських слів «*path*», «*road*» і «*way*», які мають схожі значення, китайський іменник 道 містить не тільки початкову семантику 'дорога', але й філософське значення та інші культурні конотації, унікальні для китайського контексту [王寅 2021]. Існує вираз у китайській картині світу «*Дорога – це життєвий шлях*». ДАО – це невизначений відрізок часу, пов'язаний із подоланням перепон і різних життєвих труднощів та негараздів. Крім того, 道 (ДАО) – глибока філософська категорія, яка пов'язує шлях та наскрізну вселенську силу духу, що освячує життя. Мета даосизму у тому, щоб людина гармонійно поєдналася з ДАО. В даосизмі (Лао Цзи, III або IV ст. до н.е.) акцент робиться більше на особистість, оскільки саме така філософія допомагає людині знайти гармонію й рівновагу. Конфуцій (VI – V ст. до н.е.) зосередився на «людських» іпостасях ДАО і ДЕ, які взаємопов'язані, але можуть проявлятися незалежно одне від одного. Буддизм і ДАО – це «середній шлях». Ці даоські ідеї були інтегровані в культуру та традиції китайської нації, такі як «чайна церемонія», «шаньдао» (ведення бізнесу) та «вудао» (бойові мистецтва). У порівнянні зі слов'янською традицією, у китайській мові лексеми «*шлях*» і «*дорога*» також мають властиві лише їм значення, головним із яких є семантичне поле «вчення, моральні принципи, ідея».

У 2009 році професор Ван Чженюань опублікував першу в Китаї монографію з концептуальної інтеграції, яка системно представляє цю теорію та результати її прикладних досліджень, зокрема і щодо концепту 道 (ДАО) (детальніше див. [Сунь 2024; Сунь, Швець 2023; Сунь, Швець 2024; Сунь 2025a]).

В українській компаративістиці дослідниця О. Пальчевська охопила своїм дослідженням, використовуючи матеріал трьох мов (англійської, французької та української), когнітивно-дискурсивні особливості номінативних одиниць, що вербалізують концепт ШЛЯХ, взявши за об'єкт дослідження жанр чарівної казки та простеживши шляхи трансформації від мовно-культурного образу у фольклорному тексті до концепту. Дослідниця встановила фреймову модель

концепту ШЛЯХ та її наповнення лексичними та фразеологічними вербалізаторами у межах концептосфер ПЕРЕМІЩЕННЯ, ПОДОРОЖ та РУХ, проаналізувала його лінгвокогнітивну структуру на рівні чотирьох субфреймів (атрибутивний, субстантивний, акціональний статичного руху та акціональний динамічного руху) із врахуванням різних проявів процесу метафоризації (сфера джерела (первинна номінація): початок та кінець, різні властивості (часові, просторові та ін.) руху; сфера цілі (вторинна номінація): життя або смерть, успіх або невдача, правда або неправда, аномальні стани людини, сімейні стосунки тощо). О. Пальчевська означила чотири базові ситуації у межах ідеоконцепту ШЛЯХ: початок шляху, рух, ініціація й досягнення мети. Кожну ситуацію промодельовано на рівні субфреймів та їхніх модефікацій і виявлено субконцепти та їхні профілі [Пальчевська 2006]. Проте А. Приходько зауважує, що у назві роботи О. Пальчевської «Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси» слід називати концепти своїми іменами: WAY та CHEMIN відповідно, або назвати «концепт ШЛЯХ і співвідносні з ним англійський і французький концепти» [Приходько 2008, с. 53].

Українська мовознавиця С. Кирилюк дослідила лінгвокогнітивні особливості концепту WEG/ДОРОГА та його вербалізацію в німецьких казках та змодельовала фрейм-сценарій концепту, виділивши чотири основні концептуальні домени – ЛЮДИНА (концепт формується навколо персонажа казки, який визначається «рухом, маркуванням та організацією когнітивно-семантичного простору дороги»), ПРИРОДА (ландшафт дороги – «відкритість, безмежність, дуальність, дискретність»), дорога як «просторова «матриця» сюжетно-композиційної структури тексту), КУЛЬТУРА (морально-ціннісні орієнтації), ЧАСОПРОСТІР [Кирилюк 2016а, с. 2, 6, 15–16]. Номінативне поле концепту WEG/ДОРОГА в німецькій казці включає лексико-семантичні поля «Landschaft/ландшафт», «Bewegung/переміщення», «Richtung/напрямок руху» [Кирилюк 2016б, с. 81–116]. Ядро концепту ДОРОГА в німецьких казках представлено номінативною лексемою «*der Weg*», що окреслює дорогу як «відрізок шляху, частина ландшафту». Дослідниця подає повний історико-

етимологічний та понятійний аналіз лексеми «*der Weg*». Труднощі подолання шляху описують прикметники «*weit*», «*lang*», а фізичну втому героя – «*müde*». Словами-актуалізаторами концепту виступають номени «*eine Strecke*», «*ein Weilchen*», «*der Kreuzweg*» та ін. [Кирилюк 2010, с. 154–156]. Фреймова організація концепту WEG/ДОРОГА в німецькій казці передбачає предметно-центричний, акціональний, ідентифікаційний та посесивний фрейми [Кирилюк 2016b, с. 116–129].

Отже, концепт ДОРОГА всебічно досліджено в зарубіжному та вітчизняному мовознавстві як в межах однієї мови, так і компаративному модусі на матеріалі різних дискурсів, проте цей концепт ще не було ґрунтовно проаналізовано в українському масмедійному просторі.

Висновки до Розділу 1

Дискурс як сукупність мовленнєвих практик, сформованих соціальними впливами, функціонує як потужний інструмент, що опосередковує соціальні та політичні цінності, конвенції та ідеології. Медіадискурс («медійний дискурс», «масмедійний дискурс», «дискурс масової інформації») визначається як публічна, спеціально вироблена та зафіксована форма взаємодії через посередництво певної платформи трансляції, як усної, так і письмової, що характеризується актуальним, поліпредметним, мультидисциплінарним, динамічним та мовно інноваційним дискурсом, орієнтованим на неприсутнього реципієнта.

Основними ознаками медіадискурсу вважають такі: наявність публічної та доступної усної чи писемної платформи трансляції (медіазалежність); орієнтація на неприсутнього слухача, глядача чи читача (реалістичність та спрямування на широку масову аудиторію); неможливість реципієнта миттєво відповісти виробнику(ам) дискурсу (дистантність мовленнєвого акту); наявність каналів фіксації дискурсу та їх поєднання (текст, аудіо або відео запис, фото) (мультиmodalність); відсутність випадковості та спонтанності (є спеціально виробленим); постійне вдосконалення медіатехнологій та творчих підходів до текстотворення (медіальність, динамічність); інституційність форми комунікації; інтердискурсивність; видовищність та експресивність; необхідність критичного

дискурсивного аналізу (постійне оцінювання реципієнтами повідомлень, виготовлених медійними каналами, та аналітиками дискурсу як інституційної форми комунікації); текстуальна стислість.

Серед напрямів вивчення масмедійного дискурсу можна виокремити кілька: дискурс друкованих ЗМІ (преси) (медіатекст, жанровий аналіз, критичний аналіз дискурсу друкованих ЗМІ, маніпуляційні техніки друкованих ЗМІ та ін.); усний медіадискурс (радіодискурс, дискурс телебачення) (методологія дослідження та жанровий аналіз); віртуальний медіадискурс (класифікаційні дослідження з метою опису та маркування комп'ютерно-опосередкованої мови; дослідження структурних особливостей мови інтернет-медіа; дослідження дискурсивних моделей; дослідження мови інтернет-медіа з метою вивчення людської поведінки, дослідження актуальних питань мовної екології та ін.).

Основна відмінність масмедіа від соціальних медіа полягає в тому, що в масмедіа широка громадськість є аудиторією, тоді як у соціальних медіа громадськість може бути як аудиторією, так і творцями контенту, але наразі спостерігаємо злиття масмедійного та соцмедійного просторів.

Концепт є основною одиницею свідомості / мисленнєвої діяльності, тобто психоментальним утворенням, водночас це епістемічне, (етно)культурне утворення, що має тричастинну структуру: образ, поняття та цінності. Синтез концептів утворює концептосистему, яка включає семантичний простір (вербалізовані концепти) у вигляді концептополів та концептоконфігурації (ситуативний набір концептів із різних семантичних полів). У межах концептосистеми також виділяють концептосфери (домени), які є репрезентантами окремих предметних галузей і можуть мати колективний (етнос) та індивідуальний (творчість окремого письменника) характер. Мовна картина світу людини перебуває відносно концептуальної картини світу у логічних відношеннях перетину або включення.

Побудова структури концепту вимагає моделювання за двома принципами – польовим та ієрархічним (рівневим). Польова модель включає образ, інформаційний контент та область інтерпретації. Ієрархічна модель концептополя

може бути представлена у вигляді піраміди, вершиною якої є мегаконцепт, який складається з макроконцептів, гіперконцептів, мезоконцептів та катаконцептів.

Найбільш структурованою частиною концепту є поняття («субстрат»), яке сигналізує про еволюцію концепту від образної складової до мисленнєвої та включає необхідний мінімум когнітивних ознак, які є найбільш релевантними, базовими для концептуалізації денотату на логічному та раціональному рівні (ядро значення слова (сигніфікат)), поряд з яким будується його прагматична (конотативна) та аксіологічна (ціннісна) («епістрат») частини. Вербалізація концепту відбувається шляхом об'єктивації та профілізації (вторинна номінація).

Описове моделювання концептів реалізується кількома методами, зокрема методом концептуального аналізу, концептивної дистрибуції, концептуального аналізу за допомогою фреймової мережі – семантичний фреймінг (зосередження на мові), когнітивний фреймінг (зосередження на пізнанні) і комунікативний фреймінг (зосередження на комунікації) та «праймінг» (вплив фрейму на думку аудиторії). Фрейм формують навколо ядра та включають до фреймової мережі асоційовану інформацію – субфрейми, у структурі яких є фрейм-елементи, що визначають статичну частину субконцептів. Кожен фрейм-елемент має своє номінативне поле (мовні засоби, вербалізатори). Подібна фреймова модель репрезентує парадигму концептів, представлених у субфреймах, тобто концептосферу з певним осердям. Субфрейми є виразниками поняттєвого, образного або ціннісного складника концепту.

В українському мовознавстві концепти в масмедійному просторі досліджені спорадично і переважно на матеріалі англomовного медіаконтенту. Концепт ДОРОГА достатньо глибоко вивчено в зарубіжному та вітчизняному мовознавстві як в межах однієї мови, так і компаративному аспекті на матеріалі фольклорного, етнографічного, ритуального, літературного, лексикографічного, політичного дискурсах, проте досліджуваний концепт не був предметом вивчення в контексті українського масмедійного простору.

Список використаних джерел до Розділу 1

1. Артамонова І. М. Інтернет як специфічний тип масмедійного тексту (на матеріалах українського сектору мережі). *Вісник СумДУ*. Сер.: Філологія. 2007. №2. С. 5–9.
2. Паскаль Б. *Думки*. пер. з франц. А. Перепаді, О. Хоми. Київ: Дух і літера, 2009. 704 с.
3. Бондар Н. В. *Базові концепти української ментальності у творчості братів Тютюнників* : дис. ... канд. філолог. наук (д-р філософії) : 10.02.01; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, Запорізьк. нац. ун-т. Полтава; Запоріжжя, 2018. 224 с.
4. Бондар Т. Г. Бінарність базових вербалізаторів концепту ДОРОГА/ROAD/WEG в українській, російській, англійській та німецькій мовах. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Сер.: Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2014. № 5. С. 143–147.
5. Бондар Т. Г. Загадки як джерело концептуальних ознак досліджуваного концепту (на матеріалі текстів загадок про дорогу). *Актуальні питання іноземної філології*. Луцьк, 2016. № 4. С. 22–26.
6. Бондар Т. Г. Зіставний аналіз пареміологічних одиниць з опорними компонентами дорога, шлях, путь, road, way, Weg, Bahn. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : зб. наукових праць. Сер. «Філологічна». Острог, 2015. Вип. 51. С. 166–169.
7. Бондар Т. Г. Лексичні вербалізатори концепту WEG у німецькій мові. *Наукові записки*. Вип. 95 (1). Сер.: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. С. 146–150.
8. Бондар Т. Г. Репрезентація концепту ДОРОГА в українських та російських прислів'ях і приказках. *Слов'янський збірник* : зб. наукових праць. Одеса, 2005. Вип. XI. С. 110–116.

9. Буданова С. Г. Концептуализированное понятие «путь/дорога» в народном сознании. *Вісник донецького національного університету*. Сер. Б: гуманітарні науки. Вип. 1–2. 2013. Т. 1. С. 45–47.
10. Бутиріна М. Експлікації медіаконцепту НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ у дискурсі якісних видань. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2017. Вип. 17. Сер.: «Соціальні комунікації». С. 6 – 11.
11. Бутиріна М. Масова комунікація як об'єкт медіапсихологічних досліджень. *Вісник Львівського університету*. Сер.: Журналістика. 2014. № 39 (1). С. 25–30.
12. Василенко М. К. *Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі* : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08. Київ, 2007. 36 с.
13. Вербицька А. Е. *Концепт DISTRESS / ДИСТРЕС в англomовному медіа-дискурсі: когнітивно-комунікативний аспект* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 20 с.
14. Вжещ Я. Л. Базові категорії медіалінгвістики: медіа-мова, медіа-дискурс, медіа-текст. *Нова філологія*. 2014. № 60. С. 23–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2014_60_6 (дата звернення: 11.11.2022).
15. Вжещ Я. Л. Інтернет-дискурс: проблема визначення поняття, особливості структури. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Львів, 2012. №14 (249). С. 15–19.
16. Войтович Н. Створення фейкових новин: новий шлях інформаційної війни. *Вісник Львівського університету*. Сер.: Журналістика, 2014. № 39 (1). С. 42–47.
17. Голобородько К. Ю. *Концептосфера мовотворчості Олександра Олеся* : дис... д-ра філол. наук: 10.02.01. Харків, 2011. 519 с.
18. Голубовська І. О. Лінгвокультурні концепти у мовній картині світу українського етносу. *XX–XXI століття: жанрово-стильові лінгвістичні*

метаморфози в українській мові та літературі : колективна монографія / за ред. А. Архангельської. OlomoucVUP, 2016. С. 71–95.

19. Горошко О. І. *Гендерні аспекти інтернет-комунікацій* : автореф. дис. ... д-ра соціолог. наук : 22.00.04. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2010. 35 с.

20. Горошко Е. И., Землякова Е. А. Виртуальное жанроведение: становление теоретической парадигмы. *Ученые зап. Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского*. Сер.: Филология, социальные коммуникации. 2011. Т. 24 (63). № 1. Ч. 1. С. 225–237.

21. Горошко Е. И., Полякова Т. Л. Лингвистические особенности англоязычного твиттера. *Учені зап. Таврійського нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського*. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Том 24 (63). № 2–1. С. 53–58.

22. Григораш А. М. *Фразеологические инновации в современной публицистике Украины (на материале русскоязычной и украиноязычной прессы 1990-х–2000-х годов)* : монографія. Київ: Знання України, 2008. 439 с.

23. Гудзь Н. О. Інтернет-дискурс – невід’ємна складова сучасної комунікації. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 4. С. 228–232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VzhDU_2013_4_49 (дата звернення: 09.12.2022).

24. Гусева О. Сучасний подорожній нарис: особливості трансформації старого жанру. *Вісник Львівського університету*. Сер.: Журналістика. 2014. № 39 (1). С. 221–226.

25. Дергач Д. Комунікативні інваріанти едьютейнменту: лінгвостилістика жанру лайфхак. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2023. Вип. 46, 112-127.

26. Дергач Д. Функціональна динаміка шоу в сучасних масмедіа: стилістична природа тревел-проектів. *Ezikov Svyat (Orbis Linguarum)*. 2025. Vol. 23, Issue 1. PP. 61-68.

27. Дзюбіна О. І. Комунікативний аспект соціальних мереж Facebook та Twitter. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Сер.: «Філологічні науки». 2016. № 2. С. 218–222.

28. Димерець Р. Й. Поняття «conceptus» та «intellectus» Б. Спінози у світлі його теорії могутності (potentia) субстанції. *Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2005»* (26–27 квітня 2005 року) : матеріали доповідей та виступів. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2005. Ч. I. С. 17–19.

29. Дудоладова О. В. Інтернет-дискурс як особливий тип дискурсу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2008. № 837. С. 74–78.

30. Дудоладова А. В. *Динамика языковой репрезентации гендера в английском публицистическом дискурсе (вторая половина XX в. – начало XXI в.)* : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2003.

31. Євсєєва Г. П. *Перифрази в мові сучасних газет (на матеріалі українських газет 80-90-х років XX століття)* : дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський національний ун-т. Дніпропетровськ, 2002. 219 с.

32. Єлісєєва С. В. Використання інформаційних технологій у сфері галузевого перекладу. *Новітня філологія*. 2014. № 48. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 168 с.

33. Єлісєєва С. В. Особливості комп'ютерної лексикографії: структурні компоненти автоматичного словника. *Новітня філологія*. 2013. № 46. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 184 с.

34. Єльнікова Н. І. Мовний аспект комунікації в українських версіях соціальних мереж. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2007. С. 43–46.

35. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету*. Сер.: Філологічні науки. Черкаси. 1999. Вип. 11. С. 3–20.

36. Жаботинська С. А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи. *Мова. Людина. Світ*. До 70-річчя проф. М. П. Кочергана. Київ, 2006. С. 178–192.
37. Жайворонок В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5. С. 31.
38. Жовтобрюх М. А. *Мова української періодичної преси (кін. XIX – поч. XX ст.)*. К.: Наукова думка, 1970. 304 с.
39. Загнітко А. П. Комунікативно-прагматичні аспекти сучасного політичного газетного дискурсу. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 110, Т. 1. С. 190–193.
40. Зайцева С. В. *Інтернет-сленг в українськомовному медіа просторі*. 2011. URL: <http://lingvodnu.com.ua/архив-номерів/lingvistika-lingvokulturologiya2011/> (дата звернення: 05.01.2023).
41. Зайцева С. В. *Інтернет-спілкування як нова форма міжособистісної комунікації*. 2012. URL: <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/internet-spilkuvannyayak-nova-forma-mizhosobistisnoi-komunikacii/> (дата звернення: 05.01.2023).
42. Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті українського народу». *Офіційний портал Верховної Ради України*. 21 серпня 2025 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/265262.html> (дата звернення: 23.01.2026).
43. Илиади А., Жигора И. Триада «дорога, переправа и заречье» в восточнославянском обрядовом тексте: лексика, семантика, прагматика. *Slavica slovaca*. Ročník 57. 2022. Číslo 1. С. 3 – 20.
44. Кармишева Р. Д. *Мовленнєвий жанр «повідомлення» з засобах масової інформації (на матеріалі української та англійської мов)* : автореф. дис. канд. філол. наук. Львів, 2011. 21 с.
45. Карпа І. Б. *Функціональні та прагматичні характеристики інтерактивної віртуальної комунікації (на матеріалі інформаційно-довідкового*

сервісу Yahoo! Answers) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Херсон, 2010. 20 с.

46. Карпенко М. Ю. Лінгвістичні особливості Інтернет-дискурсу. *Мова*. 2016. № 26. С. 5–11.

47. Кашуба Г. Українські інтернет-видання: комунікативно-лінгвістичні та правові аспекти. *Вісник Львівського національного університету*. 2004. Вип. 25. С. 474–480.

48. Кирилюк С. В. *Лінгвокогнітивні характеристики концепту WEG/ДОРОГА в німецькій народній казці* : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016а. 23 с.

49. Кирилюк С. В. *Лінгвокогнітивні характеристики концепту WEG/ДОРОГА в німецькій народній казці* : дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016б.

50. Кирилюк С. В. Номінативне поле концепту дорога в німецьких народних казках. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна*. 2010. Вип. 64. С. 153–158.

51. Коваленко Р. В. *Концептуальна опозиція ВІЙНА/МИР в англомовному дискурсі (на матеріалі англомовної преси)* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Запоріз. нац. ун-т. Запоріжжя, 2014. 19 с.

52. Коваль Т. В. *Засоби експресивізації українського газетного дискурсу початку ХХІ ст.* : автореф. дис. .... канд. Філол. наук. Херсонського державного університету. Запоріжжя, 2011. 23 с.

53. Коломієць Н. В. *Лінгвістичні особливості організації гіпертексту інтернет-новин (на матеріалі англійської мови)* : дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2004. 214 с.

54. Коломієць Н. В. Подання інформації на веб-сайтах служби новин CNN: структурні особливості резюме. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ: Логос, 2002. № 7. С. 254–262.

55. Коломійчук О. С. *Бінарний концепт МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ у просторі сучасної американської прози та ток-шоу* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2021. 19 с.
56. Компанцева Л. Ф. *Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти* : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.02. Київ, 2007. 36 с.
57. Компанцева Л. Ф. От классического языкознания – к Интернет-лингвистике. *Studia Linguistica* : зб. наук. пр. К.: ВПЦ «Київський університет». Вип. 4. 2010. С. 24–30.
58. Компанцева Л. Ф. *Лінгвістична експертиза соціальних мереж*. К.: Аграр Медіа Груп, 2018. 318 с.
59. Кондратенко Н. В. Тролінг у політичному інтернет-дискурсі. *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал*. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2017. Спец. вип. С. 86–88.
60. Коневщинська О. Е. Особливості Інтернет-мовлення старшокласників в електронних соціальних мережах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 60. № 4. С. 77–86.
61. Кочерган М. П. Слово і контекст. Львів: Вища шк., 1980. 184 с.
62. Коцарев О. О. Типологія інтернет-ЗМІ. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2006. Т. 19 (58). № 5. С. 321–324.
63. Краснобаєва-Чорна Ж. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці). *Українська мова*, 2009, № 1. С. 41–52.
64. Лильо Г. Концепт патріотизм у системі бінарних концептів СВІЙ / ЧУЖИЙ в українському соціокомунікативному дискурсі 2014–2016 років. *Вісник Львівського університету*. Сер: Журналістика. 2016. Вип. 41. С. 172–181.
65. Локк Дж. *Розвідка про людське розуміння*. У 4-х книгах; пер. Наталка Бордукова. Харків: Акта, 2007.

66. Луценко О. І. Лінгвістичні аспекти Інтернет-комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. 2013. Вип. 40. С. 64–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_40_18 (дата звернення: 20.01.2023).
67. Лютянська Н. І. Концепти британської мовної картини світу в аспекті міжетнічної взаємодії (на матеріалі англomовного масмедійного дискурсу. *Наукові записки*. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). 2015. Вип. 137. С. 595–598.
68. Макаренко Ю. В. Інтернет-щоденник як новий вербальний канал спілкування. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Сер.: Філологічна. 2012. Вип. 29. С. 117–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_29_41 (дата звернення: 07.01.2023).
69. Маковецька-Гудзь Ю. А. Українська мова в соціальних мережах. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 47. Ч. 1. URL: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/47-1/77.pdf (дата звернення: 09.01.2023).
70. Матвєєва С. А. *Сайт як жанр Інтернет-комунікації (на матеріалі персональних сайтів учених)* : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка; Дон. нац. ун-т. Донецьк, 2006. 21 с.
71. «Медитації» Декарта у дзеркалі сучасних тлумачень / Жан-Марі Бейсад, Жан-Люк Марйон, Кім Сан Он-Ван-Кун. Пер. з фр. і лат. Уклад О. Хома. 2-е вид., випр. та доповн. К.: Дух і Літера, 2021. 432 с.
72. Мільо А. В. Концепти БІЖЕНЕЦЬ, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА в дискурсах нових медіа України: розбудова парадигми. *The scientific heritage*. № 77. 2021. С. 36–43.
73. Михайлова О. Українська блогосфера як територія репрезентації моделей громадянської ідентичності. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1–2. С. 164–171.

74. Мірошніченко І. Г. *Стислий текст в українському масмедійному дискурсі* : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2020. 275 с.

75. Мудраченко Т. Б. *Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англomовному газетному дискурсі* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2013. 20 с.

76. Мунтян Л. В. *Актуалізація концепту GLOBALISATION в науковому та мас-медійному дискурсах* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2015. 20 с.

77. Набокова І. Ю. *Актуалізація концепту ПЕРША ЛЕДІ / FIRST LADY в англomовному політичному дискурсі ЗМІ* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2015. 20 с.

78. Навальна М. І. *Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст.* : монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.

79. Навальная М. Особенности украинских сетевых средств массовой коммуникации. *Organizacja społeczna*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2016. С. 86–92.

80. Навальная М. Развитие сетевых коммуникаций в Украине. *Problems of Intelligent, Sustainable and Inclusive Development in Central and Eastern Europe*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2016. С. 307–318.

81. Нерян С. О. *Аргументативний дискурс української інтернет-комунікації: лінгвопрагматичний аспект* : дис. канд. філол. наук. Одеса, 2020. 221 с.

82. Нерян С. О. Допис у соцмережі як мовленнєвий жанр інтернеткомунікації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018а. Вип. 34. Т. 1. С. 66–70.

83. Нерян С. О. Особливості аргументації в коментарях у соціальних мережах: типи комунікативних стратегій користувачів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. Вип. 39. С. 119–122.

84. Нерян С. О. Полілогізм комунікації в соцмережах: форми і жанри. *Діалог: Медіа-студії*. 2018b. № 24. С. 129–141.

85. Ніколаєва Т. Д. *Лінгвокогнітивні особливості сучасних британських ідеологем та політичних міфологем у межах концепту DEMOCRACY* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2013. 20 с.

86. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа : словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. К.: ВПЦ «Київський університет», 2019. Ч. 2. 119 с.

87. Омельчук Ю. О. Контекстологічний аналіз медіатекстів (на матеріалі псевдоновини «Conspiracy Theorist Convinces Neil Armstrong Moon Landing Was Faked»). *Філологічні трактати* : науковий журнал. Т. 9. № 2. Суми: СумДУ, 2017а. С. 107–112.

88. Омельчук Ю. О. Лексико-семантична специфіка вербалізації концепту LIE в медіадискурсі (на матеріалі англомовних псевдоновин). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: «Філологія». № 28. Одеса: МГУ, 2017б. С. 129–132.

89. Омельчук Ю. О. *Псевдоновини як жанр сучасного англомовного медіадискурсу: лінгвокогнітивний, комунікативно-прагматичний параметри* : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Херсонський державний університет. Херсон, 2018. 20 с.

90. Пальчевська О. С. *Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси* : автореф. дис.... канд. філол. наук. Донецьк: ДонНУ, 2006. 20 с.

91. Петренко А. С. *Прецедентні феномени у заголовках сучасних засобів масової комунікації: джерела, структура, реценція* : дис.... доктора філософії в галузі гуманітарних наук за спеціальністю 035 Філологія. Інститут української мови НАН України. Київ, 2021. 332 с.

92. Петренко А. С. Універсальні та національні прецедентні феномени у заголовках українських медійних видань. *Культура слова*. 2019. Вип. 90. С. 165–175.
93. Поліщук Л. Д. *Структура телевізійного інформаційного тексту (за матеріалами загальнонаціональних каналів)* : дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. Київ, 2006. 260 с.
94. Полякова Т. Л. *Лінгвостилістичні характеристики жанру твітінг в англomовній політичній інтернет-комунікації* : автореф. дис. канд. філол. наук. Харків, 2014. 20 с.
95. Потапенко С. І. *Орієнтаційний простір сучасного англomовного медіа-дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу)* : автореф. дис... д-ра філол. наук; Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2008. 32 с.
96. Потапенко С. І. *Сучасний англomовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти* : монографія. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. 391 с.
97. Потапенко С. І. *Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу)* : моногр.; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. Київ, 2004. 359 с.
98. Почепцов Г. Г. Сміслові та інформаційні війни. *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 18. С. 21–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2013_18_6 (дата звернення: 10.01.2023).
99. Приходько А. М. Дискурс як багатовимірне мовленнєве утворення. *Теоретична та прикладна лінгвістика*. К.: Вид-во УІЛМ, 2006. № 4. С. 30–41.
100. Приходько А. М. *Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики*. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
101. Радзієвська Т. В. Концепт ШЛЯХ в українській мові: поєднання ідей простору і руху. *Мовознавство*. 1997. № 4–5. С. 17–26.
102. Рассел Б. *Історія західної філософії*. Київ, 1995.

103. Романюха М. В. *Метафорична вербалізація концептосистеми ECONOMY в сучасному англомовному медіадискурсі* : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2011. 223 с.

104. Рудніченко Н. М. *Дискурс електронних засобів масової комунікації в інформаційному суспільстві* : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 227 с.

105. Сальтевська М. Ю. *Метафоричне втілення концепту КРИЗА у сучасному англомовному газетному дискурсі* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2011. 20 с.

106. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми* : підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.

107. Серажим К. С. *Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу)* : дис. д-ра філол. наук: 10.01.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. Київ, 2003. URL: <http://www.disslib.org/dyskurs-jak-sotsiolinhvalnyi-fenomen-suchasnoho-komunikatyvnoho-prostoru.html> (дата звернення: 03.01.2023).

108. Серебрянська І. М. *Метафорична модель освіта – війна в сучасній терміносистемі української мови (на матеріалі медіа-текстів). Дослідження з лексикології і граматики української мови* : зб. наук. пр. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2016а. Вип. 17. С. 153–163.

109. Серебрянська І. М. *Метафоризація освіти в мові ЗМІ (соціоморфні моделі). Українське мовознавство. Міжвідомчий науковий збірник. Харків: Вид-во І. С. Іванченка, 2018. Вип. 2(48). С. 112–117.*

110. Серебрянська І. М. *Мовна репрезентація освітньої проблематики в текстах студентського інтернет-журналу. Філологічні трактати. Суми: СумДУ, 2016б. Т. 8, № 4. С. 51–56.*

111. Сизонов Д. Медіатекст та медіадискурс у сучасному медійному просторі. *Studia linguistica*. № 7. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. С. 389–392.

112. Славова Л. Л. Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських Інтернет-джерел). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. Вип. 27. С. 116–117. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2210/1/06sllldzm.pdf> (дата звернення: 11.01.2023).

113. Соколова І. Дискурс інтернет-реклами: проблеми та перспективи дослідження. *Світогляд – Філософія – Релігія*. 2014. Вип. 5. С. 52–60.

114. Стишов О. А. Номінації осіб у сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ). *Мовознавство*. № 6. 2012. С. 23–37.

115. Стишов О. А. Особливості словотворення okazіоналізмів-комполітів у мові українських ЗМІ кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Динамічні процеси в граматиці і лексичному складі сучасних слов'янських мов*: зб. наук. пр. 2011. С. 198–195.

116. *Сугестивні технології маніпулятивного впливу* / Скулиш Є. Д., Остроухов В. В., Присяжнюк М. М., Петрик В. М., Компанцева Л. Ф., Бойко О. Д. К.: Скіф, 2023. 248 с.

117. Сунь Цзяї. Концепт ДОРОГА в масмедійному просторі». *Тези ІХ Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія ХХІ століття: нові дослідження і перспективи»*, 10–11 квітня 2025а року. С. 169–170.

118. Сунь Цзяї. Концепти ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ у компаративній дискурсивній парадигмі. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. Вип. 4(211). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 111–116.

119. Сунь Цзяї. Медіадискурс та актуальні проблеми вербалізації концептів в українському медіапросторі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2025b. № 71. С. 140–144.

120. Сунь Цзяї, Швець Г. Концепти ДОРОГА, ШЛЯХ, ПУТЬ у кроскультурному аспекті. *Тези Міжнародної наукової конференції «Українська гуманітаристика в координатах сучасності»*, 14–15 листопада 2024 року. С. 108–109.

121. Сунь Цзяї, Швець Г. Д. Напрямки когнітивних досліджень у китайській лінгвістиці. *Тези VII Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи»*, 6–7 квітня 2023 року. С. 145–146.

122. Темченко Л. Особливості сучасного подорожнього нарису в суспільно-політичних тижневиках. *Вісник Львівського університету*. Сер.: Журналістика, 2015. № 40. С. 299–304.

123. Тимчук Д. *Інтернет-дискурс в соціальній мережі «Facebook» на прикладі Євромайдану 2013 р.* 2014. URL: <https://naub.ua.edu.ua/2014/internetdyskurs-v-sotsialnij-merezhi-facebook-na-prykladi-evromajdanu-2013-r/> (дата звернення: 02.01.2023).

124. Тищенко О. Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта. *Дивослово*. 2016. № 3. С. 35–39.

125. Тірон І. Веб-коментар як жанр сучасного медійного дискурсу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. Сер.: «Іноземна філологія». Вип. 44. С. 42–45.

126. Турчак О. М. Експресія та експресивність як складові функціональної характеристики okazionalizmів (на матеріалі преси кінця ХХ ст.). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Сер.: Філологічні науки. 2015. № 1. С. 164–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduepf_2015_1_25 (дата звернення: 07.01.2023).

127. Ужченко Д. В. Символ–концепт–компонент фразеологізму. *Вісник Харків. нац. ун-ту*: Сер.: Філологія. 2000. № 491. С. 47–50.

128. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. ред.) та ін. К.: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.
129. Фіялка С. Інтернет-коментарі в системі масової комунікації. *Вісник Книжкової палати*. 2015. Вип. 9. С. 47–48.
130. Форманова С. В. Коментар у соціальних мережах як мовленнєвий жанр. *Вісник Львівського університету*. Сер.: Філологічна. 2019. Вип. 70. С. 78–90.
131. Хорошилова В. М. Вплив особливостей інтернет-дискурсу на реалізацію стратегії завдання образи. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. Сер.: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. Харків, 2015. Вип. 81. С. 182–191.
132. Чабаненко М. В. *Інтернет-ЗМІ як складова частина системи засобів масової інформації України*: монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. 183 с.
133. Чемеркін С. Г. Репрезентативність гіпертексту у функціонально-стильових різновидах української мови в Інтернеті. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика* : зб. наук. пр.. К.: ВПЦ «Київський університет», 2009а. Вип. 19. С. 111–116.
134. Чемеркін С. Г. *Українська мова в інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси*. НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 2009б. 240 с.
135. Чередниченко О. І. Англіцизми у французькому та українському медіадискурсі. *Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка*. Іноземна філологія. Вип. 39. К, 2005. С. 4–6.
136. Черемхівка Г. Є. *Тропи і фігури у медіатекстах початку XXI ст.* : автореф. дис. ... канд. Філол. наук / 10.02.01 – українська мова. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2015. 23 с.
137. Цонева Л. М. Метафори пути в болгарском политическом дискурсе. *Политическая лингвистика*. 4(38). 2011. С. 162–168.

138. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : кол. монографія / під заг. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2005а. С. 105–117.

139. Шевченко І., Морозова О. Проблеми типології дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія; за ред. І. Шевченко. Харків: ЧФ Константа, 2005. С. 233–236.

140. Шевченко І. С., Гончаренко І. О. Конфліктна мовленнєва поведінка в англomовному кіберпросторі. *Вісник Житомир. держ. ун-ту*. 2005. Вип. 23. С. 24–28.

141. Шевченко Л. І. *Медіалінгвістика: словник термінів і понять* / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / за ред. Л. І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.

142. Швелідзе Л. Д. *Мовні засоби реалізації комунікативних стратегій у дискурсі соціальних мереж (на матеріалі української й англійської мов* : дис. канд. філол. наук : 10.02.17 / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2021. 240 с.

143. Швелідзе Л. Д. Ритуальні мовленнєві жанри в соціальних мережах (на матеріалі повідомлень в українському та американському TWITTER. *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя, 2020а. Вип. 80. С. 320–325.

144. Швелідзе Л. Д. Тактики конфліктної комунікації в мережевому політичному дискурсі США та України (на матеріалі повідомлень у Твітері). *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020б. Т. 34. Вип. 5. С. 164–169.

145. Швелідзе Л. Д. Твіт як мовленнєвий жанр українського та американського політичного дискурсу: лінгвопрагматичний аспект. *Science and Education a New Dimension. Philology*. V. III(70). Issue 235. Budapest, 2020с. P. 36–39.

146. Шкворченко Н. Інтернет-дискурс як лінгвістична категорія. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. № 23. Т. 3. С. 62–72.
147. Яцимірська М. Г. *Сучасний медіатекст: Словник-довідник*. Львів: ПАІС, 2005. 128 с.
148. Яцимірська М. Г., Драган Н. *Медіатекст як продукт журналістської творчості (психолінгвістичний аналіз логічного сприйняття та емоцій)*. URL: http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk30/Visnyk2030_P4_01_Jatsymirska.pdf (дата звернення: 15.01.2023).
149. Aitchison J., Lewis D. M. *New Media Language*. London, New York: Routledge, 2003. 224 p.
150. Aristotle. *Nicomachean Ethics*. Oxford University Press, 1998.
151. Baron N. Computer-Mediated Communication as a Force of Language Change. *Visible Language*. 1984. № 18(2). P. 118–141.
152. Barsalou L. W. Frames, concepts, and conceptual fields. *Frames, fields, and contrasts: New essays in semantic and lexical organization*. Hillsdale, N.Y., 1992.
153. Bednarek M. *Evaluation in Media Discourse: Analysis of a Newspaper Corpus*. London: Continuum. Bloomsbury Publishing, 2006. 271 p.
154. Bell A. *The language of news media*. Oxford: Blackwell, 1991. 296 p.
155. Berlin B., Paul K. *Basic color terms*. University of California Press, 1969.
156. Bhatia V. K. *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. London: Longman, 1993.
157. Biber D. *Variation Across Speech and Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
158. Biber D. *Dimensions of Register Variation: A Cross-Linguistic Comparison*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
159. Biber D., Finegan E. *Sociolinguistic Perspectives on Register*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
160. Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Essex: Longman, 1999.

161. Bieswanger M. A contrastive analysis of different space and time-saving strategies in English and German text messages. *Texas Linguistic Forum* / F. Simeon et al. Austin. 2007. P. 1–12.
162. Boardman M. *The Language of Websites*. New York: Routledge, 2004. 102 p.
163. Bronwen M., Ringham F. *Dictionary of Semiotics*. New York: Cassell, 2000.
164. Cameron D., Hills D. «Listening in»: negotiating relationships between listeners and presenters on radio phone-in programmes. *McGregor G., White R. Reception and Response: Hearer Creativity and the Analysis of Spoken and Written Texts*. London: Routledge & Kegan Paul, 1990. P. 53–68.
165. Carling S. Discourse. *Theories of Media. Keywords Glossary*. The University of Chicago, 2004. URL: <https://csmt.uchicago.edu/glossary2004/discourse.htm> (дата звернення: 05.01.2023).
166. Clark H., Marshall C. Definite Reference and Mutual Knowledge. *Elements of Discourse Understanding*. Cambridge University Press, 1981. P. 10–63.
167. Clayman S. E. News interview openings: aspects of sequential organization. *Scannell P. Broadcast talk*. London and Newbury Park, California: Sage. 1991. P. 48–75.
168. Clayman S., Heritage J. *The news interview: journalists and public figures on the air*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
169. Colomb G. G., Simutis J. A. *Visible conversation and academic inquiry: CMC in a culturally diverse classroom*. 1996. P. 203–222.
170. Castellano F. Non-conceptualism, observational concepts, and the given. *Theoria: An international journal for theory, history and foundations of science*. Bilbao, 2018. Vol. 33. № 3. P. 401–416.
171. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 272 p.

172. Crystal D. *Internet Linguistics: A Student Guide*. London: Routledge, 2011. 172 p.
173. Dijk T. A. van. Critical Discourse Analysis. *Schiffrin D., Tannen D., Hamilton H. The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 2001. 817 p.
174. Dijk T. A. van. *Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction*. Pompeu Fabra University, Barcelona, 2000.
175. Dijk T. A. van. *News analysis: case studies of international and national news in the press*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1988a.
176. Dijk T. A. van. *News as discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1988b.
177. Dijk T. A. van. Power and the news media. *Political Communication and Action* / Ed. by D. Paletz. Cresskill, NJ: Hampton Press, 1995. P. 9–36.
178. Dijk T. A. van. Semantic discourse analysis. *Handbook of discourse analysis*. Vol. 2. Sage Publications, 1985. P. 103–112.
179. Dijk T. A. van. *Studies in the pragmatics of discourse*. The Hague etc.: Mouton, 1981. XII. 331p.
180. Dijk T. A. van. Principles of critical discourse analysis. *Discourse and society*. Vol. 4(2). Sage Publications, 1993. P. 249–283.
181. Drew P., Chilton K. Calling just to keep in touch: regular and habitual telephone calls as an environment for small talk. *Coupland J. Small Talk*. London: Longman, 2000. P. 137–162.
182. Encyclopaedia Britannica. *Concepts in Linguistics*. URL: <https://www.britannica.com/search?query=Concept> (дата звернення: 07.12.2022).
183. Enteen J. *Virtual English: Internet Use, Language, and Global Subjects*. London, New York: Routledge, 2010.
184. Fairclough N. *Media Discourse*. London: Arnol, 1995. 214 p.
185. Fairclough N. *New Labour, new language?* London, New York: Routledge, 2000.

186. Fillmore Ch. Frame semantics. *Linguistic Society of Korea. Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing, 1982. P. 111–37.
187. Fillmore Ch. J., Baker C. F. A Frames Approach to Semantic Analysis. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*. 2010. P. 313–340.
188. Fillmore Ch. J., Baker C. F. Baker. Frame semantics for text understanding. *Proceedings of WordNet and Other Lexical Resources Workshop*. NAACL, 2001. P. 222–254.
189. Foucault M. *Les Anormaux*. Paris: Gallimard, 1999.
190. Foucault M. *The History of Sexuality*. New York: Vintage Books, 1978.
191. Fowler R. *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London, New York: Routledge, 1991.
192. Frege G. On Concept and Object. *Über Begriff und Gegenstand in Vierteljahresschrift für Wissenschaftliche Philosophie*. 1892. № 16. S. 192–205.
193. Ghadessy M. The language of written sports commentary: soccer – a description. *Ghadessy M. Registers of Written English: Situational Factors and Linguistic Features*. London, New York: Pinter Publishers Ltd, 1988. P. 17–51.
194. Gibbs D., Krause K. *Cyberlines 2.0.: Languages and Cultures of the Internet*. Australia: James Nicholas Publishers, 2006.
195. Godard D. Same setting, different norms: phone call beginnings in France and the United States. *Language in Society*. № 6. 1977. P. 209–219.
196. Goffman E. *Forms of Talk*. Oxford: Basil Blackwell, 1981.
197. Greatbatch D. Conversation analysis: neutralism in British news interviews. *Bell A., Garrett P. Approaches to media discourse*. Oxford, UK and Malden, MA: Blackwell Publishers, 1998. P. 163–185.
198. Hall E. T. *The Silent Language*. Doubleday, New York, 1959. 217 p.
199. Halmari H. Intercultural business telephone conversations: a case of Finns vs. Anglo-Americans. *Applied Linguistics*. 1993. 14(4). P. 408–430.
200. Harris Z. S. Discourse Analysis. *Language*. 1952. Vol. 28. № 1. P. 1–30.

201. Harris Z. S. rec. ob I Gray L. Foundations of language. N.Y., 1939. 530 p. *Language*. Baltimore, 1940. Vol.16, № 3. P. 216–231.
202. Haveten P. Issues in Qualitative Data Interpretation. *The International Sociological Association. XIth World Congress of Sociology*. New Delhi, 1986. URL: <http://www.paultenhave.nl/mica.htm> (дата звернення: 13.11.2022).
203. Herring S. C. Language and the Internet. *International Encyclopedia of Communication* / W. Donsbach (ed.). Oxford: Wiley-Blackwell, 2008. P. 2640–2645. URL: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/lg.inet.pdf> (дата звернення: 02.01.2023).
204. Herring S. Computer-Mediated Conversation: Introduction and Overview. *Language@Internet*. 2010. URL: <https://www.languageatinternet.org/articles/2010/2801> (дата звернення: 05.01.2023).
205. Herring S. C. Computer-mediated Conversation. Part II. *Special issue of Language@Internet*. 2011. URL: <http://www.languageatinternet.org/articles/2011> (дата звернення: 05.01.2023).
206. Hopper R. Sequential ambiguity in telephone openings: «what are you doin». *Communication Monographs*. 1989. № 56(3). P. 240–252.
207. Hopper R. *Telephone Conversation*. Bloomington IN: Indiana University, 1992.
208. Hopper R., Doany N., Johnson M., Drummond K. Universals and Particulars in Telephone Openings. *Research on Language and Social Interaction*. 1991. № 2(4). P. 369–387.
209. Horoshko O. I. Internet linguistics: from metaphor to discipline. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія : зб. наук. пр. / гол. ред. І. В. Ступак ; Міжнар. гуманітарний ун-т. Одеса: ВД «Гельветика», 2017. Вип. 26. Т. 1. С. 135–137.
210. Horowitz R., Samuels J. S. Comprehending oral and written language: Critical contrasts for literacy and schooling. *Horowitz R. , Samuels J. S. Comprehending oral and written language*. New York: Academic Press, 1987. P. 1–52.

211. Hutchby I. The organisation of talk-on-talk radio. *Scannell P. Broadcast Talk*. London: Sage, 1991. P. 119–137.
212. Hutchby I. *Confrontation Talk – Arguments, Asymmetries, and Power On Talk Radio*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1996a.
213. Hutchby I. Power in discourse: the case of arguments on a British talk radio show. *Discourse and Society*. 1996b. № 7(4). P. 481–497.
214. Hutchby I. Frame attunement and footing in the organisation of talk radio openings. *Journal of Sociolinguistics*. 1999. № 3. P. 41–64.
215. Jackson F. Epiphenomenal Qualia. *Philosophical Quarterly*. 1982. Vol. 32, P. 127–136.
216. Jucker A., Durscheid C. The Linguistics of Keyboard-to-screen Communication. A New Terminological Framework. *Linguistics Online*. 2012. № 56(6). URL: http://www.linguistik-online.org/56_12/juckerDurscheid.html (дата звернення: 15.01.2023).
217. Kecskes I. *Intercultural pragmatics*. Oxford University Press, 2013.
218. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
219. Langacker R. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. I. Stanford, CA: Stanford University Press, 1987.
220. Manovich L. *The Language of New Media*. Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press, 2001. 354 p.
221. Maynor N. The language of electronic mail: Written speech. *Little G., Montgomery M. Centennial usage studies. American Dialect Society*. 1994. № 78. P. 48–54.
222. McCarthy M. J. *Spoken Language and Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
223. McLuhan M. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press, 1962.

224. McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man (1st ed.)*. New York: McGraw Hill, 1964.
225. McLuhan M., Fiore Q. *War and Peace in the Global Village*. N.Y.: Bantam, 1968.
226. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *The Psychology of Computer Vision* / ed. P. H. Winston. N. Y.: McGraw Hill, 1975. P. 211–277.
227. O’Keeffe A. *Investigating Media Discourse*. London: Routledge, 2006.
228. O’Keeffe A. Media and Discourse Analysis. *Gee J., Handford M. The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. London: Routledge, 2011. P. 441–454.
229. Ostman J-O, Simon-Vandenberg A-M. *Media discourse – extensions, mixes and hybrids* (special issue of *Text*, 24/3). Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 2004.
230. Reah D. *The Language of Newspapers*. Second Ed. London: Routledge, 2002.
231. Richardson K. Risk news in the world of internet news groups. *Journal of Sociolinguistics*. 2001. № 5. P. 50–72.
232. Richardson K., Meinhof U. H. *Worlds in common. Television discourse in a changing Europe*. London and New York: Routledge, 1999.
233. Rosch E. H. On the internal structure of perceptual and semantic categories. *Moore T. E. Cognitive Development and the Acquisition of Language*. Academic Press, 1973. P. 111–144.
234. Ruppenhofer J., Ellsworth M., Petruck M. R. L., Johnson C. R., Scheffczyk J. *FrameNet II: Extended Theory and Practice*. 2016. URL: <https://framenet2.icsi.berkeley.edu/docs/r1.5/book.pdf> (дата звернення: 25.01.2023).
235. Sacks H. *Lecture s on Conversation*. Oxford: Blackwell, 1992.
236. Sacks H., Schegloff E. A., Jefferson G. A simplest systematics for the organisation of turn-taking for conversation. *Language*. 1974. № 50(4). P. 696–735.
237. Sack W. Conversation Map: An interface for very large-scale conversations. *Journal of Management Information Systems*. 2000. № 17(3). P. 73–92.

238. Saussure F. de. *Course in General Linguistics* (edited by Charles Bally and Albert Sechehaye; translated by Wade Baskin). New York, Toronto, London: McGraw-Hill Book Company, 1966.
239. Scannell P. Media – language – world. *Bell A., Garrett P. Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell, 1998. P. 251–267.
240. Schegloff E. A. Sequencing in conversational openings. *American Anthropologist*, 1968. № 70. P. 1075–1095.
241. Schegloff E. A. The routine as achievement. *Human Studies*. 1986. № 9. P. 111–152.
242. Schegloff E. A., Jefferson G., Sacks H. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language*. 1977. № 53. P. 361–382.
243. Schmidt J-H. Twitter and the Rise of Personal Publics. *Twitter and Society*. New York: Peter Lang, 2014. P. 3–14.
244. Schrape J.-F. Social media, mass media and the 'public sphere': Differentiation, complementarity and co-existence. *SOI Discussion Paper*. № 2016-01. Universität Stuttgart, Institut für Sozialwissenschaften, Abteilung für Organisations- und Innovationssoziologie, Stuttgart, 2016.
245. Schwarz M. *Einführung in die kognitive Linguistik*. Tübingen / Basel: Francke, 1996. 238 s.
246. Slater B. H. *Concept and Object in Frege*. 2000.
247. Sullivan K. Three levels of framing. *Wires. Cognitive Science*. Vol. 14. Issue 5. 2023. P. 1651.
248. Swales M. *Genre Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
249. Syzonov D. Media Phraseology and the Dynamics of the Ukrainian Language: The Psycholinguistic and Stylistic Paradoxes. *Psycholinguistics*. 2018. № 24(2). P. 277–291.
250. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. Vol. 1. *Concept Structuring Systems*. The MIT Press, 2000. P. 104–118.
251. Tomasello M. *Constructing a Language: A Usage-based Theory of Language Acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003.

252. Toolan M. The Language of Press Advertising. *Ghadessy M. Registers of Written English*. London: Pinter Publishers, 1988. P. 52–64.
253. Wallace W. D. How registers register: a study in the language of news and sports. *Studies in the Linguistic Sciences*. 1977. № 7(1). P. 46–78.
254. Whalen M. R., Zimmerman D. H. Sequential and institutional context in calls for help. *Social Psychology Quarterly*. 1987. № 50(2). P. 172–185.
255. White P. Death, Disruption and the Moral Order: the Narrative Impulse in Mass-Media «Hard news» Reporting. *Genre and Institutions*. London: Cassell, 1997. P. 101–133.
256. Zhezhnych P., Demydov I., Shilinh A. Architecture of the computer-linguistic processing system of specialized web-communities' educational content. *CEUR Workshop Proceedings*. 2020. P. 1–11.
257. Zhezhnych P., Shilinh A. Linguistic approaches the planning of educational services in higher education institution. *ECONTECHMOD: An International Quarterly Journal on Economics of Technology and Modelling Processes*. 2018. Vol. 7.
258. Zhezhnych P., Shilinh A., Tkachuk V. Computer-linguistic selection of potential entrances' motivation intentions from posts of education web-community. *CEUR Workshop Proceedings*. 2019.
259. Yaremko Y., Luzhetska N., Kushlyk O., Matskiv P., Senkiv S. Structural and contextual model of a concept. *Linguistics and Culture Review*. 2021. № 5(S4). P. 1352–1364.
260. Yus F. *Cyberpragmatics. Internet-mediated Communication in Context*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2011.
261. 刘宁生 汉语怎样表达物体的空间关系. 中国语文. 第三期, 1994.
262. 沈家煊. 不对称和标记理论. 南昌: 江西教育出版社, 1999.
263. 现代汉语语法的功能, 语用, 认知研究. 北京: 商务印书馆, 2007.
264. 沈家煊. 认知语言学与汉语研究. 上海: 复旦大学出版社, 2011.
265. 王正元. 概念整合理论及其应用研究. 北京: 高等教育出版社, 2009.
266. 王寅. 认知语言学教. 北京: 北京大学出版社, 2021.

Розділ 2. КОНЦЕПТ *ДОРОГА* У ВОЄННОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ (2014–2025 рр.)

Усебічне дослідження масмедійного простору відзначається особливою актуальністю в контексті сучасного наукового дискурсу. Концепт *ДОРОГА* в українському соціокультурному контексті охоплює не лише фізичні шляхи, але й соціологічно-психологічні процеси. В умовах війни це вже не тільки простір переміщення, а також осмислення стійкості, боротьби, втрат та відновлення. Це свідчить про те, як змінюється національна ідентичність, соціум і колективна пам'ять посттравматичного суспільства.

Ядром концепту є когнітивне утворення, що об'єктивується лексемою «*дорога*» та вміщує індивідуально-образне уявлення носіїв мови, зафіксоване в їхній свідомості власним життєвим досвідом та досвідом пращурів. Базовий шар концепту *ДОРОГА* складають такі когнітивні сектори:

1) «смуга землі, по якій їздять і ходять» (диференційна когнітивна ознака – «протяжність у просторі»);

2) «місце для проходу чи проїзду» (диференційна когнітивна ознака – «локальність у просторі»);

3) «перебування в русі (процес переміщення)» (диференційна когнітивна ознака – «переміщення»);

4) «маршрут руху та об'єкти дороги» (диференційна когнітивна ознака – «напрямок») [Словник української мови, с. 378].

Зазначені когнітивні сектори диференціюються за наявності інтегральної когнітивної ознаки – «використання для переміщення».

У ближній периферії концепту розміщено такі когнітивні сектори, як:

1) «суб'єкт дороги та його стан» (подорожній, процесія, транспортний засіб тощо);

2) «перешкоди в дорозі та їх подолання» (матеріальні, психологічні тощо). До інтерпретаційного шару (дальня периферія концепту) належать утворення, що формуються переносними значеннями лексеми «*дорога*»: 1) «напрямок діяльності, шлях розвитку»; 2) «доступ куди-небудь, можливість потрапити куди-небудь»

[Словник української мови, с. 378]; 3) «відстань», – які об'єктивуються різними сталими виразами, фразеологізмами, прислів'ями, прикметами, прецедентними текстами тощо.

Критерії виокремлення ядра, ближньої та дальньої периферії концепту ДОРОГА визначаються за ступенем абстрагування значення та характером співвіднесеності з об'єктивною реальністю. **Ядро концепту** формують первинні, прямі, фізично зумовлені значення, безпосередньо пов'язані з матеріальним простором і реальним переміщенням у ньому. Йдеться про дорогу як об'єктивно наявну смугу або ділянку простору, призначену для руху, що характеризується протяжністю, локальністю та функціональністю як зони фізичного пересування. Саме ці ознаки є базовими, універсальними й найменш залежними від індивідуального досвіду мовця, що й зумовлює їх належність до ядерної зони концепту.

На ближній периферії концепту актуалізується суб'єктивний вимір сприйняття дороги: стан подорожнього, його емоційні й психологічні реакції, а також перешкоди, труднощі чи об'єкти, що трапляються на шляху і потребують подолання. На відміну від ядра, ці значення вже не є суто об'єктивними, оскільки залежать від досвіду, оцінок і переживань суб'єкта, проте залишаються безпосередньо пов'язаними з реальним процесом переміщення.

Дальня периферія концепту формується на основі вторинних, метафоризованих та інтерпретаційних значень, у яких дорога осмислюється як ціннісна та символічна категорія. У цій зоні відбувається переосмислення дороги як життєвого шляху, долі, напряму розвитку, вибору або можливості, що відбиває світоглядні, аксіологічні та культурні уявлення особистості чи спільноти. Саме дальня периферія фіксує узагальнений досвід колективної свідомості, реалізований у метафорах, фразеологізмах, прислів'ях і прецедентних текстах, та репрезентує найвищий рівень абстракції концепту ДОРОГА.

2.1. Номінативне поле концепту ДОРОГА

Ментальний контур концепту слід розмежовувати від його мовного простору, у якому концепт вербалізується лише частково, формуючи **номінативне поле концепту**. Номінативне поле концепту ДОРОГА формується на перетині чотирьох доменів: ЧАСОПРОСТІР, ЛЮДИНА, ПРИРОДА та КУЛЬТУРА. Часопросторовий домен репрезентує матеріальну форму шляху – його просторову протяжність, фізичну заданість і локалізацію в ландшафті. Природний домен охоплює власне ландшафт, дорожні об'єкти та орієнтири, перешкоди й випробування, що супроводжують рух і визначають складність проходження. Антропний домен пов'язаний із людиною як суб'єктом дороги, через сприйняття якої дорога оцінюється щодо важкості, зручності чи прохідності. Культурний домен актуалізує метафоричний рівень осмислення дороги, морально-ціннісні орієнтири та вироблені досвідом сценарії руху, подорожі й життєвого шляху, удачі, долі, зафіксовані в пареміях, фольклорних прецедентних текстах, а також у стійких метафоричних моделях. З огляду на це мовна об'єктивація та профілізація (вторинна номінація) концепту ДОРОГА, що утворює номінативне поле концепту, структурно може бути описана через виокремлення кількох номінативних мікрополів, кожне з яких репрезентує домінуючий аспект концептуалізації дороги (див. рис. 2.1).**■**

Першим є **просторово-ландшафтне мікрополе**, у межах якого дорога осмислюється як матеріальний об'єкт, наділений фізичними та якісними характеристиками й детермінований просторовою протяжністю, ландшафтними умовами та наявністю перешкод. Друге – **суб'єктно-акціональне мікрополе**, що відображає дорогу як процес руху та актуалізує суб'єктний (антропогенний) вимір, пов'язаний зі способом, інтенсивністю й динамікою пересування, відчуттями, фізичним та емоційним станом тощо. Третє – **екзистенційно-світоглядне мікрополе**, в якому дорога концептуалізується на метафоричному рівні як носій ціннісних, морально-оцінних і світоглядних смислів, сформованих у межах особистісного та колективного досвіду й культурної традиції.**■**

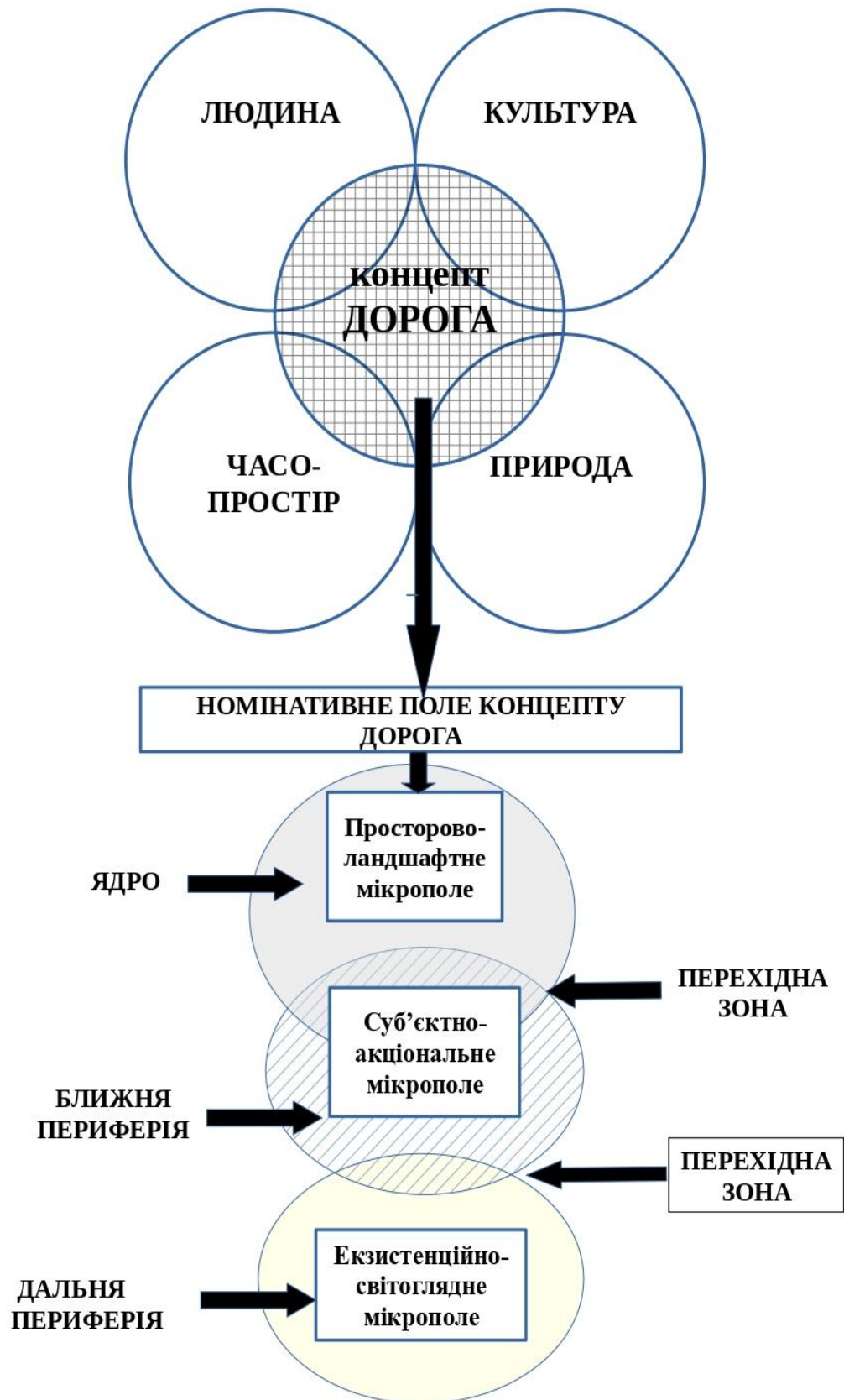

Рис. 2.1 Модель номінативного поля концепту ДОРОГА.

Мікрополя концепту ДОРОГА розташовані ієрархічно: ядро формується просторово-ландшафтним мікрополем (базовою лексемою-репрезентантом у цьому мікрополі є лексема *дорога*), перехідну зону та ближню периферію охоплює суб'єктно-акціональне мікрополе, а дальню периферію визначає екзистенційно-світоглядне мікрополе. У межах кожного мікрополя присутні як прямі номінації концепту, що формують ядро мікрополя, так і вторинні номінації, які відображають окремі когнітивні характеристики концепту, його конотації, стилістичні особливості та асоціативні зв'язки, пов'язані з конкретними комунікативними ситуаціями (див. рис. 1.1). У нашій роботі номінативне поле концепту ДОРОГА сформовано на основі широкого корпусу словникових джерел, зокрема: Словника синонімів української мови Л. Полюги [Полюга 2007], Практичного словника синонімів української мови С. Караванського [Караванський 2014], Словника синонімів української мови О. Вусика [Вусик 2012], Великого тлумачного словника сучасної української мови [Бусел 2005], Словника української мови у 20 томах [Словник української мови 2010–2023], Універсального словника-енциклопедії [Попович 2001], Фразеологічного словника української мови [Фразеологічний словник...1998], Словника української мови [в 11 т.] [Білодід 1970–1980], Словаря української мови Б. Грінченка [Грінченко 1907–1909], Лексикону львівського: поважно і на жарт Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремської, Г. Дидик-Меуш [Хобзей, Сімович, Ястремська, Дидик-Меуш 2019], Приповідок або Українсько-народньої філософії В. Плавюка [Павлюк 1946] та ін., а також на основі розглянутих у першому розділі наукових розвідок попередників та власних досліджень українського масмедійного простору.

Просторово-ландшафтне мікрополе. Дорога як матеріальний простір, предметний образ характеризується якісними параметрами, що фіксують її реальні фізичні властивості (тип покриття, спосіб формування, місцевість, рельєф, протяжність, відстань, ступінь прохідності, сезонну зумовленість і функціональне призначення та ін.). Просторово-ландшафтне мікрополе формують лексеми, що

репрезентують основне, первинне значення поняття ДОРОГА: «Смуга землі, по якій їздять і ходять. Смуга, що лишається як слід після руху кого-, чого-небудь» [Бусел 2005] та «штучно створений засіб для пересування, сполучення і т. ін.» [Білодід 1970–1980]); базові номінації: *дорога, шлях, путь, путь-доріжка*; штучно створені дороги загального користування: *тракт* (поштова дорога), *шосе, шосівка, соша, соше, сошівка, траса, магістраль, централь, автодорога, автобан* (платна автодорога), *автострада, хайвей* (підвісна дорога); дороги за типом покриття: *асфальтівка, бетонка, ґрунтова дорога, ґрунтівка, ґрунтовиця, кам'янка, мурованець, мурованка* (брукована дорога), *грейдер, гудронка*; природно сформовані та протоптані дороги: *гостинець* (велика, бита дорога), *путівець* (польова дорога, сільська дорога), *пішник* (вузька дорога), *прожон* (дорога, прокошена в очереті), *багаиш-дорога, вигайш* (дорога, якою ходять у полонинах вівці на пасовище), *вурма* (дорога, протоптана худобою); дороги, зумовлені рельєфом, ландшафтом та середовищем: *плай, гірська стежка, узвіз* (дорога в яру), *їдня дорога* (при вулиці), *підземна дорога* (метро), *блакитна дорога* (по воді); тимчасові та сезонні дороги: *зимник, зімняк* (дорога на болоті, якою їздять лиш узимку), *первопуток* (дорога по першому снігу), *літняк* (літня дорога); дороги за напрямом руху та тривалістю: *головна дорога, бічна доріжка* (*доріжечка, доріженька*), *манівці* (*манівець*), *кружина* (кружна, обхідна дорога), *простець, прямик* (пряма дорога), *крижова дорога* (перехрестя), *роздоріжжя, розвилка, безконечниця* (далека дорога); візуальний результат від руху: *слід, слід-дорога.*

До просторово-ландшафтного мікрополя концепту ДОРОГА зараховуємо також лексеми, що реалізують значення «місце для проходу, проїзду» [Бусел 2005]. У цьому разі дорога осмислюється як локалізований просторовий сегмент, який забезпечує доступ або можливість пересування. Таке значення репрезентують номінації: *прохід, доступ, хід, хідник, ходка, ходня, проміжок, проріз, прорив, лазівка.*

Перелік номінацій просторово-ландшафтного мікрополя продовжують слова та словосполучення, зафіксовані в українському масмедійному просторі 2014–2025 рр (без дублювання раніше зазначених номінацій). Ці лексеми актуалізують ті ж самі семантичні параметри (матеріальний простір, прохідність, доступ, функціональне призначення та ін.), проте відображають сучасні реалії, комунікативні практики та інформаційний контекст: *дороги України, авіаційні дороги, залізничні дороги, евакуаційна дорога, евакуаційний коридор, шлях евакуації, дорога-евакуація, дорога до шпиталю, пряма дорога на..., шляхи постачання, замінована дорога, мінна дорога, прострілювана дорога, дорога, контрольована ворожими дронами, підірвана дорога, розбита дорога, зруйнована дорога, непроїзний маршрут, порожня дорога, нічна дорога, кількатижнева дорога, довга дорога, важка дорога, дорога депортації, дорога втечі (порятунку), траєкторія (ракет), коридор шани, лінія розмежування, лінія бойового зіткнення.*

Отже, у сучасному масмедійному дискурсі додаються номінації, що актуалізують нові семантичні акценти, пов'язані з небезпекою, руйнуванням і обмеженням проїзду, а також із цілеспрямованим пересуванням, зокрема з метою виживання. Словесні засоби фокусують увагу на стані доріг, їхній прохідності чи непрохідності, наявності перешкод та контролю, на функції дороги як засобу евакуації, переміщення гуманітарної допомоги або стратегічних дій. Крім того, акцент робиться на часопросторових орієнтирах: протяжності та тривалості шляху, що дозволяє уявити дорогу як важливий складник життєвих процесів і умов виживання. Традиційні семантичні параметри – матеріальний простір, доступність і напрям руху – зберігаються, проте тепер вони актуалізуються через соціальні, безпекові та функціональні контексти.

Суб'єктно-акціональне мікрополе актуалізує поняття руху та переміщення суб'єкта в просторі. У межах цього мікрополя дорога розглядається як середовище, що забезпечує прохідність та пересування, а лексеми фокусуються на діях суб'єкта, їх інтенсивності, способі пересування, напрямку руху та меті переміщення. Основні значення, зафіксовані словниками, включають перебування

в русі, рух дорогою під час подорожування та правильний напрямок для руху, що дозволяє систематизувати лексичні одиниці, які передають різні аспекти дії, активності та орієнтації в просторі [Бусел 2005; Білодід 1970–1980; Словник української мови 2010–2023]. Серед іменникових номінацій, що репрезентують аспект напрямку та маршруту, фіксуються такі вербалізатори: *шлях, дорога, путь, напрям, напрямок, керунок, курс, маршрут (далека) подорож, мандрівка, (піша) ходка.*

Для відображення динамічного аспекту дороги, логічним є перехід від іменникових номінацій до дієслів, які фіксують розгортання, протяжність і рух простору, його поширення та розташування в ландшафті: *протягати, тягтися, протягати, розтягати, розлягати, розстеляти, вести, пролягати, простилати, іти, проходити, лягати, прямувати, вибігати, пробігати, повертати, заводити, прорізувати, пронизувати, протинати, прориватися.* Подальші дієслова репрезентують загальний рух (переміщення) суб'єкта у просторі дороги: *рухатися, переміщатися, переміщуватися, переміщатися, пересуватися, переїжджати, просуватися, подорожувати, мандрувати, вояжувати, перебиратися, мігрувати, податися, ворушитися, вандрувати, чумакувати.*

Водночас ДОРОГА стає контекстом для розкриття особливостей переміщення суб'єкта за способом руху та його інтенсивністю, зокрема різних варіантів пішої ходи, від базового крокування до поступового уповільненого та ускладненого пересування: *іти, ходити, проходити, ступати, крокувати, марширувати, простувати, посуватися, прямувати, обходити, підійматися, прориватися, прорубувати, прорізати, прориватися, проминати, сходити, зійти, топати, перти(ся), пхатися, шурувати, чесати, чухрати, брести, плестися, плентатися, телепати(ся), теліпати, тягти, тьопати(ся), тупцювати, чапати, волоктися, волочитися, дріботіти, повзти, лізти, клигати, тягтися, сунути(ся), тягтися, плестися, трюхати, чвалати, чалапати, чимчикувати, човгати.* Наступна група дієслів фіксує рух з підвищеною інтенсивністю та

швидкістю, що реалізується під час бігу та пересування транспортом. Ці лексеми відображають динаміку переміщення, варіюючи від швидкого, ривкового чи безперервного руху до руху з високою швидкістю та інтенсивністю: *бігти, пробігати, перебігати, збігати, летіти, мчати, нестися, гнати(ся), шкварити, шпарити, шмигати, ганяти, гасати, проноситися та їхати, пронестися, проминати, прокочуватися, мчати(ся), летіти, нестися, розганяти(ся), ганяти, гасати, гнати(ся), майнути, котити(ся), перти(ся), кружляти.*

Поряд із пересуванням твердим покриттям в мікрополі актуалізується рух у різних середовищах, зокрема повітряному та водному, що вербалізується такими дієсловами: *летіти, підійматися, полинутися, ширяти, пролітати, пікірувати, парити, шугати, шмигати, шмигляти, проноситися та плисти, попливати, пропливати, плавати, курсувати, пірнати, шубовснутися.*

Рух у просторі має структуровану часово-просторову організацію, що включає початок, тривалість та завершення, а відповідні дієслова фіксують момент ініціювання пересування та досягнення кінцевої мети, підкреслюючи результативність і цілеспрямованість дії: *починати, розпочинати, вирушати, рушати, покидати, залишати, лишати, відправлятися, відбувати, відходити, від'їжджати, виїжджати, виїздити, відлітати, відпливати, виряджатися, подаватися та закінчити, завершити, добратися, прийти, дістатися, добутися, повертатися, устигнути, підоспіти, проникнути, досягти, дотягтися, долізти, причимчикувати, притопати, приплентати, приповзти, доповзти, прискочити, примчати, принестися, прилетіти, примандрувати, припертися, прихатися.*

Окрему семантичну категорію становлять дієслова, що репрезентують спонтанне, раптове переміщення, фіксуючи дії, які виникають унаслідок несподіваних обставин або зовнішніх стимулів і характеризуються швидкістю та непередбачуваністю руху: *побігти, кинутися, хапатися, метнутися, майнути, помчати(ся), швидкувати, понестися, поспішати, квапитися, тікати, драпати, ушиватися, полетіти, гнати, погнати, дременутися, збігати, чкурнути, дмухнути, мотнутися, гайнути, припустити, махнути, газонутися, шурнути.*

Також простежена група дієслів, що репрезентує переміщення в контексті супроводу, взаємодопомоги, нагляду або колективного пересування: *супроводжувати, проводити, доводити, водити, вигулювати, ескортувати, конвоювати*.

Перелік номінацій суб'єктно-акціонального мікрополя доповнюють вербалізатори, зафіксовані в українському масмедійному просторі 2014–2025 рр., що репрезентують актуалізацію різних способів переміщення, інтенсивності руху та взаємодії суб'єкта з простором: *маршрут, вихідна точка, пункт призначення, маршрут з окупації на підконтрольну територію, вимушене переселення, вимушене переміщення, повернення до своєї домівки, міграція за кордон, виїзд із евакуйованої території, дорога з пересадками, піші переходи, дорога нестерпного болю, перекриття дороги, через болота, автомобільною колонною, піша хода (про поховальну процесію), маршрут руху кортежу «На щиті»*.

Із дієслівних номінацій частотними є такі: *рухатися, йти пішки, їхати, прямувати, виїжджати, залишатися, покинути, подолати пішки, тікати, бігти, рятуватися, вирушати (до безпечного району), пройти «кола пекла», відставати, долати шлях, зупиняти (на блокпостах), перерізати трасу, перекрити рух, зупинятися (через ями та інші перешкоди), пригальмовувати, прибути (про евакуаційний потяг), приїхали (про переселенців), дістатися, вивезти, доправляти (у безпечні райони), евакуювати(ся), переміщувати(ся), вдається знайти, знайти, повертатися (нікуди), долати підйоми, гірські вершини.* ■

Перехідну зону між дальньою та ближньою периферією формують такі масмедійні номінації переміщення: *рух до миру, шлях до справедливого миру, йдемо (до перемоги), рух від реформ до боротьби за існування та виживання нації, мобілізації, збереження незалежності, об'єднання суспільства в умовах війни, рухатися, крокувати, пройти, прокладати, підемо до кінця (у стратегічному й тактичному розумінні)*.

Вербалізатори, зафіксовані в українському масмедійному просторі 2014–2025 рр., істотно модифікують суб'єктно-акціональний вимір концепту ДОРОГА,

актуалізуючи його в умовах воєнного досвіду та масових вимушених переміщень. Передусім посилюється вимушений характер руху: дорога постає як необхідна дія, зумовлена загрозою, небезпекою або потребою порятунку. У цьому контексті суб'єкт руху концептуалізується як уразливий, обмежений у виборі, змушений долати простір за умов фізичних, емоційних і зовнішніх перешкод, що змінює акцент із динаміки руху на його ціну та складність. Водночас актуалізується колективний вимір пересування, який у традиційному суб'єктно-акціональному мікрополі був маргінальним. Масмедійні номінації фіксують рух індивідів, груп, спільнот, потоків людей, що пересуваються в межах організованих або вимушених маршрутів. Дорога в цьому разі осмислюється як простір спільного досвіду, координації, взаємодопомоги або контролю. Характерною рисою сучасних реалізацій є також посилення семантики перешкод і зупинок. Рух у просторі дороги часто виявляється фрагментованим, перерваним, сповільненим або ускладненим, що формує образ дороги як послідовності випробувань, контрольних точок і меж. Це зміщує фокус із досягнення мети на сам процес подолання простору.

Перехідна зона між ближньою та дальньою периферією додатково свідчить про метафоризацію руху, коли суб'єктно-акціональні номінації починають функціонувати як засоби осмислення колективної дії, історичної динаміки та спрямованості суспільства. У такому вживанні рух дорогою стає моделлю поступу, опору, шляху до національної самоідентичності та стратегічного спрямування в умовах війни.

Екзистенційно-світоглядне мікрополе концепту ДОРОГА репрезентує його вторинну, метафоричну концептуалізацію та охоплює номінації, у межах яких дорога осмислюється як базовий когнітивний домен, через який мовна спільнота інтерпретує та структурує низку абстрактних понять і життєво значущих смислів (субконцепти ЖИТТЯ, ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ, ДОЛЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ, ЧЕСТЬ, СУМЛІННЯ та ін.). У цьому мікрополі концепт ДОРОГА набуває екзистенційного, ціннісного й світоглядного виміру, слугуючи

універсальною моделлю осмислення людського буття, життєвого вибору, моральних орієнтирів і напрямів самореалізації.

Словникові джерела фіксують переносне значення лексеми *дорога* як «напрямок діяльності, шлях розвитку» [Бусел 2005], що дозволяє трактувати її як вербалізатор абстрактних понять життя, долі, життєвого шляху, напряму діяльності, роду занять, покликання та ціннісного спрямування. У межах цього значення функціонують номінації: *дорога, шлях, путь, стежка, стежина, стезя, тропа, манівці*, які моделюють різні сценарії життєвого руху — від прямого й нормативного до складного, обхідного або хибного.

Окремий сегмент екзистенційно-світоглядного мікрополя формують лексеми, що реалізують переносне значення «доступ, можливість потрапити куди-небудь, досягти чогось» [Бусел 2005]. У цьому випадку *дорога* концептуалізується як умова або шанс, що відкриває (або обмежує) можливість реалізації намірів і прагнень. Таке значення вербалізується одиницями: *доступ, хід (ходи), шлях, дорога, приступ, (до серця) доступ*, де просторовий образ переосмислюється в площині міжособистісних стосунків та емоційного досвіду.

Важливу роль у структурі цього мікрополя відіграють фразеологічні одиниці, паремії та прецедентні тексти, у яких *дорога* постає носієм колективних уявлень про моральний вибір, життєві випробування, правильність чи хибність обраного шляху. Стійкі вислови *дороги сходяться / розходяться, по дорозі, дати дорогу, збиватися з дороги (шляху), забувати (забути) дорогу, звертати з дороги (зі шляху), обминати (обходити) десятою дорогою, з широкої дороги (бандит, розбійник), зійти з прямої дороги, зав'язати дорогу, стать комусь на дорозі, заказати дорогу, вибитися на широку дорогу, пробивати собі дорогу, на слизькій дорозі, як горох при дорозі, (хоч) грім би побив на битій дорозі, стати на Божу дорогу, проводити в останню дорогу* та ін. [Фразеологічний словник...1998; Білодід 1970–1980], актуалізують уявлення про життєвий шлях як процес із

початком, розвитком і завершенням, що підпорядковується етичним, соціальним і релігійним нормам. ■

Паремійний фонд української мови додатково фіксує оцінні та нормативні аспекти концептуалізації дороги, зокрема через вислови: *середня дорога найліпша* [Хобзей, Сімович, Ястремська, Дидик-Меуш 2019], *вузька дорога до Пана Бога; дорога до неба терниста; не збочуй з дороги, бо відпокутують ноги; і на гладкій дорозі люди ноги ломлять; до серця дорогу лише серце знає; на битій дорозі трава не росте; тоді дорога не спішна, коли розмова потішна; коли стелиться доріжка, козакові не до ліжка* та ін. [Павлюк 1946], *туди й дорога* [Білодід 1970–1980], у яких дорога виступає метафорою морального вибору, випробування, відповідальності та життєвої мудрості. Такі одиниці репрезентують дорогу як ціннісно навантажений образ, що поєднує уявлення про норму, ризик, терпіння та духовне зростання.

Перелік номінацій екзистенційно-світоглядного мікрополя концепту ДОРОГА продовжують вербалізатори, зафіксовані в українському масмедійному просторі 2014–2025 рр.: *дорога до миру, шлях до ЄС і НАТО, дорога до свободи, дорога до європейських цінностей та боротьби проти агресії, дорога єднання, дорога як моральний вибір, дорога як місія, дорога як доказ, шлях життя, життя як дорога, дорога життя, європейський шлях життя, дорога як можливість для нових відкриттів, дорога віднайдення національної ідентичності, дорога як шлях збереження традицій, дорога як історичний шлях, дорога до свого дому, довга дорога додому, «дороги – переплутані нитки любові», пекло, дорога смерті, дорога в нікуди, дорога в один кінець, остання дорога земна, дорога як останній шанс, дорога як пам'ять, хресна дорога, дорога випробувань, дорога як межовий досвід, дорога як пастка, дорога як зона ризику, географічний простір як контекст спротиву, дорога як зцілення та трансформація, дорога соціалізації, дорога як ресурс (другий шанс), духовна дорога, дорога як сакральний шлях, дорога сенсу, дорога як часова петля / спіраль, дорога родової тяглості, дорога подолання травми, шлях до себе, дорога як простір ритуалу. ■*

Вербалізатори, зафіксовані в українському масмедійному просторі 2014–2025 рр., істотно розширюють і модифікують екзистенційно-світоглядний вимір концепту ДОРОГА порівняно з традиційними словниковими, фразеологічними та паремійними реалізаціями. Насамперед посилюється колективно-ідентифікаційний вимір концепту: дорога постає як спільний напрям руху спільноти, пов'язаний із національним вибором, національною ідентичністю, ціннісною орієнтацією та історичною відповідальністю. У цьому контексті концепт ДОРОГА функціонує як когнітивний інструмент осмислення тривалих процесів становлення, спротиву та самоусвідомлення. Водночас актуалізується екзистенційно-межовий аспект ДОРОГИ, який у традиційній паремійній картині світу був представлений імпліцитно. Масмедійні реалізації посилюють уявлення про дорогу як простір межового досвіду, де поєднуються ризик, втрати, випробування й трансформація, а сам рух набуває характеру випробування на витривалість, цілісність і здатність до морального вибору в екстремальних умовах. Помітним є також зсув від сталої нормативно-оцінної моделі «правильної / хибної дороги» до динамічної моделі процесу, у якій значущими стають сам шлях як досвід, пам'ять і форма проживання моменту. Отже, сучасні масмедійні вербалізації актуалізують нові аксіологічні та екзистенційні смисли концепту ДОРОГА, зумовлені воєнним досвідом, суспільними трансформаціями та потребою колективного переосмислення шляху, національної ідентичності й майбутнього.

Отже, номінативне поле концепту ДОРОГА постає як багатовимірне, ієрархічно організована структура, у межах якої мовні засоби відображають різні рівні його концептуалізації – від матеріально-просторового до екзистенційно-світоглядного. Виокремлення просторово-ландшафтного, суб'єктно-акціонального та екзистенційно-світоглядного мікрополів дозволяє системно описати мовну об'єктивацію та профілізацію концепту ДОРОГА як динамічну єдність фізичного простору, процесу руху та ціннісно-сміслових інтерпретацій. Ядро номінативного поля формують прямі, первинні номінації, що репрезентують

дорогу як матеріальний об'єкт і просторовий сегмент, тоді як ближня та дальня периферія охоплюють номінації, у яких актуалізуються суб'єктний досвід пересування, динаміка руху та метафоричне осмислення життєвих процесів. Також спостережені перехідні зони між ядром концепту та ближньою периферією та між ближньою та дальньою периферією. Така структура свідчить про поступовий перехід від конкретно-чуттєвого сприйняття дороги до її абстрактного, символічного й аксіологічно навантаженого осмислення.

Аналіз словникових, фразеологічних і паремійних джерел у поєднанні з матеріалом українського масмедійного дискурсу 2014–2025 рр. виявляє розширення номінативного складу концепту ДОРОГА та зміщення семантичних і когнітивних акцентів, зумовлене сучасним історичним і соціальним контекстом. Масмедійні вербалізації актуалізують вимушений, ускладнений і колективно пережитий характер руху, а також посилюють екзистенційні, ідентифікаційні та аксіологічні виміри концепту.

2.2. Дорога як національна стратегія: концепт ДОРОГА в публічних промовах Президента України В. Зеленського

Концепт ДОРОГА охоплює первинне значення 'смуга землі для руху', 'маршрут' і переносні сенси, пов'язані з рухом, переміщенням чи шляхом розвитку. У промовах В. Зеленського центральними елементами є поняття ДОРОГА і «траєкторія». У період до повномасштабного вторгнення В. Зеленський активно просував інфраструктурну програму «Велике будівництво», що передбачала масштабний ремонт і будівництво доріг країни. У 2020 році В. Зеленський заявив: *«Я хотів би бути президентом, якого запам'ятають, як людину, після якої в Україні з'явилися дороги. Я дуже цього хочу, бо я маю намір жити в Україні і після своєї каденції, і хочу їздити дорогами, і щоб люди бачили, і мені не було соромно»* [Я хотів би... 2020], хоча експерти вказували на можливі корупційні ризики та непрозорі тендери. У своїй інавгураційній промові Президент говорить про *«..міфічні українські дороги, які*

будуються та ремонтуються тільки у чийсь бурхливій уяві», критикуючи уряд за невиконання своїх зобов'язань. З початком повномасштабної війни риторика очільника держави змінилася: *«Бруківка, прикрашення міст, фонтани почекають – спочатку перемога»* [Люди мають відчувати... 2023], що засвідчило переорієнтацію державної політики з інфраструктурного розвитку на забезпечення обороноздатності країни. Слово «траєкторія» В. Зеленський часто використовує в буквальному сенсі: *«Це траєкторія російських ракет пролягає зокрема над українськими атомними об'єктами»* [Росія приносить смерть... 2022], де «траєкторія» – це реальна лінія польоту снаряда, але вказівка на об'єкти траєкторії польоту підкреслює рівень загрози.

Ближня периферія концепту охоплює суб'єкта дороги, його стан та безпосередні обставини руху. У промовах В. Зеленського суб'єктом руху часто є Україна та/або український народ: *«Ми вже йдемо до нашої мети, до нашої перемоги»* [Ми вже досягли стратегічного перелому... 2022]. Так само в новорічному зверненні він зазначає: *«Вона [перемога] точно буде. Ми йдемо до неї 311 днів»* [Новорічне привітання... 2022]. Образ дороги пов'язаний із «кроками» та «рухом»: *«Кожен крок на шляху до справедливого миру» та «рух до миру означає швидкі дії»* [Заява Президента... 2024]. Про стан суб'єкта дороги – Україну, український народ, ЗСУ тощо – В. Зеленський говорить багато та емоційно, вважаючи себе з ним одним цілим, наприклад: *«На 4-й, коли полонених ми вже почали брати десятками, ми не втратили гідність. І не знущались над ними. Ми ставимось до них, як до людей. Бо ми лишились людьми на 4-й день цієї ганебної війни»; «На 10-й день беззбройні українці в окупованих містах повсюдно протестували, масово. Зупиняючи бронетехніку голіруч. Ми стали незламними»; «Велика Британія! Україна не прагнула цього. Не шукала величі. Але стала великою за ці дні цієї війни»* (Звернення В. Зеленського до Великої Британії) [Зеленський 2022]. Основний пафос промов до світової спільноти сконцентровано навколо кінцевої мети суб'єкта дороги: *«Ми підемо до кінця. Ми будемо боротися на морях, будемо битися в повітрі, ми будемо захищати нашу землю, якою б не*

була ціна» [Зеленський 2022] (перефразування відомої промови У. Черчилля 1940 року). Тут дорога «до кінця» формує метафору незламності та боротьби.

Проте суб'єктом дороги може бути й ворог (антисуб'єкт): *«Путін шукає інші шляхи, щоб зламати український дух. .. Так Путін готується до зими – сподіваючись замучити мільйони, мільйони українців. Звичайні сім'ї. Жінок, дітей. Звичайні міста, звичайні села. Путін хоче залишити їх у темряві й холоді цієї зими, щоб змусити Україну страждати й капітулювати»* (Виступ Президента на Генеральній Асамблеї ООН) [Не може бути справедливого миру... 2024]. В. Зеленський говорить про окупантів іронічно: *«Хоч би що обіцяли окупанти, їхня дорога одна – це втеча»* [Що більше буде втрат в окупантів... 2022] або *«Окупанти отримують від українців тільки одне – відсіч»* [«Ми народ, який за тиждень зламав плани ворога»... 2022]. В. Зеленський часто звертається у своїх промовах до антисуб'єкта із закликом припинити війну: *«Україна не хоче бути покритою трупами військових. Забирайтеся додому. Усією своєю армією. Скажіть своєму командуванню, що ви хочете жити. Що ви не хочете вмирати. Жити. Зупинити війну та відновити мир потрібно якнайшвидше»* [«Ми народ, який за тиждень зламав плани ворога»... 2022].

До ближньої та дальньої периферії концепту ДОРОГА у промовах В. Зеленського входять різного роду перешкоди, доступ, напрямок діяльності та шлях розвитку, відстань (тривалість). У виступах Президента основною перешкодою на дорозі до мирного майбутнього акцентується агресія РФ, змальована через воєнні реалії: *«На 5-й день терор проти нас вже був відвертим. Проти міст, проти маленьких містечок. Зруйновані райони. Бомби, бомби, бомби, знов бомби на будинки, на школи, на лікарні. І це геноцид. Який не зламав нас»* (Звернення В. Зеленського до Великої Британії) [Зеленський 2022]. На світовій арені В. Зеленський багаторазово згадує «дорогу до миру», наприклад, у зверненні до світових лідерів: *«Шлях до миру має розпочатися безумовно»* [Шлях до миру має розпочатися безумовно... 2025]. На внутрішньому рівні активується «шлях до ЄС і НАТО» як стратегічна мета: *«Шлях до членства в НАТО та ЄС може бути*

довгим, ... найважливішим на цьому шляху є не втратити країну» [Зеленський: НАТО є гарантією безпеки України... 2022]. Ключовими елементами в далекій периферії концепту ДОРОГА в промовах В. Зеленського є кінцева мета (ЄС, мир) і перешкоди (воєнна агресія), а також перспектива обраної дороги (шляху) щодо усунення перешкод/бар'єрів, наприклад: «буде відкрито шлях до другого Саміту миру, а отже – і до закінчення цієї війни» [Заява Президента... 2024]. Президент часто наголошує на тривалості (у днях) випробувань українського народу на шляху до повернення миру та спокою: «Коли нам усім буде тепло, буде спокійно, затишно в душі й, звісно, смачно. Коли буде так, як це має бути. Ми хочемо цього всі 1152 днів. Ми єдині в цьому» [«Година зла скінчиться...» 2025].

Український лідер активно використовує дієслова руху та похідні утворення: *йти/йдемо, рухатися/рухаємося, крокувати/кроки, пройти/пройшли, прокладати (дорогу/шлях)* тощо, наприклад: *«рух до миру означає швидкі дії»* [Президентка Швейцарії назвала досягнення Саміту миру... 2024]. Дієслова руху звертають увагу на прогрес та напрямок розвитку: *йдемо/рухаємося* – коли підкреслюється ініціатива України або її партнерів; *прокладаємо дорогу* – коли згадується історичний поступ до ЄС/НАТО; *пройшли* – рефлексія пройденого шляху.

Виступи В. Зеленського на міжнародних майданчиках та внутрішні звернення до українців різняться тональністю та контекстом вживання концепту ДОРОГА. Війна як вибір агресором концепції розвитку міжнародних відносин. Україна (як суб'єкт дороги) обирає глобальні цінності миру та шлях до членства в ЄС та НАТО, підкреслюючи у присутності іноземних партнерів зазначений стратегічний напрям і можливість досягнення цієї мети. У цих зверненнях концепт ДОРОГА часто використовується як метафора шляху до свободи, європейських цінностей та спільної боротьби проти агресії. Загалом у зверненнях Президента України до світового політикуму образ дороги більше визначає напрямок геополітичного поступу України та звертає увагу на війну в Україні як на глобальну світову катастрофу (*«тотальна війна»*) [«Не дозволимо знищити

європейський шлях»... 2023], «великий терор» [Зеленський 2022] та ін.): «*European way of life. Європейський шлях життя. Європейський спосіб життя. Європейські правила життя*» (Промова до Європейського парламенту (9 лютого 2023 року)) [«Не дозволимо знищити європейський шлях»... 2023]. Вислів «*європейський шлях життя*» наголошує на одновекторності для України і Європи дороги до миру, бо йдеться про спільні цінності та прагнення: «*Ми, українці, на полі бою разом із вами*» [«Не дозволимо знищити європейський шлях»... 2023]. І саме «*європейський шлях життя*» є дорогою України «до свого дому», «*Ukrainian European way of life*»: «*І для України it's way home, шлях до свого дому. Зараз я тут, щоб захистити шлях додому нашого народу. Усіх українців, усіх українок. Різного віку та різних політичних переконань. Різного соціального статусу, різного погляду на релігію. Різної особистої історії, але однієї з вами усіма європейської історії. Ukrainian European way of life намагаються знищити тотальною війною*» (Промова до Європейського парламенту (9 лютого 2023 року)) [«Не дозволимо знищити європейський шлях»... 2023]. В. Зеленський наголошує на необхідності спільної дороги: «*Сьогодні я хочу розповісти вам про день, який уже минув, і про день, який ніколи не має статися*» (Виступ Президента на Генеральній Асамблеї ООН) [Не може бути справедливого миру... 2024]. Концепт ДОРОГА тут вербалізується як шлях, який світова спільнота має пройти разом з Україною, щоб уникнути катастрофи. У цьому контексті у промовах українського лідера суб'єктом дороги стають також і світові демократичні спільноти.

У зверненнях В. Зеленського до українського народу образ дороги сприяє утвердженню єдності та мотивує до подальшого поступу нації як монолітної міці, наприклад: «*Ми вже досягли стратегічного перелому і йдемо до нашої перемоги*» [Ми вже досягли стратегічного перелому... 2022]. У зверненнях на релігійні свята Президент розкриває духовні аспекти дороги-боротьби, що покликана об'єднувати українців у вірі та надії: «*Ми знаємо, що захищаємо. Знаємо, за що боремось. За кого й заради кого. І тому кожного разу, хоч би як важко нам було, ми все одно не втрачаємо віри. Бо ця віра – одне в одного. У тих, хто стоїть*

поруч із тобою. В українців. В українок» [«Година зла скінчиться...» 2025]. Отже, дорога вже виступає символом духовного шляху, яким іде нація, не втрачаючи віру в добро і справедливість. Також, наприклад, у великодній промові Президента (2025) концепт ДОРОГА вербалізується через метафору шляху до відбудови та мирного життя: *«Година зла скінчиться. Прийде день життя. День миру. День України. День довжиною в століття. І ми зможемо знову зібратися разом. За одним столом. У мирний Великдень»* [«Година зла скінчиться...» 2025].

Аналіз промов В. Зеленського до світового політикуму та українського народу засвідчив помірну динаміку концепту ДОРОГА залежно від аудиторії та комунікативної ситуації (див. табл. 2.1) та часу виголошення (до повномасштабного вторгнення та після нього) (див. табл. 2.2).

Слот	Елементи фрейму	
	у промовах до світових лідерів	у зверненнях до українського народу
Суб'єкт руху (антисуб'єкт)	Україна, український народ, світові демократичні спільноти, ворог	Український народ, захисники, волонтери
Інфраструктура	Воєнні реалії	Воєнні реалії
Перешкоди	Російська агресія, війна, гуманітарна криза	Війна, втрати, руйнування, тимчасова перевага зла
Мета руху	Мир, свобода, європейські цінності, інтеграція до європейської спільноти	Перемога, мир, відновлення, духовне відродження
Засоби руху	Міжнародна підтримка та санкції, дипломатія	Воїни, дипломатія, підтримка міжнародної спільноти, взаємопідтримка українців
Динаміка руху	Міжнародна підтримка, спільні зусилля та боротьба, незламність, просування вперед попри труднощі	Консолідація, єдність, спільне проходження випробувань, збереження віри та надії
Історичний контекст	Історія боротьби за незалежність, європейські прагнення до 2022 року	Контекст попередніх війн, імперські прагнення ворога, національна пам'ять
Комунікативна настанова	Отримання підтримки та допомоги, формування позитивного іміджу української нації, дискредитація ворога та його прибічників	Об'єднання української нації через апеляцію до духовності, волі та патріотизму

Таблиця 2.1. Фреймові моделі концепту ДОРОГА в промовах Президента України В. Зеленського залежно від аудиторії та комунікативної ситуації

Елементи фрейму

Слот	2019–2021 рр.	2022–2025 рр.
Суб'єкт руху (антисуб'єкт)	Український народ, уряд, підприємці, політики	Україна, український народ як нація, захисники, волонтери, світові демократичні спільноти, ворог
Інфраструктура	Система шляхів та доріг України	Воєнні реалії
Перешкоди	Внутрішні проблеми, інерція системи, корупція, недосконала інфраструктура	Російська агресія, війна, обстріли, руйнування, втрати, окупація територій, гуманітарна криза
Мета руху	Економічний розвиток, оновлення країни, подолання корупції	Перемога у війні, відбудова, безпечне життя, мир, духовне відродження, інтеграція до європейської спільноти
Засоби руху	Реформи, стратегічні програми, інвестиції	Військові дії, дипломатія, міжнародні санкції, підтримка міжнародної спільноти, допомога НАТО
Динаміка руху	Почати спільну дорогу, рухатися вперед, соціальний прогрес	Подолання болю, спільне проходження випробувань, не здаватися, збереження духовних цінностей, повертатися до миру та спокою, міжнародна підтримка та солідарність
Історичний контекст	Перехід до європейської моделі економічного розвитку, модернізація національної економіки	Відновлення історичної справедливості, зовнішня підтримка
Комунікативна настанова	Оптимістичне налаштування на інфраструктурний розвиток, національна ідентичність через економічний розвиток, євроінтеграція	Об'єднання української нації, отримання підтримки та допомоги, формування позитивного іміджу української нації, дискредитація ворога, героїзм та патріотизм

Таблиця 2.2. Фреймові моделі концепту ДОРОГА в промовах В. Зеленського залежно від часу виголошення (2019–2025 рр.)

Отже, дослідження промов президента України за період 2019–2025 рр. показало докорінну трансформацію концепту ДОРОГА в національному наративі: від конструктивного руху через реформи до боротьби за існування, виживання нації, збереження України як незалежної держави, мобілізації й об'єднання суспільства та визначення національної ідентичності в умовах війни. У промовах до світових лідерів і парламентів ДОРОГА асоціюється з цивілізаційним вибором, інтеграцією до європейської спільноти та боротьбою за спільні цінності, а у

зверненнях до українців ДОРОГА набуває екзистенційного звучання та стає шляхом до перемоги, миру, рідного дому через випробування і втрати. У всіх виступах ДОРОГА – це безперервний історичний процес встановлення історичної справедливості, виборювання свободи та відстоювання гідності та незалежності українського народу.

2.3. Дороги єдності: символіка спільного простору в трансмедійних практиках (Радіодиктант національної єдності)

У текстах Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності – щорічної акції єднання української нації – дедалі більше акцентуються патріотичні наративи, які вербалізуються через розлогу систему лінгвальних засобів, почасти з широким концептуальним спектром та потужною емоційно-експресивною конотацією, не стільки реалізуючи інформативну функцію, скільки виконуючи прагматичну інтенцію впливу на емоційний інтелект реципієнта. У подальшому викладі покликатимемося на нашу статтю, у якій проаналізовано функціонування концепту ДОРОГА в текстах радіодиктантів [Сунь Цзяї 2025с].

Когнітивний сектор «смуга землі, по якій їздять і ходять» об'єктивується в текстах радіодиктантів національної єдності такими лексемами, як: «земля від Сяну й до самого Дону» (2018) [«Крила України»... 2018], «дороги України», «на ізюмській трасі», траса, ріки, «по селах Полтавщини», околиці Львова (2023) [«Дороги України»... 2023]. За масштабом охоплення місцевості існує векторне та панорамне бачення просторових об'єктів. У досліджуваних текстах переважає панорамний варіант подання пересування у просторі.

Когнітивний сектор ядрової частини «місце для проходу чи проїзду» вербалізується лексемами: *підірвані мости, що «лежать животами у своїх ріках – і ріки обіймають їх»* (подано в контексті розгорнутої метафори), *«вцілілим пішохідним мостом»* (подано в контексті антитези), *«при воротах із лебедями та левами»* (2023) [«Дороги України»... 2023].

Когнітивний сектор «перебування в русі (процес переміщення)» об'єктивується насамперед дієсловами руху або дієсловами, що позначають динамічну ситуацію в цілому. Семантичне поле дієслів руху виділяється на основі інваріантної лексико-семантичної ознаки «змінювати становище у просторі», а також абстрактних категоріальних ознак «характер руху», «середовища руху», «спосіб пересування»: *повертатись додому* (2015) [Всеукраїнський радіодиктант національної єдності 2015], *літати* (2017) [«Українське радіо» 2017], *приходити, минати, проноситься, пролітати* (2021) [«Слідом за пам'яттю»... 2021], *збиратися, доносити* (2024) [«Магія голосу»... 2024], *їхати, «летіти трасою в пільмі, аби встигнути до комендантської», стрибати, «на ізюмській трасі з її безсонним рухом»* (2023) [«Дороги України»... 2023], *«нишпорити вечорами»* (2025) [«Треба жити!»... 2025]. Сміслова дифузність безпрефіксального дієслова в текстах отримує конкретизацію за допомогою префіксів, що позначають напрямок руху, початок чи кінець руху або його одноразовість тощо. У мовній свідомості рух пов'язаний з трьома звичними для людини середовищами: із землею, водою та повітрям. У досліджених текстах нами зафіксовано дієслова, що описують рух землею та повітрям з акцентуванням на його швидкості та безперервності.

Щоб рухатись у просторі, суб'єкт повинен мати уявлення про цей простір та орієнтовну схему руху в ньому. Просторова структура досліджуваних текстів, відрізняється сфокусованістю на конкретних просторових об'єктах. Когнітивний сектор «маршрут руху та об'єкти дороги» представлений лексемами та виразами, що позначають: а) природні локуси: *пасовища* (2015) [Всеукраїнський радіодиктант національної єдності 2015], *парк* (2021) [«Слідом за пам'яттю»... 2021], *подільський ландшафт, волоські горіхи, горб, долина, «дерева по коліна у воді», «над Хаджибейським лиманом», «ластів'яча згряя», «над мокрою левадою»* (2023) [«Дороги України»... 2023], *«в між'яр'ї ботсаду»* (2025) [«Треба жити!»... 2025]; б) елементи дороги, пов'язані з людиною та її діяльністю: *«засмагла пара», «хати з мальованими віконницями», «кам'янички в садках»* (2023) [«Дороги України»... 2023]; в) індивідуально-особистісне сприйняття елементів дороги:

перестук поїзних коліс (2017) [«Українське радіо» 2017], «*перший теплий вітер*» (2023) [«Дороги України»... 2023]; г) речі, що супроводжують у дорозі: «*Гадаю, це Бог так готує нас до далеких мандрівок. Це він підсунув нам **гаджети**, щоб ми змогли колись забрати з собою на інші планети свої **улюблені книжки, музику, фотографії, картини**, – бо як інакше вдалося б це зробити?» (2020) [«Виклики книжкової ери»... 2020], «*везти цуценят із фронту на “інтерсіті”*» (2025) [«Треба жити!»... 2025].*

Об'єкти дороги в досліджуваному текстовому матеріалі детально описано через використання синонімічних дієслів та означень, наприклад: «***Парк! Як добре, що він у нас був. І не просто був, а буяв, дихав, заманював – такий величезний, розкинутий на незліченних гектарах, невимірний***», «*Наш парк перевершував будь-який інший, він був чудесним лісом. Він існував поза часом і в позачасі тривав*», «*Покинута десь на галявині **псевдокитайський павільйон, застиглий танок гіпсових німф** довкола **рясно порослого асфоделями пагорба, заграбований і напівзавалений каменями лаз у розбійничу печеру***», «*[парк] заливав усього себе червоною й жовтою барвами в цілковитій невичерпності їхніх напівтонів, а відтак поступово скидав ту червінь і жовтину, до решти, доценту оголюючись на зиму*» (2021) [«Слідом за пам'яттю»... 2021], «***Насуплений, пошрамований, із заклеєними навхрест шибками, твій дім, беззахисний під час великої біди, тепер щосили намагається бути фортецею: десь у його нутрощах – у темному, незатишному підвалі – часто ховаються від обстрілів люди і домашні звірі***» (2022) [Всеукраїнський радіодиктант Національної єдності 2022], «*У знищеному селі обіч – весна: **обвуглене збіжжя, що тліло всю зиму, випускає** вперті паростки скрізь **по руйнах зерносховища***», «*Посічена **обстрілами** посадка зеленіє в половину висоти: **зелено-чорний прапор. За нею темніє згорілий танк. Ще далі, на обрії, вийшов орати трактор. Влітку вирви на цьому полі обростуть по краю **шавлією*****», «*мліють відра яблук та абрикос*», «*коло старої лози у вечірньому світлі*» (2023) [«Дороги України»... 2023].

Локалізація об'єкта у просторі реалізується в текстах радіодиктантів на основі параметрів близький/далекий та початок/кінець: *далекі мандрівки*, «*на півдорозі до інших світів*» (2020) [«Виклики книжкової ери»... 2020], *великі переселення* (2022) [Всеукраїнський радіодиктант Національної єдності 2022], *на обрії, крізь усю країну*, «*наприкінці шляху чекає безсонне вікно із жовтим світлом і рідним теплом*», «*через Десну в Чернігів*», «*при самому кордоні*», *обіч, довкола, по краю*, (2023) [«Дороги України»... 2023], «*любити свій дім, навіть якщо він тимчасовий і далеко від справжнього дому – того, що в серці*» (2025) [«Треба жити!»... 2025].

У змістовній структурі суб'єктивного нарративу текстів радіодиктантів, оповідач якого виступає як учасник подій, характерне поєднання суб'єктивного погляду та емоційного стану й уявлень оповідача та усього суспільного «ми-разом-простору», що визначає єдиний ціннісний вектор («суб'єкт дороги та його стан» у ближній периферії концепту): «*Кожен із нас, молодших і старших, приходив до нього трохи не з побожним онімінням і завжди відкривав щось таке, що хоча б на пів життя залишиться спомином*» (2021) [«Слідом за пам'яттю»... 2021]; «*А деколи дім здатен уміститися до розмірів валізи. **Всі ми тепер, мов ті равлики**, знаємо ціну великих переселень*» (2022) [Всеукраїнський радіодиктант Національної єдності 2022]; «*Було приємно думати, що цієї миті по країні мільйони дітей так само збираються до школи, а їхні **тати-мами** – на працю*» (2024) [«Магія голосу»... 2024]; «*вбирати її [країну] поглядом*», «*серце стрибає, і хочеться сміятися*», «*тут легко уявити вечірні збори підпільного товариства чи стрілецький картярський гурток*» (2023) [«Дороги України»... 2023]. Окремо виділяємо транспортний засіб та його частини як суб'єкт дороги: *авто, лобове скло, фари* (2023) [«Дороги України»... 2023], «*інтерсіті*» (2025) [«Треба жити!»... 2025]; та бойові безпілотні літальні апарати та ракети: «*далекобійний дрон*» або «*балістична ракета*» (2025) [«Треба жити!»... 2025].

Когнітивний сектор «перешкоди в дорозі та їх подолання» (матеріальні, психологічні тощо) вербалізується таким контекстом: «*Наші пісні з будь-якими*

мотивами: чи з пристрасними карпатськими ритмами у виконанні Руслани, чи з тривожними кримськотатарськими інтонаціями Джамали – **долають усі кордони без віз, бо в них – жива душа народу України**» (2017) [«Українське радіо» 2017], **«Дороги України – переплутані нитки любові: подекуди перерубані, але знову зв’язані у вузол, аби бути ще міцнішими»** (2023) [«Дороги України»... 2023]. У цьому когнітивному секторі спостерігаємо вторинну номінацію (метафоричну, алюзивну та паремійну).

На дальній периферії концепту перша підгрупа «напрямок діяльності, шлях розвитку» вербалізується (профілізується) в текстах диктантів національної єдності такими виразами: **«Справді, дохристиянські пісні “На Івана, на Купала”, “Ой весно, весно, днем красна” й тисячі інших дійшли до нас не в глині, бересті чи “цифрі”, а через живе слово, що передавали наші предки з уст в уста, єднаючи нас в українську родину»** (2018) [«Крила України»... 2018], **«життя тікає крізь пальці»** (2025) [«Треба жити!»... 2025]; друга підгрупа «доступ куди-небудь, можливість потрапити куди-небудь» представлена такими лексичними комплексами: **«[наші пісні]... долають усі кордони без віз»** (2017) [«Українське радіо» 2017], **«Я точно знаю, він [дім] вистоїть, виборсається, дочекається твого схвильованого вигуку: “Я вдома!”»** (2022) [Всеукраїнський радіодиктант Національної єдності 2022]; а третя підгрупа «відстань» розлого вербалізується такими виразами: **«за небом, де навіть сокіл не літає»** (2017) [«Українське радіо» 2017], **«вітер мені з України приніс, спів у сталінські роки Всесоюзне радіо доносило і в сибірську пушу»** (2024) [«Магія голосу»... 2024].

Слот	Елементи фрейму	
	2000 – 2021 рр.	2022 – 2025 рр.
Причини руху	Географічні та космічні обрії	Втрата дому і вимушене переселення («дім у валізі»)
Мета руху	Пізнання, науково-технічний розвиток, єднання як національна ідея	Досягнення безпеки й мінімальних потреб («встигнути до комендантської години»),

Слот	Елементи фрейму	
		виживання, збереження життя
Шлях	Маршрути як частини єдиного національного простору (нейтрально та панорамно)	Траса як безперервний тривожний рух («безсонний рух»)
Суб'єкт руху	Індивід як носій культурної пам'яті та поступу	Переселенці, які долають фізичні й психологічні межі («равлики»)
Інфраструктура	Безпечні шляхи пересування та відпочинку	Зруйновані шляхи
Перешкоди	Оптимізм щодо подолання будь-яких кордонів та перешкод	Руїни та прагнення до відновлення зв'язків («переплетені нитки любові»)
Ландшафт	Пейзажі як відбитки культурної ідентичності	Поєднання руїн і природи, фокус на руйнівній силі війни
Емоційний відтінок	Спокій	Тривога та надія
Час	Історичний, від пам'яті минулого до футуристичних припущень	Конкретизоване через природу (пори року) та ландшафти реальне «тепер»
Тривалість руху	Не виділяється як окремий елемент	Конкретні хронологічні проміжки
Умови руху	Безпека й екологічна чистота ландшафтів	Воєнна реальність, кліматичні виклики та стан постійної невизначеності й небезпеки
Стиль вербалізації	Поетичний, насичений образами	Експресивний, напружений, тривожний

Таблиця 2.3. Фреймові моделі концепту ДОРОГА в текстах радіодиктантів національної єдності залежно від часу проведення (2000–2025 рр.).

Отже, фреймовий аналіз концепту ДОРОГА на матеріалі текстів усеукраїнських радіодиктантів національної єдності за 2000–2025 рр. (див. табл. 2.3) засвідчив: 1) перехід від панорамного образу дороги до дороги як персоналізованого травматичного досвіду; 2) зміну спрямованості руху від символічного єднання до приземленого забезпечення потреб виживання; 3) трансформацію емоційної амплітуди від поетичних до тривожних образів, які описують дорогу як фізичний і психологічний виклик та джерело моральної

підтримки; 4) деталізацію часових вимірів; 5) розширення когнітивних секторів «суб'єкт руху» та «обставини (умови) руху» тематикою переселенців, перешкод та межових психологічних станів. Загалом концепт ДОРОГА в текстах радіодиктантів національної єдності вербалізовано в такій динаміці: рутинний традиційний самостійний концептуальний комплекс (до повномасштабного вторгнення) та складний метафоричний та емотивний інструмент вербалізації досвіду війни та переселенства (після повномасштабного вторгнення).

2.4. Дороги втрати та болю: вербалізація травматичного досвіду тимчасового переміщення та біженства

Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України, спричинила безпрецедентні за масштабом процеси вимушеного внутрішнього переміщення населення. Станом на 2022–2025 рр. мільйони українців були змушені залишити свої домівки в зонах бойових дій чи окупації та стати внутрішньо переміщеними особами (ВПО) («переселенцями») або біженцями, що широко висвітлюється в новинних медіа, офіційних повідомленнях і обговорюється в соціальних мережах. Для філологічної науки важливо досліджувати, як нові соціальні реалії відображаються в мовній картині світу українців, які смисли закладаються у ключові поняття воєнного часу. У цьому контексті актуальним є дослідження ближньої периферії концепту – «суб'єкта дороги», зокрема переселенця та біженця.

Концепт ДОРОГА та субконцепти ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ і БІЖЕНЕЦЬ розглядаються у двох вимірах дискурсу: офіційному масмедійному (новинні сайти, що інформують про переселенців) та неофіційному соцмедійному (спільноти самих переселенців та біженців у соцмережах). Такий підхід дає змогу виявити, як відрізняється репрезентація одного й того ж поняття залежно від комунікативної ситуації та цільової аудиторії (на матеріалі публікацій новинних ресурсів «Українська правда» та мовника «Суспільне», що стосуються переселенців та біженців (новини про евакуацію, державну допомогу, історії

переселенців тощо); дописів та повідомлень із Telegram-каналу «Переселенці_UA» – інформаційного каналу для допомоги ВПО, а також з кількох відкритих Facebook-груп переселенців (зокрема групи під назвою «Переселенці», що об'єднує вимушено переміщених осіб із різних регіонів). У подальшому викладі покликатимемося на нашу статтю, у якій проаналізовано функціонування концепту ДОРОГА та субконцепту ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ як «суб'єкта дороги» у новинному та переселенському дискурсах [Сунь Цзяї 2025d].

«Переселенець» в українській мові – це *«той, хто переселився, переселяється на нове місце проживання або переселений куди-небудь»* [Словник української мови 2015–2025]. У контексті останніх років це слово набуло вузького значення вимушеного переселенця через війну. Паралельно використовується офіційний термін «внутрішньо переміщена особа» (ВПО) – законодавче визначення статусу таких людей. У новинах і офіційних повідомленнях частотними є саме словосполучення на кшталт *«внутрішньо переміщені особи»*, *«вимушені переселенці»*, тоді як у розмовному стилі, у соцмережах, частіше зустрічається коротке *«переселенці»*. Обидва варіанти позначають той самий референт, проте мають різне стилістичне забарвлення: офіційно-нейтральне та розмовне, емоційно насичене відповідно.

У новинному дискурсі лексема *«переселенці»* здебільшого виступає в контексті статистики та соціальної політики. Журналісти повідомляють про кількість ВПО, урядові програми підтримки, проблеми забезпечення житлом тощо. Наприклад, у повідомленнях «Української правди» читаємо: *«За її даними, в Україні приблизно 4,9 мільйона осіб, які вважаються внутрішніми переселенцями»* [Івашків 2024]. Така інформація подається безоцінно, акцент робиться на цифрах і фактах. Посадовці вживають також аббревіатуру ВПО: у тій самій новині зазначено, що *«кількість ВПО постійно змінюється у зв'язку з міграцією людей за кордон або поверненням їх до своїх домівок (тоді вони втрачають статус ВПО)»* [Івашків 2024]. Тут субконцепт ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ вписано у бюрократичний фрейм: людина має чи втрачає статус ВПО залежно від

обставин (поїхала чи повернулася). Мовлення чиновників об'єктивує переселенців, розглядаючи їх як категорію обліку, що може «отримувати/втрачати статус», «мати право на допомогу» тощо.

Часто новини акцентують вимушеність переселення: вживаються прикметники «вимушений», «вимушено переміщений». Це підкреслює, що переселення сталося не з доброї волі, а через небезпеку. У заголовках новин зустрічаємо формулювання на зразок: «прибув евакуаційний потяг, яким в область приїхали 24 переселенці...», «в області проживає понад 48 тисяч ВПО» тощо [Лапікоцька 2024]. Отже, поняття «переселенець» у новинах містить такі основні елементи: кількісні показники (тисячі, мільйони осіб), інституційні дії (евакуювали, поселили, отримують виплати), статус (мають довідку ВПО), потреби (житло, допомога). Переселенець у цьому дискурсі радше постає як об'єкт заходів державної політики або статистична одиниця соціального процесу.

Інший поширений аспект – допомога переселенцям. У текстах зустрічається лексика соціальної підтримки: «допомога на проживання», «виплати переселенцям», «компенсації», «пільги для ВПО» тощо [Лисенко 2022]. Наприклад: «Для підтримки переселенців уряд ще у березні 2022 року запровадив виплату допомоги на проживання у розмірі 2000 – 3000 грн. щомісячно» [Лисенко 2022]. Тут поняття «переселенець» у новинах пов'язаний із поняттям «одержувач допомоги». Переселенці зображені як особи, що розраховують на виплати, мають право на допомогу, але водночас стикаються з бюрократичними обмеженнями («отримати таку допомогу можуть далеко не всі переселенці» [Лисенко 2022]). Таким чином, медійний дискурс місцями проблематизує становище переселенців, говорячи про «проблеми ВПО», «що потрібно змінити» тощо, але робить це у відсторонено-аналітичному тоні (часто це формат експертних колонок чи інтерв'ю з посадовцями).

Протилежністю є неофіційний дискурс переселенців у соцмережах, де лексема «переселенець» набуває особистісного, емоційного забарвлення. В онлайн-спільнотах самі ВПО часто говорять від першої особи множини – «ми,

переселенці», формуючи образ спільноти, об'єднаної спільною бідою і досвідом. Така комунікація сприяє солідарності: вживання *«переселенці»* включно сигналізує про ідентифікацію мовця як члена цієї групи, наприклад: *«Невже ми винні, що втратили все?»* [Невже ми винні... 2025]. Тут поняття *«переселенець»* наповнене емоційно: воно імплікує біль втрати дому, але й гордість за витримку, спільність долі. В інших випадках користувачі можуть вживати це слово з іронією або сарказмом, підтримуючи стереотипи. Зокрема, відомо, що в деяких громадах побутовали упередження щодо переселенців (наприклад, *«Ми не можемо допомагати, тому що вони невдячні, тому що невідомо, чого вони хочуть»* [Пакош 2025]; *«донецькі не воюють в ЗСУ», «лише хочуть отримати гуманітарку», «не прагнуть шукати роботу», «їздять на крутих машинах», «жахливо ставляться до орендованого житла»* [Єсіна 2023]). У відповідь самі ВПО та правозахисні громади заперечують подібні стереотипи (*«переселенські»* кліше): *«Коли ми використовуємо стереотипи про переселенців, то забуваємо, що кожна людину варто розглядати індивідуально, а не вішати ярлики “луганських” чи “донецьких”»* [Єсіна 2023]. Подібні репліки свідчать про дискурсивну стратегію захисту власної групи та руйнування негативного образу переселенця. Також побуває термін *«невидимі переселенці»*, який стосується таких категорій ВПО, як *«люди з інвалідністю, маломобільні пенсіонери, сім'ї з дітьми, особи, які потребують стороннього догляду, а також ті, хто не має документів»* [Горбань 2025]. Отже, у внутрішньогруповому колі поняття *«переселенець»* може мати ще й оцінювальний компонент: позитивна солідарність *«ми, переселенці»* або ж полемічне протиставлення *«ми – переселенці»* проти *«вони – місцеві»*.

Спостережено, що в офіційному новинному просторі лексема *«переселенець»* рідко супроводжується будь-якою експресією, тоді як у живому спілкуванні переселенців воно часто стоїть поряд з епітетами чи емоційними виразами. Наприклад, в соціальних мережах можна побачити звертання: *«Дорогі переселенці, тримаймося разом...»* – тут прикметник *«дорогі»* виражає тепле,

співчутливе ставлення всередині спільноти [«ГО “ВПО України”» 2025]. В іншому випадку, навпаки, у коментарях місцевих мешканців траплялося зневажливе *«приїхали тут переселенці...»* – з негативною конотацією. Такі випадки не масові, але вони вплинули на формування «образу переселенця» у суспільній свідомості. Загалом же, аналіз чат-груп показує, що переселенці прагнуть репрезентувати себе позитивно: як законослухняні громадяни, як жертви війни, що потребують розуміння, або як активні люди, що долають труднощі. Відповідно, поняття «переселенець» у їхньому дискурсі містить значно більше особистісних деталей, ніж у медійному. Люди розповідають свої історії: *«Пройшла 32 дні «маріупольського пекла»...»* [Горгола 2024]. У таких розповідях переселенець – це людина зі зруйнованою долею, але й герой буденного фронту боротьби за нове життя.

Підсумовуючи, можна визначити декілька ключових субфреймів субконцепту ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ:

Адміністративно-статистичний субфрейм: переселенець як одиниця обліку, носій статусу ВПО, отримувач допомоги. Цей фрейм домінує в офіційних повідомленнях. Він збирає атрибути: довідка ВПО, виплати, житло від держави, кількість, міграція. Наприклад, уривок новини: *«Наразі в області проживає понад 48 тисяч ВПО»* [Лапікоцька 2024] подає переселенців саме у такому ракурсі.

Соціально-проблемний субфрейм: переселенець як носій соціальних проблем і потреб (брак житла, роботи, інтеграція). Цей фрейм присутній як у ЗМІ (аналітичні статті, де перелічуються проблеми ВПО), так і в самих переселенців, коли вони обговорюють труднощі: пошук роботи, високі ціни на оренду для переселенців, необхідність ставати в черги за допомогою тощо. Наприклад, у статті-колонці юристка описує складнощі отримання виплат для *«старих переселенців»* (тих, хто мав цей статус до 2022 року), зазначаючи: *«Зі «старими» переселенцями ситуація трохи складніша... отримати кошти на проживання можуть далеко не всі»* [Лисенко 2022]. Тут СТАРІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ – це окремий

фрейм: люди, що були переселенцями з 2014–2015 років, і їм у 2022 році потрібно було заново підтверджувати статус.

Емоційно-ідентифікаційний субфрейм: переселенець як член спільноти, що пережила травму війни. Він характерний для комунікації ВПО. У рамках цього субфрейму висувуються на передній план такі елементи: втрата дому, болісні спогади, статус «чужинця» на новому місці, але також солідарність і взаємодопомога. Ключові слова: *дім, сім'я, громада, наші люди, чужина, повернення*. Наприклад, у групових обговореннях переселенці діляться порадами, як знайти прихисток, як пережити ностальгію. Один із дописів волонтерів містив такий меседж: *«Коли дорога додому ще довга, головне – не йти її наодинці. Вимушені переселенці знають, що таке тікати у невідомість... На Закарпатті вони знаходять підтримку одне в одному...»* [Global Empowerment Mission Ukraine 2025]. Ця фраза, поширена в соцмережах, показує глибоку метафоризацію досвіду: «дорога додому» символізує як буквальний шлях повернення, так і метафоричний процес, а наголос на «не йти наодинці» відображає згуртованість переселенців.

Нормалізаційний субфрейм: переселенець як звичайний член суспільства, *«такий самий українець»*. Цей фрейм спостерігається у прагненні ВПО зняти стигму «іншості». Наприклад, в риториці деяких переселенців звучить: *«Ми такі ж, як і всі, просто нам не пощастило з місцем проживання»*. Через це вони деколи навіть уникають окремого наголошення на своєму статусі, щоб інтегруватися. Натомість у вимушено офіційних ситуаціях (отримання допомоги, відвідини гуманітарних центрів) вони змушені наголошувати: *«Я переселенець»*. Ця амбівалентність теж відображена в дискурсі: залежно від ситуації, людина може пишатися своєю стійкістю як переселенця, або ж навпаки воліє не згадувати про це, щоб не було упередженого ставлення.

Отже, субконцепт ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ є багатовимірним. У медіа він переважно деперсоналізований, узагальнений – це категорія людей, що потребують уваги держави. У мовленні самих ВПО він персоналізований. Проте і

там, і там цей концепт невіддільний від теми дому, втрати та пошуку нового місця, а також від теми дороги.

На відміну від поняття «переселенець» поняття «біженець» до 2022 року стосувалося іноземців, які просили притулку в Україні, також подекуди так називати переселенців із зони АТО. Після 2022 року «біженцями» стали називати українців, які перетнувши кордон України через війну, отримали або тимчасовий захист, або оформили статус біженця. Але окрім офіційного виміру біженства, є ще психологічний, де «статус» біженця асоціюється із почуттям відчуженості (інакшості), сорому та бідності (тзв. «канонічна біженка»): *«Був такий момент, коли ми вже їхали з батьками у Збараж, і я раптом усвідомила: тепер я біженка. У мене нема нічого. І тепер буду на всьому економити, все тепер буде «впритиск», бо віднині я бідна людина»* [Карі 2023]; *«Біженство ніколи не стається із твоєї власної волі, тому воно завжди є брутальним проламуванням кордонів. А відрубане коріння дуже сильно болить»* [Карі 2023]; *«... ти біженка, а значить, мусиш вдовольнятися тим, що тобі дають, і не перебирати харчами. І, не дай боже, зробити тобі крок за рамки чужих уявлень про канонічну біженку – скромну, бідну, покірну, безправну, всім задоволену і безмежно за все вдячну»* [Карі О., 2023]. Держава і медіа намагаються підбадьорювати біженців мовою солідарності, зокрема, створенням Міністерства національної єдності (2024), хабів національної єдності українців по всій Європі, які цілеспрямовано працюють з українською спільнотою за кордоном та сприяють *«поверненню українських біженців з-за кордону»* [Моргун 2025], що свідчить про те, що поняття «біженця» тепер тісно пов'язане з ідеєю «повернення додому» як зворотного шляху. *«Переважає більшість біженців – це жінки (найбільшою є частка жінок у віці 35–49 років – 18%) та діти»* [Біженці з України 2023], оскільки більшість чоловіків не мала права виїжджати з України, тому образ біженців з України набув рис жіночих та дитячих облич.

Отже, можна визначити такі ключові субфрейми субконцепту БІЖЕНЕЦЬ: адміністративно-статистичний (тимчасовий захист, статус біженця, кількість

переміщених за кордон); соціально-проблемний (соціальні виплати, житло за кордоном, правовий статус, адаптація, пошук роботи, досвід беспорядності, сплески стигми: «чужі», «зайві», «перевантаження системи»); емоційно-ідентифікаційний (біль втрати, ностальгія, спільнота біженців, потреба тримати себе «на валізах»); нормалізаційний (інтеграція в інше культурне середовище, курси мови, працевлаштування, навчання дітей); гендерно-сімейний (провідний образ – «жінка-біженка з дитиною», «жінка, що тягне все на собі»).

Як бачимо, більшість субфреймів субконцептів ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ і БІЖЕНЕЦЬ перетинаються, що зумовлено спільним досвідом втрати дому, втечі, невизначеності та потреби адаптації. Проте в концепті БІЖЕНЕЦЬ сильніше акцентуються залежність від зовнішньої допомоги та ідентифікаційні зсуви, що свідчить про різні типи викликів і соціальних очікувань щодо переселенців і біженців.

У контексті переселенців і біженців дорога постає як невіддільна частина їхнього досвіду, адже щоб стати переселенцем і біженцем, людина має пройти дорогою з рідного дому до нового місця. Відповідно, у текстах про переселення та біженство часто описується сам процес переміщення: тривалість і складність подорожі, небезпеки, що чекали на шляху, умови дороги (затори, руйнування). Наприклад, у матеріалі Суспільного про евакуацію родини з Донеччини на Рівненщину зазначено: «Дорога тривала понад 20 годин. Із собою вони взяли одяг, засоби гігієни та двох собак...» [Лапікоцька 2024]. Ця деталь підкреслює важкість подорожі – майже доба в дорозі, мінімум речей, навіть домашні улюбленці вивезені. Такі конкретні описи формують фрейм «евакуаційна дорога»: довга, виснажлива, часто небезпечна. У новинах нерідко з'являються згадки про «евакуаційні коридори», «шляхи евакуації» – наприклад, «Четвертий за два тижні: на Житомирщину прибув евакуаційний потяг із вимушеними переселенцями з Донеччини» [Бутко 2023]. Тут ДОРОГА вербалізується через евакуацію: тобто визначений безпечний маршрут, що дає шанс порятунку.

Дорога переселенців і біженців – небезпечна та повна перешкод, що відбилося у мовленні у згадках про обстріли та вибухи (*«Пряма дорога на Бахмут була перекрита, там був обстріл. Машини лежали побиті, горіли, трупи лежали. І ми звернули зразу в посадку, полями виїжджали»* [«Тут уже свої, рідненькі»... 2025]); заміновані шляхи (*«Одна частина подорожі виявилась особливо лячною – колона їхала під час комендантської години без фар по замінованих дорогах»* [Павленко 2025]); блокпости ворога (*«Найстрашніший блокпост – через понтонний міст на річці Інгулець в сторону Снігурівки. Служба безпеки всіх зупиняла, м'ясо, продукти, їжу, гроші, золото, мобільні телефони позабирали. А хлопці призовного віку стояли в одних трусах і перевіряли сліди від автоматів, наколки ЗСУ, діти плачуть. Це було дуже страшно»* [«Найстрашніший блокпост...» 2024]) та руйнування інфраструктури (*«довелося об'їжджати підірваний міст»* [«Довелося...» 2024]). Лексика цих оповідок емоційно забарвлена: *«страшно»*, *«лячно»*, *«трупи»*, *«під прицілом»* та ін. Кожне слово – маркер травматичного досвіду переселенця чи біженця.

Для вимушених переселенців і біженців дорога вимірюється не лише небезпекою, а й відстанню – кілометрами й годинами, які необхідно здолати, щоб дістатися безпечного місця. Для переселенців першої хвилі характерними були короткі дистанції переміщення у межах країни. Більшість виїжджали з Донбасу до найближчих областей (Дніпропетровська, Харківська, Запорізька області). Переселенці з Криму часто обирали Київ або Львів. Варто згадати феномен «маятникових переселенців»: деякі евакуйовані сім'ї поверталися додому, а з новим загостренням знову виїжджали. У розповідях таких переселенців дорога має циклічний характер – як маятник між домом і тимчасовим прихистком.

У дискурсі після 2022 року часто фігурують конкретні числа: скільки кілометрів проїхали чи пройшли пішки, скільки годин або днів тривала дорога. Такі вимірювання підкреслюють масштаб випробування і водночас конкретизують досвід. Іноді наводяться відстані у кілометрах, особливо якщо частину маршруту долали пішки. Суспільне Донбас повідомило про трьох

поранених мешканців прифронтової Гродівки: *«Усі троє були поранені кілька тижнів тому, пішки пройшли близько 10 кілометрів до Мирнограда, аби їх змогли вивезти у безпечніші регіони країни»* [Коник 2024] або в іншому схожому сюжеті йдеться: *«Із Красногорівки на Донеччині евакуювали чотирьох цивільних жінок, які для власного порятунку пройшли 12 кілометрів під російськими обстрілами»* [Чотири жінки... 2024]. Існує вислів *«тижні в дорозі»*, що буквально означає, що шлях, який у мирний час долається за лічені години, розтягується на багато днів. Чимала кількість людей вимушено переміщувалися неодноразово, тому тривалість їхньої *«подорожі переселенця / біженця»* вимірюється не годинами, а роками, розбитими на етапи.

Показовим є опис так званої *«дороги життя»* із Запорізької області: *«“Дорога життя” – так називають виїзд із окупованої території Запорізької області на підконтрольну Україні. Шлях пролягає з міста Василівка до Запоріжжя. 56 кілометрів, які в мирний час долали за менш ніж годину, тепер займає тижні, а то й місяці. Люди стоять у величезних чергах у колоні, готують їжу на вогнищі, ночують в автівках, очікуючи на славнозвісні “списки” окупантів. Але потрапити до них – це пройти “кола пекла”. На виїзді з Василівки – перевірка працівниками ФСБ та поліції РФ»* [Рощина 2022]. Ще один формат відстані – кількість днів у дорозі, включаючи зупинки в транзитних хабах, очікування транспорту тощо. Отже, кількісні параметри дороги додають конкретики та акцентують масштаб пережитого.

Маршрут переселенців найчастіше здійснюється з небезпечної території (фронтової, окупованої) на відносно безпечну територію України. У мовленні маршрут вербалізується передусім назвами географічних пунктів і напрямів: *«зі сходу на захід»*, *«з села до міста»*, *«з окупації – на підконтрольну територію»* тощо. У новинних повідомленнях назви міст і сіл виконують роль своєрідних віх на мапі страждань. Наприклад: *«В останні тижні літа Покровський напрямок на Донеччині став найбільш складною точкою оборони ЗСУ. Влада оголосила евакуацію з самого міста Покровськ та сусіднього Мирнограда. Ворог майже*

впритул наблизився до цих ключових населених пунктів» [Затишшя перед бурею?.. 2024]. Багато історій переселенців з Луганщини та Донеччини описують подібний маршрут: східні області → Дніпро або Запоріжжя (як транзитні міста) → Західна Україна (Львів, Волинь, Закарпаття). Або з півдня (Херсонщина) та небезпечного прикордонного села до безпечного села на Чернігівщині: «У село Кудрівка на Чернігівщині з травня 2024 року переїхало п'ять родин з 18 дітьми. Сім'ї переїхали з окупованої частини Херсонської області, прикордоння Чернігівщини та з Житомирщини. Усім надали безкоштовне житло» [Горнова, Коцебчук 2024].

У більшості повідомлень про евакуацію фігурують назви основних транспортних коридорів, зокрема шлях через Василівку на Запоріжжя («дорога життя»), евакуаційний маршрут із Маріуполя до підконтрольної території через Бердянськ: «Приблизно о 14:00 ми проїхали через Мелекіне на узбережжі моря, потім поїхали в Мангуш, а звідти через декілька блокпостів Росії та «ДНР» до Бердянська» [«Наше Місто Зникло»... 2022]. Описані також маршрути «через РФ»: «Рубіжне – Старобільськ – Мілове – Чорткове – Москва – Санкт-Петербург – Івангород – Таллінн» [Куренкова 2022]; «Маріуполь – Безіменне – Таганрог – Ростов – Санкт-Петербург – Валга» [Куренкова 2022] або «Ізюм – Куп'янськ – Белгород – Москва – Санкт-Петербург – Івангород – Таллінн» [Куренкова 2023].

Водночас основними векторами переміщення переселенців першої хвилі були з Донбасу до найближчих великих міст Донеччини й Луганщини, які залишалися під контролем України (Маріуполь, Краматорськ, Сєвєродонецьк – який на той час став обласним центром Луганської області) і далі на захід: до Дніпра, Запоріжжя, Харкова, Полтави, Києва; з Криму до Києва та Львова.

Засоби, якими переселенці та біженці долають дорогу, включають різні види транспорту й піші переходи. Ключові лексеми тут: «*евакуаційний потяг*», «*автобус*», «*автівка*», «*пішки*», «*колона*». Засіб пересування обумовлено обставинами: масова евакуація залізницею, ті, хто має транспорт або

волонтерську допомогу, виїжджають автівками, ті, у кого не залишилося іншого вибору – пішки. Уособленням евакуації став *«евакуаційний потяг»*. У 2022 році українська залізниця організувала десятки безплатних рейсів з гарячих точок. У новинах регулярно з'являлися повідомлення на кшталт: *«Укрзалізниця призначила додатковий евакуаційний потяг на 8 вересня з Донбасу до Львова»* [Глущенко 2022]. В особистих історіях переселенці згадують потяги з вдячністю і водночас з труднощами: *«Найгірший період – це перші тижні березня і лютий. Тоді ще повністю не була організована робота. Був тотальний хаос... Поїзди їхали по 20 годин. Обстріляні, з кількістю пасажирів, яка взагалі невідомо як туди влізла. Це було страшно... Дуже важко психологічно було бачити ті страждання, але з іншого боку це було якесь таке єднання, коли допомагаємо одне одному, коли людина виходить з потягу, а їй вже пропонують допомогу, дають чай»* [Ляшенко 2023].

Частотними також є лексеми *«евакуаційний автобус»*, *«волонтерська машина»*, *«вивезли вантажівкою»*. Поліція та ДСНС регулярно вивозили людей спецтранспортом: *«“Білі янголи” – це назва загонів поліцейських, які евакуюють людей з прифронтових населених пунктів. Вони, зокрема, працюють у Кураховому Донецької області»* [«Білі янголи»... 2023]. У повідомленні Zміна зазначено: *«“Білі янголи” вивезли родину на броньованому автомобілі та безпечно доставили до шелтера. Далі за допомогою волонтерів сім'я вирушить до безпечного регіону країни, а від поліцейських діти отримали подарунки – м'яких ведмедиків. Ці іграшки передали екіпажам поліції волонтери для психологічної підтримки малечі під час евакуацій»* [З прифронтового Удачного... 2024]. Багато переселенців і біженців виїжджали на власних автомобілях, часто збираючись у колони. У розповідях згадується поїздка вночі без світла як вимушений захід безпеки. Евакуацію водним шляхом описували мешканці затоплених районів після підриву Каховської ГЕС в 2023 р. Часом фігурує *«понтонний міст»*. Чимало людей частину свого шляху долали пішки, наприклад: *“98-річна Лідія Степанівна подолала 10 кілометрів пішки, аби вийти з окупованої*

частини Очеретиного на Донеччині Уже надвечір пенсіонерку помітили військові, які передали їй “Білим янголам”» [Железняк, Галасюк 2024]. Отже, засоби пересування переселенців і біженців охоплюють весь спектр від залізниці до пішого ходу. Потяг призначено для масової евакуації, автобус/автівка – організованої (волонтерської чи індивідуальної) евакуації, піша хода – межовий випадок втечі. У текстах зазначені лексеми емоційно марковані: потяг – надія, але й тіснява; авто – свобода руху, але й небезпека; піша дорога – відчай і стійкість.

Назви об’єктів дорожньої інфраструктури у медіадискурсах про переселенців і біженців є не просто топографічними орієнтирами, а символами стану суспільства та переживань людей. Міст – у мирний час нейтральний об’єкт, у воєнний час стає ознакою вразливості логістики або надії на відновлення сполучення. Зруйнований міст – це втрата зв’язку, ізоляція. Наприклад, Ірпінський міст став символом евакуації (фото жінки, яка веде стару матір через уламки мосту, стало одним з візуальних символів війни); руйнування у 2022 році Антонівського мосту через Дніпро біля Херсона завадило евакуації з правобережжя. Вокзал – у мирному житті це місце початку чи завершення подорожей, у текстах про переселенців вокзал (особливо у Львові, Ужгороді, Чернівцях) стає гуманітарним хабом та символом порятунку. Блокпост має двоїсту природу: СВІЙ блокпост (на підконтрольній території) може бути порятунком і допомогою (дієслова «*облаштовують*», «*приймають*», «*пригощають*»), ЧУЖИЙ (в окупації) – небезпекою (дієслова «*перевіряють*», «*погрожують*», «*забирають*», «*обшукують*»). Хоча до 2022 року існували постійні КПВВ (наприклад, Станиця Луганська, Мар’їнка тощо), де переселенці першої хвили перетинали лінію розмежування. Черги на КПВВ, перевірка паспортів – усе це стало частиною досвіду й згадувалося з негативною конотацією.

Коли люди покидають домівку, часто в них є лічені хвилини, щоб зібрати найнеобхідніше. Через досвід попередніх років та інформаційну підготовку (уряд з 2021 р. рекламував ідею «тривожної валізи» – наплічника з необхідним на випадок надзвичайної ситуації), багато хто вже заздалегідь збирав речі в дорогу.

Словник цієї категорії включає: «документи», «одяг», «їжа», «вода», «ліки», «іграшки», «фотоальбоми», «домашні тварини». Документи та гроші називаються як перший пріоритет: «Сусільному переселенка розповіла: в Україні родичів не має. Тікаючи від війни, з дому взяла лише документи та маленьку сумку речей, у гаманці мала 130 гривень» [Парай, Євпак 2025]. Далі – одяг та взуття: переселенці часто зазначають, що взяли лише те, що мали на собі; їжа та вода: «В дорогу нам ще дали продуктові набори та дві упаковки води. Велика подяка усім волонтерам» [Величко 2022]. В одній з історій особлива увага приділена пляшці води, яку літня жінка везла з дому і берегла як реліквію: «— Діточки, ця баклажка – цінніша за всі мої речі! Все хай пропаде, а це – збережіть мені! Це знаєте що? Це ж не просто так вода. Це свята вода з Авдіївки!» [«Ця баклажка...» 2022]. Серед речей в дорогу фігурують також ліки та предмети гігієни: «Дитячий одяг, засоби гігієни та харчування: це те, що першочергово взяла з собою в дорогу із Добропілля, що на Донеччині, до Мукачева Ганна. Добиралася евакуаційним потягом разом із своїми 6-ма дітьми» [На Закарпаття прибув черговий евакуаційний потяг... 2025].

Зворушливою деталлю є дитячі іграшки (відомо, що після обстрілу вокзалу Краматорська під час евакуації було знайдено закривавлену дитячу іграшку, яку передали до ООН як доказ воєнного злочину, скоєного російськими військами) або інші дрібниці, що мають сентиментальну цінність, наприклад: «“В мене є улюблений світильник. Упродовж півтора року я з ним засинала під час вибухів або стрільби. Для мене це дуже цінно”» [Лапікоцька, Стасюк 2024] або «У мене насправді найбільша істерика була, коли перед виїздом мама надягла мені на палець свою обручку і сказала: «Бережи її!..» Це був такий момент, знаєте... Батька вже давно нема, вона каблучку не носила, але в той момент попросила мене її зберегти...» [Карі 2023]. Також відомі випадки, коли українська оперна співачка з Одеси, під час евакуації взяла із собою ноти, подаровані концертмейстером [Precious memories... 2022], одна з мешканок Бучі вивозила старовинну збірку поезій Шевченка [Mogelson 2022], жінка з Ізюма під час

евакуації не змогла залишити дві символічні іграшки – закоханих хлопчика і дівчинку, подаровані чоловіком [Куренкова 2023]. Загальною тенденцією є підкреслення мінімалізму: *«лише документи і гроші», «найнеобхідніше», «нічого зайвого»*, що формує субфрейм втрати. Отже, речі переселенців – це концентрований набір найціннішого і найнеобхіднішого, оскільки для них дорога – це межа між минулим життям, що вмістилося в одну валізу, і непевним майбутнім.

Суб'єктом дороги можуть бути також домашні тварини. Багато сімей не покидають домівку без домашніх улюбленців, навіть якщо це значно ускладнює евакуацію, наприклад: *«Одна спортивна сумка на двох із чоловіком, і хлібopічка. Водночас взяли з собою собак – дорослого мопса, пекінеса і його двох цуценят»* [Косташек 2025].

Окрему категорію лексики становлять означення дороги, тобто прикметники та образні вислови, що характеризують сам шлях. У нашому корпусі часто трапляються слова: *«розбита», «зруйнована», «порожня», «нічна», «мінна», «довга», «важка»*, а також метафоричні означення: *«дорога життя», «дорога в нікуди», «дорога в один кінець»*. Вони відбивають як фізичний стан шляхів, так і його осмислення переселенцями та біженцями. *«Порожня дорога»* – інший мотив, який з'являється в спогадах про перші дні вторгнення, наприклад, переселенець з Олешків згадує ранок 24 лютого: *«Біжу, ще темно, їдуть автівки в одному напрямку, реверсного руху ніякого немає. ... Війна почалась»* [«Найстрашніший блокпост...» 2024]. *«Нічна дорога»* – один з частих образів, оскільки під покровом ночі виїжджали, щоб уникнути прицільних обстрілів. *«Дорога в нікуди»* виступає маркером відчуття дезорієнтації, дороги без чіткого пункту призначення: *«Їхати було нікуди. Куди запропонували, туди і поїхали»* [Парай, Євпак 2025]. *«Дорогам життя»* (евакуаційним шляхам) протиставляються *«дороги смерті»* (траси, обстрілювані ворогом): *«Дорога смерті: евакуація з Авдіївки триває, але росіяни негайно відкривають вогонь по людях»* [Гулійчук 2023]; *«Кожен блокпост – це лотерея, сподобаєшся ти окупантам чи ні»* [Рудоманов 2022]. Показовим є

вислів «дорога в один кінець», наприклад в історії подружжя: «А що ти забереш? Це дорога в один кінець» [Дашко 2025]. Фраза означає, що повернення не буде, що одночасно звучить фаталістично (назад дороги немає) і обнадійливо (попереду нове життя). Цей вислів часто використовується в заголовках та сюжетах про переселенців і біженців.

У розповідях самих переселенців і біженців дорога часто згадується як переломний момент, сповнений драматизму. Люди описують, як вони виїжджали під обстрілами, як стояли у багатокілометрових заторах, як бачили зруйновані мости. У групових чатах можна побачити дописи, де переселенці радять одне одному щодо маршрутів: «Хто їхав недавно дорогою з Запоріжжя на Дніпро через Василівку? Чи пропускають, чи безпечно?» [Переселенці_UA 2023]. Такі питання показують, що дорога в буквальному сенсі є предметом турботи та планування: потрібно знати, які дороги відкриті, де блокпости, де тривають бої. Отже, у практичному вимірі дорога для переселенців і біженців – це насамперед шлях до безпеки. Коли людина тікає від війни, дорога дорівнює порятунку, але водночас дорога – це й ризик.

Емоційна тональність досліджуваних текстів дуже насичена. Найсильніша емоція, що звучить практично в кожній історії дороги, – це страх. Ця емоція вербалізується прямо: «Було страшно вато народжувати під обстрілами» [Горнова, Коцебчук 2024]; «Я сюди приїхала, тому що були обстріли сильні. Страшно. Там я спати не могла, а тут, звісно, теж не дуже безпечно. І думаєш: зараз тобі прилетить щось в будь-який момент...» [Сірук, Приступа 2025]. Поруч зі страхом завжди відчай і горе впереміш із гнівом і болем: «Одному дурню стукнуло в голову – і тисячі гинуть» [Дашко 2025]. Але у багатьох текстах трапляються й ноти полегшення, вдячності та надії: «Коли ми нарешті приїхали в Запоріжжя, ми раділи, що змогли просто купити чашку гарячої кави. Це було щастя – розплатитись терміналом» [Павленко 2022]. Вдячність часто спрямована до тих, хто допоміг у дорозі: «Зустріли нас добре, багато волонтерів було, допомагали сумки нести, надали матеріальну допомогу. Є душі, кухня, посуд

– *все привезли*» [Лапікоцька, Стасюк 2024]. Проте відчувається надія на повернення або на відбудову життя: *«Родина втратила все, однак вірить у перемогу та повернення додому, в український Маріуполь»* [Втратили все... 2022].

Концепт ДОРОГА має багаті *метафоричні можливості*, і переселенці та біженці, як показує аналіз, часто несвідомо вдаються до метафор *«життя як дорога»*, *«повернення додому як дорога»*. Однією з центральних є метафора *«дорога додому»*, яка уособлює прагнення повернутися до рідної оселі. Ця метафора може використовуватися як у прямому, так і в переносному значенні. Наприклад, волонтери, підтримуючи переселенців, пишуть про *«довгу дорогу додому»*, що означає те, що повернення не буде швидким – війна ще триває і є багато перешкод. У цій метафорі переселенці та біженці уявляються як подорожні, що йдуть до своєї мети (відновити втрачене, повернутися в рідний край), а війна та окупація – як ті перепони, що подовжують і ускладнюють шлях.

Загалом, у мовленні вимушених (ім)мігрантів яскраво проявляється універсальна концептуальна метафора *«життя – це подорож»*. У випадку переселенців ця метафора набуває буквального виміру: їхнє життя перетворилося на втечу, мандрівку незнайомими місцями, пошук притулку. Тому межа між прямим і переносним вживанням *«дороги»* стирається. Коли переселенець каже: *«Моє життя – суцільна дорога»* [Переселенці_UA 2022], це може одночасно значити і багато переїздів, і відсутність відчуття стабільного *«притулку»*. Наприклад, один учасник обговорення гірко зауважив: *«Ми вже рік, як виїхали, і досі не облаштувалися: ніби застрягли на дорозі між домом і новим життям»* [Переселенці_UA 2023]. Або *«Діти віднесли цікаво. Для них це пригода, це подорож, вони міцно спали в підвалах, вони розуміли, що йде війна, що навколо військові»* [Бараболя 2022]. Цей образ *«застрягли на дорозі»* передає стан невизначеності, тимчасовості, який притаманний багатьом ВПО. Такий стан когнітивно осмислюється як *«підвішеність між пунктом А і пунктом Б»*.

Отже, у дискурсі про вимушених (ім)мігрантів можна виокремити декілька смислових рамок, пов'язаних із дорогою.

Субфрейм ДОРОГА-ЕВАКУАЦІЯ («дорога як останній шанс») – конкретний маршрут втечі. Його слоти: відправна точка (рідне місто чи село), пункт призначення (безпечний регіон), транспорт (авто, потяг, піша хода), час у дорозі, труднощі (блокпости, обстріли, відсутність пального). Приклади: *«виїжджайте, люди, там все дуже погано»* – заклик, процитований у новині, і далі йде опис евакуації; або свідчення: *«Ми виїхали раненько, щоб не потрапити під обстріли на дорозі»*. Такі вислови фіксують дорогу як частину реальної події [Дорошенко, Галасюк 2024]. Вимушені (ім)мігранти часто зізнаються, що не хотіли виїжджати до останнього, і лише коли залишатися стало неможливо – вирушили.

Субфрейм ДОРОГА-НЕБЕЗПЕКА – уявлення про дорогу вимушених (ім)мігрантів як про смертельно небезпечну пригоду. Типові елементи субфрейму: обстріли, міни, блокпости, нічний прорив. Мовні маркери: *«дорога прострілюється»*, *«замінована дорога»*, *«дорога смерті»*.

Субфрейм ДОРОГА-ПАМ'ЯТЬ – дорога як важливий життєвий спогад, частина особистої та колективної пам'яті. Люди знову і знову переказують, що вони пережили на дорозі, які моменти врзалися в пам'ять – таким чином дорога стає частиною їхньої ідентичності: *«Досі пам'ятаю, як тяжко мені було дивитися в очі 5-річного хлопчика з Маріуполя, у якого був просто мертвий погляд. Він був настільки втомлений, понівечений, наче прожив на світі не 5, а 105 років, наче бачив усе, що можна побачити. Єдине, що змусило його усміхнутися, – грибний суп, який давали на обід»* [Барсукова 2025]. Крім індивідуальної, формується і колективна пам'ять про дороги переселення та біженства, наприклад, проєкт «The Museum of Civilian Voices of the Rinat Akhmetov» збирає свідчення вимушених (ім)мігрантів.

Субфрейм ДОРОГА-ПОВЕРНЕННЯ – шлях назад на звільнені території. У 2023–2025 рр. чимало переселенців, особливо з Київщини, Чернігівщини, Харківщини, почали повертатися, коли їхні населені пункти були деокуповані або ситуація стала безпечнішою. В новинах про це пишуть: *«Переселенці масово*

повертаються додому», або з тривогою: «Чому ВПО повертаються на ТОТ?» (тимчасово окуповані території) – обговорення випадків, коли люди ризикують їхати назад під окупацію через тугу за домом [«Європейська Донеччина» 2024]. Тут знову ж «дорога додому» може бути небезпечною, але набуває значення «шлях до свободи, до своєї землі».

Метафоричний субфрейм ЖИТТЄВА ДОРОГА – загальнофілософський образ шляху як людської долі. У переселенському та біженському дискурсі він забарвлений особливими відтінками. Наприклад, деякі переселенці, які пережили вдруге вимушене переселення (вперше, наприклад, з Чорнобильської зони або «старі» переселенці), говорять: «Така вже моя доля – все життя в дорозі» [Переселенці 2025]. Тут дорога означає долю, причому долю нелегку, з повторюваним мотивом втрати дому. Інший вимір цієї метафори – дорога як випробування віри. У релігійному дискурсі (наприклад, в середовищі переселенців-вірян) трапляються вислови: «Господь веде мене дорогою випробувань» або «Ми йдемо хресною дорогою, але віримо в чудо воскресіння нашого дому» [Переселенці 2025] – пряма аналогія з християнською «Хресною дорогою» (шляхом страждань) і подальшим воскресінням, що символічно зрозуміло в контексті зруйнованих міст, які хочеться відродити.

Емоційно-оцінний субфрейм ДОРОГА-ВИПРОБУВАННЯ. Епітети, що описують дорогу, передають емоційне ставлення. «Важка дорога» – не лише про фізичні труднощі, а й про психологічні. У новинах зафіксована цитата переселенки про її домашніх тварин: «Вони їхали понад 20 годин у потязі. Для них це було дуже стресово... це була їхня перша подорож... потім вже звикли» [Лапікоцька 2024]. Це висловила жінка про собак, але фактично і про себе, тобто дорога дорівнює стресу, випробуванню на міцність.

Символічний субфрейм ДОРОГА-ОБ'ЄДНАННЯ/РОЗ'ЄДНАННЯ. У переселенському та біженському контексті дорога розділила сім'ї: хтось виїхав, хтось лишився: «Мама ще планує приїхати сюди, чекаю її. Звичайно, шкода буде, якщо прилетить (снаряд) у будинок» [Лапікоцька 2024]. Поки мати не приїхала,

між дочкою і матір'ю лежить дорога – як відстань, як бар'єр. Існує вислів *«лінія розмежування»*, що позначає як фізичний кордон між окупованою та підконтрольною Україною територією, так і розкол у родині у зв'язку із переселенством її частини. У суспільному вимірі дороги переселенців протягнулися по всій Україні, зв'язавши схід і захід, південь і північ.

Отже, майже кожна історія вимушених (ім)мігрантів містить мотив дороги – чи то втечі, чи то бажання повернутися. Тому нерідко обидва поняття вербалізуються поруч, наприклад, заголовок інтерв'ю: *«Довга дорога переселенця: історія сім'ї, що двічі тікала від війни»* [Переселенці_UA 2023]. В них ДОРОГА метафорично характеризує долю переселенця. У свідомості переселенців дорога набуває особливого емоційного заряду: це щось більше, ніж просто відстань між пунктами. Це символ їхнього статусу. Переселенець – це той, хто *«в дорозі»* (навіть якщо вже оселився тимчасово).

У соціальних мережах переселенців зустрічаються також більш креативні метафори з дорогою. Приміром, описуючи спільноту, один користувач порівняв усіх переселенців із подорожніми на великому шляху: *«ми наче караван, що рухається через пустелю: хтось іде попереду, хтось відстає, але ми підтримуємо одне одного, щоб ніхто не загубився дорогою»* [Переселенці 2025]. Такий образ каравану – колективна дорога – гарно передає солідарність групи. Дорога тут перестає бути індивідуальною стежкою і стає метафорою спільної долі і взаємодопомоги.

В офіційному дискурсі (напр. телеграм-канали, де публікують оголошення для ВПО) образ дороги майже відсутній як метафора, але присутній буквально: повідомляють про можливості виїзду. Наприклад, оголошення в Telegram-каналі: *«Безкоштовна евакуація: Часів Яр – Костянтинівка – Дніпро, 13 травня, з тимчасовим поселенням та можливістю безкоштовно виїхати далі – Західна Україна, Європа»* [Переселенці_UA 2023]. Тут бачимо розгалуження дороги: спочатку до Дніпра, а далі – або на Захід України, або в Європу. В тексті це подано як логістична інформація, але когнітивно відображає модель *«дорога з*

пересадками» – багато переселенців не зупиняються на першому пункті, а рухаються далі. Відповідно, з'явився феномен *«вторинного переселення»*: люди, що спершу поїхали з прифронтової зони до відносно спокійного міста, а потім через повторні атаки або інші фактори вимушені ще раз змінити місце. Кожен етап подорожі – новий виток концепту ДОРОГА. Отже, для частини переселенців дорога перетворилася на спосіб життя, вони відчують себе вічними мандрівниками проти своєї волі.

До типових дієслів руху у матеріалах про вимушених (ім)мігрантів у медіапросторі належать: *покинути / їхати / приїжджати / виїжджати / виїздити / йти (пішки) / ходити / вирушати / рухатися / прямувати / переміщуватися / діставатися / евакуюватися / долати / вдається знайти / зупинятися / залишатися / знайти / провести / повертатися (нікуди)*. Дієслова руху відображають планомірний рух переселенців крізь велику територію країни, але нейтральна тональність дієслів контрастує тут з емоційним складником (втрата дому, небезпека, вимушеність, необхідність): *«Ми вже з сім'єю через те, що не було чим обігріватись, вимушені були виїхати. Мости теж зруйновані, тому ми пішки йшли до машини, приблизно 4 кілометри»* [Бараболя 2022]; *«Ми їхали не через Харківське направлення. Спочатку ми зупинились у Дніпрі, там два дні провели. Далі ми щодня по 100-200 кілометрів переміщувались, залишались десь на ночівлю і знайшли це місце»* [Бараболя 2022]; *«До нас приходять люди, які живуть поряд, приносять нам закрутки, овочі, консервацію, також привозили гуманітарну допомогу»* [Бараболя 2022]; *«На Харківщині залишилася чоловікова мати, розповідає Ольга. Жінка телефонує до них, коли вдається знайти в Ізюмі зв'язок. А для цього треба долати до двох кілометрів»* [Бараболя 2022]; *«Повертатися в Ізюм нам нікуди, наше місто повністю зруйноване»* [Бараболя 2022].

В особистих історіях евакуації часто виникають образи піших переходів через небезпечні зони: *«Ми з малим пішли, взяли он кота, забрали ноутбук і дві години йшли пішки, щоб сісти на автобус і приїхати у Суми. Бо зв'язку не було,*

нічого не повідомити. Ми йшли 2 години з котом в корзинці, кіт бідний замучився, води хоче. До колонки **підійдемо**, а там відра немає. Ну, **дійшли** якось. **Приїхали** у Суми, **далі поїхали** у Боромлю – з собою кота, із Боромлі **їдемо** – з собою кота, із Сум **їхали** на Баранівку – з собою кота. Так він вже побачить мене, так ховається, і сміх, і гріх» [Рашевська, Гринь 2025]. В іншому випадку дві жінки з прикордонного села на Сумщині **залишалися**, бо не хотіли **покидати** своїх шістьох кіз та трьох собак. Та коли життя в Мар'їно вже не було, сестри вирішили самостійно **дійти** з худобою в руках до свого племінника в Тур'ю, та згодом він **евакуювався**, а вони **залишалися**» [В яких умовах живуть переселенці з прифронтових регіонів?.. 2024]. Інтенсивне використання дієслів руху та їх префіксальних утворень у різних формах допомагає передати тривалість подорожі, описати відстань та перешкоди. Також у розповідях переселенців повтор і підкреслення дієслова «**дуже хочеться**» свідчать про тугу за рідним місцем. Дієслівна конструкція «**пішки б пішла**» в умовному способі передає готовність здолати будь-які труднощі, аби тільки повернутися додому: «**Додому хочеться, душа болить, закінчилась би війна – пішки б пішла. Дуже хочеться додому**» [Рашевська, Гринь 2025]. У таких емоційних висловлюваннях прослідковується субфрейм ДОРОГА-ПОВЕРНЕННЯ.

Блокпости можуть як сприяти безпеці руху, так і становити небезпеку. У мирних регіонах поліціянти облаштовували «**гостинні**» блокпости для допомоги переселенцям: «**На одному з блокпостів Рівненщини поліцейські облаштували кімнату відпочинку для тимчасових переселенців, які рухаються у західному напрямку... Окрім перевірки транспорту і документів, там пропонують людям, які їдуть здалеку, перепочити, випити чаю або кави, поїсти**» [Дубовська, Сауляк 2022]. Дієслова «**їдуть**» та «**рухаються**» тут нейтральні, але контексти «**здалеку**» та «**у західному напрямку**» надають їм конотативного забарвлення (втома, виснаження), тому дієслова «**перепочити**», «**випити**», «**поїсти**» асоціюються з відпочинком у дорозі. Цей приклад ілюструє субфрейм ДОРОГА-ВИПРОБУВАННЯ. На окупованих територіях та на виїзді з них, навпаки,

блокпости викликають тривогу. Звідси лексика: «перетнути блокпост», «зупиняти на блокпості», «погрожуючи зброєю», «вимагати». Заступник Міністра оборони України Ганна Маляр повідомляла у 2023 році: «При цьому, для власного збагачення окупанти намагаються використати **вимушений виїзд** громадян на територію рф. Зокрема, під час **перетину** переселенцями блокпостів, погрожуючи зброєю, військовослужбовці зс рф, під різними приводами, **вимагають** віддати їм кошти та виявлені матеріальні цінності». Якщо «виїжджати» («виїзд») та «перетнути» («перетин») – нейтральні дієслова (віддієслівні іменники) про проходження контролю, то «вимушений» і «вимагають» має чітку негативну конотацію насильства та примусу [На блокпостах... 2023]. Разом вони формують субфрейм ДОРОГА-НЕБЕЗПЕКА.

Аналіз показав, що дієслова руху в текстах про переселенців зберігають своє базове значення (пересування у просторі), але набувають додаткових конотацій через контекст війни («евакуаційний потяг», «сьомий день війни», «західний напрямок», «кордон» тощо), що свідчить про семантичний зсув: лексема отримує прагматичний відтінок екстремальності ситуації. Помітно також, що низка дієслів руху в таких текстах часто виступає у формі минулого доконаного виду («виїхали», «прийшли», «дісталися»), оскільки йдеться про завершені факти евакуації чи переміщення. Водночас особлива роль відводиться модальним конструкціям («мусили виїхати», «змушені були йти»), які акцентують на вимушеності руху, пов'язуючи дію виїхати з обставинами небезпеки. Дієслово «евакуюватися» трапляється в заголовках та узагальненнях і має відтінок формальності і організованості: «евакуювалися з Миропілля», «останніми евакуювалися з села...». Різницею між розповіддю переселенця і описом журналіста буде те, що перший тяжіє до дієслів, які вказують на конкретні дії («вийти», «сісти на автобус»), другий – до узагальнювальних термінів («евакуюватися»).

Дієслова руху стали частиною наративу ідентичності переселенця в Україні. ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ – це той, хто «їхав», «йшов», «дістався», «не може

повернутися». Дорога для нього – фізичний досвід, доля, життя (субфрейм ЖИТТЄВА ДОРОГА). Те, що люди часто повторюють «*хочеться додому*», означає, що повернення додому також стає частиною їхньої ідентичності (субфрейм ДОРОГА-ПОВЕРНЕННЯ). Історії, розказані переселенцями, насичені рухом та динамікою, формують колективну пам'ять про війну (субфрейм ДОРОГА–ПАМ'ЯТЬ). Часто дієслова руху в розповідях переселенців – «*виїжджати*», «*добиратися*», «*відправився*» (про потяг) – подано як загальнонародний досвід (субфрейм ДОРОГА ЯК ОБ'ЄДНАННЯ).

Після початку повномасштабного вторгнення розміри та характер переселення та біженства різко змінилися, тому медіадискурс вимушених (ім)мігрантів в період 2022–2025 рр. зазнав помітних трансформацій у порівнянні з дискурсом 2014–2021 рр. (див. табл. 2.4).

Елементи фрейму

Слот	Переселенці		Біженці
	2014 – 2021 рр.	2022 – 2025 рр.	2022 – 2025 рр.
Суб'єкти дороги	Переважають мешканці Донбасу та Криму, «маятникові переселенці», «переселенці першої хвилі» (адміністративно-статистичний та соціально-проблемний субфрейми)	Люди з усієї України, «двічі переселенці», «старі люди» (адміністративно-статистичний, соціально-проблемний, емоційно-ідентифікаційний та нормалізаційний субфрейми)	Жінки, діти, літні люди, люди з інвалідністю; «біженки з дітьми» (адміністративно-статистичний, гендерний, емоційно-ідентифікаційний субфрейми)
Маршрути	Схід → найближчі великі міста Луганщини та Донеччини, Центр/Захід; Крим → Київ/Львів	Уся Україна → Захід/Центр; евакуаційні коридори; «дороги життя»; складні схеми через РФ та ЄС	Україна → Польща, Німеччина, Канада, Італія; транзити через кілька країн
Засоби пересування	Потяги (у т.ч. евакуаційні), автівки, автобуси, іноді пішки; волонтерський транспорт	Евакуаційні потяги, автівки, організовані колони, піший перехід	Переповнені автобуси, приватні авто, залізничний транзит, літаки
Інфраструктура	КПВВ, лінія розмежування, зона АТО, мости, вокзали, пункти реєстрації	Зруйновані мости, вокзали під обстрілами, евакуаційні хаби, притулки, пункти обігріву, блокпости	Кордони, шелтери, табори біженців, гуманітарні пункти, аеропорти, консульства
Дистанція і тривалість	Відносно короткі, кілька годин–днів; іноді	Тисячі км, кілька етапів, тижні/місяці в дорозі;	Дуже довгі шляхи, тижні–місяці; життя в

	маятникові переміщення	евакуації через треті країни	дорозі, очікування в таборах або готелях
Небезпеки і перепони	Обстріли, блокпости (КПВВ), корупція; рандомна організація	Масові обстріли, простріл коридорів і вокзалів, мінування, фільтраційні блокпости РФ, розруйновані дороги	Черги на кордонах, дитячі хвороби
Речі з собою	Документи, одяг, ліки	Документи, одяг, ліки, тварини, родинні реліквії	Документи, дитячі речі, родинні цінності
Емоційне забарвлення	Страх, надія, смуток, поступове прийняття, ностальгія	Страх, жах, вдячність, виснаження, витримка, гнів, солідарність, надія на повернення, ностальгія	Страх за дітей, виснаження, приниження, сором, вдячність, ностальгія
Концептуальні субфрейми	Дорога-евакуація, дорога як роз'єднання, дорога-небезпека, дорога як пам'ять, дорога-повернення (циклічна)	Дорога як останній шанс, дорога як випробування, дорога-небезпека, дорога як пам'ять, дорога-повернення (як мрія), життєва дорога, дорога як об'єднання	Дорога-евакуація, дорога як роз'єднання, дорога як пам'ять, дорога-повернення (як мрія), життєва дорога

Таблиця 2.4. Порівняння фреймових елементів концепту ДОРОГА у переселенському та біженському медіадискурсі.

Концепт ДОРОГА в досліджуваному матеріалі виступає як фізична й одночасно символічна реальність. Для переселенця дорога – це конкретний шлях втечі чи повернення, що нерідко визначає межу між життям і смертю. Для біженця дорога набуває екзистенційного виміру як досвід відчуження та втрати контролю над життям та власною ідентичністю («канонічна біженка» як безправна, вдячна і скромна жінка). У новинах дорогам приділяють увагу в контексті евакуацій (згадки про коридори, маршрути), проте в особистих розповідях та неформальному спілкуванні дорога перетворюється на метафору життєвого шляху. Концепт ДОРОГА тісно пов'язаний із поняттями руху, змін і часу: для вимушених (ім)мігрантів життя розділилося на «до дороги» (до війни, коли був дім) і «після дороги» (на новому місці). Тож дорога осмислюється як переломний момент життя.

Порівняльний аналіз структурних компонентів концепту ДОРОГА в переселенському (2014–2021 рр. і 2022–2025 рр.) та біженському медіадискурсі (2022–2025 рр.) демонструє значну трансформацію як семантичного наповнення,

так і емоційного компонента концепту. Якщо до повномасштабного вторгнення ДОРОГА в дискурсі переселенців сприймалась переважно як засіб втечі від локальної небезпеки, тимчасовий етап з надією на повернення або новий старт, то після 2022 року вона перетворюється на центральну метафору тотальної втрати, виживання та колективного досвіду національного масштабу. Розширюється коло суб'єктів, ускладнюються маршрути, загострюється уявлення про загрози, а образ дороги набуває не лише символічної, а й екзистенційної ваги. Натомість у дискурсі біженців ДОРОГА стає межею не тільки втрати, але й вигнання та наповнюється новими сенсами: ідентифікаційного зламу, почуттям іншості, травмою та залежністю від чужого простору без гарантії повернення. Таким чином, концепт ДОРОГА розщеплюється на два ключові архетипи: дорога як національна травма всередині країни (переселенці) і дорога як межовий, глобальний досвід пошуку нової ідентичності (біженці).

2.5. Дороги спротиву та служіння: медіадискурс військових, фіксерів, волонтерів і госпітальєрів

Воєнні реалії сприяють трансформації семантики простору, а отже, концепт ДОРОГА у медіа пов'язується не лише з рухом людей (евакуація, переселення, маршрути гуманітарної та медичної допомоги), а й бойовою динамікою (траєкторії ракет, маршрути безпілотників), підкреслюючи складність і багатоканальність обстрілів: *«Крилаті ракети і дрони рухалися кількома хвилями та за складними траєкторіями. Згодом російські війська застосували й балістичні ракети»* [Кацімон, Богданьок 2025] та змінність маршрутів: *«Вночі проти 27 лютого, під час російської атаки безпілотників, один з ворожих Shahed пролетів над територією сусідньої Молдови. Згодом БпЛА знищили у небі над Україною. Зазначається, що маршрут одного з російських безпілотників ворог провокативно спрямував за траєкторією із перетином українсько-молдовської ділянки державного кордону в Одеській області»* [Капнік 2024]. Медіа активно вдаються до візуальних засобів для зображення «доріг війни» (карти бойових дій,

супутникові знімки, інфографіка з маршрутами руху ДРГ, колон чи дронів). Супровідні фото чи відео показують наслідки ударів (пошкоджені шляхи, розбиті мости).

Окремо висвітлюється процес відновлення інфраструктури: *«Це ті маршрути, якими щодня рухаються військові, проходить евакуація бійців та цивільних, доставляється гуманітарна допомога. Відновлення доріг у прифронтових регіонах напряду впливає на ефективність цих процесів, на порятунки життів... Передбачається капітальний ремонт автомобільних доріг і мостів у 19 регіонах України, реформа національних автомобільних доріг, встановлення модульних мостів, а також надання технічної допомоги та управління проектами»* [Уряд виділив... 2025]. Хоча деякі громадські активісти декларують гасла на кшталт *«Чому кошти на дороги є, а на зброю немає?»* [Чому кошти на дороги є, а на зброю немає?... 2024], *«“Золоті” дороги, втрачені мільярди Міноборони і зброя»* [«Золоті» дороги... 2023], натякаючи, що на ремонт доріг варто витратити кошти виключно після війни. Проте урядовці наполягають, що без прохідних доріг постачання військовим та цивільному населенню буде зірвано. Тут ДОРОГА ототожнена з інфраструктурою для постачання або евакуації (ядро концепту – ділянка для пересування (траса/маршрут)): *«У разі втрати маршруту через трасу Т0504 у ЗСУ залишаться альтернативні шляхи постачання, але вони не такі зручні»* [Гірник 2024]; *«“Дорога життя”: волонтери допомагають евакуювати людей з прифронтових громад»* [«Дорога життя»... 2024] – тут ДОРОГА ЖИТТЯ – це не конкретна траса, а символ шляху до порятунку: волонтери надають швидку допомогу і організують вивезення маломобільних мешканців з небезпечних зон. ДОРОГА переходить у площину гуманітарної місії. Автотрасу Т0504 як символ життєдайного шляху постачання *«називають «дорогою життя» для угруповання ЗСУ в районі Часового Яру»* [Гірник 2024]. Для госпітальєрів *«дорога життя»* – найшвидший шлях для доправлення пораненого до шпиталю: *«Бойові медики називають автошлях у прифронтовій громаді на Покровському напрямку на Дніпропетровщині «дорогою*

*життя», адже він найшвидший для евакуації поранених з Покровського напрямку. Через стан **дороги** автівки та медеваки доводиться ремонтувати щотижня, а швидкість порятунку поранених – зменшується» [Шостак, Приходько 2025]. Медики наголошують на високій смертності під час термінової медевакуації, оскільки поранені часто не встигають «**доїхати**» до шпиталю: «... це часто може бути **дорога в один кінець**» [Кучер, Кондрат 2023]; «через важкість добирання, обстріли, а також поранення він гине дорогою. Буває йдеш за одним загиблим, а забираєш декілька» [Кучер, Кондрат 2023].*

Для військових, госпітальєрів, волонтерів та фіксерів також активізується субфрейм **ДОРОГА ЯК ШЛЯХ ДОСТУПУ** – ідея забезпечення доступності до населення (волонтери організують «комунікаційні шляхи» (дороги та коридори)) чи ресурсів: «російським військам залишилося всього близько 7 км до того, щоб **перерізати трасу**, і на цьому шляху знаходиться лише одне село – **Воздвиженка**» [Гірник 2024]. У медіаматеріалах українських госпітальєрів (добровольча організація парамедиків) та фіксерів (медіапосередників між українською реальністю та іноземними журналістами) дорога реалізується також дорога через такі субфрейми: **ДОРОГА ЯК МОРАЛЬНИЙ ВИБІР** («**мужність обрати дорогу вперед**»): «**Дорога виникає під ногами того, хто йде. Розуміти цю приказку варто так: ти ніколи не дочекаєшся змін, поки не зробиш крок їм на зустріч**» [Тарасовець 2020]; **ДОРОГА ЯК ДОКАЗ** – допомога фіксерів у документуванні іноземними журналістами свідчень війни (кадри з розбитими автошляхами, понівеченими мостами тощо) та **ДОРОГА КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ** – наративи досліджуваних суб'єктів дороги стають основою для формування спільного національного досвіду війни.

Лінія фронту та зони розмежування як реалії воєнної дорожньої інфраструктури накладають додаткові значення, наприклад: «Єдина траса, що залишилася на сході, через яку проходить постачання ЗСУ в селищі, перебуває в **«сірій зоні»**. Ще дві дороги, які ведуть у Велику Новосілку з півночі в районі села **Новий Комар**, зважаючи на карту, де-факто перерізані російською армією» [ЗСУ

б'ються за єдину дорогу... 2024]; *«На полі бою є три види зон, у яких надається допомога: червона; жовта; зелена. [...] Червона зона (Care Under Fire, у зоні обстрілу) – це там, де безпосередньо стріляють. Це дуже небезпечна зона, бо є ризик отримати поранення або загинути. [...] Жовта зона (Tactical Field Care, надання допомоги на полі бою, коли не ведеться вогонь, або в зоні укриття) – це та зона, де не ведуться активні бойові зіткнення. [...] Зелена зона (Tactical Evacuation Care) – це те місце, де відбувається евакуація пораненого і закінчується зона відповідальності парамедика – далі пораненим будуть займатися лікарі в польових госпіталях»* [Надання домедичної допомоги... 2022]. Відповідно, обрізання доріг і перебування їх в червоній зоні є ефективним тактичним прийомом: *«Росія застосовує тактику обрізання комунікацій навколо українських міст та селищ ще зі взяття Авдіївки взимку 2023-24 років. Відтоді ця тактика працює практично безперебійно»* [ЗСУ б'ються за єдину дорогу... 2024].

Ближня периферія концепту ДОРОГА пов'язана з безпосереднім користувачем та контекстом руху. Суб'єктом дороги (антисуб'єктом – у випадку ворожих угруповань) може бути піхота, колона техніки, волонтерська автоколона тощо. *«В прикордонні Сумщини продовжуються складні бої, російські штурмові групи намагаються прориватися і рухатися в бік траси від Юнаківки до Суджжі»* [Коваленко 2025], які прориваються, рухаються, штурмують, перекривають, перерізають, мінують, розмінують, підтримують, продовжують шлях, тримають оборону шлях, доставляють, перевозять, долають, пробираються, знаходять обхідні шляхи та ін. У медіапросторі наголошено на таких якостях волонтера як суб'єкта дороги: *«Всі дороги, якими волонтер їздить до підрозділів сил оборони, йому добре знайомі: він вивчив їх ще у 2014 – 2015 роках»* [Попович, Базюк 2024]; *«Радить приєднуватися до волонтерських груп, які знають маршрути і мають напрацьовані правила роботи»* [Попович, Базюк 2024]; *«Їхати треба з холодним розумом»* [Попович, Базюк 2024]. Щодо навичок госпітальєрів, то зазначається: *«Для парамедиків не вимагають медичну освіту. Пройшла навчання «Госпітальєрів» минулого року в січні. Вони мають великий*

досвід ще з 2014 року» [Шостак, Пінчук 2024], але необхідно бути психологічно витривалим: *«Найтяжчий момент – це побачити людину при смерті. Тобто, людину, яка бореться за життя або навпаки благає її відпустити»* [Шостак, Пінчук 2024]. Також акцентується на необхідності свободи дій і можливості реабілітації та відпочинку, зокрема для госпітальєрів: *«Перевага “Госпітальєрів” у свободі, перш за все. Коли ти відбув ротацію, впевнений, що на якийсь відрізок часу матимеш можливість повернутися додому: відпочити, переосмислити пережите та побачене і з новими силами повернутися. Це протилежне тому, коли працюєш на всі сто і через якийсь час твій коефіцієнт корисної дії падає, бо людина морально, ментально та фізично виснажується»* [Кучер, Кондрат 2023]. З початком повномасштабного вторгнення у наративах «Госпітальєрів» фігурує медичний автобус «Австрійка» – спеціальна евакуаційна машина, яка перевозить поранених із віддалених позицій: *«Автобус назвали на честь загиблої в аварії медицині батальйону Наталії Фраушер. Тоді пообіцяли її матері, що «Австрійка» продовжуватиме рятувати життя»* [Шостак, Пінчук 2024]. Серед засобів руху використовуються т.зв. авіаційні «дороги» (безпілотники) та залізничні дороги, які попри обстріли доправляють важливі вантажі із західних регіонів до сходу і півдня України.

У рамках ближньої периферії також виділяють небезпеки та перешкоди в дорозі. Тому субфрейм ДОРОГА ЯК ШЛЯХ ПОРЯТУНКУ (ДОРОГА ЖИТТЯ) співіснує із субфреймом ДОРОГА ЯК ПАСТКА (ДОРОГА ЯК ЗОНА РИЗИКУ), коли йдеться про контроль доріг ворогом: *«Найбільш небезпечна місія – знайти та евакуювати родину з дитиною в селі Комар. Населений пункт перебуває у так званій «червоній зоні», він сильно зруйнований, а дороги контролюються ворожими дронами. Перевірений маршрут виявився непроїзним»* [Степура 2025]; та субфреймом ДОРОГА ЯК ВИПРОБУВАННЯ (ДОРОГА ЯК ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД), у випадку несприятливих погодних умов і відсутності відремонтованих доріг: *«За словами військовослужбовця медичної служби «УЛЬФ» Миколи, на дорозі утворилися ями завглибшки в десятки сантиметрів, тому на*

деяких ділянках доводиться пригальмовувати або зупинятись... Аби пришвидшити евакуацію, водії використовують **грунтову дорогу поруч**. Однак, зазначив Микола, **їздити там можна лише в суху погоду**. Через стан дороги – **медеваки** потрібно постійно відновлювати» [Шостак, Приходько 2025]; та необхідності термінового ремонту спецтранспорту: **«Страждають і колеса, і ходова дуже часто потребує ремонту. Це перше, мабуть, що ламається на цих дорогах»** [Шостак, Приходько 2025]. Субфрейм ДОРОГА ЯК ПАСТКА є амбівалентним, оскільки ДОРОГА може бути небезпечною як для захисників і волонтерів: **«Я та багато Госпітальєрів працюємо на майже на всіх ланках евакуації. Ми регулярно всі ризикуємо своїм життям»** [Шостак, Пінчук 2024], так і бути потенційною пасткою для ворога: **«Сили оборони підривають логістику та тактичні операції окупантів, дистанційно мінуючи дороги та лінії бойового зіткнення. Для цього використовують мультироторні дрони, що здатні зависати над необхідним місцем та мають великий запас корисного навантаження. Їх активно застосовують українські роти ударних безпілотників у ролі бомбардувальників»** [Ян 2024]. У квітні 2025 року журналіст-фіксер Андрій Дубчак описує ДОРОГУ не тільки як простір евакуації, а і як об'єкт загрози: **«надіємось виїхати звідси по ночі і застати наш автомобіль цілим... дорогою до позиції»** [Дубчак, Карман 2025].

У щоденниках журналістів-фіксерів та парамедиків Андрія Дубчака, Вікторії Калімбет та Альбіни Карман [Дубчак, Карман 2025; Дубчак, Калімбет 2025] актуалізуються субфрейми ДОРОГА ЯК ПАСТКА (ДОРОГА ЯК ЗОНА РИЗИКУ), ДОРОГА ЯК МІСЯ, ДОРОГА ЖИТТЯ ТА ДОРОГА ЯК ДОКАЗ (див. приклади та порівняння двох щоденниках в табл. 2.5).

Слот / субфрейм	Елементи фрейму	
	Андрій та Альбіна	Віта та Андрій
Суб'єкт руху	Журналісти, військові, цивільні мешканці прифронтових територій, поранені, діти; залізничний транспорт,	Журналісти, військові, жителі; цивільні, які подорожують поїздами: мирні

Слот /	Елементи фрейму
Інфраструктура	<p>військова техніка, машини <i>«Репортери Frontliner Андрій Дубчак і Альбіна Карман вирушили на Донеччину...»</i> <i>«Ми з Андрієм записуємо опитування на вулицях Краматорська...»</i> <i>«Родина Катерини та Сергія збирає на причеп вцілілі речі...»</i></p> <p><i>«Я везла цілу ніч у потязі з Хмельницького до Києва...»</i></p> <p>Блокпости, заправки, стабпункти, дороги різного стану. <i>«О 8 ранку зупиняємось заправити машину неподалік терикону дорогою на Добропілля»</i> <i>«Бажаю здоров'я! Куди прямуєте?» – питає військовослужбовець і фотографує наші акредитації та авто»</i></p> <p>Автомобільні дороги: <i>«Дорогою на схід...»</i>; <i>«Ми ідемо обережно...»</i> Мости: <i>«Він дивувався відбудованим мостам»</i> Узбіччя: <i>«...все ще густо всіяне мінами»</i> Залізниця: <i>«залізничний вокзал у Краматорську... перон з двох сторін прикрили товарними вагонами»</i> Військові бази: <i>«На базу підрозділу ми дісталися...»</i> Магазини, житло</p>
Маршрути	<p>Основні маршрути — Київ → Краматорськ → Дружківка → Лиман → Покровськ → Торецьк. Також точкові виїзди до стабпунктів, на позиції, у поля. <i>«Сьогодні о 3 ночі ми вирушили під Торецьк»</i></p> <p>→ Ізюм → Долина → Слов'янськ → Краматорськ → Добропілля Прифронтові маршрути: до позицій ЗСУ, села зруйновані внаслідок боїв Символічні маршрути: рух між цивільним і військовим світом</p>
Перешкоди	<p>Обстріли, дрони, повітряна тривога, КАБи, мінування, блокпости, погані дороги, ризики евакуації <i>«Та в неділю нам пообіцяли зустріч з бойовою групою штурмовиків...»</i> <i>«Весь сьогоднішній день на позиції... бігали ще не раз, і не два, і не десять»</i> <i>«КАБ курсом на Краматорськ» – і загули сирени»</i></p> <p>Фізичні: міни на узбіччях Воєнні: постійні обстріли, небезпека на вокзалах Психоемоційні: страх, тривога, постійне очікування дозволів: <i>«Це нормально — чекати...»</i></p>
Тривалість руху, відстань	<p>Більшість виїздів тривають по 8–10 годин на день, а загалом – 10-денне відрядження <i>«...роз'їздів Донеччиною, які тривали 9</i></p> <p>Багатоденні поїздки на великі відстані, щоденні переїзди між містами Уривчастість і безсоння: <i>«Він</i></p>

Слот /	Елементи фрейму	
Мета руху	<p><i>годин»</i> <i>«Сон у нас з Андрієм... щоночі тривав менше 3 годин через інтенсивність подій»</i> Найвні згадки про близькість до фронту – 6–10 км, пересування між містами сходу, глибина тилу. <i>«На артилерійських позиціях за 6-8 кілометрів від ворога»</i> <i>«10 разів лише прилітали КАБи за кілька кілометрів»</i> <i>«Ще кілометрів 5-10 і з Дружківки теж народ поїде»</i></p>	<p><i>не спав майже всю попередню ніч...»</i>; <i>«після довгого робочого дня та короткого сну...»</i> Темп руху: повільний через небезпеку (міни, очікування дозволів), швидкий – у ситуаціях бойової загрози</p>
Динаміка руху	<p>Документування</p> <p>Рух часто переривається тривогами, прискорюється через небезпеку, уповільнюється вночі</p> <p><i>«По місту треба дуже швидко їздити, надовго ніде не зупинятись»</i> <i>«Ми виїхали під зорями і освітлювальними мінами росіян»</i></p>	<p>Журналістська: збір матеріалів, інтерв'ю, фіксація подій: <i>«...ділитися фотографіями й нотатками...»</i> Соціальна: підтримка героїв попередніх матеріалів: <i>«провідати героїню мого матеріалу – власницю магазину...»</i> Циклічний рух: повернення до вже відвіданих локацій: <i>«...знову поїхали до «Курта»...»</i> Нерівномірний рух, оскільки визначається бойовою ситуацією: <i>«...все часто йде не за планом»</i> Обережний рух: <i>«Ми ідемо обережно...»</i> Спонтанний рух: зміни маршруту через хвороби, технічні причини</p>
Субфрейми	<p>Дорога як місія, як доказ, як зона ризику <i>«Ми з Андрієм записуємо опитування...»</i> <i>«Попрацювати з “Азовом” на Покровському напрямку мені порадив друг...»</i> <i>«Дорогу сьогодні описувати не вдається... майже не говоримо одне з одним»</i></p>	<p>Дорога як місія, як доказ, як зона ризику Життєва дорога: історії героїв на тлі війни – шляхи вибору та втрат</p>
Модальність дискурсу	<p>Дорога показана через іронію, ніжність, втому, віру, гумор і трагізм. <i>«Війна весною красивіша», – жартує</i></p>	<p>Реалістична: <i>«Село випалене, вимерле»</i> Іронічна / саркастична: <i>«Дурний</i></p>

Слот /	Елементи фрейму	
Емоційне поле	<p>Андрій... Звісно, війна не красива». «Це наші будні. Ми теж бігаємо кожен раз від дрона, жити ж хочеться» «Ми захищені журналістами... гуманітарне право на цій війні не працює»</p>	<p>сон під час лихоманки. Суцільний STALKER» Інтимна / емпатійна: історії особистого кохання, страхів, втоми</p>
	<p>Рух супроводжується страхом, смутком, надією, втомою «Залипаю сумним поглядом у вікно...» «Діти почали обійматися...» «Ми не виживаємо, ми живемо» «Ми дуже надіємось, що нам пощастить виїхати звідси»</p>	<p>Тривога, надія, підтримка, надії, віра в перемогу, втома, безсоння, виснаження, гіркий гумор, іронія</p>

Таблиця 2.5. Порівняльна таблиця фреймових елементів концепту ДОРОГА в фронтних щоденниках Андрія Дубчака і Альбіни Карман та Андрія Дубчака і Вікторії Калімбет.

Отже, в обох щоденниках йдеться про складні умови пересування в прифронтних зонах, але в першому акцентовано субфрейм ДОРОГА ЯК МІСІЯ, ДОРОГА ЯК ДОКАЗ, тобто текст більше зосереджений на описі журналістської роботи на фронті з широким колом суб'єктів, а в другому щоденнику – субфрейм ДОРОГА ЖИТТЯ (евакуація, логістика, внутрішні переміщення). Інфраструктура в обох випадках напружена й небезпечна, перешкоди та небезпеки однакові, модальність і емоційне поле також схожі (поєднання іронії, гумору й тривоги), хоча в другому щоденнику особливо акцентується психоемоційне виснаження та соціальна підтримка одночасно з документуванням як мета журналістської експедиції.

У таблиці 2.6 простежено динаміку і трансформацію концепту ДОРОГА в дискурсах військових, госпітальєрів, волонтерів та фіксерів до та після повномасштабного вторгнення.

Динаміка концепту ДОРОГА

Аспект / Суб'єкт	До повномасштабного вторгнення	Після повномасштабного вторгнення
------------------	--------------------------------	-----------------------------------

Динаміка концепту ДОРОГА

Аспект / Суб'єкт		
Військові	Логістичний аспект (пересування, постачання)	Складна бойова інфраструктура, траєкторії руху ракет та безпілотників Активна зміна маршрутів через тактичні обставини «Дороги життя» як стратегічний шлях постачання і евакуації Тактичне значення доріг (перерізання, мінування, штурми доріг як тактичний прийом) «Дорога життя» – найшвидший шлях для евакуації поранених
	Госпітальєри	Часті ремонти через пошкодження від обстрілів та зруйнованих трас Висока смертність під час евакуації («дорога в один кінець»)
Волонтери	Парамедики мають медичну підготовку, але не завжди професійну	Акцент на психологічній витривалості і важливості ротації для збереження ефективності «Дорога життя» – символ гуманітарної місії, евакуації маломобільних
	Дорога – відносно стабільний маршрут доправлення гуманітарної допомоги	Володіння знаннями і досвідом доріг як важлива навичка. Організація комунікаційних шляхів, безпечних коридорів Емоційно-психологічна підготовка в умовах війни
Журналісти, фіксери	Дорога – транспортний шлях	«Дорога як доказ» – документування наслідків війни, руйнувань інфраструктури «Дорога колективної пам'яті» – створення спільного національного досвіду «Дорога як моральний вибір» – метафора активних дій і особистісної волі Активне використання інфографіки, супутникових знімків, карт бойових дій
Інфраструктура та безпека	Фокус на ремонті і підтримці доріг у стабільних умовах	Відновлення доріг – життєво важливий фактор для військових і цивільних Контроль доріг – стратегічне завдання Дорога – також «пастка» та «зона ризику»

Таблиця 2.6. Порівняльна таблиця концепту ДОРОГА в дискурсі військових, госпітальєрів, волонтерів і фіксерів до і після повномасштабного вторгнення.

Отже, у досліджуваному контексті дорога перестає бути просто транспортною інфраструктурою і набуває функцій бойової арени, гуманітарного коридору, медичного маршруту та шляху порятунку. У тактичному вимірі дороги

стають об'єктами військового контролю, інструментом оборони і наступу, зоною ризику, небезпеки та пасток. У морально-етичній площині концепт ДОРОГА розширюється значеннями ДОРОГА ЯК ДОКАЗ, ДОРОГА ЯК МІСЯ, ДОРОГА ЯК МОРАЛЬНИЙ ВИБІР, ДОРОГА КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ.

2.6. Тревелблоги: трансформація концепту ДОРОГА в умовах війни

У сучасному українському масмедійному дискурсі тревелнаративи стали не лише способом опису подорожей, а й формою осмислення війни та пошуку нової ідентичності. Тревелблоги та есеї поєднують журналістське спостереження, особисту рефлексію та емоційне картографування реальності, наприклад, Олеся Остафієва у своїй автобіографічній книзі «Кіра. Дорога додому» [Остафієва 2024] описує втечу з Київщини на дев'ятому місяці вагітності після бомбардування пологового будинку. Її маршрут охопив 12 країн, 25 міст і понад 13000 км, перш ніж вона повернулася до Києва. Ця історія демонструє, як дорога стає метафорою виживання, материнства та національної ідентичності. Вікторія Донован, британська дослідниця, у книзі «Life in Spite of Everything: Tales from the Ukrainian East» описує свої подорожі Донбасом у 2019 – 2021 рр. Її наратив показує, як війна змінює ландшафт і культуру регіону: *«Подорожуючи від драматичних, зубчастих вершин Білокузьминівки до болотистих земель Маріуполя, я відкривала багатокультурну історію цього регіону»* [Donovan 2025]. Андреас Мюнчов, американський науковець, у своєму блозі описує подорож до Львова в 2024 році «Lviv, Ukraine, 2024». Його розповідь поєднує особисті враження з роздумами про те, як дорога стає не лише фізичним маршрутом, а й засобом взаємодії з новою реальністю: *«Моя подорож до Львова почалася з поїзда з Гамбурга, через Берлін і Перемишль. Після 22 годин у дорозі я прибув до Львова о 3:30 ранку. Під час комендантської години я йшов пішки до квартири, сподіваючись, що GPS допоможе мені знайти шлях»* [Muenchow 2024]. Сандер Вердісен, нідерландський мандрівник, у своєму блозі на Medium описує візит до Львова в 2024 році: *«Львів вразив мене своєю історією та культурою.*

Прогулюючись вулицями, я відчував, як місто розповідає свої історії через архітектуру та людей» [Verdiesen 2024]. Автор описує свій досвід дороги як спосіб душі іншого народу та висловлення солідарності з ним у реаліях війни. Олена Бондаренко, воєнна кореспондентка, новинарка, у книжці «Сама» розказує про свій самотній перехід Карпатською дугою (108 днів і 2300 км) [Бондаренко 2025], здійснений виключно з терапевтичною метою через психологічну втому та необхідність адаптуватися до викликів війни. У цих тревелнаративах концепт ДОРОГА виступає, перш за все, місцем трансформації та переосмислення себе і світу навколо; по-друге, символом втрати та надії; по-третє, простором солідарності. Отже, особисті маршрути в тревелблогах та есеях відображають певну динаміку концепту ДОРОГА в масмедійному дискурсі, де фізичне переміщення синкретично переплітається з потужними культурними та емоційними змінами.

Богдан Логвиненко у 2016 році заснував мультимедійний проєкт *Ukrainer*, що документує культурне розмаїття України через експедиції в різні регіони країни. Матеріали проєкту, доступні на офіційному сайті *ukrainer.net*, показали, що концепт ДОРОГА представлений різноманітними лексемами, які відображають фізичні, культурні та символічні аспекти подорожей. Але спостерігається певна еволюція концепту ДОРОГА в матеріалах проєкту з моменту заснування *Ukrainer* до початку повномасштабного вторгнення: у 2016–2021 рр. дорога асоціюється з відкриттям, пізнанням, культурним обміном; експедиції *Ukrainer* висвітлюють унікальні традиції, ремесла та ландшафти різних регіонів України, проте після 2022 р. дорога набуває нових значень: шлях евакуації, повернення додому, волонтерські маршрути, військові переміщення; з'являються нові суб'єкти та реалії дороги: переселенці, біженці, гуманітарні коридори та ін. На основі аналізу матеріалів *Ukrainer* побудовано фреймову модель концепту ДОРОГА (див. табл. 2.7).

Елементи фрейму

Слот/субфрейм До повномасштабного вторгнення

Після повномасштабного вторгнення

Суб'єкт руху	<p>Мандрівники, творчі люди, знімальні групи, дослідники, історики, туристи, переселенці першої хвили, трудові мігранти, міжнародні студенти, заробітчани, гідни, водії, провідники, команди, професійні рятувальники, рятувальники-волонтери, професіонали, що працюють над відновленням об'єктів, місцеві мешканці, пошукові групи, транспортні засоби (автівки, квадроцикли, мотоцикли, велосипеди)</p> <p><i>«Команда Ukraïner піднялася на Явірник, куди більше 40 років ходить Янко Деревляний. Він художник, скульптор і архітектор, але обрав для себе гору як пристанок творчості та єднання з природою. Янко утримує на горі туристичний притулок, де приймає гостей, що заблукали або ж, навпаки, віднайшли себе у горах»</i> [Закарпаття. Щоденник експедиції, 2018];</p> <p><i>«Волонтери, які працюють на місцях, часто першими приходять на допомогу», «Рятувальники підіймаються в гори за будь-якої погоди, вдень і вночі», «...разом із місцевими мешканцями організували пошукові групи», «...на квадроциклах або повнопривідними автівками»</i> [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022];</p> <p><i>«Команда Ukraïner розпочала свою експедицію з Вилкового – міста на воді на крайньому південному заході України»</i> [Шагани, 2017].</p>	<p>Переселенці, біженці, волонтери, військові, знімальні групи, місцеві жителі, технічні фахівці, міжнародні експерти, дипломати, активісти, автомобілі, дрони, військова техніка, українське суспільство, громадяни, держава</p> <p><i>«Але були й ті, хто попри численні страждання залишалися стійкими й усміхалися при кожній зустрічі. Мене неймовірно вражала їхня внутрішня сила»</i> [У повітрі відчувалось горе, 2024];</p> <p><i>«“Хоробрі міста” – масштабний проєкт Ukraïner, який розпочався навесні 2022 року і завершився в грудні 2023. Він присвячений містам, які окупували російські війська, і має на меті підтримати їх жителів – тих, хто змушений був покинути домівки й тих, хто жив чи досі живе там»</i> [Як ми робили «Хоробрі міста», 2023];</p> <p><i>«Місцеві мешканці та волонтери працюють разом для того, щоб забезпечити безпеку і комфорт під час зими»</i> [Як перезимувати, 2022];</p> <p><i>«Всі, хто працював на ХЕС, залишили об'єкт після того, як стався вибух»</i> [Наслідки теракту на ХЕС, 2022];</p> <p><i>«Коли я приїхав в Україну вперше, мені було важливо побачити все на власні очі»</i> [Марк Лейті, 2025];</p> <p><i>«Мене часто питали: “А ти звідки?”, навіть коли я говорила українською краще за них. Це ставало болісною точкою – ніби я завжди “інша”»</i> [Маріам Наєм, 2024];</p> <p><i>«...спілкується з активістами з Мелітополя, які виїхали або були викрадені»</i> [Інший Мелітополь, 2022];</p> <p><i>«...волонтери, які збирають кошти</i></p>
--------------	--	---

		<p>на амуніцію, техніку, автівки та інші потреби військових...» [Як ми збираємо..., 2023].</p>
<p>Інфраструктура</p>	<p>Природна, автентична дорога, зимові шляхи, місця для відпочинку в різних регіонах України, природні та культурні локації</p>	<p>Повна відсутність інфраструктури у кризовий період, зруйнована інфраструктура, тимчасові притулки, блокпости, шляхи постачання</p>
	<p>«У гірських районах, де взимку часто перемиає дороги...», «...через бездоріжжя і негоду добиратися до місця події складно» [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022]; «Більшість доріг тут збудували ще за часів Румунського королівства, а частину за Радянського Союзу» [Шагани, 2017]; «Відпочити можна не лише в Карпатах, а й на Харківщині, в Сумській області або на сході» [Куди поїхати на вихідні, 2020].</p>	<p>«Місця для зимування часто мають нестандартні умови, де потрібна допомога для облаштування житла» [Як перезимувати, 2022]; «Дороги, які проходять через зони бойових дій», «пункти для тимчасового утримання тварин» [Зоопатруль, 2023]; «Вибух пошкодив важливу частину інфраструктури, через що виникли перебої з електропостачанням» [Наслідки теракту на ХЕС, 2022]; «...місце розташування військової техніки, блокпостів...» [Інший Мелітополь, 2022]</p>
<p>Маршрути</p>	<p>Напрямки руху: «...підіймаються в гори...»; «...завітали до молдовських сіл Тарасівці та Колінківці...», «...дісталися білгородської фортеці Акерман...» (маршрут експедиції: Вилкове → молдовські села → Акерман) [Шагани, 2017]; «...вирушає в подорож на південь України», «Андреас Капфер вирушив у село Зельц, яке колись було колонією австрійських переселенців» [Австрійці України, 2019]. Вихідна точка: «...виїжджають з центрального штабу» [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022]; «...розпочала свою експедицію з Вилкового...» [Шагани, 2017]. Пункт призначення: Міжнародні напрямки руху – з інших країн до України (африканські, арабські, азійські країни): «...приїхали до України з різних країн» [Великдень і Рамадан вдома, 2021].</p>	<p>Циклічність: «У своїх подорожах ми часто повертаємося у вже знайомі місця», «...уже вдруге ми приїхали на свято борцю в Опішному», «...повернулися до Чорнобильської зони», «знову вирушили на Донеччину» [Як Україна протистоїть окупації, 2023]; «Я неодноразово приїжджав до України, і кожного разу отримував нове уявлення про ситуацію» [Марк Лейті, 2025]. Рух до укриттів, пошук прихистку: «...до центрів допомоги важко дістатися через відсутність транспорту» [Як перезимувати, 2022]. Шляхи, якими евакуюють тварини з небезпечних територій: «Ми евакуюємо тварин з небезпечних зон», «поїхали через кілька областей, щоб забрати тварин» [Зоопатруль, 2023]. Рух на місце подій: «...аварійні бригади швидко виїхали до місця події,</p>

	<p>Панорамність: <i>«Від подорожей по Бессарабії можна отримати не тільки фізичне задоволення, але й велику духовну насолоду від пізнання її автентичної культури і природи»</i> [Шагани, 2017]; <i>«Ми зібрали 100 місць, які ви можете відмітити на своїй мапі та вирушити у подорож»</i> [Куди поїхати на вихідні, 2020].</p> <p>Шлях від СРСР до незалежності, від колоніального мислення – до самостійної ідентичності: <i>«Україна пройшла шлях від колоніального спадку до прагнення відстояти свою унікальність та незалежність»</i> [Чим для вас є Україна, 2021].</p>	<p><i>щоб усунути наслідки вибуху та відновити енергопостачання»</i> [Наслідки теракту на ХЕС, 2022].</p> <p>Маршрути бойових дій, рух по лінії фронту, в зони бойових дій: <i>«Я був у Бучі, Ірпені, на Харківщині...»</i> [Марк Лейті, 2025].</p> <p>Рух шляхами постачання на фронт: <i>«...доставити в Україну гуманітарну допомогу з-за кордону...»</i> [Як ми збираємо..., 2023].</p> <p>Панорамність: <i>«Ми пересувалися між багатьма населеними пунктами, бачили масштаби руйнувань»</i> [Марк Лейті, 2025].</p> <p>Шлях від Майдану до сучасної війни, від авторитаризму до демократії: <i>«Україна відмовилася від авторитаризму, змінила кілька президентів, пройшла через дві революції і почала масштабну боротьбу з корупцією»</i> [Як змінилася Україна, 2024].</p>
Перешкоди	<p>Природні умови: <i>«...дорогу перемело, а підйом настільки слизький, що автівка не може рушити з місця»</i> [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022]; <i>«...сильний снігопад і шквальний вітер ускладнюють пошуки»</i>; <i>«...зимова Бессарабія – це виклик для подорожнього»</i> [Австрійці України, 2019].</p> <p>Відсутність доступу: <i>«...немає мобільного зв'язку, а добиратися можна лише пішки»</i>, <i>«...декілька кілометрів пішки в глибокий сніг»</i> [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022]; <i>«...взимку в Бессарабії дороги не завжди проїзні»</i> [Австрійці України, 2019].</p> <p>Карантин: <i>«Карантин – це не лише час для самопізнання та переосмислення себе, своєї звичної праці та способу життя. Через економічну кризу та закриті кордони все більше людей починають їздити Україною»</i> [Куди</p>	<p>Відсутність транспорту, погода: <i>«Погода та відсутність транспорту ускладнюють доставку допомоги»</i> [Як перезимувати, 2022]</p> <p>Обмеження через активні бойові дії, небезпека в деяких зонах: <i>«Під час війни деякі місця залишаються недоступними», «військові операції заважають проїзду»</i> [Політика пам'яті, 2024]; <i>«Це місця, які постраждали від російської агресії, і ми мали бути там обережні»</i> [Марк Лейті, 2025].</p> <p>Блоковані міста, обстріли, що ускладнюють рух і евакуацію: <i>«Не можна проїхати через заблоковані міста», «транспортні шляхи перекриті через обстріли»</i> [Зоопатруль, 2023].</p> <p>Пошкодження доріг, небезпечні умови: <i>«Пошкоджена дорога до об'єкта ускладнює доступ рятувальників»</i> [Наслідки теракту на</p>

	поїхати на вихідні, 2020].	ХЕС, 2022] .
	Радянське минуле, тиск Росії: <i>«Попри тиск Росії, війну на сході та анексію Криму, українці зберегли цілісність держави та віру в демократію»</i> [Ячи для вас є Україна, 2021].	Окупація, ризик для життя, викрадення, обмеження свободи пересування: <i>«...десятки людей були викрадені – серед них міський голова, активісти, журналісти»</i> [Інший Мелітополь, 2022].
		Втрати: <i>«Протягом цих років Україна втратила територію, але не втратила гідність і прагнення до свободи»</i> [Як змінилася Україна, 2024].
		Бюрократія, людський фактор: <i>«...зараз багато що змінилося. Волонтери стикаються з новими викликами: високими цінами, бюрократією, втомою людей...»</i> [Як ми збираємо..., 2023].
Тривалість руху, відстань	Тривалі маршрути: <i>«...пошуки тривали кілька днів», «...працюють і вдень, і вночі»</i> [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022]. Короткотривалі маршрути: <i>«Туристичні маршрути, які можна пройти за день або два»</i> [Куди поїхати на вихідні, 2020]. Віддаленість локацій: <i>«...до багатьох гірських локацій можна дістатися лише...»</i> [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022]. Рух як довгий історичний шлях: <i>«Ми пройшли через три десятиліття зростання, помилок і перемог»</i> [Чим для вас є Україна, 2021].	Тривалі поїздки, що займають кілька днів через великі відстані між місцями порятунку: <i>«Евакуація тварин триває по кілька днів», «відстані, які доводиться долати волонтерам, можуть складати сотні кілометрів»</i> [Зоопатруль, 2023]; <i>«...приходиться переміщатися дуже повільно через снігові замети»</i> [Як перезимувати, 2022]. Час на усунення аварії, відстань до місця події: <i>«Роботи на місці події тривали кілька годин, оскільки об'єкт потребував негайної стабілізації»</i> [Наслідки теракту на ХЕС, 2022]. Постійність: <i>«Ці ініціативи працюють понад рік у дуже складних умовах...»</i> [Як ми збираємо..., 2023]. Рух як довгий історичний шлях: <i>«Пройдено десятирічний шлях...»</i> [Як змінилася Україна, 2024].
Мета руху	Дорога як шлях до глибокого пізнання культури, традицій і природних ландшафтів України, порятунком подорожніх та допомога їм в організації подорожі, документування спадщини, розповідь про нацменшини	Фіксація змін, продовження дослідження, спостереження: <i>«щоб побачити, як змінилися місця», «...розповідати нові історії тих самих героїв»</i> [Як Україна протистоїть окупації, 2023].

- «Мандрівники подорожують з метою дослідження місцевих традицій, архітектурних пам'яток, щоб краще зрозуміти культуру Бессарабії»; «Ми розпочали експедицію Українер саме з Бессарабії, щоб показати, якою багатогранною є Україна» [Шагани, 2017]; «Уперше знімальна команда вирушає в подорож на південь України взимку», «...зберігає пам'ять про своє коріння, досліджує історію переселення, вивчає діалекти» [Австрійці України, 2019].
- Пошук безпеки, отримання освіти, нові можливості, свобода віросповідання; збереження релігійної ідентичності в новому просторі: «...виїхав із рідної країни на навчання або роботу», «...зберігати свою віру та традиції навіть далеко від дому» [Великдень і Рамадан вдома, 2021].
- Вибір цікавих місць для коротких подорожей і відпочинку: «Ми вже чотири роки досліджуємо Україну та наразі працюємо над мобільним додатком, що дасть можливість планувати маршрут різними місцями в Україні» [Куди поїхати на вихідні, 2020].
- Дорога як трансформація поглядів на навколишній світ: «Враження від нових локацій, які змінюють погляд на світ» [Куди поїхати на вихідні, 2020].
- Шлях до незалежності, свобода, демократії, національної ідентичності: «Метою цього руху стала не лише формальна незалежність, а й утвердження глибокої національної суб'єктності» [Чим для вас є Україна, 2021].
- Пошук безпечних місць для проживання чи тимчасового перебування: «Для тих, хто не має можливості залишити місто, важливо продовжувати активно шукати безпечні місця для зимування»; «Мета всіх переміщень – знайти надійне укриття, яке дозволить пережити зиму» [Як перезимувати, 2022].
- Порятунок тварин під час війни: «Ми рятуємо тварин, допомагаємо їм пережити війну», «наша мета — допомогти тваринам пережити цей жах» [Зоопатруль, 2023].
- Усунення наслідків, відновлення енергопостачання: «Основною метою було повернення до нормального функціонування електропостачання в регіоні» [Наслідки теракту на ХЕС, 2022].
- Підтримка армії, збереження життя, перемога: «...усе це для того, щоб наші військові мали змогу ефективно боронити країну» [Як ми збираємо..., 2023].
- Ознайомлення з ситуацією, донесення правди про війну до світу, посилення підтримки: «Я хотів переконатися, що ті, хто ухвалює рішення, побачать реальність української боротьби» [Марк Лейті, 2025].
- Зберегти ідентичність, спротив, повернення до свободи: «...місто стало одним із символів спротиву тимчасовій окупації» [Інший Мелітополь, 2022].
- Формування позитивного іміджу України як стратегія шляху розвитку та боротьби: «Українці довели світові, що можуть самоорганізовуватися, чинити спротив і тримати удар» [Як змінилася Україна, 2024].

Динаміка руху Підійматися, добиратися, діставатися, Поїхати, приїхати, вирушити, розпочинати, виїжджати, вирушати, повернутися, проводити порятунок,

	<p>подорожувати, завітати, досліджувати, падати, рухатися вперед: «...рятувальники підіймаються в гори»; «...через бездоріжжя і негоду добиратися до місця події складно»; «...швидко виїжджають у зону пошуку» [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022]; «...розпочала свою експедицію...» [Шагани, 2017]; «Українер вирушив на Одещину, щоб розповісти про австрійську спільноту» [Австрійці України, 2019]; «Були й падіння, й відступи, але загальний вектор розвитку – вперед» [Чим для вас є Україна, 2021].</p>	<p>шукати, евакуювати, залишатися, виходити (на протест), передавати (зброю), розширюватися, зростати: «поїхали на евакуацію», «проводять порятунок на місцях», «шукать заблукалих тварин» [Зоопатруль, 2023]; «...місцеві жителі активно шукають найбільш безпечні місця для перезимування» [Як перезимувати, 2022]; «Після вибуху, частина технічного персоналу була евакуйована, а частина залишилася для усунення наслідків аварії» [Наслідки теракту на ХЕС, 2022]; «...люди виходили на акції попри обстріли та затримання» [Інший Мелітополь, 2022]; «...передавали дрони, "пташки", пікапи...» [Як ми збираємо..., 2023]; «...фонди швидко зростали та розширювали масштаби допомоги» [Як ми збираємо..., 2023].</p>
Субфрейми	<p>Складність шляху як боротьба: «...дорога перетворюється на випробування» [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022].</p> <p>Дорога як порятунок: «...цей шлях означає шанс на життя» [Волонтерити й рятувати в Карпатах, 2022].</p> <p>Дорога як можливості для нових відкриттів та особистих подорожей: «Це можливість відкривати нові місця, кожне з яких може стати твоєю наступною подорожжєю» [Куди поїхати на вихідні, 2020].</p> <p>Дорога як шлях до віднайдення ідентичності: «...шукає відповіді на питання про походження його родини», «...дорогою до свого минулого» [Австрійці України, 2019].</p> <p>Дорога як шлях збереження традицій: «...опинився далеко від дому, але не віддалився від своєї релігії» [Великдень і Рамадан вдома, 2021].</p> <p>Дорога як історичний шлях становлення України, пізнання себе як держави, формування ідентичності:</p>	<p>Дорога як боротьба: «Мелітополь – це місто, яке чинить спротив» [Інший Мелітополь, 2022].</p> <p>Географічний простір як контекст спротиву: «Своє ставлення до міста як до місця сили, до точки, з якої розпочинається боротьба за свободу...» [Інший Мелітополь, 2022].</p> <p>Дорога як останній шанс на порятунок: «ці дороги – це шанс на життя для тварин» [Зоопатруль, 2023].</p> <p>Дорога як випробування: «Зима і холод стають своєрідним випробуванням для тих, хто змушений рухатися в пошуках безпеки» [Як перезимувати, 2022]; «Для рятувальників ця подорож була не лише фізичним переміщенням, але й моральним випробуванням, адже кожна хвилина на рахунок» [Наслідки теракту на ХЕС, 2022].</p> <p>Дорога як шлях до правди та солідарності: «Для мене важливо було бути присутнім, а не дивитися з-за океану. Це мій обов'язок – бути</p>

<p>«Це тридцять років непростого, але впевненого руху вперед» [Чим для вас є Україна, 2021].</p>	<p>поруш» [Марк Лейті, 2025]. Дорога як допомога, розподіл ресурсів по фронті: «З початку повномасштабної війни десятки ініціатив стали тилом для української армії», «Тил – це не статичне явище, це мотор, який рухає армію вперед» [Як ми збираємо..., 2023].</p>
	<p>Дорога як шлях самопізнання, самоприйняття та усвідомлення ідентичності: «Прийняття себе – це тривалий шлях, але його потрібно пройти, щоби залишитися в гармонії із собою» [Маріам Наєм, 2024].</p>
	<p>Дорога як рух України як держави через трансформації: революції, війни, реформи: «Ці десять років стали для України періодом трансформацій, випробувань і зростання» [Як змінилася Україна, 2024].</p>
	<p>Дорога як процес зцілення та перетворення: «Це був шлях, у якому я вчилася знову довіряти світові й собі» [Маріам Наєм, 2024].</p>
	<p>Дорога як повернення до «друзів» – місць, до яких виникла емоційна прив’язаність: «...ці місця стають наче друзями, до яких хочеться повертатися» [Як Україна протистоїть окупації, 2023].</p>
<p>Модальність дискурсу</p>	<p>Позитивна, дослідницька, емпатична, інтегративна, миротворча, піднесена, націєцентрична, аналітична, впевнено-патріотична</p> <p>Тривожна, мобілізаційна, фаталістична, рефлексивна, аналітична, зобов’язальна, переконлива, терапевтична, патріотична</p> <p>«...досліджує історію переселення», «...зберігає пам’ять про своє коріння», «...захоплюється місцевою природою та традиціями» [Австрійці України, 2019];</p> <p>«Повернення для нас – не лише ностальгія, це й бажання зрозуміти, що змінилося і як» [Як Україна протистоїть окупації, 2023];</p> <p>«...українці дізнаються більше про іслам, а мусульмани – про українські традиції», «...святкувати у мирі й повазі до інших» [Великдень і Рамадан</p> <p>«Ми зобов’язані це зробити», «рятувати тварин в умовах війни — це наша місія» [Зоопатруль, 2023];</p> <p>«Не дивлячись на всі труднощі,</p>

вдома, 2021];

«Ідеї для мандрівок, щоб змінити повсякденність» [Куди поїхати на вихідні, 2020];

«Наша країна пережила глибокі трансформації, і це заслуга народу, який не зупиняється на досягнутому» [Чим для вас є Україна, 2021].

волонтери та мешканці продовжують допомагати і знаходять шляхи для забезпечення безпеки» [Як перезимувати, 2022];

«Не було часу на вагання, рятувальники працювали без зупинок, щоб забезпечити безпеку» [Наслідки теракту на ХЕС, 2022];

«Я переконаний, що Захід не може дозволити собі залишити Україну без підтримки» [Марк Лейті, 2025];

«Мені хотілося говорити чесно, навіть якщо це незручно. Бо це правда» [Маріам Наєм, 2024].

«Попри окупацію, мелітопольці залишаються незламними, продовжуючи чинити спротив» [Інший Мелітополь, 2022].

Емоційне поле Допитливість, натхнення, єднання, повага, гордість, ніжність, ностальгія, вдячність, відкритість, гідність, біль за втрати

«...з великою повагою говорить про своїх предків», «...його вразила архітектура старовинного костелу», «...захоплюється красою зимового краєвиду Бессарабії» [Австрійці України, 2019];

«...пригадує атмосферу Рамадану вдома», «...вдячна Україні за те, що тут безпечно», «...хочеться зберігати своє коріння і ділитися ним із новими друзями» [Великдень і Рамадан вдома, 2021];

«Попри труднощі, українці не втратили гідності, і саме це стало рушієм усіх змін» [Чим для вас є Україна, 2021].

Страх, рішучість, співчуття, фокус на зв'язку з місцем чи героєм, співчуття, підтримка, відчуття обов'язку допомогти, обурення, болісна рефлексія, гідність

«Ці зустрічі щоразу наповнюють сенсами» [Як Україна протистоїть окупації, 2023];

«Співчуття, переживання за тварин», «відчуття відповідальності та обов'язку» [Зоопатруль, 2023];

«Під час таких умов дуже важливо підтримувати один одного, щоб не впасти у розпач» [Як перезимувати, 2022];

«Емоції людей, що працювали на місці, були переповнені: тривога за безпеку та рішучість у діях» [Наслідки теракту на ХЕС, 2022];

«Я був уражений тим, що побачив у Бучі... Це неможливо забути» [Марк Лейті, 2025];

«Я вдячна собі тій, яка пройшла це все. Бо інакше я б не була тією, хто є зараз» [Маріам Наєм, 2024];

«Більше неможливо мовчати — ми

повинні говорити про злочини, які чинять у місті» [Інший Мелітополь, 2022].

Таблиця 2.7. Порівняльна таблиця фреймових елементів концепту ДОРОГА в Ukraïner до та після повномасштабного вторгнення.

Порівняння елементів концепту ДОРОГА в матеріалах Ukraïner до та після повномасштабного вторгнення демонструє його суттєву трансформацію. До 2022 року образ дороги асоціювався переважно з пізнанням, дослідженням, подорожами й культурною розмаїтістю України. Суб'єктами руху в цих текстах виступають мандрівники, туристи, знімальні групи, історики, гіді, місцеві мешканці, які відкривають нові простори, вивчають спадщину, долають природні перешкоди задля збереження пам'яті чи культурного діалогу. Інфраструктура подається як автентична, маршрути – як символ відкритості та повернення до витоків, а сам рух – як прагнення до духовного збагачення, самопізнання, пошуку краси й сенсу.

Натомість після повномасштабного вторгнення концепт ДОРОГА набуває кризової, екзистенційної семантики. Центральними суб'єктами стають переселенці, біженці, військові, волонтери, активісти, дипломати, технічні фахівці, міжнародні журналісти. Їхній рух – це шлях порятунку, евакуації, пошуку безпеки, а замість туристичних маршрутів постають шляхи евакуації, зокрема і тварин, доправлення гуманітарної допомоги, виходи до фронту або пунктів збору. Інфраструктура зазнає радикальних змін через її руйнування та зони бойових дій, з'являються блокпости, тимчасові притулки та пункти розподілу гуманітарної допомоги. У маршрутах домінують рухи у зворотному напрямку (втеча, порятунок), замість відкриття та пізнання нового, з акцентом на фронтових переміщеннях; метафорично маршрут обіграється як шлях від авторитарного минулого до спроби відстояти демократію, гідність та власну національну ідентичність. Трансформації зазнають і перешкоди руху: від природних і

технічних труднощів до спричинених війною – обстріли, мінування, транспортний колапс, руйнування об’єктів критичної інфраструктури.

Отже, зміна умов існування суспільства – від відносної стабільності до екзистенційної кризи війни – спричинила трансформацію концепту ДОРОГА з простору відкриття, де дорога функціонувала як канал культурної комунікації між регіонами, як вектор єдності через розмаїття, на простір виживання, на рух від обстрілів, від втрати, від небезпеки. Семантика активного пізнання замінюється семантикою примусового переміщення. Присутність дороги в просторі вже не є гарантією можливості шляху, що підриває основну функцію дороги як вектора руху. Проте збережено один із ключових смислових вузлів – дорога як пошук: себе, свого місця, спільноти, зв’язку з минулим і майбутнім. Примітно, що Українec послідовно формує специфічний медіа-дискурс, у якому концепт ДОРОГА виконує роль когнітивного каркасу, який структурує наратив про країну.

2.7. Структура концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі: узагальнена фреймова модель із часовою динамікою

Концепт ДОРОГА в сучасному українському медіадискурсі – це багатовимірна структура, яка охоплює такі субфрейми, як: фізичний шлях/подорож; дорога життя/евакуація; дорога смерті/ризик; шлях розвитку/єднання/місія; пам’ять/дім/повернення; випробування/боротьба/роз’єднання; ідентичність/зцілення/трансформація. Концепт ДОРОГА досягає рівня потужного когнітивного інструменту, структуруючи досвід індивіда та суспільства у часи змін, війни та переосмислення. Узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі. (див. табл. 2.8) базується на визначених субфреймах, кожен з яких репрезентує окрему семантичну площину концепту. Візуалізує узагальнену фреймову модель схема «Концепт ДОРОГА (масмедіа 2014-2025 рр.)» (див. рис. 2.2).¹

Такий підхід дозволяє сформулювати такі положення: 1) **фреймовою константою** концепту ДОРОГА є ‘простір, траєкторія, напрямок, перехід від

одного стану до іншого' (рух фізичний або метафоричний); 2) **сценарну структуру** концепту можна описати формулою: **старт** → **перешкода** → **рух** → **досягнення** або **зміна**; 3) **ядро** концепту вміщує незмінний компонент (переміщення, локальність, напрямок) та змінний (трансформація від лінійного шляху до складного маршруту з небезпеками, бар'єрами; поступовий перехід від безіменних просторів до маркованих («Авдіївка», «Ірпінь», «Європа»); від загального напрямку до стратегічного, тактичного (військові маршрути, гуманітарні шляхи)); 4) **на ближній периферії** концепту спостерігається розширення множини суб'єктів – від «уявного ми» до конкретних постраждалих груп (персоніфікація суб'єкта); інтенсифікація перешкод (дорога дорівнює ризику) та динаміка модальності від можливості до обов'язку й незворотності; 5) **на дальній периферії** концепту зафіксована зміна семантичного навантаження: інфраструктура, потенціал (2000–2013 рр.); виживання, переселення (2014–2021 рр.); місія, порятунок, пам'ять (2022–2025 рр.) (з функціонального засобу на екзистенційний/ідентифікаційний рівень); 6) визначена **дискурсивна варіативність** залежно від фокуса актуалізації концепту: політичний дискурс – геополітична дорога, національна траєкторія; трансмедійний дискурс – дорога як канал єдності; переселенський дискурс – шлях виживання, травма, тимчасовість; військово-волонтерський дискурс – логістика допомоги, порятунок; тревелблогерський дискурс – трансформація, ретроспектива, фіксація; 7) зафіксована **семантична дзеркальність**: те, якою стає дорога – таким є стан суспільства.

Рівень концепту Субфрейми ЯДРО	Слоти	Елементи фрейму	Функція в наративі
1. ФІЗИЧНИЙ ШЛЯХ / ПОДОРОЖ	Типологія та мета: нейтральна, просторово-функціональна: переміщення, відкриття. Типовий суб'єкт: мандрівник, турист, дослідник, тревелблогери Основна перешкода: географічна відстань	Нейтральні дієслова руху (<i>їхати, добиратися, рухатися</i>); лексеми <i>дорога, шлях, маршрут</i> ; описи ландшафту та інфраструктури	Організація подорожнього наративу; фіксація простору; репрезентація дороги як засобу пізнання та пересування
2. ДОРОГА ЖИТТЯ / ЕВАКУАЦІЯ	Типологія та мета: екзистенційна: порятунк, виживання. Типовий суб'єкт: ВПО, біженці, цивільні, волонтери, госпітальєри, тревелблогери Основна перешкода: обстріли, руйнування, логістика, ворожі блокпости	<i>Евакуація, дорога життя, гуманітарний коридор</i> ; дієслова вимушеного руху (<i>тікати, виїжджати під обстрілами</i>); конкретизація маршрутів	Кульмінація травматичного досвіду; актуалізація вибору між життям і смертю; конструювання наративу порятунку
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ			
3. ДОРОГА СМЕРТІ / РИЗИК	Типологія та мета: небезпечна, летальна: виборювання шансу на життя. Типовий суб'єкт: військові, цивільні, волонтери, госпітальєри, фіксери Основна перешкода: міни, обстріли, нічні маршрути, ворожі блокпости	Номінації (<i>дорога смерті, замінована дорога, прострілюється, нічна дорога</i>); лексика фатальності (<i>лотерея, шанс</i>)	Інтенсифікація драматизму; маркування дороги як простору загрози; емоційна мобілізація
4. ДОРОГА ЯК ВИПРОБУВАННЯ / БОРотьБА / РОЗ'ЄДНАННЯ	Типологія та мета: конфліктна, виснажлива, ініціаційна: подолання викликів. Типовий суб'єкт: військові, волонтери, госпітальєри, фіксери, (ім)мігранти Основна перешкода: фізичне та емоційне виснаження	Повторювані дієслова руху; наголошення на відстані, заторах, очікуванні; опис болю й втоми	Передача тривалості та тяжкості шляху; фіксація граничного досвіду війни
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ			

Рівень концепту Субфрейми	Слоти	Елементи фрейму	Функція в наративі
5. ШЛЯХ РОЗВИТКУ / ЄДНАННЯ / МІСІЯ	Типологія та мета: ідеологічно-стратегічна, національна, місійна: формування державності, єдність. Типовий суб'єкт: народ, держава, нація Основна перешкода: внутрішні розбіжності, ворог	Умовні конструкції (<i>пішки б пішла</i>); повтори (<i>дуже хочеться додому</i>); емоційно забарвлена лексика туги	Утримання перспективи майбутнього; збереження зв'язку з домом; психологічна компенсація втрати
6. ДОРОГА ПАМ'ЯТІ / ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ	Типологія та мета: ретроспективна, циклічна, маятникова: відновлення зв'язку з минулим, домом, колективна пам'ять. Типовий суб'єкт: народ, держава, нація Основна перешкода: втрата дому, розрив ідентичності	Лексика місії (<i>везли допомогу, рятували, направляли</i>); конкретизація шляхів постачання	Конструювання образу дороги як морального обов'язку; героїзація волонтерського й медичного руху
7. ДОРОГА ДО СЕБЕ: ІДЕНТИЧНІСТЬ / ЗЦІЛЕННЯ / ТРАНСФОРМАЦІЯ	Типологія та мета: терапевтична, особистісна: пошук себе, зцілення. Типовий суб'єкт: (ім)мігранти, військові, волонтери, госпітальєри, фіксери Основна перешкода: втрата стабільності, самоідентичність	Наративи спогадів; ретроспективні описи; повторюване переказування пережитого	Формування колективної пам'яті; інтеграція травматичного досвіду в ідентичність; осмислення війни

Таблиця 2.8. Узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА у сучасному українському масмедійному дискурсі.

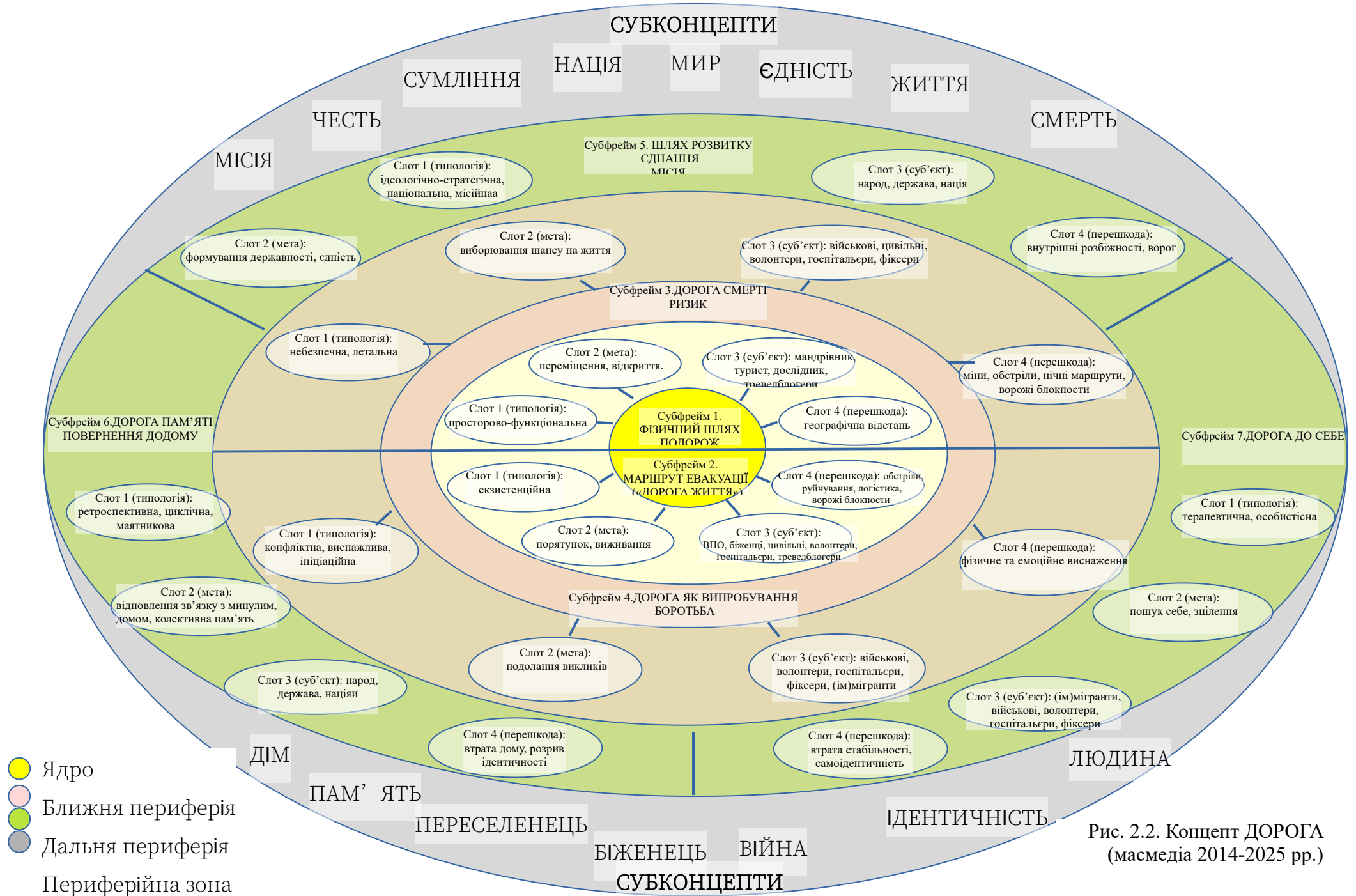

Рис. 2.2. Концепт ДОРОГА (масмедіа 2014-2025 рр.)

Висновки до Розділу 2

Аналіз номінативного поля концепту ДОРОГА засвідчив його складну, ієрархічно організовану структуру, що охоплює просторово-ландшафтний, суб'єктно-акціональний та екзистенційно-світоглядний виміри. У межах цього поля концепт ДОРОГА вербалізується як матеріальний простір, як процес руху та як базовий когнітивний домен для осмислення життєвого шляху, діяльності й ціннісних орієнтирів. Залучення словникових, фразеологічних і масмедійних джерел 2014–2025 рр. дозволило виявити динаміку номінативного складу концепту, зумовлену сучасним соціально-історичним контекстом, а також зафіксувати зміщення семантичних акцентів у бік вимушеного руху, колективного досвіду та посилення екзистенційно-аксіологічного навантаження образу дороги.

У публічних зверненнях президента України В. Зеленського ДОРОГА концептуально еволюціонує від інфраструктурного показника розвитку нації до багаторівневої метафори національного опору, єдності та стратегічного цивілізаційного вибору, виступаючи у різних комунікативних контекстах символом шляху до свободи, перемоги, миру та євроінтеграції.

У трансмедійних практиках, зокрема в текстах радіодиктантів національної єдності, ДОРОГА показана як простір єдності, пам'яті та болю втрати. Зміна часу та культурного середовища спричиняє переосмислення шляху від панорамного зовнішнього спостереження до особистого відчуття руху, яке показує психічний стан нації під час війни.

У медійному зображенні мігрантів і біженців ДОРОГА розглядається як шлях втрат, небезпек, вимушеного переміщення та прагнення зберегти свою гідність. В офіційному дискурсі домінують адміністративні та статистичні рамки, проте в соціальних мережах акцентуються емоційно-ідентифікаційні субфрейми.

У медіанаративі військових, волонтерів і госпітальєрів та фіксерів ДОРОГА виступає як місія та простір екзистенційного вибору.

У розповідях тревелблогерів ДОРОГА переоцінюється і стає простором свідчень, доказів, фіксації руйнувань, шрамів та втрат, змінюючись від фізичного простору для руху до метафізичного виміру пам'яті та саморефлексій у пошуку себе й сенсу життя в умовах посттравми.

Узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі демонструє динамічну трансформацію його структури: від нейтрального номінативного конструкта до полісемантичного осмислення досвіду війни, національної ідентичності та духовної стійкості. Концепція охоплює когнітивний, емоційний, прагматичний та ціннісний виміри, які відображають колективний досвід українського суспільства у воєнний час.

Список використаних джерел до Розділу 2

Словники

1. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Вусик О. *Словник синонімів української мови*. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2012, 576 с.
3. Грінченко Б. *Словарь української мови*: в 4-х тт. Київ, 1907—1909.
4. Караванський С. *Практичний словник синонімів української мови*. 5-те вид., опрацьоване і доповн. Львів: БаК, 2014. 530 с.
5. Павлюк В. *Приповідки або Українсько-народня філософія*. Едмонтон, 1946. 355 с.
6. Полюга Л. *Словник синонімів української мови*. 3-є вид. Київ, 2007. 480 с.
7. Попович М. В. *Універсальний словник-енциклопедія* (2-ге вид.). Київ, Львів: Всеувіто-Атлас, 2001. 1575 с.
8. *Словник синонімів української мови*. URL: <https://slovnuk.me/dict/synonyms> (дата звернення: 25.01.2025).
9. *Словник української мови у 20 томах*. Київ: Наукова думка, 2010–2023.
10. *Словник української мови* / Білодід І. К. та ін. [В 11 т.]. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
11. *Фразеологічний словник української мови*. К.: Освіта, 1998. 224 с.
12. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. *Лексикон львівський: поважно і на жарт*. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 670 с.

Джерела

13. Австрійці України. Хто вони? *Ukrainier*. 5 вересня 2019 року. URL: <https://www.ukrainer.net/avstriitsi/> (дата звернення: 12.05.2025).
14. Бараболя Ю. «Нам нікуди повертатись». Історія переселенців, які зупинились на Вінниччині. *Суспільне. Вінниця*. 3 квітня 2022 року. URL: <https://suspilne.media/vinnytisia/222820-nam-nikudi-povertatis-istoria-pereselenciv-aki-zupinilis-na-vinnicini/> (дата звернення: 11.05.2025).
15. Барсукова О. «Доця, росіяни в сусідньому селі». Спогади українців про день, який став точкою неповернення. *Українська правда*. 24 лютого 2025 року. URL: <https://life.prawda.com.ua/society/spogadi-ukrajinciv-pro-24-lyutogo-yak-povnomasshtabna-viyna-pochalas-u-riznih-oblastyah-306554/> (дата звернення: 05.05.2025).
16. Біженці з України: Хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. Центр економічної стратегії. 29 серпня 2023 року. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/bizhenczi-z-ukra%D1%97ni.-finalnij-zvit.pdf> (дата звернення: 11.05.2025).
17. «Білі янголи»: документальний проєкт про тих, хто ризикує власним життям заради порятунку інших. *Міністерство внутрішніх справ України*. 06 листопада 2023 року. URL: <https://mvs.gov.ua/news/bili-iangoli-dokumentalnii-projekt-pro-tix-xto-rizikuje-vlasnim-zittiam-zaradi-poriatunku-insix> (дата звернення: 09.05.2025).
18. Бондаренко О. *Сама. 2300 кілометрів через усі Карпати*. К.: Віхола, 2025. 240 с.
19. Бутко Т. Четвертий за два тижні: на Житомирщину прибув евакуаційний потяг із вимушеними переселенцями з Донеччини. *Суспільне.Рівне*. 01 травня 2023 року. URL: <https://suspilne.media/zhytomyr/462401-cetvertij-za-dva-tizni-na-zitomirsinu-pribuv-evakuacijnij-potag-iz-vimusenimi-pereselencami-z-donessini/> (дата звернення: 25.03.2025).
20. Великдень і Рамадан вдома. *Ukrainier*. 15 квітня 2020 року. URL: <https://www.ukrainer.net/velykden-i-ramadan-vdoma/> (дата звернення: 12.05.2025).

21. Величко В. Щоденник війни «Чотири місяці життя». *Голоси мирних. Музей Фонду Ріната Ахметова*. 25 червня 2022 року. URL: <https://civilvoicesmuseum.org/stories/schodennyk-viyny-chotyry-misyatsi-zhyttya> (дата звернення: 12.07.2025).

22. «Виклики книжкової ери». Оприлюднили текст Радіодиктанту національної єдності-2020 *ДМ Суспільного*. URL: <https://stv.detector.media/radio/read/6119/2020-11-11-oprylyudnyly-tekst-radiodyktantu-natsionalnoi-iednosti-2020-vyklyky-knyzhkovoii-ery/> (дата звернення: 02.02.2025).

23. Всеукраїнський радіодиктант національної єдності 2015. *Українське радіо*. URL: https://ukr.radio/dyktant_2015 (дата звернення: 05.01.2025).

24. Волонтерити й рятувати в Карпатах. *Ukrainer*. 21 лютого 2022 року. URL: <https://www.ukrainer.net/marmaros-rescue-hut/> (дата звернення: 12.05.2025).

25. Всеукраїнський радіодиктант Національної єдності-2022: оприлюднено текст. *Суспільне. Культура*. URL: <https://suspilne.media/culture/314438-vseukrainskij-radiodiktant-nacionalnoi-ednosti-2022-opriludneno-tekst/> (дата звернення: 05.01.2025).

26. Втратили все, але мріють повернутися в український Маріуполь після перемоги: захисник «Азовсталі» обвінчався з дружиною після виходу з полону. *1+1*. 29 липня 2022 року. URL: <https://1plus1.ua/tsn/novyny/vtratali-vse-ale-mriut-povernutisa-v-ukrainskij-mariupol-pisla-peremogi-zahisnik-azovstali-obvincavsya-z-druzinou-pisla-vihodu-z-polonu> (дата звернення: 01.03.2025).

27. В яких умовах живуть переселенці з прифронтових регіонів? Гуртожитки та приватні будинки для ВПО у Сумській та Запорізькій областях. *Кордон.Медіа*. 15 липня 2024 року. URL: <https://kordon.media/v-yakuh-umovah-zhyvut-pereselenczi-pryfrontovyh-regioniv-gurtozhytky-ta-pryvatni-budynky-dlya-vpo-u-sumskij-ta-zaporizkij-oblastyah/> (дата звернення: 11.05.2025).

28. Гірник К. Росіянам залишилося 7 км, щоб перерізати «дорогу життя» ЗСУ на Донбасі, - Bild (карта). *Уніан. Інформаційне агентство*. 15 червня

2024 року. URL: <https://www.unian.ua/war/viyna-v-ukrajini-rosiyanam-zalishilosya-7-km-shchob-pererizati-osnovniy-shlyah-postachannya-zsu-na-donbasi-bild-12667110.html> (дата звернення: 16.05.2025).

29. Глущенко О. УЗ призначила евакуаційний потяг з Донбасу до Львова. *Українська правда*. 8 вересня 2022 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/8/7366544/> (дата звернення: 08.05.2025).

30. «ГО “ВПО України”». Профіль громадської організації «ВПО України» у соціальній мережі Facebook. URL: https://www.facebook.com/VPO.UA/?locale=uk_UA (дата звернення: 20.03.2025).

31. «Година зла скінчиться. Прийде день життя. День миру. День України»: Зеленський привітав українців з Великоднем. 20 квітня 2025 року. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/240151/2025-04-20-godyna-zla-skinchytsya-pryyde-den-zhyttya-den-myru-den-ukrainy-zelenskyu-pryvitav-ukraintsiv-z-velykodnem/> (дата звернення – 22.04.2025).

32. Горбань М. «Невидимі» для держави: на чий плечі впала допомога найбільш незахищеним категоріям переселенців? *Радіо Свобода*. 03 квітня 2025 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/nevydymi-vpo-dopomoga-hromadski-organizatsii/33334787.html> (дата звернення: 20.04.2025).

33. Горгола Р. Пройшла 32 дні «мариупольського пекла» – переселенка Тетяна Муратова розповіла, як влаштувалася у Кременчуці. *Телеграф*. 18 листопада 2024 року. URL: <https://www.telegraf.in.ua/topnews/10134362-pereselenka-z-mariupolja-tetjana-muratova-vidroditisja-pislja-zhahit-okupaciji-dopomogla-bandura.html> (дата звернення: 24.04.2025).

34. Горнова В., Коцебчук О. Хати в селі для переселенців: історії родин, які виїхали з Херсонщини та прикордоння Чернігівщини у село Кудрівка. *Суспільне. Чернігів*. 7 жовтня 2024 року. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/852267-hati-v-seli-dla-pereselenciv-istorii-rodin-aki-viihali-z-hersonsini-ta-prikordonna-cernigivsini-u-selo-kudrivka/#:~:text=> (дата звернення: 08.05.2025).

35. Гулійчук Д. Дорога смерті: евакуація з Авдіївки триває, але росіяни негайно відкривають вогонь по людях. Окупанти намагаються оточити Авдіївку. Місто може повторити долю Бахмута. *ТСН*. 22 березня 2023 року. URL: <https://tsn.ua/ato/doroga-smerti-evakuaciya-z-avdiyivki-trivaye-ale-rosiyani-negayno-vidkrivayut-vogon-po-lyudyah-2291350.html> (дата звернення: 01.05.2025).

36. Дашко А. «Добре жили, та росіяни прийшли». Подружжя повернулось з-за кордону у деокуповане село Донеччини і відновлює дім. *Суспільне. Донбас*. 30 березня 2025 року. URL: <https://suspilne.media/donbas/980541-dobre-zili-ta-rosiani-prijisli-podruzza-povernulos-z-za-kordonu-u-deokupovane-selo-donccini-i-vidnovlue-dim/> (дата звернення: 03.05.2025).

37. «Довелося об'їжджати підірваний міст». *Голоси мирних. Музей Фонду Ріната Ахметова*. 24 серпня 2024 року. URL: <https://civilvoicesmuseum.org/stories/kylymove-bombarduvannya-pytannya-chasukoly-pryletyt-same-v-tviy-budynok> (дата звернення: 08.05.2025).

38. «Дорога життя»: волонтери допомагають евакуювати людей з прифронтових громад. *АКМЦ*. 26 серпня 2024 року. URL: <https://acmc.ua/doroga-zhyttya-volontery-dopomagayut-evakuyuvaty-lyudej-z-pryfrontovyh-gromad/> (дата звернення: 16.05.2025).

39. «Дороги України»: оприлюднили текст Радіодиктанту 2023 – читати та звіряти з оригіналом. *Суспільне. Культура*. URL: <https://suspilne.media/culture/605241-dorogi-ukraini-opriludnili-tekst-radiodiktantu-2023-citati-ta-zvirati-z-originalom/> (дата звернення: 18.02.2025).

40. Дорошенко А., Галасюк А. «Виїжджайте. Люди, там все дуже погано». Розповіді жителів Селидового та Українська, яких евакуювали у Дніпро. *Суспільне. Донбас*. 09 вересня 2024 року. URL: <https://suspilne.media/donbas/832439-viizdzajte-ludi-tam-vse-duze-pogano-rozpovidi-ziteliv-selidovogo-ta-ukrainska-akih-evakuovali-u-dnipro/> (дата звернення: 26.02.2025).

41. Дубовська А., Савуляк Р. Гостинний блокпост: як на Рівненщині облаштували місце перепочинку для переселенців. *Суспільне. Рівне*. 11 березня 2022 року. URL: <https://suspihne.media/rivne/216074-gostinnij-blokpost-ak-na-rivnensini-oblastuvali-misce-perepocinku-dla-pereselenciv/#:~:text=> (дата звернення: 11.05.2025).
42. Дубчак А., Калімбет В. Фронтний щоденник Андрія і Віти. *Frontliner*. 22 лютого 2025 року. URL: <https://frontliner.ua/shchodennyk-vity-ta-andriia/> (дата звернення: 16.05.2025).
43. Дубчак А., Карман А. Фронтний щоденник Андрія і Альбіни. *Frontliner*. 30 квітня 2025 року. URL: <https://frontliner.ua/frontovyi-shchodennyk-andriia-i-albiny/> (дата звернення: 16.05.2025).
44. Єсіна Н. «Луганські» на крутих автівках та «мовне питання»: як виникають стереотипи про переселенців та чому їх варто позбутися. *#Шотам*. 03 серпня 2023 року. URL: <https://shotam.info/iak-vynykaiut-stereotypu-pro-pereselentsiv-ta-chomu-ikh-varto-pozbutysia/> (дата звернення: 19.03.2025).
45. Железняк Г., Галасюк А. Близько 10 кілометрів пішки: з Очеретиного вийшла 98-річна жінка. *Суспільне. Донбас*. 29 квітня 2024 року. URL: <https://suspihne.media/donbas/734565-blizko-10-kilometriv-piski-z-oceretinogo-vijsla-98-ricna-zinka/> (дата звернення: 09.05.2025).
46. Закарпаття. Щоденник експедиції. *Ukrainer*. 1 липня 2018 року. URL: <https://www.ukrainer.net/zakarpattya-shchodennyk-ekspedytsiyi/> (дата звернення: 12.05.2025).
47. Затишшя перед бурею?.. *New Voice*. 25 серпня 2024 року. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/palyanicya-volodimir-zelenskiy-pokazav-video-pershoji-ukrajinskoji-dalekobiynozi-raketi-drona-50445685.html> (дата звернення: 08.05.2025).
48. Заява Президента України Володимира Зеленського під час зустрічі з представниками ЗМІ за підсумками Глобального саміту миру. 16 червня 2024 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира*

Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zayava-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-pid-chas-zu-91593> (дата звернення – 02.05.2025)

49. Зеленський В. До Великої Британії. 08 березня 2022 року. *Українська Правда* 25. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/8/7329540/> (дата звернення – 02.02.2025).

50. Зеленський: НАТО є гарантією безпеки України, іншого шляху немає. 17 лютого 2022 року. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60417961> (дата звернення – 02.05.2025).

51. «ЗооПатруль». Як рятують тварин під час війни. *Ukrainer*. 16 липня 2023 року. URL: <https://www.ukrainer.net/zoopatrul-pid-chas-viyny/> (дата звернення: 12.05.2025).

52. З прифронтового Удачного на Донеччині евакуювали матір з двома дітьми. *Zmina*. 28 грудня 2024 року. URL: <https://zmina.info/news/z-pryfrontovogo-udachnogo-ekipazh-bilyj-yangol-policziyi-bahmuta-evakuuyuvav-matir-z-dvoma-ditmy/> (дата звернення: 09.05.2025).

53. ЗСУ б'ються за єдину дорогу у Великій Новосілці: скоро можливий відхід? *Донбас. Реалії*. 24 грудня 2024 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/velyka-novosilka-prosuvannya-armiya-rf/33251521.html> (дата звернення: 16.05.2025).

54. Івашків О. Верещук заявила про оптимізацію виплат переселенцям: партнери вимагають. *Українська правда*. 26.01.2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/26/7438938/> (дата звернення: 20.01.2025).

55. Інший Мелітополь. Отець Петро. *Ukrainer*. 28 березня 2022 року. URL: <https://www.ukrainer.net/melitorol/> (дата звернення: 12.05.2025).

56. Капнік О. Російський дрон під час атаки на Україну залетів до Молдови: деталі від ЗСУ. *TCH*. 27 лютого 2024 року. URL:

57. Карі О. Біженці у власному домі. *DIVOCHЕ.MEDIA. Незалежний жіночий журнал*. 08 лютого 2023 року. URL: <https://divoche.media/2023/02/08/bizhentsi-u-vlasnomu-domi/> (дата звернення: 11.05.2025).

58. Кацімон О., Богданьок О. Росія завдала масованого удару по Україні: є загиблі, десятки людей постраждали. *Суспільне. Новини*. 24 квітня 2025 року. URL: <https://suspilne.media/1001897-rosia-zavdala-raketno-dronovogo-udaru-po-kievu-ponad-20-postrazdalih/> (дата звернення: 16.05.2025).

59. Коваленко Ю. Заходять ДРГ, фактично перерізали логістику: що відбувається на Сумщині біля кордону. *НСН Україна*. 07 березня 2025 року. URL: <https://nsn.net.ua/region/zakhodiat-drh-faktychn/>

60. Коник А. Проїшли пішли близько 10 кілометрів від Гродівки: поліція евакуювала людей з прифронтового Мирнограда. *Суспільне. Донбас*. 9 вересня 2024 року. URL: <https://suspilne.media/donbas/832335-projsli-pisli-blizko-10-kilometriv-vid-grodivki-policia-evakuovala-ludej-z-prifrontovogo-mirnoграда/> (дата звернення: 08.05.2025).

61. Косташек О. Поки син Михайло захищає Україну на Курщині, волонтерка зі Сторожинеччини Домніка Данилюк за рік відправила 150 тонн допомоги ЗСУ. *БукІнфо*. 13 лютого 2025 року. URL: <https://bukinfo.com.ua/viyna-na-shodi/poku-syn-myhaylo-zahyshchaye-ukrajinu-na-kurshchyni-volonterka-zistorzhynechchynu-domnika-danylyuk-za-rik-vidpravyla-150-tonn-dopomogy-zsu> (дата звернення: 08.05.2025).

62. «Крила України». Оприлюднено текст радіодиктанту. *ДМ Суспільного*. URL: <https://stv.detector.media/radio/read/4326/2018-11-12-oprylyudneno-tekst-radiodyktantu-kryla-ukrainy/> (дата звернення – 02.02.2025).

63. Куди поїхати на вихідні? 100 місць в Україні. *Ukrainер*. 26 червня 2020 року. URL: <https://www.ukrainer.net/100-mists-na-vyhidni/> (дата звернення: 12.05.2025).

64. Куренкова О. «Стріляла Україна. Скажете інакше – нікуди не доїдете». Три історії про окупацію та вимушену евакуацію через РФ. *Суспільне. Новини*. 30 квітня 2023 року. URL: <https://susplne.media/459509-strilala-ukraina-skazete-inakse-nikudi-ne-doidete-tri-istorii-pro-okupaciju-ta-vimusenu-evakuaciju-cerez-rf/> (дата звернення: 10.05.2025).

65. Кучер А., Кондрат А. Заради кожного життя: як рятують українських військових «Госпітальєри». *Свідомі*. 07 квітня 2023 року. URL: <https://svidomi.in.ua/page/zarady-kozhnoho-zhyttia-iaak-riatuiut-ukrainskykh-viiskovykh-hospitaliery> (дата звернення: 16.05.2025).

66. Лапікоцька К. «Щоб чимшвидше закінчилась війна»: як живе родина переселенців, які евакуювалися з Донеччини на Рівненщину. *Суспільне. Рівне*. 26 березня 2024 року. URL: <https://susplne.media/rivne/714234-sob-cimsvide-zakincilas-vijna-ak-zive-rodina-pereselenciv-aki-evakuuvalisa-z-doneccini-na-rivnensinu/> (дата звернення: 23.04.2025).

67. Лапікоцька К., Стасюк В. «Щоб чимшвидше закінчилась війна»: як живе родина переселенців, які евакуювалися з Донеччини на Рівненщину. *Суспільне. Рівне*. 26 березня 2024, 17:23. URL: <https://susplne.media/rivne/714234-sob-cimsvide-zakincilas-vijna-ak-zive-rodina-pereselenciv-aki-evakuuvalisa-z-doneccini-na-rivnensinu/> (дата звернення: 08.05.2025).

68. Лисенко Д. На яку допомогу від держави можуть розраховувати переселенці. *Українська правда*. 09 червня 2022 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/9/7351315/> (дата звернення: 20.03.2025).

69. Люди мають відчувати, що ресурси бюджетів використовуються справедливо й правильно – звернення Президента України. 20 липня 2023 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/lyudi-mayut-vidchuvati-sho-resursi-byudzhativ-vikoristovuyut-84457> (дата звернення – 28.04.2025).

70. Ляшенко В. «Поїзди їхали по 20 годин. Обстріляні, з кількістю пасажирів, яка взагалі невідомо як туди влізла» – лікар-педіатр Ольга Рожок про

чергування на львівському вокзалі та діяльність у БФ «Вдячні». #*Truthful Reporting*. 12 вересня 2023 року. URL: <https://truthfulreporting.org/ukrayinska-molod-zminyuyevsvit/poyizdy-yihaly-po-20-godyn-obstrilyani-z-kilkistyu-pasazhyriv-yaka-vzagali-nevidomo-yak-tudy-vlizla-likar-pediatr-olga-rozhok-pro-cherhuvannya-na-lvivskomu-vokzali-ta-diyalnist-u-bf-2/> (дата звернення: 08.05.2025).

71. «Магія голосу», Оксана Забужко: оприлюднили текст Радіодиктанту 2024 – читати та звіряти з оригіналом. *Суспільне. Культура*. URL: <https://suspilne.media/culture/867271-magia-golosu-oksana-zabuzko-opriludnili-tekst-radiodiktantu-2024-citati-ta-zvirati-z-originalom/> (дата звернення: 01.02.2025).

72. Маріам Найєм про критику, образ України у світі й особисту деколонізацію. *Ukrainer*. 11 червня 2024 року. URL: <https://www.ukrainer.net/mariam-naiem/> (дата звернення: 12.05.2025).

73. Марк Лейті: «Чомусь вважають, що мир – завжди правильний шлях». *Ukrainer*. 7 лютого 2025 року. URL: <https://www.ukrainer.net/mark-laity/> (дата звернення: 12.05.2025).

74. Ми вже досягли стратегічного перелому і йдемо до нашої перемоги – звернення Президента Володимира Зеленського. 11 березня 2022 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського*. URL: <https://president.gov.ua/news/mi-vzhe-dosyagli-strategichnogo-perelomu-i-jdemo-do-nashoyi-73493> (дата звернення – 02.05.2025).

75. «Ми народ, який за тиждень зламав плани ворога»: повний текст звернення Зеленського вночі 03 березня 2022 року. *TCH*. URL: <https://tsn.ua/politika/mi-narod-yakiy-za-tizhden-zlamav-plani-voroga-povniy-tekst-zvernennya-zelenskogo-vnochi-3-bereznia-1995316.html> (дата звернення – 02.07.2024).

76. Моргун С. 150 млн грн для повернення українців з-за кордону: що кажуть влада та експерти. *TCH*. 17 березня 2025 року. URL: <https://tsn.ua/exclusive/150-mln-grn-dlya-povernennya-ukrayinciv-z-za-kordonu-scho-kazhut-vlada-ta-eksperti-2789307.html> (дата звернення: 08.05.2025).

77. На блокпостах у вимушених переселенців військові РФ вимагають кошти і матеріальні цінності. *Арміяінформ*. 7 серпня 2023 року. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/08/07/na-blokpostah-u-vymushenyh-pereselencziv-vijskovi-rf-vymagayut-koshty-i-materialni-czinnosti/#:~:text=> (дата звернення: 11.05.2025).

78. Надання домедичної допомоги в червоній, жовтій та зеленій зонах. *Інститут масової інформації*. 27 червня 2022 року. URL: <https://imi.org.ua/advices/nadannya-domedychnoyi-dopomogy-v-chervonij-zhovtij-ta-zelenij-zonah-i46398> (дата звернення: 16.05.2025).

79. На Закарпаття прибув черговий евакуаційний потяг з Донеччини. *М-студіо*. 18 березня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/share/v/1CWprXNjcS/> (дата звернення: 08.05.2025).

80. «Найстрашніший блокпост – через понтонний міст»: подружжя педагогів розповіли про переїзд з окупованих Олешків до Луцька. *Волинські новини. Перше інформаційне агентство*. 30 травня 2024 року. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/naustrashnishyy-blokpost-cherez-pontonnyu-mist-podruzzhzia-pedahohiv-rozpovily-pro-pereyizd-z-okupovanykh-oleshkiv-dolutska/> (дата звернення: 08.05.2025).

81. «Наше Місто Зникло». Спустошення Росією Маріуполя, Україна. *Human Rights Watch*. 2022. URL: <https://www.hrw.org/uk/feature/russia-ukraine-war-mariupol/report> (дата звернення: 08.05.2025).

82. Невже ми винні, що втратили все? Як живуть переселенці, що втекли від війни. *Аналітичний центр Українського інституту політики*. 18 квітня 2025 року. URL: <https://uiamp.org/nevzhe-mi-vinni-scho-vtratili-vse-yak-zhivut-pereselenci-scho-vtekli-vid-viyni> (дата звернення: 21.04.2025).

83. «Не дозволимо знищити європейський шлях». Повний текст та відео виступу президента Зеленського у Європарламенті. 9 лютого 2023 року. *New Voice*. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vistup-zelenskogo-v-yevroparlamenty-9->

lyutogo-povniy-tekst-ta-video-novini-ukrajini-50303158.html (дата звернення – 23.04.2024).

84. Не може бути справедливого миру без України – виступ Президента на Генеральній Асамблеї ООН. 25 вересня 2024 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ne-mozhe-but-i-spravedlivogo-miru-bez-ukrayini-vistup-prezide-93493> (дата звернення – 02.10.2024).

85. Новак В., Данильчук І. Всесвітній день біженців: як організації допомагають ВПО на Рівненщині. *Суспільне. Рівне*. 20 червня 2024 року. URL: <https://suspilne.media/rivne/772853-vseshitnij-den-bizenciv-ak-organizacii-dopomagaut-vpo-na-rivnensini/> (дата звернення: 27.03.2025).

86. Новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського. 31 грудня 2022 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-80197> (дата звернення – 02.05.2025).

87. Остафієва О. *Кіра. Дорога додому*. Київ : Наш Формат, 2024. 160 с.

88. Павленко В. Дорога з Маріуполя. Розповідь людей, які змогли покинути місто. *Texty.org.ua*. 31 березня 2022 року. URL: <https://texty.org.ua/articles/106174/doroha-z-mariupolya-rozpovid-mistyay-yaki-zmohly-pokynuty-misto/> (дата звернення: 08.05.2025).

89. Пакош О. «Жінки з України...». *Sestry. Шлях додому*. 24 квітня 2025 року. URL: <https://www.sestry.eu/statti/zhinki-z-ukrayini-mayut-otrimovali-vid-polyakiv-chitki-signali-vi-nam-tut-i-tut-potribni-yak-polyaki-otrimovali-signali-v-avstriyi-ta-nimechchini----galina-gzhimala-moshchinska> (дата звернення: 24.04.2025).

90. Парай О., Євпак О. «В кишені було 130 гривень»: як у колишньому ФАПі на Волині облаштувалася пенсіонерка з Луганщини. *Суспільне. Луцьк*. 5 квітня 2025 року. URL: <https://suspilne.media/lutsk/985075-v-kiseni-bulo-130-griven-ak-u-kolisnomu-fapi-na-volini-oblastuvalasa-pensionerka-z->

lugansini/?fbclid=IwY2xjawKJhxllHRuA2FlbQIxMQBicmlkETFkYmY2Y3Jqdk90YkdtUU9hAR6wFgjXzFGnC0MJENtPRXFMTHgLjZe6fizCBjAsXcO_YQafrWHPz5jRlXLOzA_aem_C6pnOpXZg8Iytta4RJvAcA (дата звернення: 09.05.2025).

91. «Переселенці». *Публічна група переселенців у соціальній мережі Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/groups/krymskie.bejentsy/> (дата звернення: 20.04.2025).

92. «Переселенці_UA». *Інформаційний Telegram-канал для допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО)*. URL: https://t.me/tvpo_ukraine (дата звернення: 20.02.2025).

93. Політика пам'яті під час війни. *Ukrainer*. 15 серпня 2020 року. URL: <https://www.ukrainer.net/pamiat-pid-chas-viynu/> (дата звернення: 12.05.2025).

94. Попович М., Базюк Т. Збирають дрони та везуть автівки. Волонтер Юрій Танасійчук розповів про допомогу військовим. *Суспільне. Львів*. 7 грудня 2024 року. URL:

95. Президентка Швейцарії назвала досягнення Саміту миру, Зеленський розповів, якими будуть подальші кроки. 16 червня 2024 року. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-samit-myru-dosyahnennya-podalshikroky/32995470.html> (дата звернення – 02.05.2025).

96. Рашевська О., Гринь О. Без холодильника та інтернету. Як живуть в евакуації жінка із сином з Миропілля на Сумщині. *Суспільне. Суми*. 19 квітня 2025 року. URL: <https://suspilne.media/sumy/998443-bez-holodilnika-ta-internetu-akzivut-v-evakuacii-zinka-iz-sinom-z-miropilla-na-sumsini/> (дата звернення: 11.05.2025).

97. Росія приносить смерть і деградацію, Україна – це завжди про відновлення – звернення Президента Володимира Зеленського. 23 жовтня 2022 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/rosiya-prinosit-smert-i-degradaciyu-ukrayina-se-zavzhdi-pro-78669> (дата звернення – 02.05.2025).

98. Рощина В. Два тижні в черзі... *Українська правда*. 25 жовтня 2022 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/10/25/7373324/> (дата звернення: 08.05.2025).

99. Рудоманов О. «Кожен блокпост – це лотерея, сподобаєшся ти окупантам чи ні». Як мешканці окупованого Херсону виїздять з міста. *Мост*. 02 травня 2022 року. URL: https://most.ks.ua/news/url/kozhen_blokpost_tse_lotereja_spodobajeshsja_ti_okupanta_m_chi_ni_jak_meshkantsi_okupovanogo_hersonu_vijizdjat_z_mista/ (дата звернення: 10.05.2025).

100. Сірук К., Приступа К. Сумують за домом та пам'ятають, як було страшно: як живуть у модульному містечку у Чернігові переселенці із Семенівки. *Суспільне. Чернігів*. 2 травня 2025 року. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/1008899-sumuut-za-domom-ta-pamataut-ak-bulo-strasno-ak-zivut-u-modulnomu-mistecku-u-cernigovi-pereselenci-iz-semenivki/> (дата звернення: 11.05.2025).

101. «Слідом за пам'яттю» Юрія Андруховича. Опублікували текст радіодиктанту національної єдності. *ДМ Суспільного*. URL: <https://stv.detector.media/radio/read/6951/2021-11-11-opublikuvaly-tekst-radiodyktantu-natsionalnoi-iednosti-slidom-za-pamyattyu-yuriya-andrukhovycha/> (дата звернення: 02.02.2025).

102. *Словник української мови*: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 2. С. 378.

103. *Словник української мови online*. Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2025. URL: <https://sum20ua.com/?page=2306&searchWord=Переселенець&wordid=73639> (дата звернення: 22.04.2025).

104. Степура А. Російські війська завдали авіаудару по групі цивільних, які чекали на евакуацію. *Суспільне. Донбас*. 10 квітня 2025 року. URL: <https://suspilne.media/donbas/991749-rosijski-vijska-zavdali-aviaudaru-po-grupi-civilnih-aki-sekali-na-evakuaciju/> (дата звернення: 16.05.2025).

105. Сунь Цзяї. Вербалізація концепту ДОРОГА в текстах радіодиктантів національної єдності. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2025с. Вип. 19. С. 240–247.

106. Сунь Цзяї. «Переселенець» як «суб'єкт дороги»: до питання концепту ДОРОГА у новинних медіа та онлайн-спільнотах переселенців. *Нова філологія*. Вип. 98. Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2025d. С. 173–182.

107. Тарасовець Ю. Дорога виникає під ногами того, хто йде. *Facebook*. 28 серпня 2020 року. URL: <https://www.facebook.com/profile/100063820985354/search/?q=дорога%20виникає> (дата звернення: 16.05.2025).

108. «Треба жити!»: оприлюднили текст Радіодиктанту 2025 – читати та звіряти з оригіналом. *Суспільне Культура*. 29 жовтня 2025 року. URL: <https://suspilne.media/culture/1150810-treba-ziti-opriludnili-tekst-radiodiktantu-2025-citati-ta-zvirati-z-originalom/> (дата звернення: 29.10.2025).

109. «Тут уже свої, рідненькі»: як у колишньому ФАПі на Волині облаштувалася пенсіонерка з Луганщини. *Волинські новини. Перше інформаційне агентство*. 7 квітня 2025 року. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/tut-uzhe-svoyi-ridnenki-iaak-u-kolyshnomu-fapi-na-volyni-oblashtuvalasia-pensionerka-z-luhanshchynu/> (дата звернення: 08.05.2025).

110. «Українське радіо» опублікувало текст радіодиктанту. *ДМ Суспільного*. URL: <https://stv.detector.media/radio/read/3464/2017-11-13-ukrainske-radio-opublikovalo-tekst-radiodyktantu/> (дата звернення: 08.02.2025).

111. «У повітрі відчувалось горе». Фотоісторія Паші Юза. *Ukrainer*. 11 січня 2024 року. URL: <https://www.ukrainer.net/fotoistoriia-pashi-yuza/> (дата звернення: 12.05.2025).

112. Уряд виділив ₪5,2 мільярда на відновлення доріг у фронтових і прифронтових регіонах. *Укрінформ*. 01 квітня 2025 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3977099-urad-vidiliv-52-milarda-na-vidnovlenna-dorig-u-frontovih-i-prifrontovih-regionah.html> (дата звернення: 16.05.2025).

113. Чим для вас є Україна? *Ukrainer*. 23 серпня 2021 року. URL: <https://www.ukrainer.net/ukraina-30/> (дата звернення: 12.05.2025).
114. Чотири жінки з Красногорівки пройшли 12 кілометрів під російськими обстрілами, щоб евакуюватись. *Zmina*. 30 липня 2024 року. URL: <https://zmina.info/news/chotyry-zhinky-z-krasnogorivky-projshly-12-kilometriv-pid-rosijskumu-obstrilamy-shhob-evakuuyuvatys/> (дата звернення: 08.05.2025).
115. «Ця баклажка – цінніша за всі мої речі!». *Схід SOS*. 9 серпня 2022 року. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=3196493170596288&id=1444587919120164&set=a.1618140588431562> (дата звернення: 08.05.2025).
116. Шлях до миру має розпочатися безумовно – виступ Президента на онлайн-зустрічі лідерів країн. 15 березня 2025 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/shlyah-do-miru-maye-rozpochatisya-bezumovno-vistup-prezident-96641> (дата звернення – 02.05.2025).
117. Шагани. Життя на краю географії. *Ukrainer*. 29 вересня 2017 року. URL: <https://www.ukrainer.net/shagany/> (дата звернення: 12.05.2025).
118. Шостак В., Пінчук В. «Рятуємо життя військових у всіх гарячих точках». Як працюють «Госпітальєри» на бусі «Австрійка». *Суспільне. Дніпро*. 5 травня 2024 року. URL: <https://suspilne.media/dnipro/739221-ratujemo-zitta-vijskovih-u-vsih-garacih-tockah-ak-pracuut-gospitaleri-na-busi-avstrijka/> (дата звернення: 16.05.2025).
119. Шостак В., Приходько О. Ями глибиною в десятки сантиметрів: в якому стані шлях евакуації з Покровського напрямку. *Суспільне. Дніпро*. 24 лютого 2025 року. URL: <https://suspilne.media/dnipro/956253-ami-glibinou-v-desatki-santimetriv-v-akomu-stani-slah-evakuacii-z-pokrovskogo-napramku/> (дата звернення: 16.05.2025).
120. Що більше буде втрат в окупантів, то швидше ми зможемо звільнити нашу землю – звернення Президента України. 10 серпня 2022 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського*. URL:

<https://www.president.gov.ua/news/sho-bilshe-bude-vtrat-v-okupantiv-shvidshe-mi-zmozhemo-zviln-76997> (дата звернення – 02.05.2025).

121. Що ми втрачаємо внаслідок теракту на Каховській ГЕС. *Ukrainer*. 12 червня 2023 року. URL: <https://www.ukrainer.net/naslidky-teraktu-na-hes/> (дата звернення: 12.05.2025).

122. Як змінилася Україна за 10 років війни. *Ukrainer*. 14 жовтня 2024 року. URL: <https://www.ukrainer.net/ukraina-10-rokiv/> (дата звернення: 12.05.2025).

123. Як ми збираємо мільйони: «Повернись живим», фонд Сергія Притули, Андрюс Тапінас. *Ukrainer*. 25 травня 2023 року. URL: <https://www.ukrainer.net/zbyraemo-fondy/> (дата звернення: 12.05.2025).

124. Як ми робили «Хоробрі міста». *Ukrainer*. 15 грудня 2023 року. URL: <https://www.ukrainer.net/proiekt-khorobri-mista/> (дата звернення: 12.05.2025).

125. Як перезимувати, коли триває війна. *Ukrainer*. 7 жовтня 2022 року. URL: <https://www.ukrainer.net/yak-perezumuvaty/> (дата звернення: 12.05.2025).

126. Як Україна протистоїть окупації. Фотодайджест №77. *Ukrainer*. 3 липня 2023 року. URL: <https://www.ukrainer.net/photodigest-77/> (дата звернення: 12.05.2025).

127. Ян О. Українські дрони активно мінують дороги у тилу ворога. *Militaryni*. 29 квітня 2024 року. URL: <https://militaryni.com/uk/news/ukrayinski-drony-aktyvno-minuyut-dorogy-u-tylu-voroga/> (дата звернення: 16.05.2025).

128. Я хотів би бути президентом, якого запам'ятають як того, хто зробив в Україні дороги – Зеленський. 20 травня 2020 року. *Hromadske*. URL: <https://hromadske.ua/posts/ya-hotiv-bi-buti-prezidentom-yakogo-zapamyatayut-yak-togo-hto-zrobiv-v-ukrayini-dorogi-zelenskij> (дата звернення – 28.04.2025).

129. Donovan V. *Life in Spite of Everything: Tales from the Ukrainian East*. London: Daunt Books, 2025.

130. Davos 2025: Special Address by Volodymyr Zelenskyy, President of Ukraine. Jan 21, 2025. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/stories/2025/01/davos-2025-special-address-volodymyr-zelenskyy-president-ukraine/> (дата звернення – 02.05.2025).

131. Global Empowerment Mission Ukraine. *Official page for the Ukraine Branch. Instagram*. URL: <https://www.instagram.com/globalempowermentmissionua/> (дата звернення: 24.04.2025).

132. Mogelson L. How Ukrainians Saved Their Capital. *The New Yorker*. May 2, 2022. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2022/05/09/how-ukrainians-saved-their-capital> (дата звернення: 27.04.2025).

133. Muenchow A. Lviv, Ukraine, 2024: A Traveler's Perspective on History, Culture, and Conflict. *Icy Seas*. 24 червня 2024 року. URL: <https://icyseas.org/2024/06/24/lviv-ukraine-2024-a-travelers-perspective-on-history-culture-and-conflict/> (дата звернення: 12.05.2025).

134. Precious memories: 8 refugees share the things they brought to remind them of home. *NPR*. October 22, 2022. URL: <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2022/10/22/1107495948/keepsakes-that-refugees-brought-to-remind-them-of-home> (дата звернення: 08.05.2025).

135. Verdiesen S. An Inspiring Weekend in Lviv in 2024. *Medium*. 02 August, 2024. URL: <https://medium.com/@sjverdiesen/an-inspiring-weekend-in-lviv-in-2024-7e7472398577> (дата звернення: 12.05.2025).

Відеоджерела

136. «Європейська Донеччина». *Канал на Youtube*. URL: <https://youtu.be/7vw1kGnIwBs?si=Vu-1E6LNsVqn4Nx> (дата звернення: 25.03.2025).

137. «Золоті» дороги, «втрачені» мільярди Міноборони і зброя для виживання. *Youtube канал: Є питання*. 22 серпня 2023 року. URL: <https://youtu.be/3vdF3FJYIhc?si=bImzDMjT7dunu-e6> (дата звернення – 16.05.2025).

138. Чому кошти на дороги є, а на зброю немає? *Youtube канал: Я-UA ТВ канал*. 20 травня 2024 року. URL: <https://www.youtube.com/live/6FTVJCOkWBc?si=nucubW5JM2DG-t1X> (дата звернення: 16.05.2025).

Розділ 3. ДОРОГА ТРАВМИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ: МАСМЕДІЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ СПІЛЬНОТ, ПОСТТРАВМАТИЧНИХ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У розділі проаналізовано концепт ДОРОГА як концепт у дискурсі травмованого суспільства з акцентом на відображення соціальних екзистенційних трансформацій під час війни. Мета цього розділу – дослідити, як концепт ДОРОГА трансформується в дискурсивному просторі спільнот, які постраждали внаслідок війни (на матеріалах журналістських інтерв'ю, соціальних мереж та публічних свідчень).

У суспільстві, що переживає стрес і трагічні втрати, дорога часто асоціюється з тривалим болем та пошуком нових точок опори. Саме тому ДОРОГА в дискурсі постраждалих стає фокусом лінгвістичного дослідження. У сучасній науковій парадигмі лінгвістичні координати дискурсу травми досліджують, зосереджуючись на ролі дискурсивних маркерів у наративі свідків і жертв історичних подій. У такі моменти суб'єкт занурюється в стан «overwhelming emotional states of extreme fear and helplessness» – почуттів безсилля, страху, сорому чи провини, які залишаються глибоко «inscribed in the body» і тому продовжують впливати на можливість говорити чи мовчати про травматичне [Busch 2020, с. 331]. Теоретична рамка досліджень спирається на поєднання концепцій культурної/колективної травми [Alexander 2004; Erikson 1976], ідентичності в розмові [Antaki 1998; Bamberg 2007] і прагматики дискурсу [Gumperz 1982a; Gumperz 1982b; Ochs 1997]. Існує залежність дискурсивної маніфестації травми від інтенсивності події та ступеня залученості оповідача [Matei 2013, с. 522]. Індикаторами як колективного, так і індивідуального вимірів травми в межах прагмалінгвістичної моделі травматичного дискурсу є мовчання (як когнітивне, так і афективне), дискурсивні маркери та паралінгвістичні сигнали (вдихи/видихи, глотальні зупинки), підтверджуючи тезу, що наратив про травму – це водночас лінгвістична подія та акт соціальної ідентифікації. Щодо

дискурсивних маркерів, то зафіксовано інверсію граматичної опозиції «суб'єкт – об'єкт», оскільки у досвіді травми людина втрачає можливість діяти й натомість перетворюється на об'єкт, який зазнає впливу зовнішнього середовища [Ottomeyer 2009]; нестабільність часової організації травматичного досвіду (травма не залишається замкненою у минулому, руйнуючи відчуття сталої хронологічної орієнтації суб'єкта) та гомологічність досвіду і наративу (структура наративу про досвід повторює структуру досвіду, оскільки травматичний досвід часто не є лінійним: спогади можуть бути хаотичними, уривчастими, з емоційними «спалахами» [Robinet 2007], структура написання повторює динаміку переживань [Richardson 2013, с. 159] – фрагментарність і повтори, числова конкретизація часу й подій як спроба відновити контроль (точні дати/хвилини)), дейксис (контекстна обумовленість) і змінна фокалізація («там», «тут», «тоді», «зараз») як індикатор руху пам'яті; лексика контролю/безсилля («триматися», «винести», «витримати») і аспектуальні форми тривалості («тягнувся», «не закінчується»).

3.1. Дорога після фронту: концепт ДОРОГА в мовленні поранених

Після бойових дій поранені військові часто використовують образ ДОРОГИ для опису свого стану та змін, що відбуваються з ними після поранення. У мовленні поранених можна виділити кілька доміантних значень цього концепту, які показують, як ДОРОГА описує шлях через тілесні травми, пам'ять про поранення та пошук нової ідентичності.

Одним із перших і найбільш драматичних образів є ДОРОГА ДО ШПИТАЛЮ або евакуаційний шлях пораненого. Цей субфрейм передає безмежну тривогу і болісний часовий досвід, коли людина терпить нестерпне страждання в очікуванні порятунку. Так, захисник із позивним «Ара» у журналістському матеріалі описує, що *«дорога до шпиталю зайняла близько трьох годин “нестерпного болю”, його зап'ястя “просто висіло”. Лікарі не змогли врятувати руку, але це не було його головною турботою, каже він: “Я турбувався про своїх хлопців”»* [Як українські поранені... 2025]; боєць із

Тернопільщини повідомляє: *«Під час мінометного обстрілу мені посікло уламками руки та обличчя. Прибіг медик, наклав турнікети, вколов знеболювальне. То була 17:12. На евакуацію довелося чекати довго, бо в небі літало дуже багато москальських “пташок”, нас далі обстрілювали. Намагалися застосувати радіопридушення для дронів, але це не спрацювало. Тому вирішили чекати туману з 5 по 7 ранку, коли дрони погано «бачать». Хлопці мене несли через болота – ми були неподалік річки Оскіл, яка розлилася. Потім мене забрав М113, нас обстріляли знову. Далі переклали в пікап, і більше я не пам'ятав. Прокинувся в реанімації в Харкові. Те, що руки мені ампутують, я розумів ще під час евакуації. Я був морально до того готовий...»* [Томчишин 2024]. Дорога до шпиталю (евакуаційна траєкторія болю) завжди описується як час болю та очікування, де тілесна травма стає фізичним та психологічним випробуванням. Дорога стає помежів'ям життя і смерті, метафорою межового досвіду: *«Я 2,5 години стікав кров'ю, бо евакуювати під обстрілом мене не могли. Розумів, що не виживу, сказав хлопцям іти далі без мене. Лише коли стало спокійніше, мене винесли на плац-палатці»* (Руслан «Тигр» Сумін) [Вернигор 2024] та екзистенційного прощання: *«Пролежав більше десяти годин... Відчував, як з мене витікає кров... молився і думав про заповіт»* (Дмитро Терещенко) [Вернигор 2024].

Інший важливий змістовний шар концепту ДОРОГА пов'язаний із тілом пораненого (ДОРОГА ДО ТІЛА – шлях реабілітації та пізнання свого нового фізичного «я», переживання ампутацій, болю, тілесної неповноти). Тут ДОРОГА позначає процес перенавчання рухів, пристосування до протезів, відчуття болю та відсутності втраченої кінцівки, наприклад, боєць «Спайдер» *«швидко пересувається на милицях, але уві сні він все ще бігає на двох ногах. Військовий сподівається отримати кращий протез після війни. Можливо, тоді, каже він, суспільство буде по-іншому ставитися до людей з ампутаціями. За його словами, коли виходиш на вулицю у військовій формі, то “відчуваєш певну повагу”. Але в цивільному одязі “люди ставляться до тебе, як до людини з інвалідністю”»* [Як

українські поранені... 2025]. Багато поранених описують цей шлях як не менш складний, ніж фронтний. У реабілітаційному контексті м'язи й нерви вимагають часу, а мозок поступово змінює уявлення про «цілісність тіла», наприклад: *«26-річний “Ара” почав проситися назад до свого підрозділу вже за тиждень. Але відновлення та реабілітація потребували часу. Ара рахував кожну хвилину. За його словами, від моменту поранення до повернення на фронт минуло “10 місяців, сім днів і дві години”»* [Як українські поранені... 2025]. Серед основних труднощів під час життя з протезами поранені називають зв'язок емоцій з тілом і необхідність максимального самоконтролю та віднайдення нових способів «спілкування» з власним тілом: *«З протезами потрібно постійно бути спокійним. Адже якщо нервуєш, хвилюєшся чи збуджуєшся від радості, ти потрохи пітнієш, сенсор це відчуває і перестає нормально функціонувати. Складно тримати себе постійно у спокої, не проявляти емоцій, не радіти. До протезування я був надзвичайно емоційним. Тепер стараюся себе опановувати»* [Томчишин 2024].

Для багатьох поранених важливою стає ДОРОГА ПАМ'ЯТІ – повернення до спогадів про поранення та шлях усвідомлення пережитого й трансформації досвіду. Дорога пам'яті може вербалізуватися як спосіб інтегрувати травму у свій життєпис: *«Я надивився на смерть, тому коли відчув, що рука ампутована, не було дуже сумно»* [Вернигор 2024]. Тут важливо показати, що пам'ять не є пасивною: вона конструює «я» через повторне переживання моменту поранення, наприклад: *«Я щодня повертаюся до того моменту... Це дивним чином надає мені сил»* [Журналіст Fox News... 2023]. Це класичний приклад пам'яті як внутрішнього ресурсу: не уникати травматичного спогаду, а навпаки робити його точкою відліку нової сили й відповідальності. Це перекликається з тим, як українські ветерани описують момент поранення: він стає ядром пам'яті, яке не можна відпустити, але яке надає сенсу в теперішньому. Отже, дорога пам'яті – це внутрішня лінія наративу, що веде пораненого через пастку повторного травмування до можливості переосмислити свій досвід.

Нарешті, концепт ДОРОГА пов'язаний із пошуком нового сенсу життя після війни. ДОРОГА ІДЕНТИЧНОСТІ означає шлях адаптації пораненого до мирного життя та формування нового «я». У цьому ключі ДОРОГА може означати як реальний маршрут (повернення додому, до сім'ї, до роботи), так і символічну траєкторію особистісних змін, наприклад, захисник з Тернопільщини після осколкових поранень переживши ампутацію обох рук, протезування, пройшовши тривалий шлях реабілітації, спершу *«думав, життя розбите, не знав, за що братися»* [Томчишин 2024], але згодом, повернувшись до роботи, відзначає, що *«починаєш думати, мозок працює, дізнаєшся щось нове, відновлюються ритми життя»* [Томчишин 2024]. Ці *«відновлені ритми життя»* – уособлення того, як нова ідентичність пораненого формується крок за кроком (*«Юрій набирає текст на клавіатурі за допомогою протезів. Для роботи зі смартфоном використовує ручку й голосові команди. Оскільки в голосовому керуванні Google немає української мови, а російську Трохименко не використовує принципово, то послуговується англійською, заразом удосконалюючи свої знання мови»* [Томчишин 2024]). Семантичні моделі показують, що *дорога до себе* трактується як етапи подолання втрати, почергове відновлення здібностей і можливість відчувати себе корисним (*«На цьому життя не закінчується. Хоч би як не було погано, потрібно йти далі. Неважливо, що на одній нозі. Навесні планую сіяти врожай, вирощувати хліб. Бо не можна лишати землю»* [«Додому повертаюся оновленим»... 2024]). Отже, дорога дорівнює процесу відновлення тілесності, де кроки фізичної адаптації співвідносяться з етапами внутрішніх змін.

Проаналізований матеріал характеризується такими **дискурсивними маркерами травматичного досвіду**: перемежовування спогадів про фронт і відновлення, зміщення хронології, нелінійність травматичного наративу, об'єктивізація травми через точний відлік часу/кількості (числова конкретизація), інверсія суб'єкта й об'єкта (поранені описують себе як тих, кого *«несе»*, *«евакуйовує»*, *«лікує»* тощо хтось інший), уникання вербалізації емоцій та планів (*«далеко наперед нічого не планую»* [Життя з інвалідністю... 2025]). Для усіх

розповідей характерна гомологічна наративна структура: історії повторюють подібний сюжетний каркас – поранення (межовий досвід, хаос, біль) → етап лікування (дорога тілесної та психічної реабілітації) → відновлення (дорога пам'яті, внутрішній перегляд досвіду) → нове життя (дорога ідентичності: бізнес, навчання, сім'я). Така структура віддзеркалює динаміку травматичного досвіду: хаос → боротьба → відновлення → нова точка рівноваги.

У наративах поранених військових концепт ДОРОГА постає багатовимірним утворенням, яке поєднує фізичний, психологічний, соціальний та символічний виміри. Для відображення його структури доцільно виокремити ядро концепту, ближню периферію та дальню периферію, що формують фреймову модель і дозволяють простежити як універсальні, так і індивідуальні смисли. Нижче подано узагальнену таблицю фреймової організації концепту ДОРОГА в наративах поранених військових (див. табл. 3.1).

Рівень концепту	Субфрейм	Слот	Елемент фрейму
ЯДРО	ФІЗИЧНА ДОРОГА (ЕВАКУАЦІЯ ДО ШПИТАЛЮ)	межа життя/смерті; шлях виживання; просторовий рух у часі; перший крок реабілітації	пасивні конструкції, часова розтягнутість, точний відлік
	ДОРОГА ЯК ПРОЦЕС ЛІКУВАННЯ	послідовність: евакуація → численні шпитали → протезування	переліки, інвентаризація дій
	ДОРОГА ЯК ТРИВАЛІСТЬ	переживання часу як розтягнутого, нескінченного	точні цифри, повторювані виміри часу
	ДОРОГА ПАМ'ЯТІ	фрагментарність, повернення у травматичний досвід, редукція майбутнього	стрибки «тоді–зараз», відсутність перспективи
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ	ДОРОГА ІДЕНТИЧНОСТІ	трансформація: воїн → ветеран → нові ролі (бізнес, навчання, спорт)	активні дієслова («створив», «зайнявся», «відновив»)
	ДОРОГА СОЦІАЛІЗАЦІЇ	інтеграція: нові форми участі в суспільстві, спільний ветеранський досвід	колективне «ми», дискурс корисності («стати потрібним»)
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ	ДОРОГА ЯК МЕЖА З НЕБУТТЯМ	прагнення втекти (алкоголь, думки про непотрібність)	інверсія суб'єкта, емоційна насиченість
	ДОРОГА ЯК	родина, спорт,	позитивна переформуляція

Рівень концепту	Субфрейм	Слот	Елемент фрейму
	РЕСУРС / ДРУГИЙ ШАНС	підприємництво як новий початок	травми
	ДУХОВНА / символічна дорога	віра, переосмислення сенсу життя	релігійна лексика, метафоричність

Таблиця 3.1. Фреймова модель концепту ДОРОГА у наративах поранених військових.

Аналіз наративів поранених військових показує, що концепт ДОРОГА у їхньому мовленні постає як багатовимірне утворення, що охоплює реальні маршрути евакуації, процес реабілітації та адаптації до нового тіла, внутрішню роботу пам'яті та переосмислення пережитого, а також пошук нової ідентичності та сенсу життя після травми. Дорога водночас є простором болю й випробувань, лінією, що відокремлює життя і смерть, і символічним шляхом від хаосу травми до поступового відновлення та соціальної інтеграції. Фреймова структура демонструє, що ядро концепту зосереджене на фізичному та тілесному досвіді, ближня периферія відображає процеси пам'яті, самовизначення та соціалізації, а дальня периферія – символічні, духовні та ресурсні виміри, які забезпечують трансформацію травматичного досвіду у життєву силу та новий сенс існування.

3.2. Дорога як осмислення травматичного досвіду: мовні прояви ПТСР у ветеранів

У дослідженнях травми наратив розглядається як спосіб конструювання досвіду, що водночас відтворює його розірваність і спробу інтеграції. К. Карут [Caruth 1996] описує травматичний досвід як «несвоєчасний», такий, що повертається у вигляді нав'язливих спогадів. Ю. Герман [Herman 1994] виокремлює три стадії відновлення – безпека, пам'ять/оплакування, возз'єднання, які у мовленні фіксуються переходами від дисоціативних фрагментів до зв'язної розповіді. С. Фельман і Д. Лауб [Felman, Laub 1992] акцентують на свідченні як

події, що відбувається у діалозі: мовлення травми потребує адресата і безпечного простору.

А. Еглерс і Д. М. Кларк [Ehlers, Clark 2000] пояснюють стійкий прояв симптомів ПТСР як через негативну оцінку травми та її наслідків, так і через порушення обробки пам'яті (контекстуалізація/інтеграція). Модель подвійного представлення [Brewin 1996; Brewin 2001] розрізняє сенсорні «гарячі» спогади і вербальні «холодні» описи; перші часто «прориваються» у мовленні як уривки, вигуки, метафоричні спалахи. Б. ван дер Колк підкреслює феномен «speechless terror»: тілесна активація при пригадуванні блокує мовлення, що проявляється паузами, квазімовчанням, паралінгвістикою [Kolk 2014].

У межах когнітивної метафорики [Lakoff, Johnson 1980] базова мапа JOURNEY організує значну частину розмов про зміни, зусилля, цілі. В умовах війни ця ДОРОГА набуває драматичних сценаріїв-слотів: ДОРОГА БЕЗ КІНЦЯ (переживання безнадії, депресії), ДОРОГА НАЗАД (до себе, до родини, до довоєнного життя), ДОРОГА ВІДНОВЛЕННЯ (терапевтичний маршрут), ДОРОГА СЕНСУ (посттравматичне зростання) [Tedeschi 1996]. Отже, поєднання когнітивних моделей ПТСР із дискурс-аналізом та травма-студіями дозволяє інтерпретувати концепт ДОРОГА як складену когнітивно-дискурсивну рамку, де агентивність/безсилля, часова організація і афективна регуляція кодуються граматично, просодично й метафорично.

У наративах ветеранів із ПТСР образ дороги часто постає метафорою безвиході або пошуку нової опори після бойового досвіду. ПТСР за визначенням розвивається внаслідок надзвичайної травми, наприклад: *«Після участі у бойових діях Юрій Рудейчук має діагностований посттравматичний стресовий розлад. Він розвинувся на фоні відчуття сильної провини. ... “Я думав, що помирати страшно. Але ні. Після кількох “прильотів” дуже страшно, а потім ніби по рубильнику тебе: “Клац!”. І ти розумієш, що вже не боїшся. Просто йдеш як робот. Ти вже змирився. ... йду і плачу, бо хлопців там лишив ”»* [Мороз, Подлесна 2025].

У мовленні ветеранів виокремлюється кілька субфреймів концепту ДОРОГА, що відповідають згаданим проявам ПТСР:

1) ДЕЗОРІЄНТАЦІЯ (втрата життєвих орієнтирів): повернення з фронту супроводжується втратою «картографії» повсякдення: зсувається відчуття часу, руйнується сценарій «нормальності». Дейксис і часові маркери часто збиваються, активне планування мінімізується. Характерні безособові/пасивні конструкції, еліпсис, короткі репліки (*«З війни не повертаються. Навіть, якщо вижив. Адаптуються, але не повертаються... Ти не можеш повірити, що це закінчилося просто так, без всяких наслідків... В минуле життя, на жаль, зворотній хід зачинений.... Весь час ти чекаєш... Чого? Не знаєш і сам... Людині не бачившій війну... не пояснити війну...»*) [Шинкаренко 2024];

2) ДОРОГА В НІКУДИ (безвихідь, депресивний стан, нескінченний шлях болю, де хронологія переживань розпадається). Дорога вербалізується як нескінченний тунель, часто зі зміщенням аспекту тривалості та циклічними повтореннями. Для наративу характерні аспектуальна тривалість (*«тягнеться», «не відпускає»*), метафори темряви/порожнечі та повтори (*«Коли ти на війні – ти просто виконуєш свою роботу. Страх, біль, виснаження – все це приходить уже потім, коли повертаєшся додому»*) [Лабазович 2025]; *«Ти весь час намагаєшся повернутися туди, але ця частина твого життя піде безповоротно. Ти опинишся на тотальній самоті – померти не помер, але й жити – не живеш... Правду більше ти не кажеш нікому... І рядки з кров'ю йдуть один за одним, і горілка глушиться літрами, а смерть і божевілля сидять з тобою в обнімку...»* [Шинкаренко 2024]);

3) ПОШУК ДОРОГИ НАЗАД (повернення до «нормального життя»), що допомагає долати дезорієнтацію. Для когось таким «дороговказом» стають спілкування з родиною, для інших – звичні щоденні дії: *«Ми просто жили, ходили на роботу, займалися громадською і соціально важливою роботою. Це й допомагало повертатись до повноцінного життя»* [«Люди на війні роблять дива...» 2024]. Для дискурсу характерні активні дієслова

«повертаюсь/відновлююсь/навчаюсь», соціальні ролі (син, батько, партнер, працівник), конкретні побутові мікропрактики (сніданки, маршрут на роботу, спорт, фізична праця тощо), наприклад: *«Спорт у моєму випадку – це ще й своєрідна реабілітація, особливо в період відновлення. Він дав мені щонайменше три речі. Перше – можливість переносити емоції на спортивний майданчик, а не в соціум. Друге – виплескувати агресію й негатив, який, з очевидних причин, часом накопичується. І третє – просто розслабитися. Це дійсно працює: спорт допомагає заспокоїти тіло, очистити розум, освіжити думки, перезавантажитися»* [Лабазович 2025]; *«Поступово вчорашній солдат... перетворюється з бездушного манекена... в якусь подобу людини... Він починає вчитися жити в цьому світі заново... Купувати їжу, говорити по телефону і спати на ліжку... Відпускає бажання забитись десь в куток, в тишу, і просто поспати... Розслабляється постійно готове до ривка тіло»* [Шинкаренко 2024];

4) ТЕРАПЕВТИЧНА ДОРОГА (реабілітація та підтримка): описується як послідовність кроків (звернувся → група → реабілітація → повернення/участь), часто з переліком інституцій і практик. Репрезентативним маркером є активні дієслова на кшталт «повертатися», «відновлюватися», «готуватися», переліки, хронологічні «віхи», терміни лікування, номінація установ, лексика навичок («навчився дихати», «контролюю страх»), наприклад: *«Ми з хлопцями вирішили: треба створити місце, де ветерани зможуть просто поговорити, отримати допомогу. ... Перша ініціатива – “Кава з побратимами”. За філіжанкою кави ветерани спілкуються, діляться досвідом, отримують консультації психологів і юристів»* [Лабазович 2025]; *«І тоді ти, вчорашній солдат, сержант чи капітан – починаєш розповідати сам... Береш ручку, папір і виводиш першу фразу... Кожна буква рве тіло, немов йде зі рани осколок. Ти фізично відчуваєш цей біль, це сама війна виходить з тебе і лягає на папір»* [Шинкаренко 2024];

5) ДОРОГА СЕНСУ (пошук/створення нового значення): у наративах ветеранів часто простежується прагнення надати пережитій травмі нової інтерпретації – як ресурсу для майбутнього. Це може виявлятися через

волонтерство, громадську активність, навчання. Характерна лексика зростання та позитивна переформуляція травматичного досвіду, наприклад «*I ті, хто “на щиті”, встають зі своїх могил... Вони схиляються, і їх шепіт заповнює кімнату: “Давай... Розкажи їм!”*» [Шинкаренко 2024].

б) ДУХОВНА ДОРОГА (віра, пробачення, прийняття, екзистенційні опори): відображається через релігійні або філософські метафори. У дискурсі помітні мотиви молитви, духовного наставництва, пошуку вищого сенсу й екзистенційної підтримки, наприклад: «*Останнім приходить уміння любити. Не кохати, як дітей, дружину, родину, а любити. Людей. Зі всіма їх недоліками...*» [Шинкаренко 2024].

Усі наведені приклади ілюструють типові **дискурсивні маркери наративів ПТСР**: 1) часова нелінійність, «петлі» пам'яті, перемикання між теперішнім/минулим, точні часові відрізки як «якорі» контролю; 2) інверсія суб'єкт/об'єкт у травматичних епізодах та поступове повернення агентивності; 3) уникання прямої вербалізації емоцій; паралінгвістика (паузи, зітхання); евфемізація травматичних моментів; метафори (темрява/світло; шлях/тунель/поворот); 4) гомологічний каркас: хаос → пошук опори → відновлення ритму → новий сенс (з корекцією на «відкати»/рецидиви).

Концепт ДОРОГА в усіх оповідях охоплює і безпосередню психологічну подорож через травму, і соціальні маршрути реабілітації, і символічну дорогу до сенсу після трагедії. Нижче подано узагальнену фреймову модель концепту ДОРОГА у наративах ветеранів із ПТСР (див. табл. 3.2).

Рівень концепту	Субфрейм	Слот	Елементи фрейму
ЯДРО	ДЕЗОРІЄНТАЦІЯ	Втрата орієнтирів, відсутність планування, розрив «карти» повсякдення	Безособові/пасивні форми; дейксис «там/тут/тоді»; короткі фрази
	ДОРОГА В НІКУДИ	Переживання застиглому часу, безнадії, циклічності	Аспектуальна тривалість; повтори; метафори темряви/тунелю
БЛИЖНЯ	ПОВЕРНЕННЯ	Реінтеграція в сім'ю/роботу;	Активні дієслова,

ПЕРИФЕРІЯ	(ДОРОГА НАЗАД)	відновлення ролей і ритуалів	конкретні рутинні практики
	ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ШЛЯХ	Групи підтримки, реабілітація, капелани; послідовність кроків	Переліки етапів; терміни; номінація інституцій; лексика навичок
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ	ДОРОГА СЕНСУ	Пошук/створення нового значення (волонтерство, навчання)	Лексика зростання/цілі; позитивна переформуляція
	ДУХОВНА ДОРОГА	Віра, прощення, прийняття, екзистенційні опори	Релігійні/філософські метафори; образ випробування/шляху

Таблиця 3.2. Фреймова модель концепту ДОРОГА у наративах ветеранів із ПТСР.

Отже, концепт ДОРОГА в наративах ветеранів із ПТСР виявляється багатовимірним: у його ядрі сконцентровані відчуття безнадійної подорожі між війною і мирним життям, вербалізуючись через пасив, аспектуальну тривалість і часові зсуви. Ближня периферія відбиває повернення агентивності (активні дієслова, конкретні дії) у маршрутах реінтеграції та терапії. Дальня периферія фіксує перетворення травми на ресурс сенсу. Поєднання когнітивних і дискурсивних підходів дозволяє описати «дорогу» як когнітивно-прагматичний каркас, що пояснює коливання між ретравматизацією та інтеграцією досвіду.

3.3. Дорога жалоби: мовна репрезентація втрати в родинах загиблих

Поняття жалоби в сучасних дослідженнях феномену горя та процесу горювання (grief/death studies) трактують як динамічний хвилеподібний процес руху, орієнтованого на втрату (loss-oriented coping), та руху, скерованого на відновлення (restoration-oriented coping). Водночас рух, скерований на відновлення, є орієнтацією на вирішення нових життєвих задач та відновлення звичного стану («Dual Process Model» М. Стробе та Г. Шута). Відповідно до основної ідеї цієї моделі людина не повинна робити вибір між горюванням і відновленням. Навпаки, вона почергово звертається до цих двох процесів, намагаючись знайти баланс між ними [Stroebe, Schut 1999]. Водночас Р. Неймаєр розвиває ідею реконструкції смислу (reconstruction of meaning): жалоба – це довга

дорога смислотворення, де наративні практики (свідчення, листи, інтерв'ю) допомагають інтегрувати втрату в життєву історію [Neimeyer 2001]. Соціально-ритуальний вимір «останньої дороги» пояснює класична тріада обрядів переходу (Separation-Limen-Aggregation) А. ван Геннепа та В. Тернера [Gennep 1909; Turner 1969]: **відокремлення** (Separation) – символічний чи буквальний вихід індивіда зі звичної соціальної групи чи статусу; **поріг, проміжна/перехідна стадія, втілена у похоронній процесії** (Limen/Liminal phase) – «дорога між», людина ніби втрачає старий статус, але ще не отримує нового; **повернення, включення** (Aggregation/Incorporation) – входження у новий статус або групу. Д. Класс, Ф. Сілверман та С. Нікман поставили під сумнів традиційну парадигму «відпущення» (letting go) як головну мету горя й натомість запропонували бачити в збереженні емоційного зв'язку із загиблим близьким (continuing bonds) психологічно адаптивний та природний процес [Continuing Bonds... 1996]. Дж. Батлер розглядає жалобу як політичний чинник, показуючи, що не всі життя є «grievable» (такі, які вважаються суспільством достойними публічного вшанування), а безпосередньо жалоба – це політичний вчинок, через який спільнота демонструє визнання життя та його цінності, тому публічні ритуали прощання (похорони, меморіали, комунальні акції пам'яті) стають не лише виразом смутку, а й актом політичного визнання й солідарності [Butler 2002; 2004]. У воєнному українському контексті це означає, що ДОРОГА ЖАЛОБИ є одночасно: особистісною траєкторією родини, яка переживає втрату, та національною ареною пам'яті, де спільнота через публічне прощання формує межі цінності життя. Розглянемо варіанти розгортання субфрейму ДОРОГА ЖАЛОБИ.

1) Ритуальна ДОРОГА ЖАЛОБИ: маршрут, практики, перешкоди.

а) *Топографія ритуалу: маршрут і точки зупинок.* Маршрут у міських прощаннях описується як послідовність сакральних і цивільних пунктів: храм → площа/майдан → колона → цвинтар. У корпусі зібраних матеріалів Київ і Львів

дають найповніші описи: **Київ, Василь Ратушний** (05.03.2025): «Після відспівування у Михайлівському соборі усі присутні рушили живим ланцюгом через Софійську площу на Майдан Незалежності. Наразі на Майдані проводять церемонію прощання...»; «Військові несуть труну з загиблим Василем Ратушним на Майдані Незалежності...»; «Оскільки Василь захоплювався музичними інструментами, на Майдані грала жива музика» [Карлащук, Сергієць 2025]; **Львів, коридор шани/маршрут до Личакова**: «Якщо внутрішньоміська процесія, просто логічно, коли маршрут проходитиме через пл. Ринок. Щоб рухатися процесією з Ринку – треба по театральній-зустрічній частині Проспекту Свободи»; «А як інакше народу подякувати? Як не сформувавши коридор шани? У Львові це прекрасно виходить: люди стоять по дорозі коридором, складають руки на грудях і стоять у тиші» [Листюк 2024]; **Чернівці, повна «карта похорону»** (оголошення міської ради): «О 14:00 на Центральній площі пройде церемонія прощання... Далі траурний кортеж проїде на кладовище по Садовій – Комарова – Сторожинецькій – Комарова – Воробкевича – Руській – Московської Олімпіади – Садовій – Заставнівській... Рух перекриють з 14:00 до 19:00» [Загинули за Україну 2025] та ін. Ритуальна «дорога жалоби» має чіткий **сюжет-місто** (собор/площа/меморіальний майданчик/цвинтар) і **сюжет-рух** (пішою або автомобільною колоною), із ситуативними змінами (повітряні тривоги, корекції маршруту, перекриття руху).

б) **«Коридор шани», «на щиті», «стати на коліна»**: **тілесні сценарії дороги**. Тілесні сценарії ДОРОГИ – це форми соціальних дій, де залученість людського тіла у ритуали, символіку та метафори, пов'язані з ДОРОГОЮ (як життєвим шляхом, так і переходом «життя-смерть»). У мовленні мобілізуються формули шани, які стандартизують поведінку людей уздовж маршруту: «Прохання всім водіям! Коли рухається кортеж: припаркуйте машину ближче до тротуару, щоб кортежу було зручно проїхати; вийдіть з машини; станьте на коліно і віддайте гідну шану Герою, адже він віддав своє життя за всіх нас і це його остання дорога земна. У разі повітряної тривоги маршрут руху кортежу

“На Щиті” може бути змінено!» [Загинули за Україну 2025]; «Серед їхніх пропозицій було: розділення церемонії на світську і церковну; перекривати у Кропивницькому дорогу, вимикати музику в закладах і зустрічати загиблого воїна живим коридором на колінах, як це роблять в інших містах і селах України і Кіровоградщини» [Листюк 2024]. Типовими закличними рефренами оголошень про похоронні ритуали є «прошу стати на коліна...», «його остання дорога земна» «просимо сформувати коридор шани»; звуковими маркерами переходу – сурма, пісня «Пливе кача...», «хвилина мовчання»: «Вся екскурсія зупинилась, ми вийшли надвір, де вже стояло багато людей. Ніхто нікуди не біг, не поспішав, усі зупинилися і стояли, поки сурма грала. Місто зупинилося на одну хвилину прощання» [Листюк 2024]; «прощання проводити під пісню “Пливе кача...”» [Листюк 2024]. Отже, тілесні мікросценарії створюють ритуальний темпоральний коридор: місто на час похорону перетворюється на «дорогу між» – від дому/храму до кладовища.

в) **Інфраструктура жалоби: перекриття, супровід, «пам’ятні локації».**
Логістика: «Рух перекривають з 14:00 до 19:00»; «Маршрут погоджений з поліцією»; «Прохання утриматися від паркування на...»; **медіасупровід:** «Пряма трансляція... посилання я скину сюди»; «Місця в меморіальній кімнаті обмежені – перегляд у стрімі»; **пункти зупинок і символи:** Михайлівський (Київ), Софійська, Майдан; у Львові – пл. Ринок/просп. Свободи; у Чернівцях – Центральна площа → конкретні вулиці → кладовище (за матеріалами Facebook проєкту “Загинули за Україну” [Загинули за Україну 2025]), «розміщувати на центральній площі інформаційні стенди з фото та інформацією про загиблих» [Листюк 2024].

г) **Перешкоди й конфлікти ритуальної дороги.** У корпусі досліджуваних текстів чітко простежуються ритуальні конфлікти – від зовнішніх до організаційних: **безпекові перерви** (повітряна тривога); **адміністративний шаблон vs. воля родини:** «Інга Дуднік – мати військової Ольги Мельстер, яка

загинула півтора року тому разом із чоловіком Тарасом, – каже, що рідним, як правило, ніхто не пояснює, що саме вони можуть вирішувати, тож найчастіше все відбувається за шаблоном влади» [Листюк 2024]; **стан цвинтарів:** «І чому на Личакові нема камер? Чому не облаштована навіть скромна доріжка у тих кварталах, де зараз постійно проводять поховання? Там постійно крадуть квіти з могил, рушники і вази. Хтось, імовірно, пластиковими пульками розстрілював портрети Героїв і лампадки» [Листюк 2024]; **хиби в організації процесій:** «Є формальна вимога розміщувати інформацію про загиблих Героїв на сайті. Але нікого не цікавить якість виконання цього завдання....Всі ті матеріали, які я перечитала про різних воїнів, скомпоновані з соціальних мереж і з помилками. Ніхто не комунікував з рідними, не питав, які світлини взяти, яку інформацію оприлюднити» [Листюк 2024]. Перешкоди ритуальної дороги в Україні 2022–2025 рр. – це насамперед безпекові обмеження, логістика міста та «шаблонізація» похоронних практик, що інколи входить у конфлікт із бажаннями родин.

Ритуальна ДОРОГА ЖАЛОБИ є важливим компонентом процесу переживання втрати, поєднуючи тілесні, соціальні та символічні аспекти досвіду. Нижче подано фреймову модель, яка систематизує ключові елементи маршруту, практик і перешкод, виділяючи їх на тілесно-ритуальному рівні, рівнях публічної комеморації (соціокультурний рівень) та символічного (ціннісного) визнання життя (див. табл. 3.3).

Рівень концепту	Субфрейм	Слот	Елементи фрейму
ЯДРО (тілесно-ритуальний)	Фізичний маршрут	Тілесне проходження шляху від місця смерті до меморіалу або цвинтаря	Хо́да колоною, носіння символів, зупинки для ритуальних дій
	Ритуальні дії	Дії, що формують ритуальний досвід	Покладання квітів, молитви, співи, символічні жести
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ (соціокультурний)	Соціальна взаємодія	Колективне виконання ритуалу, спільна пам'ять	Участь громади, спільні молитви, групові церемонії
	Перешкоди	Фактори, що ускладнюють проходження маршруту	Погода, організаційні проблеми, емоційний стан учасників

Рівень концепту	Субфрейм	Слот	Елементи фрейму
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ (символічний / ціннісний)	Визнання життя / пам'ять	Ритуал як спосіб соціальної пам'яті та морального значення	Поширення знань про трагічну подію, культурні наративи, публічне вшанування

Таблиця 3.3. Фреймова модель ритуальної ДОРОГИ ЖАЛОБИ.

2) Родинна ДОРОГА ЖАЛОБИ: наративи рідних загиблих.

Досвід утрати дитини на війні постає одним із найглибших травматичних вимірів людського існування. У публічних і приватних наративах рідних, які переживають таку втрату, формується особливий когнітивний і дискурсивний конструкт – ДОРОГА ЖАЛОБИ. Ця дорога не є лінійною: вона складається з різних етапів і розгалужень, які відображають пошук сенсу в умовах радикальної втрати. Аналіз наративів рідних загиблих дозволяє реконструювати фреймову модель ДОРОГА ЖАЛОБИ.

Перший слот фрейму ДОРОГА ЖАЛОБИ – ШОК від отримання звістки про смерть. Цей стан зафіксований у безпосередніх реакціях матерів. У подібних висловлюваннях виявляється амбівалентне сприйняття реальності: одночасне знання факту смерті (рація) та відмова прийняти його (емоція). Саме тому дорога жалоби характеризується когнітивним розривом між реальністю та внутрішнім відчуттям: *«Я ще не прийняла. Як ти мене гатив по печінці, коли я тебе носила... Мій досконалий рибко»* [Поваляєва 2024; Міллер 2025]; *«Знаєш, я наче порожня всередині, наче нічого живого там не залишилось, якесь темне провалля. Тільки на місці серця згусток якийсь болючий, що при згадці про нього судомно стискається і злітає вгору аж до горла, а потім стрімко падає вниз, у те провалля. Мені важко дихати. Мені не вистачає повітря, бо він був моїм повітрям. Мені так темно, бо він був моїм світлом. Я ще досі вповні не усвідомила, що це вже назавжди, що це непоправно. Я не знаю, як жити без нього. Для чого жити. Найтяжче, що я не почую більше його голосу. Ні, найтяжче, що він мене більше не почує. Бо стільки неказанного залишилось. Бо я не зможу більше йому сказати, ЯК безмежно я його люблю...»* [Тесленко 2025].

Характерною рисою цього етапу є **темпоральна дезорієнтація**: матері пишуть так, ніби смерть ще не відбулася остаточно, звертаються до сина у теперішньому часі, вітають зі святами, знаковими родинними датами («*Сонечко моє, зі святом тебе. Кажуть, що Христос воскрес. Кажуть, що воістину воскрес. Ти так вірив у Бога*» (05.05.2024) [Петренко 2024]). Таким чином формується образ дороги, на якій мати наче застигла перед першим кроком – у точці входу в горе.

Наступний слот – ЗАПЕРЕЧЕННЯ, що має кілька варіантів реалізації:

- 1) відмова назвати смерть остаточною. Неприйняття смерті часто поєднується з надією на тимчасовість втрати (заміщення в уяві смерті страшним сном, полонном, зникненням безвісти, помилкою в ідентифікації решток тощо): «*Нарешті я наважилась визнати та сказати всьому світові, що мій Синочок загинув. До цього часу в глибині серця в мене була надія на якесь диво, на те що все це помилка і ти, мій любий Сину, повернешся до мене живий і здоровий... Дива не сталося!*» (24.06.2022) [Бикова 2022];
- 2) персоніфікація відсутності (мати (дружина) продовжує «говорити» до загиблого, створюючи ілюзію присутності): «*Господи, я такого грому ще ніколи не чула. Наче вибухає і розколюється весь простір навколо. Небо гнівається. Небо плаче, плаче і плаче разом зі мною. Де ти там, сонце моє? Вже високо?...*» (28.07.2025) [Тесленко 2025]; «*- Що ти встиг сказати, коли помирав!? / - Подихом останнім тебе, мамо, звав./ - Скажи мені, сину, чи рана боліла?! / - Я біль не відчув. Тільки Ангела крила. / - Де зараз живеш? / Де тебе нам шукати?! / - Я воїн небесний, нас в небі багато*» (04.01.2026) [Українець 2026a];
- 3) звернення до тіла як до доказу реальності – повернення останків, похорон, ритуали як спроба заякорити смерть у матеріальній дійсності, але й тут триває боротьба між знанням і неприйняттям. У когнітивному вимірі цей етап можна окреслити як дорогу з роздвоєними стежками: одна веде до визнання втрати, інша – до уявного повернення: «*Смерть забрала тебе тихо. Без попередження. І я досі вчуля не чекати твого голосу, не оглядатися на двері, жити далі... без тебе, без твого “мам, мамуль”.* Коли дуже накриває, іду на

цвинтар і розповідаю тобі, як я не можу без тебе...» (06.01.2026) [Соловей 2026];
 4) бажання власної смерті, лягти в могилу, аби полегшити біль, тягар дезорієнтації та незнання подальшої дороги: *«Сонце моє, навіщо залишив мене в цьому жахливому сні безпросвітному, без твого світла, без сенсу, без мети? Що я маю тут зробити, що я можу тут зробити? Все даремне, все марне... Забери мене звідси, благаю, забери...»* (30.08.2025) [Тесленко 2025].

У наративі жалоби ГНІВ є закономірним продовженням початкового шоку та заперечення. Якщо перші етапи фіксують невідповідність між знанням і відчуттям, то гнів стає реакцією на потребу знайти винуватця трагедії. Гнів має кілька когнітивних спрямувань: 1) об'єктивується у напрямку на зовнішнього ворога: *«Синочку мій рідненький, рік тому у цей день ти стояв в черзі в військомат, тому що до нас прийшла страшна війна, тому що ця клята росія вирішила нас знищити. Спочату Крим, потім наш Донбасс, а тепер і зовсім всю Україну вони хотіли перетворити на свій «руський мір» і поставити нас на коліна... Але ми не скорилися, ти не скорився! ... Сину, я клянусь тобі, що ніколи не забуду і не пробачу всім, хто прийшов на нашу землю зі зброєю в руках ... Горіти їм всім у пеклі! Смерть ворогам! Слава Україні! Слава ЗСУ»* (25.02.2023) [Бикова 2023]; 2) спрямовується на власні соціальні й політичні інституції, що, з погляду матері, зрадили її сина: *«Тебе вбила не тільки кацапія, а й наші тупі виродки.. батьки обоє онкохворі. Сволота виконує свій смертельний план, аби самому не заgrimіти туди. Нікчеми»* (25.02.2024) [Петренко 2024] та 3) апелюється до чогось абстрактного, екзистенційного (Бог, світопорядок тощо): *«Господи, чому ти вирішив забрати цю дитину? Ти більше ніколи не читатимеш свої лекції на засіданні клубу. Сонечко моє рідне»* (26.02.2024) [Петренко 2024] (тотальна дезорієнтація і неможливість знайти «винного»). Отже, гнів як слот дороги жалоби виконує амбівалентну функцію: він одночасно відкриває вихід із німоти шоку та ускладнює подальший рух, бо породжує нові замкнені кола переживання втрати.

ПРОВИНА у дискурсі матерів є одним із найпотужніших і найстійкіших етапів жалоби. Якщо гнів спрямовує увагу назовні, то провина повертає матір у середину самої себе, змушуючи шукати причини втрати у власних діях. У наративі виразно простежується самозвинувачення: *«Плачу щодня: - Синочку мій, Пробач. Я поруч не була, не захистила»* (05.01.2026) [Українець 2026b]; *«...в усьому винна я сама – треба було тебе просто не пустити, заховати, як роблять розумні матері. А я цього не зробила. Я не прошу, дитино, у тебе прощення, бо знаю – таке не прощається. Люба моя дитина!»* (28.02.2024) [Петренко 2024]. Це когнітивна ілюзія контролю: повертаючись подумки назад, мати наділяє себе уявними можливостями змінити хід подій.

Інший різновид провини пов'язаний із ретроспективною переоцінкою виховання: *«У мене була така idea fix мамська – їх не сильно оберігати, намагатися соціалізувати відразу, вже з дитинства, щоб потім легше було...»* [Світлана Поваляєва, мати воїнів... 2023]. Варто також відзначити провину перед живими: *«Якби ж могла вернути час назад...Скільки тобі всього ще не сказала.. Може, я часом строгою була. Сердитою, чогось не дозволяла. Раніше себе, у вічність провела ...»* (05.01.2026) [Українець 2026b]. Очевидно, що у когнітивному вимірі провина підтримує зв'язок із загиблєм, оскільки мати продовжує «бути відповідальною».

У структурі ДОРОГИ ЖАЛОБИ серед основних слотів є слот СПОГАДИ, які конструюють ретроспективну подорож. Вони оживлюють втрачене та створюють альтернативний шлях, де син залишається живим. Характерною рисою є деталізація пам'яті: матері фіксують дрібниці, які у звичайному житті могли би загубитися, але у наративі жалоби набувають символічної ваги: *«Знайшла це відео у синовому архіві. Для мого сина, Володимира Петренка, духовий оркестр, де він грав на волторні, був невід'ємною часточкою його життя. Він там почувався щасливим»* (27.02.2024) [Петренко 2024]. Такі висловлювання виконують когнітивну функцію «пунктирної дороги», де кожна згадка – це окрема позначка, що дозволяє пройти шлях від народження до останньої зустрічі, подаючи початок

життя в інтимних деталях. ДОРОГА ЖАЛОБИ тут постає як петля, що постійно повертає до початкової точки – моменту народження/дитинства загиблого.

Водночас спогади виконують терапевтичну функцію. Вони дають змогу матері утримати образ сина як «ідеальної дитини», «світлого хлопчика», «яскраву особистість» та ін. Це когнітивне балансування: дорога не зводиться лише до трагічного фіналу, а включає й «світлі відрізки», які дозволяють пережити біль: *«Ти точно знав, що вирушаючи на гвинтокрилі визволяти своїх друзів, побратимів та цивільних з «Азовсталі» в Маріуполі наприкінці березня, 90% це був квиток в один кінець. І незважаючи на це, ти прийняв рішення летіти, бо інакше ти не міг, я тебе розумію! Я впевнена, що це було зважене та свідоме рішення! Ти завжди таким був, завжди ставав на захист слабких, відстоював правду і справедливість, завжди був чесним і відкритим, готовим прийти на допомогу! А ще ти був добрим, веселим та щирим! Таким ти залишаєшся в моїй пам'яті, впевнена і в пам'яті всіх, хто з тобою дружив, працював і просто спілкувався! Як мама, я хочу сказати, що ти був дуже люблячим та дбайливим Сином! Я це відчувала і раділа! Коли настав час і ти виріс, я відчула себе захищеною, як за кам'яною стіною, ти неодноразово це доводив»* (24.08.2022) [Бикова 2022]. Батьківський голос (іноді у ролі батьком виступає командир) – гранично лаконічний, з формулою визнання і честі: *«Роковини. Два офігезних хлопця яких ми втратили цього дня. Артем та Вадим. Обидва яскраві особистості, обидва трішки бешкетники. Я буду чути це: «Саніч, та ми в нормі». Блін.... Зустрінемося ще, пацани. Честь»* [Майкл Кот 2023]. Але ця подорож у минуле має і зворотний бік – вона закріплює батьків у стані нескінченного повернення, що унеможливорює повне прийняття теперішнього.

Попри руйнівну силу втрати, дискурс матерів свідчить і про спроби знайти місце у теперішньому. Це наступний слот ДОРОГИ ЖАЛОБИ, який можна описати як ІНТЕГРАЦІЯ. Одним із механізмів інтеграції є **практика щоденності**, де біль намагаються «розчинити» у буденних діях, інтегруючи в них болісні спогади: *«Люблю, кожен день розмовляю з тобою, вранці вітаюсь, увечері*

*бажаю спокійної ночі, а ввечері за звичкою чекаю, що ось-ось повернешся з роботи і заварюю твій улюблений чай» (24.04.2024) [Петренко 2024]. Інший спосіб – **духовні практики**: «Я практикую буддизм, роблю практики – і це допомагає» [Світлана Поваляєва, мати воїнів... 2023]. У цьому випадку мати шукає метафізичну основу, яка дозволяє вписати особисту трагедію у ширший космічний порядок. Дорога жалоби трансформується у шлях духовного пошуку.*

Важливим є й **соціальний вимір інтеграції**. У наративі звучить визнання ролі спільноти: *«Попри те, що мені було важко спілкуватися, підтримка людей врятувала мене від найгіршого» [Міллер 2025]. Проте навіть у момент інтеграції звучить обмеження: «Я ще не прийняла» [Поваляєва 2025]. Це свідчить, що адаптація ніколи не є повною, дорога жалоби не має остаточної мети. Вона радше нагадує шлях із «островами тимчасового спокою», між якими завжди знову відкривається безодня втрати.*

Фінальний етап **ДОРОГИ ЖАЛОБИ** у наративах матерів часто пов'язаний із **ПРОДОВЖЕННЯМ СПРАВИ ЗАГИБЛОГО**. Це важливий когнітивний механізм: втрата дитини стає не тільки приватним болем, а й ресурсом для суспільних дій, які надають сенс трагедії та трансформують її у нову точку відліку: *«Я мама Крави! Це позивний мого сина з яким він полетів наприкінці березня в Маріуполь на гелікоптері по завданню ГУР, щоб допомогти побратимам деблокувати наше українське місто! 2 квітня 2022 року він загинув від ворожої кулі! Йому було всього 26... Мріяв про щасливе життя, про любов, про сім'ю та дітей... Тепер в цьому житті в нього не буде всього того, про що мріяв і за що віддав своє життя! Я звертаюсь до нашої влади з питанням, чому ми і досі не можемо поховати наших Героїв гідно? Чому досі влада не виконала обіцянку про створення Меморіалу? Чому досі не виділили місце для військового кладовища?» (05.08.2023) [Бикова 2023] або «Окрім завершення боротьби за Протасів Яр, Рома не залишив якихось конкретних заповітів. Ми зрештою перемогли у всіх інстанціях. Тепер буде заказник, буде парк у Протасовому Яру. Ми зробили те, на*

що в Роми не було часу й ресурсів, але що він хотів і любив. Ми провели фестиваль «Протасів Яр» пам'яті Романа Ратушиного, він тривав усе літо, відбулося вісім подій, як серіал» [Світлана Поваляєва, мати воїнів... 2023]. Тут ДОРОГА ЖАЛОБИ переходить у ДОРОГУ СПАДКОЄМНОСТІ, де мати (дружина) продовжує активістську боротьбу, творчі проєкти загиблого: «*Ти залишив мені слід, по якому я буду летіти...*» (16.08.2025) [Тесленко 2025]; «*Є!!! СИНКУ, МИ З ТОБОЮ ЦЕ ЗРОБИЛИ!* У видавництві «Ліра-К» вийшла книга Володимира Петренка «*Якого кольору дощ*». Це книга-пам'ять про найкращого у світі Сина. Тут спогади про нього друзів, однокурсників, колег по роботі. За освітою філолог, а в душі філософ і віруюча людина, у своїх творах він робить спроби осмислити сенс життя, дослідити грані людського буття. Книга складається з кількох розділів; спогади, вірші, поезія в прозі, есе, статті, інтерв'ю, нариси, оповідання, епілог. *Вдячна всім, хто підтримав і працював над книгою*» (17.04.2025) [Петренко 2025]. Сама траєкторія змінюється: від особистої втрати – до колективного здобутку, який фіксує пам'ять про нього. Інший спосіб продовжити справу – через культурну пам'ять: перейменування вулиць, створення стипендій, фестивалів пам'яті.

Але продовження справи загиблих може мати й інтимно-творчий вимір. Мати, читаючи тексти сина, стає його «співтворцем»: вона надихається на власну творчість: «*Малювала давно – більше 50-ти років тому (зайчики, ялинки і т.д.) прочитавши уривок із синового оповідання “Доторкнутись до райдуги”, захотілось помалювати, може, це вже смішно в такому віці братись за пензля, але спробувала*» (22.07.2025) [Петренко 2025]. Також мова може йти про біологічно-родинне продовження – дорогу родової тяглості: «*Я дуже хочу маленьких дітей. Рома дуже хотів дітей, і він написав про це у заповіті, що єдине, про що шкодує – що не встиг... Уже не буде в мене Роминих онуків, але, може, Василь із Поліною захочуть...*» [Світлана Поваляєва, мати воїнів... 2023]; «*- Я хочу, синочку, мій рідний до тебе. / - Матусю живи, тобі рано на небо. / Не треба для себе смерті просити. / Поки жива ти і я буду жити*» (04.01.2026)

[Українець 2026b]. У когнітивному плані ця інтенція формує фрейм спадкоємності: втрачене життя може «продовжитися» у майбутньому поколінні. Це не стільки компенсація втрати, скільки спосіб утримати символічний зв'язок із сином через дітей, яких він не встиг мати (04.01.2026) [Українець 2026b].

Цей етап важливий тим, що він дозволяє трансформувати безвихідь жалоби у потенціал життя. ДОРОГА тут отримує перспективу: попередні слоти були або замкненими петлями (спогади, провина, гнів без відповіді). А продовження справи загиблого відкриває вихід – у спільноту, пам'ять, діяльність.

Отже, ДОРОГА ЖАЛОБИ у наративах українських матерів, які втратили синів на війні, постає як когнітивний та дискурсивний фрейм, що складається з послідовних, але взаємопов'язаних слотів (див. табл. 3.4).

Рівень концепту Слот	Елементи фрейму	Когнітивна форма (образ дороги)	Функція у наративі
ЯДРО	<i>«не прийняла»; «не вірю»; «це неправда»; «несила повірити»; «хочу прокинутись»; звернення у теперішньому часі; риторичні запитання; незавершені</i>		Відмова визнати втрату, утримання ілюзії
ШОК І ЗАПЕРЕЧЕННЯ	<i>висловлювання; уявне заміщення смерті («полон», «зник безвісти», «страшний сон», «помилка»).</i>	Зупинка, обрив дороги	тимчасовості.
ГНІВ І ЗВИНУВАЧЕННЯ	<i>«тебе вбили»; «чому?»; «за що?»; номінація винних («ворог», «керівництво», «система»); негативні епітети («нікчеми», «сволота», «тупі виродки»); апеляція до Бога («Господи, чому...»)</i>	Відгалуження дороги	Локалізація болю у винуватцях, вихід із німоти шоку
ПРОВИНА	<i>«пробач»; «винна я»; «не вберегла»; «не змогла врятувати»; «треба було заховати»; «таке не прощається»; «мамська ідея»; самозвинувачення у вихованні; провина перед живими</i>	Спіраль, повернення назад	Ілюзія контролю, відповідальність за сина навіть після смерті
СПОГАДИ	<i>«я пам'ятаю»; «знайшла відео»; «архів»; деталізація дитинства;</i>	Часова петля	Реконструкція життя у деталях,

Рівень концепту Слот	Елементи фрейму	Когнітивна форма (образ дороги)	Функція у нарративі
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ ІНТЕГРАЦІЯ У ТЕПЕРІШНЄ	<i>дрібні сенсорні спогади (звуки, дотики); «наші розмови»; «випускний»; голоси інших («роковини», «честь») щоденні практики («розмовляю щодня», «заварюю чай», «вітаюсь», «бажаю доброї ночі»); «ти з нами»; «відчуваю поруч»; апеляція до духовних практик; «підтримка людей»; часткове прийняття</i>	Острівці спокою	утримання сина у минулому Тимчасове пристосування, баланс між болем і життям
ПРОДОВЖЕННЯ СПРАВИ ЗАГИБЛОГО (СУСПІЛЬНЕ)	<i>«ми завершили його справу»; «пам'яті...»; «фестиваль»; «книги спогадів»; «його ім'я залишилось»; «ми з тобою це зробили»</i>	Відкрита дорога у майбутнє	Надання сенсу втраті через активізм, культурну пам'ять
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ ТВОРЧА КО- КРЕАЦІЯ	<i>«стала співтворцем»; «надихає на творчість»</i>	Дорога вгору, спільна з сином	Перетворення болю на натхнення, творче співбуття
ПРОДОВЖЕННЯ СПРАВИ СИНА (РОДИННЕ)	<i>«хочу дітей»; «він мріяв про дітей»; «продовження роду»</i>	Дорога родової тяглості	Утримання зв'язку через наступне покоління

Таблиця 3.4. Фреймова модель концепту ДОРОГА у нарративах українських матерів, які втратили синів на війні.

Очевидно, що дорога жалоби не має фінальної точки; це незавершений рух, у якому мати постійно коливається між минулим і теперішнім, але водночас намагається спрямувати цю дорогу в майбутнє через пам'ять і спадкоємність.

3.4. Втрачені дороги дитинства: посттравматичне мовлення дітей і підлітків

Дослідження дитячого мовлення в умовах психотравми є одним із новітніх напрямів сучасної когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та дискурсології. Війна, як екстремальний досвід, радикально трансформує дитяче світосприйняття, позначається на їхніх нарративах і закарбовується в мовних формах. У світовій науці вже існують розвідки, що аналізують особливості дитячих нарративів після

травматичного досвіду. Р. Фівуш доводить, що дитячі розповіді після травми формують своєрідну «нарративну терапію», адже через мову дитина впорядковує хаотичний досвід [Fivush 2003; Fivush 2007]. У дослідженнях Е. Окгс [Ochs 1997; Ochs 2009] наголошено, що дитяче мовлення після травми характеризується фрагментарністю, повторюваністю та підвищеною метафоричністю. Б. ван дер Колк наголошує, що вербалізація травматичних подій є актом подолання: «мова створює рамку, яка дозволяє осмислити біль і розмістити його у часі та просторі» [Kolk 2015]. Для нашого дослідження ключовим є застосування фреймового аналізу, який дозволяє описати концепт ДОРОГА у нарративах дітей та підлітків, постраждалих у війні в Україні як когнітивну рамку, що репрезентує не лише просторовий рух (утеча, депортація, повернення), а й шлях подолання травми та інтеграції болісного досвіду.

У багатьох дитячих історіях, викладених на сайті «Діти війни» [Історії дітей 2022–2025], дорога постає як шлях фізичного виживання, втечі від смертельної небезпеки, що є первинним рівнем концепту. Так, Кіра з Маріуполя (14 років), яка втратила батька на очах, згадує: *«Ми з самого ранку вийшли і йшли туди весь день з нами ще були знайомі Ані. Вони теж були з дітьми пару раз зустрічали людей мертвих на дорогах. З нами ще йшла велика собака. Вона нам потім врятувала життя. Ми з маленькою дівчиною, її теж звали Кіра. Вона зачепила ногою розтяжку. Стався вибух. Більша частина цих уламків... Вони попали на цю собаку. За рахунок цього ми залишились живі»* [Kira from Mariupol... 2025]. У спогадах Андрія з Броварів, чия родина потрапила під російський БТР, дорога перетворюється на простір трагедії: *«Прямо точно в бензобак... Я не знаю, яка там була мама жива... Вони ж дивилися... Просто не розумію, як це можливо... Нас приїхав забрав дядя. Сказав, що на село їдуть танки. Мама була ззаді мене. Тіло було... Ніяких царапин. Нічого. Просто коло мене лежала і всьо. Тато був впереді. У нього були великі рани на голові. Осколки. Дядю я не бачив... Я не міг вилізти. Встати. Я протяг руку. Мене помітили два росіянини. Вони стояли на дорозі. Один стояв, не звертав уваги. А один побачив і став кричати:*

“Тут дитина”»); «Я залишався лежати на дорозі, а вони, як стали їхати, вистрілили в машину. Там така дірка є...Не знаю... Вони, коли мене з машини витягували, бачили, що мама була жива...» [Gen.Camp 2.0: історія Андрія... 2024].

Ілля з Маріуполя (11 років) після загибелі матері й власного поранення говорить: «Якось раз ми пішли до сусідки, щоб в неї сховатись, там, на ночовку, тому що, ну, в нас вже дім був... Ну, в нього ракета прилетіла, і в ньому не можна було вже жити. А потім бабухнуло. Ну і мені прилетіло ось сюди, ось сюди, ось сюди... А мамі потрапило ... Я зрозумів, що моя мама померла, коли ця сусідка підійшла до неї і поміряла пульс. І після цього вже ми всі зрозуміли, що померла вона. Більш-менш стримався, але теж було дуже боляче. Біль був морально...Вони не просто вбили мою... Ну, вони буквально не дали шанса. Не тільки їй, та й всім людям в Маріуполі якогось шанса вижити...» [Історія депортації... 2024]. Його висловлювання демонструє зрощення концептів ДОРОГА і «втрата»: шлях, який він був змушений пройти, став шляхом позбавлення дитинства. Дорога тут набуває амбівалентного значення: це водночас шлях порятунку і шлях зустрічі зі смертю. Простір дороги стає місцем граничних переживань, де світ дитинства руйнується, а життя зводиться до виживання.

Війна забирає у дітей звичний простір, і дорога в дитячих наративах часто означає розрив із колишнім життєвим простором, наприклад: Діма та Аня із с. Ягідне (12 років) так описують перебування у підвалі, куди їх зігнали разом з усім селом: «Не було вбиральні, ... було одне відро на 41 людину і це були маленькі, дорослі. На стіні список розстріляних та померлих від задухи... Це пенсіонери померли тут від нестачу кисню. Нас не відпускали додому, а всі люди були в теплому одязі, а в кімнатах було дуже душно» [Дванадцятирічні Аня і Діма... 2024]. Тут дорога втрати пов'язана із базовим правом на простір.

Наративи дітей і підлітків, які стали жертвами примусової депортації та перебування в російських таборах, відображають складний процес інтеграції травматичного досвіду у власну біографію. Метафора ДОРОГИ в їхньому мовленні постає і як шлях фізичного переміщення, і як символ зламаного

дитинства, втрати та водночас пошуку сили для подолання. Так, Артем із Харківщини (16 років) описує свою депортацію через дорогу до інтернату: «...до нас в школу зайшли росіяни... і нас забрали віком від п'яти до 17 років, поселили в якусь школу. Ну ми не знали що це таке і в ітогі ми дізнались, що це сиротинець. І я пробув там півроку... Уроки там були на руському язичу. В нас в кімнаті жило 10 чоловік..., вся обдерта, кровати якісь жєлізні, із сеток якихось, і покриті просто якимись покривалами. Ні матрасів, ніде нічого. З їжею там були проблеми. Кожного дня одне і те саме: перловка, тушонка, компот якийсь. Не знаю з чого він зварений. І сухарі якісь. З тих пір, коли я бачу переловку, мене після неї нудить, і я її не їм тепер. Нас виводили на вулицю на 5-10 минут і то гуляли біля вєспитателя» [Artem...2025]. Дорога стала траєкторією руйнування простору дому, тілесного комфорту, базових умов існування, метафоризуючись як межа між «домом» і «неволею», як траєкторія примусового відчуження від власної сім'ї.

Подібний мотив з'являється у Іллі з Маріуполя (11 років): «Одного дня прийшли ті руські ваяки і сказали, типу, евакуація. Я був у Донецьку місяць, мені там робив різні операції, процедури. Саме перше, операція була видалення ось цього осколку. Ну, не просто вона була – без наркозу. Попри те, що в мене було важке поранення, в цій лікарні все рівно мене намагалися зробити інструментом, типу, пропаганди: вчили російською мовою. Ну, писати. А один раз до мене підійшов мій врач та сказав, що тепер будеш говорити не “Слава Україні”, а “Слава Україні в составє Россії”» [Історія депортації... 2024].

У багатьох свідченнях дітей постійно повторюється мотив ДОРОГИ БЕЗ ПОВЕРНЕННЯ. Депортація під виглядом «оздоровлення» фіксується у словах: «Ми прийшли, вона показала папірець – підпишіть, дітей заберуть на два тижні, а потім повернуть» [Понівечене дитинство... 2024]. Насправді ж ця ДОРОГА ставала пасткою, адже дітей не повертали місяцями, а батьків вводили в оману: «Півроку нам брєхали, що батьки від нас відмовилися» [Історія викрадення та перевиховання дітей у таборах... 2024].

Найважливішим є те, що в дитячих наративах простежується процес інтеграції травматичного досвіду, тобто пошук способів його подолання. Ці стратегії можна умовно поділити на три групи: 1) **сублімація травми через мрію і мету**: «...в майбутньому я б хотів стати лікарем, щоб бути таким же, як наші хлопці на передовій... вони всі герої» [Історія депортації... 2024]; «...дійсно є страх. Деякі звуки, але це вже страх обережності. Мені хочеться бути фотографом. ...на телефоні бувають гарні фотографії роблю. Мені подобається» [Дванадцятирічні Аня і Діма... 2024]. Пережите болісне минуле трансформується у професійну мрію, що стає новим життєвим орієнтиром: 2) **ресурсність і продовження діяльності**: Саша з Одеси (7 років) після ампутації ноги не відмовилася від улюбленої гімнастики: «Я навіть не сумніваюся, що в мене все вийде» [Історія 7-річної Саші... 2024]; 3) **опір ідентичності як подолання**: «Коли я говорив українською, вони казали, щоб я балакав на російській, а я як балакав на українській, так і продовжував» [Artem... 2025]; «Нас привезли в оздоровчий табір “Дружба” ... Ми повинні були кожен ранок співати російський гімн, піднімати російський прапор. Мені на думку впала ідея. Потрібно якось розкрасити наш день. Я взяв свої труси, пішов до флаштока, зняв російський прапор та повішав туди свої труси. Після чого ... пішов у туалет та викинув в смітник російський прапор» [Story of Vlad... 2025]; «Ми почали кричати “Слава Україні”, хоч знали, що нас покарають» [Понівечене дитинство... 2024]; 4) **повернення у рідний простір**: «Я ніколи не уявляв своє майбутнє з Росією. Моє майбутнє – це Україна. І я хотів би будувати своє майбутнє саме в Україні» [Story of Vlad... 2025]; «Коли ми приїхали додому, я плакав від щастя, що знову побачив батьків» [Понівечене дитинство... 2024]; 5) **пряма артикуляція втрати як інтеграція**: «Росія забрала моє дитинство, моє місто та мого тата» [Kira from Mariupol...2025]. Усвідомлене проговорення втрати є свідченням виходу зі стадії заперечення – це початок інтеграції болю; 6) **симулятивна артикуляція втрати як інтеграція** (через гру): «Подружжя хвилювалося, як сприйме татову ампутацію п'ятирічна донька. Думали над тим,

щоб залучити психолога. “Але діти адаптуються швидше, ніж дорослі. Коли я поїхала до чоловіка, то донька залишилася з моїми батьками. І мама розповіла, що вона гралася з м’якими іграшками і говорила до них: “У мого татуся ручок немає”. Напевне, тоді до неї прийшло усвідомлення, що сталося. Спершу вона не знала, як з ним взаємодіяти, але потім призвичаїлася. Тепер зацікавилася протезами, натискає на кнопки”» [Томчишин 2024].

Отже, концепт дороги в дитячих нарративах функціонує як метафора переходу від стану «зламаного дитинства» до нового стану життєвої перспективи. Власне артикуляція травми в мовленні є актом подолання, адже вербалізація надає досвіду структуру і перетворює хаос пережитого на осмислений шлях.

Важливим аспектом аналізу є виявлення мовних засобів, за допомогою яких діти структурують власний досвід. На відміну від дорослого травматичного мовлення, дитячі нарративи мають низку характерних ознак: 1) **фрагментарність і незавершеність висловлювань**: «Це якийсь сон. Якось ти ходиш, а тобі типу все рівно. Якось не вліяє. Не больно і нічого. Іноді стає трохи сумно. А так просто ніє. Тільки трохи» [Gen.Camp 2.0: історія Андрія... 2024] (тут фрагменти розірвані, думки не доведені до кінця – типовий маркер психічного шоку; 2) **наявність дитячої емоційної лексики**: «Я думав, вони мені врили. Але вони не врили» [Gen Camp 2.0: історія Богдана... 2024] (наївність і прямота висловлювання); 3) **повтори як засіб самопереконання та вигуки й емоційні інтер’єкції**: «У нас заходів таких як то не було. Ну коли самий головний там вояка якийсь там приїжджав, нас заставляли одевать російську форму і по утрам видавали тексти і заставляли співати гімн. Я ті тексти брав, рвав і викидав. Вони мені постійно говорили, що ми тебе, типа, отдамо в руску прийомну сім’ю. Ти вже назад, типа, додому не попадеш, ну, типа, назад тобі вже, типа, дороги не буде. Я дуже-дуже переживав, що з батьками, чи вони живі, чи батько повернувся, типа, додому» [Artem... 2025] (неповний контроль над мовленнєвим потоком і сильне емоційне навантаження); 4) **синтаксична простота та короткі речення**: «Херсон був під окупацією. Зранку я прокинувся

від того, що до нас у двері хтось почав гучно тарабанити. І там були троє невідомих мені чоловіки. Вони були у військовій російській формі. У одного з троїх чоловіків була зброя» [Story of Vlad... 2025] (для дітей характерні короткі, переважно прості речення з мінімальною кількістю підрядних); 5) **маркер часової розмитості**: «Моя мама пішла наверх і бачить, як російські солдати везуть в тачці хліб, вона просить хоча б хліба, а то вона не може дивитися на те, як її діти голодують. Або розстріляйте моїх дітей і мене» [Дванадцятирічні Аня і Діма... 2024] (діти часто використовують теперішній час для опису минулих подій, що є типовою ознакою посттравматичного мовлення (ефект «проживання тут і зараз»)).

Мовні маркери дитячих наративів формують специфічний когнітивно-дискурсивний простір: простоту та прямоту висловлювань поєднує висока емоційність, а фрагментарність і повтори виступають індикаторами переживання травми. Вербалізація для дітей є насамперед способом переживання тут-і-зараз, а не ретроспективним аналізом.

Фреймова модель концепту ДОРОГА в наративах дітей та підлітків, які пережили війну та депортацію, дозволяє систематизувати смисли, що актуалізуються у їхньому посттравматичному мовленні. ДОРОГА тут постає як когнітивна схема переживання травми, яка структурує дитячий досвід у координатах втечі, вигнання, втрати та подолання. У мовленні дітей дорога маркує різні рівні – від фізичного збереження життя до символічного відновлення ідентичності. Нижче подано узагальнену модель, де для кожного рівня визначено основні слоти значень, дискурсивні маркери, когнітивні образи та функції у наративі (див. табл. 3.5).

Рівень концепту Субфрейм	Слот	Елементи фрейму	Когнітивна форма (образ дороги)	Функція у наративі
ЯДРО ДОРОГА ВТЕЧІ /	Фізичний рух для збереження життя	«йшли весь день», «врятувала життя», «бігти»	Лінія втечі, рух від небезпеки	Спосіб виживання, дистанціювання

Рівень концепту Субфрейм	Слот	Елементи фрейму	Когнітивна форма (образ дороги)	Функція у наративі
ПОРЯТУНКУ				від смерті
ДОРОГА ДЕПОРТАЦІЇ	Примусове переміщення, відрив від дому	«забрали», «привезли», «дороги назад не буде»	Шлях у примусове вигнання	Травматичне відчуження, руйнування ідентичності
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ ДОРОГА ВТРАТИ ДОМУ	Руйнування простору дитинства	«втратив школу, дім, маму», «я хотів маму побачити»	Межа між «було» і «нема», шлях у втрату	Фіксація болю, втрата безпеки й дитинства
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ ДОРОГА ПОДОЛАННЯ ТРАВМИ	Інтеграція досвіду, пошук сили й сенсу; мрія про повернення; відновлення ідентичності; артикуляція травми	«я мрію стати лікарем», «я навіть не сумніваюся», «я продовжував говорити українською», «хотів додому», «моє майбутнє – це Україна»	Дорога як метафора майбутнього	Подолання травми, формування нових життєвих орієнтирів, надія

Таблиця 3.5. Фреймова модель концепту ДОРОГА в наративах дітей і підлітків, постраждалих у війні в Україні.

Отже, концепт ДОРОГА у наративах дітей і підлітків, постраждалих у війні в Україні, є багатовимірним. Він позначає фізичний рух, утечу чи депортацію; символізує втрату дому й дитинства; відкриває простір для повернення, мрій і нового життя. Найбільш важливим є те, що дорога у дитячих наративах постає як шлях подолання травми: діти інтегрують пережите через мрії, діяльність, збереження ідентичності, артикуляцію втрат.

3.5. ДОРОГА / ПОДОРОЖ як ретрит

У сучасному українському воєнному досвіді концепт ДОРОГА набуває нового виміру – він починає репрезентувати процес психологічного відновлення, пошуку внутрішнього ресурсу та реконструкції ідентичності після травми. Особливо виразно ця семантика реалізується у дискурсивних практиках, що пов'язані з ретритами, подорожами та виїзними програмами психологічної

реабілітації. В умовах постійного стресу, спричиненого війною, дорога у буквальному значенні (подорож до гір, санаторіїв, місць духовного усамітнення) та у метафоричному (рух до себе, пошук рівноваги) стає ключовим способом репрезентації процесу «зцілення через подорож».

Теоретично **феномен ретриту** описується як усвідомлений вихід за межі щоденної рутини з метою відновлення. У психологічному дискурсі подорож трактується як форма **екзистенційної терапії**, яка активізує когнітивні механізми реорганізації досвіду: дорога вибудовує часову й просторову дистанцію між суб'єктом і травматичним минулим та відкриває можливість переосмислення. За спостереженнями дослідників, ретритні практики поєднують тілесний (рух, фізичну активність), когнітивний (зміна перспективи), емоційний (спільна підтримка, групова динаміка) та духовний (пошук сенсу) виміри

У наративі українських військових та їхніх родин, що пережили втрату чи поранення, ДОРОГА отримує багатозарові дискурсивні репрезентації. По-перше, це ДОРОГА/ПОДОРОЖ У ГОРИ, яка вербалізується як спосіб відновити сили й «перемкнутися» з воєнної реальності. По-друге, подорож постає як ТЕРАПЕВТИЧНИЙ МАРШРУТ, де кожен етап (дорога → сходження → спільні вечори → повернення) осмислюється як «крок до себе». По-третє, дискурс дороги/подорожі часто організований навколо КОЛЕКТИВНОЇ РАМКИ ПІДТРИМКИ. Так, у фільмі «Друге дихання» п'ятеро поранених українських військових на протезах долають найвищу точку Африки – Кіліманджаро, демонструючи *«фізичну та психологічну подорож, в якій вони долають біль, переосмислюють воєнний досвід і знаходять силу в єдності та взаємопідтримці. Це історія підкорення не лише гірської вершини, а й своїх внутрішніх та зовнішніх “демонів”»* [Григоренко 2025]. Також відомо, що троє військових із Буковини з протезами замість ампутованих кінцівок самостійно піднялися на найвищу точку України – Говерлу [Українські захисники на протезах... 2025]. Деякі благодійні проекти пропонують пораненим ветеранам та їхнім родинам безплатні подорожі в гори, зокрема авіакомпанія «Українські вертольоти»

організовує програму з участю у Carpathian YOMP (похід у Карпати), де *«гори стають простором відновлення, а побратими – опорою і натхненням»* [5 днів пригод... 2025]. Благодійна організація «Волонтерські мандрівки» пропонує ветеранам із сім'ями безплатну подорож на гірський хребет Свидовець (Закарпаття), під час якої передбачено разом з фізичними навантаженнями групові сесії з арттерапевтами та психологами. Організація пропонує *«будиночок, незалежний від цивілізації, але обладнаний мінімальними зручностями, необхідними для комфортного розміщення...»*, в якому *«немає готельних умов і окремих номерів, але є набагато більше – можливість віддалитись від життя і цивілізації на 5 днів і побути в просторі, де навколо – лише дика природа, гірські красоти і маленька компанія однодумців»* [Волонтерські мандрівки 2025]. У запрошенні дружин загиблих захисників на чотириденний ретрит «Серед своїх» у Карпатах Андріївської церкви зазначено: *«На ретриті ви отримаєте можливість зосередитися на своєму психологічному стані, знайти внутрішні ресурси ...Приєднуйтеся до нас у цьому спільному шляху відновлення та підтримки!»* [Ретрит «Серед своїх»... 2023]. Усі ці приклади – кіно, походи, ретрити – показують, що дорога/подорож може стати реальною практикою подолання впливу війни: зміна просторового контексту і спільні дії формують нові наративи життя. В аналізованих наративах актуалізується концептуальна метафора «відновлення – це подорож вгору», де рух угору репрезентує поступове подолання травми.

Аналіз наративів, пов'язаних із подорожами-ретритами, дозволяє виділити низку **характерних дискурсивних ознак**: 1) **метафоричність**: регулярне використання образів дороги, шляху, зарядки, підйому та ін. Вони формують когнітивний інструментарій, через який репрезентується відновлення; 2) **колективна дейксисність**: акцент на займенниках «ми», «разом», що репрезентує терапію як колективний досвід; 3) **емоційна насиченість**: використання лексики радості, вдячності, підтримки поруч із термінами болю і втрати, що відображає дуальність «травма ↔ відновлення»; 4) **темпоральні зсуви**:

поєднання минулого (травма) і теперішнього (подорож) в одній оповіді, що типово для травматичного дискурсу; 5) *ритуальна рамка*: опис подорожі включає елементи ритуалів (спільні співи, молитви, арттерапія), що трансформують дорогу в символічну дію. Отже, дорога у ретритних наративах функціонує як складний когнітивно-дискурсивний конструкт, який поєднує фізичне, психологічне і соціальне відновлення.

Для когнітивно-фреймового опису цього концепту можна виокремити кілька ключових слотів: *тілесний рух* (подолання дистанції, випробування тіла), *емоційне відновлення* (перемикання, «зарядка»), *соціальна підтримка* (спільна дорога, колективний ритуал), *духовний вимір* (сенс, новий початок). Фреймова репрезентація концепту ДОРОГА в дискурсі ретритних подорожей ветеранів та їхніх родин дозволяє системно описати структуру знань, що активуються в масмедійному просторі (див. табл. 3.6).

Рівень концепту	Субфрейм	Слот	Елементи фрейму	Когнітивна форма (образ дороги)	Функція в наративі
ЯДРО (тілесно-психологічний вимір)	ФІЗИЧНИЙ РУХ / МАРШРУТ	Подолання дистанції як тілесне випробування, що запускає процес відновлення	<i>йти, долати, підйом, вершина</i>	Дорога як фізичне подолання перешкод	Показ сили, підтвердження здатності до життя після травми
	РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ПРАКТИКИ	Інтеграція фізичних, дихальних, медитативних та арттерапевтичних вправ	<i>дихати, медитувати, малювати, зосередитись</i>	Дорога як ритуал оздоровлення	Відновлення тілесної та психоемоційної рівноваги
	ВІДЧУТТЯ ВІДНОВЛЕННЯ	Метафорика «зарядки», «оновлення», «другого дихання»	<i>зарядка, батарейка, друге дихання, перемкнутися</i>	Дорога як ресурс, що «живить»	Формування досвіду психологічного оновлення
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ (соціокультурний вимір)	КОЛЕКТИВНА ПІДТРИМКА	Солідарність, емоційна взаємодія, груповий досвід	<i>разом, побратими, підтримка, спільно</i>	Дорога як спільна траєкторія	Створення досвіду єдності та безпеки
	РИТУАЛИ СПІЛЬНОСТІ	Символічні дії, що супроводжують подорож (співи,	<i>молитися, співати, біля вогнища,</i>	Дорога як простір ритуалу	Закріплення колективної ідентичності

Рівень концепту	Субфрейм	Слот	Елементи фрейму	Когнітивна форма (образ дороги)	Функція в наративі
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ (символічно-ціннісний вимір)	НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ	молитви, вечірні практики)	<i>разом</i>		через повторювані дії
		Оформлення досвіду через метафори дороги, шляху, підйому	<i>шлях, дорога, рухатися вперед, підйом</i>	Дорога як сюжетна лінія	Перетворення особистої травми на історію подолання
	ПОШУК СЕНСУ	Подорож як метафора нового етапу життя, руху до себе	<i>новий початок, знайти ресурс, шлях до себе</i>	Дорога як внутрішній маршрут	Переосмислення втрати, відновлення ідентичності
	ДУХОВНЕ ВІДРОДЖЕННЯ	Дорога як простір очищення та духовного оновлення	<i>чистота, висота, природа, тиша</i>	Дорога як сакральний шлях	Надання травматичному досвіду духовного виміру
	МЕТА-ПЕРСПЕКТИВА	Дорога як символ колективного поступу й перемоги	<i>дорога до перемоги, шлях відновлення, горизонт</i>	Дорога як національна метафора	Вписування індивідуального досвіду в ширший наратив суспільного поступу

Таблиця 3.6. Фреймова модель концепту ДОРОГА у дискурсі ретритних подорожей ветеранів та їхніх родин.

Отже, аналіз концепту ДОРОГА в дискурсі ретритних подорожей ветеранів та їхніх родин у сучасному українському масмедійному та соціокультурному просторі воєнного часу показав, що подорож у цьому контексті виходить за межі суто топографічної категорії, набуваючи значення терапевтичного маршруту, який забезпечує дистанцію від травматичного досвіду та відкриває перспективу його переосмислення. У дискурсивних практиках (медіатексти, блоги, документальні фільми, запрошення на ретрити) ДОРОГА постає як інструмент відновлення життєвих сил. Фреймова модель, побудована на основі аналізованого матеріалу, дозволила систематизувати семантичні шари концепту ДОРОГА в дискурсі ретритних подорожей ветеранів та їхніх родин. Вона демонструє, що ядро концепту формують тілесно-психологічні смисли (рух,

випробування, відновлення), ближня периферія охоплює соціокультурний вимір (колективна підтримка, ритуали спільності, наративні стратегії), тоді як дальня периферія відображає символічно-ціннісний рівень (пошук сенсу, духовне відродження, мета-перспектива національного поступу). У воєнному досвіді українського суспільства дорога/подорож стає багатовимірним когнітивно-дискурсивним конструктом, який виконує одночасно кілька функцій: терапевтичну (відновлення психоемоційного стану), комунікативну (створення простору колективної взаємодії), символічну (репрезентація пошуку сенсу та духовного очищення) та наративну (перетворення травматичного досвіду на історію подолання). У результаті концепт ДОРОГА в дискурсі ретритних подорожей ветеранів та їхніх родин у масмедійному просторі воєнного часу постає як семіотичний інструмент конструювання нової ідентичності.

3.6. Іронія як спроба осмислення воєнно-політичного контексту: концепт ДОРОГА в мемах українського сегмента соцмереж

Українці в мемах часто жартують над якістю доріг, використовуючи символіку шляху для іронії чи критики. У цьому розділі проаналізовано, як концепт ДОРОГА репрезентований в українських мемах у Facebook та Instagram у період 2014–2025 рр. Починаючи з 2022 року, порівняно з 2014–2021 рр., представлення концепту ДОРОГА в мемах змінилося радикально. По-перше, тематика розширилася: якщо раніше ДОРОГА була переважно приводом для жартів про ями, маршрутки чи метафоричного «життєвого шляху», то після 2022 року вона почала асоціюватися з війною та евакуацією. По-друге, емоційне забарвлення стало глибшим: з'явилося поєднання гумору з іронією та співчуттям – меми мають патріотичний чи трагічний підтекст.

Сучасні меми дедалі частіше стають предметом уваги науковців як складний соціокультурний феномен. Якщо Р. Докінз уживав термін *мем* для пояснення культурної спадковості [Dawkins 1976], то сьогодні в гуманітарних студіях меми розглядають як одиниці масової комунікації, які акумулюють

колективний досвід та задають рамки інтерпретації подій [Shifman 2014]. В українському контексті, особливо після 2014 року, меми стали важливим інструментом «м'якої зброї», спрямованої на підтримку бойового духу, травмоопрацювання та іронічне висміювання ворога.

У воєнному дискурсі меми поєднують кілька функцій: інформаційну (швидке поширення оцінок подій); афективну (зняття психологічної напруги через гумор) та опозиційно-критичну (висміювання ворога, західних політиків чи внутрішніх практик влади). У цьому сенсі концепт ДОРОГА в мемах перетворюється на поліфонічний образ, у якому дорога може бути: *ареною бою* (дороги, де палали російські танки); метафорою політичних рішень (програма «Велике будівництво»); фольклорним простором («дорога відьом», «пекельна багнюка»); символом іронії над зовнішніми оцінками війни; культурною ідентифікацією (створення спільної «гумористичної платформи» для українців).

Аналіз корпусу мемів, пов'язаних із заявами Дональда Трампа про те, що *«Путін зараз виглядає не дуже добре. А йому хочеться виглядати добре. Не забувайте, все мало закінчиться за тиждень. Якби він не загруз у багнюці з тими танками, вони були б у Києві за п'ять годин»* [Трампа заявив... 2025], дає підстави виділити кілька іронічних стратегій: 1) **іронія проти Д. Трампа**: об'єктом висміювання стає сам президент США, його некомпетентність і очевидна віддаленість від реальних причин провалу російського наступу. Мем на кшталт *«Коли вже хтось скаже цьому тупому діду, що російські танки [дійсно] були в Києві в 2022му. Тільки вони не застрягли в багнюці, а недружні українці їх нафіг спалили?»* [Декань О., 2025] висвітлює ключову тезу: не природні умови чи «погані дороги» стали на заваді росіянам, а спротив ЗСУ. Деякі коментатори зміщують фокус з реальної місцевості на когнітивний вимір, іронічно стверджуючи, що *«болото»* – це метафора плутанини в голові політика. Такий зсув у дискурсі трансформує фізичний концепт дороги в **ментальну метафору**, де багнюка символізує дезінформацію або інтелектуальну обмеженість політичного суб'єкта;

2) **іронія проти В. Зеленського та внутрішньої політики:** частина мемів не так полемізує з Трампом, як з українською дійсністю, в якій пріоритетом держави до війни були дороги, виявляючи подвійний рівень іронії: з одного боку, дорога справді спростовує міф про «болото», а з іншого – стає докором владі, яка інвестувала в інфраструктуру замість обороноздатності: *«Трамп нахабно й безсоромно бреше! Не застрягали російські танки ні в якій багнюці. Я під Києвом літав безпілотником і бачив у напрямку кордонів чудові дороги, турботливо покладжені перед війною в ході “Великого будівництва”. Не вірте Трампу!»* [Вовнянко 2025]; *«Гроші вкатили в дороги, про яке болото говорить Трамп – танки їхали маршем по новому асфальту!»* [Вовнянко 2025];

3) **іронія через міфологізацію дороги:** дорога перетворюється на простір магічних сил: у мемі *«Що значить – російські танки загрузли у болоті? Вони ж новими дорогами їхали! І до чого тут болото, якщо всім відомо, що їм дула покрутили конотопські відьми?!»* [Декань 2025] бачимо алюзію до українського фольклору (шлях, який контролюють сакральні сили), що підважує прагматичний дискурс політика і пропонує «народну версію правди»;

4) **іронія на адресу росіян:** низка мемів висміює російських військових, зображаючи «болото/багнюку» як евфемізм реальної небезпеки для російських військ на дорогах України: *«Пекельна багнюка від ЗСУ»* [Вовнянко 2025]. Тут концепт ДОРОГА функціонує як АРЕНА БОЮ, а не як нейтральна інфраструктура, а також як ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ СИМВОЛ: ознака організованого, модерного суспільства, що протистоїть варварству. У цьому сенсі, дискурс про дороги стає частиною більшого наративу про цивілізаційний вибір України та моральну відмінність від агресора.

Меми, побудовані довкола висловлювань Дональда Трампа про *«російські танки та багнюку»*, демонструють багаторівневість концепту ДОРОГА в українському масмедійному просторі: у ядрі – поле бою, де вирішувалася доля Києва; у ближній периферії – політичний докір внутрішнім українським рішенням;

у дальній периферії – сакралізований простір народної уяви або «пастка» для ворога. Іронія стає головним механізмом перетворення дороги на інструмент смислотворення: через неї українці висміюють ворога, критикують західних політиків і власну владу, водночас створюючи нові наративи колективної пам'яті. Таким чином, концепт ДОРОГА в мемах виконує функцію колективної терапії та культурного опору, формуючи унікальний простір української іронічної комунікації.

Операція «Павутина» СБУ (червень 2025 р.) стала однією з наймасштабніших диверсій проти стратегічної авіації РФ. Її головний вимір – **логістичний**, адже вона передбачала транспортування дронів у глибинні райони Росії (аж до Сибіру) під виглядом вантажів, замаскованих у пересувних дерев'яних конструкціях. Меми, які виникли навколо «Павутини», активно експлуатують образ дороги, де вона постає як ЛОГІСТИКА ВІЙНИ: траса, якою рухалися фури; дорога як диверсія. Це дозволило мемотворцям іронізувати над кількома об'єктами – від ворога до державних інституцій.

У досліджуваних мемах операції «Павутина» концепт ДОРОГА представлено насамперед як фізична смуга для переміщення техніки та людей, тобто у його базовому значенні. Це втілено у словесно-графічному коді мемів: наприклад, підпис *«Тепер завжди буду поступатися фурам на дорозі. А раптом вони на аеродром поснішають!!»* (мем 1) [На згадку: меми про Керчинський міст і операцію «Павутина» 2025] прямо апелює до дороги як до транспортного коридору для важкої техніки. У цьому ж ключі іронічно підкреслюється «маршрутна» роль дороги – вона веде безпосередньо до цілей операції. Реальна підготовка спецоперації підтверджує такий сенс: СБУ перевозила FPV-дрони в мобільних будиночках на вантажівках до аеродромів Росії, що ілюструє дорогу як мережу маршрутів доставки ударних засобів. Образ *«фури, що біжить на аеродром»* (мем 2) [На згадку: меми про Керчинський міст і операцію «Павутина» 2025] пов'язує фізичну дорогу з маршрутом удару дронів. Таким чином, у мемах ДОРОГА постає як практична смуга переміщення та певний транспортний

маршрут, що відображає відповідні когнітивні сектори ядра концепту. Крім фізичної смуги, меми містять вказівки на маршрут і його протяжність. Інший мем («Операція „Павутина” планувалась півтора роки, бо фура була з Укрпошти...») (мем 3) [На згадку: меми про Керчинський міст і операцію «Павутина» 2025] теж обіграє тему дороги через засіб доставки. Тут «фура з Укрпошти» постає як походження довготривалої дороги планування операції – жарт з бюрократизованим підтекстом. Ключовий учасник – вантажівка – фіксує увагу на транспортному аспекті переміщення. Тут дорога – просторово-часовий вектор стратегічного проникнення. Такий підхід узгоджується з ядровим когнітивним сектором «маршрут руху та об'єкти дороги» та його диференційною ознакою «напрямок».

Навколо центральної ідеї маршруту/руху формуються пов'язані з нею елементи (ближня периферія концепту): транспортні засоби й дорожня інфраструктура. У мемах операції «Павутина» ближню периферію концепту ДОРОГА складають саме фури, автобуси, мости та суміжні об'єкти. Суб'єкт дороги (фура) подається у комічному, гіпертрофованому ключі, наприклад, мем із зображенням підводного човна, котрий «нагадує фуру» (мем 4) [Sayko 2025]. Такий художньо-фантастичний образ «гібридного» транспорту показує, що поняття «фура» в цих мемах виходить за межі реалістичного. З точки зору концепту ДОРОГА, цей мем розширює спектр транспортних засобів до фантастичної гібридної техніки, символізуючи безмежні можливості в досягненні мети операції. Також у репліці до іншого мему «Фура під бункер – і можна помити руки» (мем 5) [Tubel 2025] фура – метонімічна заміна дрона, а дорога – шлях до центра ворожої вертикалі. У мемах підкреслено, що кожен транспортний засіб потенційно може бути носієм загрози чи сенсації. Ще один суб'єкт дороги, який згадують меми – «автобус»: «Кажуть, завтра делегація рф... прибуде на переговори до Стамбула на автобусах» (мем 6) [На згадку: меми про Керчинський міст і операцію «Павутина» 2025] перебуває з суб'єктом «фура» в антонімічних зв'язках.

Не залишилися поза увагою інфраструктура і працівники, які її обслуговують. Інфраструктура у досліджуваному матеріалі актуалізується у вигляді мостів, що символізують точки вразливості ворога: *«Другий міст за ніч втомився разом з вантажним потягом...»* (мем 7) [На згадку: меми про Керчинський міст і операцію «Павутина» 2025]. У мемі *«Демонтаж мостів будь-якої складності, якісно і недорого»* (мем 8) [Трибухівська 2025] (іронічний підпис-реклама до фото Малюка та Буданова на фоні карти Росії і зруйнованого Кримського моста) інфраструктура дороги – міст, частково підірваний українськими силами, – представлена рекламною метафорою будівельних послуг. У мемі використано характерні риси реклами (пропозиція послуг) для опису знищення транспортної інфраструктури, що створює контраст між звичним дорожньо-будівельним сюжетом і бойовим контекстом. У центрі уваги зображення двох демонтованих фрагментів Кримського моста з підписом *«Якщо вам здається, що ваша робота не має сенсу, то подумайте про тих, хто ремонтує кримський міст»* (мем 9) [Русиченко 2023] – знов інфраструктура – міст і фахівці, що його ремонтують (через сарказм мем висміює абсурдність ситуації ремонту мосту після руйнування). Цей мем періодично відтворюється в соцмережах з 2023 року. Мем *«От собі думаю, впаде після третього бабаху, чи ще триматиметься на павутині?»* (мем 10) [DM Mark 2025] демонструє зростання емоційної напруги серед українців по ходу операції: люди чекають наступних вибухів, виражаючи напруженість та гумор одночасно.

Іронічні та сюрреалістичні образи підкреслюють те, що під час війни навіть звичайні дорожні елементи постають в нетиповому ракурсі. Інфраструктура дороги демонструє перетин військових та цивільних сфер: аеродроми та мости стали мішенями, а вантажівки – невіддільною частиною бойових операцій. Водночас меми виносять смисли ближньої периферії на передній план, змальовуючи деталі, які зазвичай залишаються непоміченими.

Дальня периферія представлена усвідомленням того, що за кожним мемом про дорогу стоїть стратегічна установа. Публіка, переглядаючи аналізовані меми,

інтерпретує символіку дороги як шлях до мети – ураження техніки супротивника, зменшення ракетно-ядерного потенціалу противника та, врешті-решт, наближення завершення війни. Мем з підписом «*Дроянський кінь*» (мем 11) [Olenich 2025] (від «дрон») вказує використання дороги для проникнення всередину ворожої території. Приклад ілюструє когнітивний сектор «напрямок діяльності, шлях розвитку»: дорога тут моделюється як вектор дії – від України до стратегічних точок супротивника. Часовий вимір дороги теж присутній: мем про «*півтора року доставки*» моделює шлях як довготривалий процес, пов'язаний із витривалістю, таємністю, плануванням.

Отже, меми про операцію «Павутина» демонструють насичене осмислення концепту ДОРОГА через іронічне загострення його базових когнітивних секторів: переміщення, маршрут, суб'єкт руху та перешкоди. У мемному дискурсі, попри жартівливий тон, фіксується системна уявна модель: дорога як метафора воєнної логістики, засіб диверсії, траєкторія до стратегічної мети та образ колективної витримки.

У сюжетах мемів про дорогу як логістику війни простежуються різні жанрові та змістові стереотипи: 1) **іронічні меми** реалізують гру невідповідності між прямим змістом і контекстом: мем 1 іронічно демонструє, як звичайне «поступайся дорогою» перетворюється на пораду, що сприймається серйозно, якщо врахувати військовий контекст; мем 3 висміює бюрократію, поєднуючи підготовку оборонної операції зі звичайною поштовою фурою; мем 6 іронізує над серйозною ситуацією – замість літаків, які зазвичай доправляють офіційні делегації, українське суспільство жартома уявляє російську делегацію, яка після операції «Павутина» «їде автобусом» до переговорів. Мем 8 (реклама демонтажу мостів) і мем 9 (жарт про ремонтників мостів) теж побудовані на іронії: вислови цілком утилітарні («*дешево й недорого*»; «*робота має сенс*») викладені у супроводі знімків руйнування мосту, що контрастують цим твердженням. У цих іронічних прикладах використано очевидні реальні образи (фури, автобуси, будівельні бригади) у новому контексті – бойовій реальності;

2) *метафоричні меми* використовують перенесення значень: мем з образом фури з імітованими крилами, підписаний цитатою з вірша Ліни Костенко «Сама не літає, а крила має...» (мем 12) [Громовий 2025] є доволі вільною метафорою: наземний транспортний засіб об'єднано з ознакою літака, а відомий поетичний вираз перенесено на контекст операції. Мем 4 із підводним човном-фурую є також метафоричним, синтезуючи два середовища руху. Мем 10 про міст, який «тримався на павутині» показує метафору «П/павутини» (операції) як міцного, хоч і тонкого зв'язку, що утримує міст; ніч «втомлених» мостів – поетична метафора стану пошкодженої інфраструктури (мем 7). Отже, метафоричні меми підкреслюють, що дорога може виходити за межі свого буквального розуміння, перетворюючись на універсальний простір руху й проникнення;

3) *алюзивні/алегоричні меми* апелюють до позамовного знання – літератури, історії чи культури. Мем 11 («Дроянський кінь») є алюзією на відому історію про Троянського коня, де замість підступного коня – фура з дронами. Мем 5 «Тепер фуру під бункер і можна помити руки» – іронічна алюзія на відомий вислів про завершення справи, де «фура під бункер» пропонується як новий «троянський кінь» в логістиці. Мем 13 (зображення княгині Ольги, яка наказує випустити пташок) [Демократична сокира 2025] відсилає до історії княгині Ольги, яка спалила деревлян за допомогою домашніх голубів – аналогія до використання дронів як «летючих птахів». Мем 12 згадує поезію Ліни Костенко «Крила», і тут уже в прямій цитаті бачимо алюзію на літературний текст. Усі ці меми не тільки використовують образи транспорту чи мостів, а й мобілізують культурний контекст.

4) *каламбурні меми* побудовані на грі слів та подвійних значеннях: яскравим прикладом є мем «Пакунок Малюка» (мем 14) [Луценко 2025], де власна назва (прізвище очільника СБУ Василя Малюка) накладається на апелятив «малюк» у його первинному значенні «дитина». Якщо для українців «пакунок малюка» означає державну допомогу (подарунок) новонародженим, то для росіян

у контексті операції «Павутина» «паунок Малюка» символізує доставку специфічних «подарунків» – дронів у фурах. Таким чином, каламбур збудований на культурному контрасті позитивного соціального феномену і воєнного акту диверсії, а дорога виступає логістичним шляхом доставки цього «пакунка».

Отже, у мемах, присвячених спецоперації «Павутина» концепт ДОРОГА трактується в ширшому контексті – він несе ідеї переміщення, цілеспрямованості та інфраструктурного забезпечення військових дій. Основне ядро – маршрут та рух – відповідає культурній традиції дороги. Близня периферія представлена через транспортні засоби та зруйновані споруди. Дальня периферія (ціль, стратегія) простежується через згадки аеродромів, переговорів, успіху операції. Жанрово меми демонструють іронію (гра в невідповідність), метафору (нетривіальні образи), алюзії (літературні/історичні ремінісценції) та каламбури. Разом це формує послідовну концептуальну картину: ДОРОГА у війні стає метафорою успішного прямування до мети.

Для систематизації матеріалу та демонстрації багаторівневого функціонування концепту ДОРОГА в українських мемах ми розробили фреймову модель, яка базується на принципі ядра й периферії: ядро відображає базове значення дороги та локус протистояння, близня периферія – конкретні елементи інфраструктури й транспорт, дальня периферія – політичні, сакральні й часово-стратегічні інтерпретації. Окремий шар становить жанрова класифікація мемів (іронічні, метафоричні, алюзивні, каламбурні), що задає способи репрезентації дороги у гумористичному дискурсі (див. табл. 3.7).

Рівень концепту Субфрейм / Слот	Наповнення слоту	Функція в нарративі	Когнітивна форма (образ дороги)	Елементи фрейму
ЯДРО ПЕРЕМІЩЕННЯ, МАРШРУТ	Дорога як фізичний простір руху (фури з дронами, колони танків, автобуси делегацій)	Показує, що логістика – ключ до війни; дорога = поле битви або канал доставки	Фізичний (траса, маршрут, транспортний коридор)	Танки РФ на дорогах під Києвом; фури з дронами у «Павутині»
ПОЛЕ БОЮ	Дорога як місце протистояння, де	Демонструє силу ЗСУ та заперечує	Символічний (дорога як арена)	Спалені танки на трасах Київщини

Рівень концепту Субфрейм / Слот	Наповнення слоту	Функція в нарративі	Когнітивна форма (образ дороги)	Елементи фрейму
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ	знищуються ворожі танки	нарративи ворога/політиків	війни)	(«не болото, а ЗСУ»)
	Фури, автобуси, гібридні об'єкти (фура-підводний човен, крилата фура), цивільні машини	Гіперболізація значення транспорту; метонімія: транспорт = зброя	Метафоричний (крилата фура, автобус-замінник літака); метонімічний (фура = дрон)	«Фура під бункер», «делегація РФ автобусами»
ІНФРАСТРУКТУРА	Мости, дороги, ремонтники, будівельні образи	Висміювання вразливості ворога та абсурдності відновлення; іронізація «будівництва»	Символічний (міст як зруйнований зв'язок; реклама послуг)	Кримський міст; «ніч втомлених мостів»
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ	Дорога як метафора політичних рішень і стратегій	Критика влади та політиків; підваження західних нарративів	Метафоричний, іронічний (дорога як політичний шлях, багнюка як «розумова плутанина»)	Іронія проти Трампа; докори Зеленському за «Велике будівництво»
САКРАЛЬНО- МІФОЛОГІЧНИЙ ВИМІР	Дорога як простір дії магічних сил	Надання подіям глибини та фольклорного підтексту	Алюзійний (відьми, троянський кінь, княгиня Ольга)	«Конотопські відьми», «Дроянський кінь», алюзії на фольклор
ЦІЛЬ І СПРЯМОВАНІСТЬ	Дорога як вектор до мети – ураження стратегічних об'єктів	Легітимізація операцій, підкреслення стратегії та хитрості	Алюзійний (дорога як підступний маршрут)	Аеродроми, бункери, проникнення у глиб РФ
ЧАС І ВИТРИВАЛІСТЬ	Дорога як тривалий процес, що вимагає планування	Іронізація довгих процедур; підкреслення складності операцій	Метафоричний (дорога = час, витривалість)	«Фура з Укрпошти» (півтора року планування)
ЖАНРОВИЙ СЛОТ: ІРОНІЧНІ МЕМИ	Висміювання невідповідності між буквальним і контекстом	Зняття напруги, мобілізація суспільного сміху	Іронічний	«Поступатися фурам на дорозі», «делегація автобусами», жарти про ремонтників мостів
Жанровий слот:	Перенесення	Поглиблення	Метафоричний	«Сама не літає, а

Рівень концепту Субфрейм / Слот	Наповнення слоту	Функція в наративі	Когнітивна форма (образ дороги)	Елементи фрейму
метафоричні меми	значень між різними сферами (крилата фура, міст на павутині)	образу дороги; універсалізація її як простору руху		крила має», «ніч втомлених мостів»
Жанровий слот: алюзивні меми	Використання історичних, літературних та культурних алюзій	Включення доріг у широкий культурний наратив	Алюзійний	«Дроянський кінь», алюзії на Ліну Костенко, княгиню Ольгу
Жанровий слот: каламбурні меми	Гра слів, подвійні значення	Створення гумору на основі мовної двозначності	Каламбурний	«Пакунок Малюка» (соціальна допомога ↔ воєнний подарунок

Таблиця 3.7. Фреймова модель концепту ДОРОГА в українських мемах.

Отже, концепт ДОРОГА в українських мемах зазнав суттєвої трансформації в період від 2014 до 2025 років. Якщо у 2014–2021 рр. дорога асоціювалася передусім із побутовими проблемами (ями, маршрутки, життєвий шлях), то після 2022 року вона стає повноцінним образом війни, політики та культурного опору. У політичних мемах дорога функціонує як поле бою, метафора політичних рішень, сакральний і фольклорний простір. Концепт ДОРОГА постає в мемах багатоплановим іронічним конструктом, у якому поєднуються різні рівні: реалістичний (інфраструктура, транспорт, маршрут); символічний (арена бою, політичний вибір, сакральний простір) та дискурсивний (критика політиків, висміювання ворога, мобілізація суспільного гумору). Іронія в мемах стає тим ключовим механізмом, що дозволяє переосмислити дорогу від буденного «шляху з ямами» до потужного символу колективної витримки, стратегічної кмітливості та переможного руху вперед.

3.7. Узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА в суспільстві у стані травми війни (на матеріалі українського масмедійного дискурсу)

Узагальнення результатів дослідження дозволяє вибудувати цілісну фреймову модель концепту ДОРОГА в суспільстві у стані травми війни. Модель охоплює як універсальні, повторювані в різних дискурсивних практиках слоти (ядро), так і частотні, але контекстно зумовлені (ближня периферія) та символічні, рідше актуалізовані (дальня периферія). Така структура відображає складність і багатошаровість травматичного досвіду, у якому ДОРОГА постає не стільки як фізичний чи соціальний простір, скільки як когнітивна схема, наративна функція та спосіб осмислення екзистенційних меж (див. табл. 3.8). Візуалізує модель схема «Концепт ДОРОГА в суспільстві травми війни» (див. рис. 3.1.).

Рівень концепту Субфрейм	Слот (типологія дороги, мета)	Елементи фрейму	Функція в наративі
ЯДРО			
1. ФІЗИЧНА ДОРОГА / ЕВАКУАЦІЯ / МАРШРУТ ПОРЯТУНКУ	Реальний рух: евакуація, втеча, похоронний шлях, «коридор»	Пасивні конструкції; відлік часу; перелік етапів; логістика	Фіксує межовий досвід; надає достовірності; організує оповідь
2. ДОРОГА ДЕПОРТАЦІЇ	Реальний рух: депортація як травма і втрата дому	Повтори; пасивні конструкції («вивезли»); маркери бажання («хочу», «мрію»)	Передає безпосередність травми; фіксує безвладність
3. ДОРОГА ЯК ПЕРЕХІД ЖИТТЯ/СМЕРТІ	Реальна дорога «в один кінець»	Екзистенційна лексика; медичні терміни; прощальні формули	Відтворення кризового моменту; легітимація травми
4. ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ШЛЯХ	Маршрут лікування й відновлення (шпиталь → протезування → групи), психотерапія, ретрити, письмо, спорт	Переліки етапів; назви інституцій; активні дієслова	Структурує шлях одужання; створює перспективу

Рівень концепту Субфрейм	Слот (типологія дороги, мета)	Елементи фрейму	Функція в наративі
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ 5. ДОРОГА ПОВЕРНЕННЯ / РЕІНТЕГРАЦІЇ	Відновлення побуту, сімейних і соціальних ролей	Активні дієслова «повертаюсь»; рутина; маркери буднів	Нормалізує досвід; відновлює відчуття контролю
6. КОЛЕКТИВНА ДОРОГА: СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ	Колективні ритуали (ветеранські групи)	Колективне «ми»; закличні формули; медіа-маркери	Легітимізує втрату; формує спільну ідентичність
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ 7. ДОРОГА ПАМ'ЯТІ ТА ЖАЛОБИ	Спогади як станції дороги; повторювані повернення, Нескінченність, застиглість, петля	Деталізація дрібниць; епістолярні Звертання; «пунктир», аспект тривалості; точні дати/години; повтори	Конструює ідентичність; легітимізує травму; забезпечує спадкоємність; рередає відчуття безвиході; підсилює емоційний вплив
8. ДОРОГА В НІКУДИ	Безвихідь, депресивний тунель	Метафори темряви; повтори; еліпсис	Відтворює безсенсовість; акцентує травму
9. ДОРОГА СЕНСУ / ДРУГИЙ ШАНС	Посттравматичне зростання, волонтерство, спадкоємність	Лексика «нове», «друге дихання»	Позитивна переформуляція; дає сенс
10. ДУХОВНА / СИМВОЛІЧНА ДОРОГА	Віра, сакралізація досвіду, метафізика	Релігійна лексика; молитва; образ очищення	Легітимізує травму; підіймає на вищий рівень
11. ДОРОГА КУЛЬТУРНО-ПОЛІТИЧНОЇ ІРОНІЇ	Іронія як захист та спосіб осмислення дійсності	Іронія; жанрові маркери; алюзії	Каналізує суспільну агресію; підтримує опір

Таблиця 3.8. Узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА в суспільстві у стані травми війни (на матеріалі українського масмедійного дискурсу).

Таким чином, узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА демонструє багатовимірність цього концепту в суспільстві, що переживає травму війни. У ядрі концентруються базові смисли дороги як фізичного маршруту, евакуації та депортації, межі життя і смерті, процесу лікування та реабілітації. Ближня периферія охоплює соціальні сценарії, що відтворюють досвід повернення, інтеграції, подолання бар'єрів і збереження перспективи. Дальня периферія відображає дорогу до себе після травми, символічні та духовні виміри дороги. У цілому концепт ДОРОГА постає як ключовий когнітивний і наративний ресурс, що структурує індивідуальний і колективний досвід травми, забезпечує його артикуляцію та відкриває можливості для інтеграції, переосмислення й трансформації.

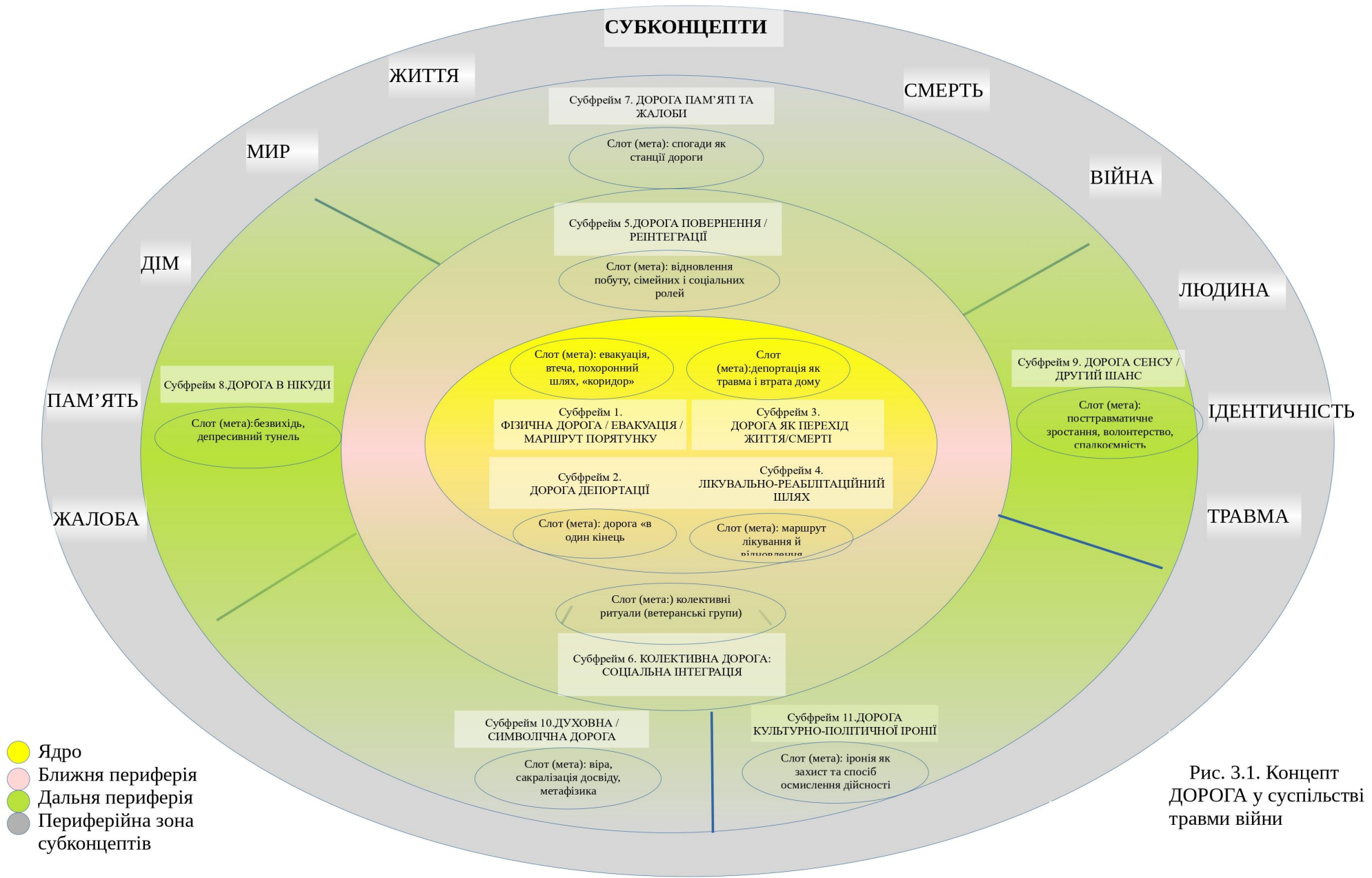

Рис. 3.1. Концепт ДОРОГА у суспільстві травми війни

Висновки до Розділу 3

Проведене теоретично-емпіричне дослідження концепту ДОРОГА в дискурсі спільнот, постраждалих внаслідок воєнних дій в Україні (аналіз журналістських інтерв'ю, публічних свідчень та матеріалів соціальних мереж), дозволяє зробити такі висновки.

В аналізованих текстах поняття ДОРОГА виступає одночасно як просторово-траєкторна метафора, тілесний досвід, хронологічний маркер, соціальний ритуал і символічний шлях – тобто як мультифункціональний концепт, що інтегрує фізичні, психологічні, соціальні та екзистенційні виміри травми й відновлення.

У наративах поранених концепт ДОРОГА концентрує тілесну та часову траєкторію травми: від евакуаційного шляху та моменту межі життя/смерті (дорога до шпиталю) – через стадії лікування і протезування – до тривалого процесу реабілітації та відновлення ідентичності. Ця ДОРОГА одночасно описується як простір нестерпного болю (розтягнутий час, числова конкретизація моментів), як шлях тілесного перенавчання (робота з протезами, контроль емоцій) і як наративний ресурс (ДОРОГА ПАМ'ЯТІ), що дозволяє оповідачам фіксувати втрату, відновлювати агентивність і формувати нові соціальні ролі.

Ветеранські наративи репрезентують ДОРОГУ як часово-фрагментований процес (флешбеки, петлі пам'яті, дезорієнтація), де мовні й паралінгвістичні маркери фіксують ступінь ретравматизації, а терапевтичні практики та соціальні ритуали виступають механізмами повернення агентивності.

Ритуалізована ДОРОГА ЖАЛОБИ (маршрути прощань, коридори шани, хвилини мовчання, меморіали) перетворює приватну втрату на суспільний акт визнання; водночас практична реалізація таких ритуалів виявляє конфлікти між потребами родин, адміністративними шаблонами та безпековими обмеженнями.

У наративних масивах родин загиблих концепт ДОРОГА виступає як основна метафора жалоби і процесу смислотворення: починаючи від шоку та заперечення – через тілесно-ритуальні практики – до довготривалої інтеграції втрати (пам'ять, продовження справи загиблого та ін.). Родинні наративи роблять

ДОРОГУ одночасно інтимною й публічною: вона є шляхом внутрішньої переорієнтації (провина, спогади, ритуали щоденної пам'яті) та механізмом колективного визнання (меморіали, громадські події).

У дитячих оповідях ДОРОГА виступає метафорою переходу – від зламаного дитинства до нових життєвих перспектив; дитячі стратегії подолання і специфічні мовні маркери показують, що вербалізація травми для дітей є актом структурування й інтеграції.

Концепт ДОРОГА в дискурсі ретритних подорожей ветеранів та їхніх родин у корпусі досліджуваного матеріалу виділяється як окрема форма переміщення: навмисне відходження від повсякденної соціальної сцени задля відновлення, обробки травматичного досвіду та перебудови смислів. У таких нарративах ДОРОГА виконує функцію безпечного простору для рефлексії: вона дозволяє предметизувати пам'ять і повторно опрацьовувати спогади у контрольованих рамках.

Соцмережі та меми конструюють окремий шар ДОРОГИ: меметична іронія поєднує реалістичні й метафоричні/алюзивні/каламбурні образи, мобілізує гумор як механізм колективного опору, але водночас редукує й політизує складні нарративи травми.

Розроблена узагальнена фреймова модель концепту ДОРОГА в суспільстві у стані травми війни (на матеріалі українського масмедійного дискурсу) розкриває цей образ як багатоплановий інструмент осмислення травми війни. Вона не зводиться до уявлення про фізичне пересування: дорога вбирає у себе досвід межі між життям і смертю, процес лікування та відновлення тіла. На ближньому колі значень проступають соціально-терапевтичні сценарії, де ДОРОГА постає як шлях інтеграції, повернення та збереження життєвої перспективи. Дальнє коло моделі фіксує дорогу до себе після травми та символічні виміри – від образу втрати орієнтирів і ДОРОГУ В НІКУДИ до духовних, культурних та політичних інтерпретацій.

Список використаних джерел до Розділу 3

Наукова література

1. Alexander J. C. Toward a Theory of Cultural Trauma. *J. C. Alexander et al. Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley, California: University of California Press, 2004. P. 1–30.
2. Antaki C., Widdicombe S. *Identities in Talk*. London: Sage, 1998.
3. Bamberg M., De Fina A., Schiffrin D. *Selves and Identities in Narrative and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing House, 2007.
4. Brewin C. R. A cognitive neuroscience account of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*. 2001. № 39(4). P. 373–393.
5. Brewin C. R., Dalgleish T., Joseph S. A dual representation theory of PTSD. *Psychological Review*. 1996. № 103(4). P. 670–686.
6. Busch B. Language and Trauma: An Introduction. *Applied Linguistics*. 2020. №41/3. P. 323–333.
7. Butler J. *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. Verso Books, 2004.
8. Butler J. Violence, Mourning, Politics. *CLAGSNews*. 2002. Vol. 12, № 1.
9. Caruth C. *Unclaimed experience: Trauma, narrative, and history*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010. 168 p.
10. *Continuing Bonds. New Understandings of Grief*. Edited By Dennis Klass, Phyllis R. Silverman, Steven Nickman. Copyright, 1996.
11. Dawkins R. *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press, 1976. 224 p.
12. Ehlers A., Clark D. M. A cognitive model of PTSD. *Behaviour Research and Therapy*. 2000. № 38(4). P. 319–345.
13. Erikson K. *Everything in its path*. New York: Simon and Schuster, 1976.
14. Felman S., Laub D. *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*. Routledge, 1992.

15. Fivush R. Speaking silence: The social construction of silence in autobiographical and cultural narratives. *Memory*. 2007. Vol. 15, № 2. P. 95–110.
16. Fivush R., Haden C. A. *Autobiographical memory and the construction of a narrative self*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2003. 336 p.
17. Gennep A. van. LES RITES DE PASSAGE. Etude systématique des rites Paris. *Librairie critique*. Emile Nourry, 1909.
18. Gumperz J. J. *Discourse Strategies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1982a.
19. Gumperz J. J. *Language and Social Identity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1982b.
20. Herman J. L. *Trauma and Recovery*. Rivers Oram Press, 1994. 302 p.
21. Kolk B. van der. *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. Penguin Books, 2014. 464 p.
22. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
23. Matei M. The Linguistic Mechanisms of Trauma Discourse. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Elsevier BV, 2013. P. 517–522.
24. Neimeyer R. A. *Meaning reconstruction & the experience of loss*. American Psychological Association, 2001.
25. Ochs E. Narrative. *Discourse as structure and process* / ed. T. A. van Dijk. London: Sage, 1997. P. 185–207.
26. Ochs E., Capps L. *Living narrative: Creating lives in everyday storytelling*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009. 368 p.
27. Ottomeyer K. Trauma – Gedächtnis – Abwehr. *Antonitsch P., Scherbatin A., Theuermann A., Wakounig V. Zeit erinnern*. Drava. 2009. P. 130–140.
28. Richardson M. Writing Trauma: Affected in the Act. *New Writing: The International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing*. 2013. № 10:2. P. 154–162.

29. Robinett J. The Narrative Shape of Traumatic Experience. *Literature and Medicine*. 2007.
30. Shifman L. *Memes in Digital Culture*. Cambridge, MA: MIT Press, 2014. 200 p.
31. Stroebe M., Schut H. The Dual Process Model Of Coping With Bereavement: Rationale And Description. *Death Studies*. 1999. № 23:3. P. 197–224.
32. Tedeschi R., Calhoun L. The Posttraumatic Growth Inventory: measuring the positive legacy of trauma. *Trauma Stress*. 1996. № 9(3). P. 455–71.
33. Turner V. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Brunswick and London: Aldine Transaction, 1969.

Джерела

34. Бикова К. Загинув мій Синочок. *Facebook*. 24 серпня 2022 року. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0fKaK5Gd1iPFDUMg1He4LnmKjxbmsQ4K2JQLMFLk4ALM4jLMu15kuBGNd4bE3Z3Xhl&id=100007958196583&locale (дата звернення: 06.01.2026).
35. Бикова К. Особиста сторіка. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100007958196583&locale> (дата звернення: 06.01.2026).
36. Вернигор П. «Я написав заповіт у 19 років»: три історії військових, які отримали важкі поранення на війні. *Матеріали Фонду “Повернись живим”*. 7 березня 2024 року. URL: <https://savelife.in.ua/materials/texts/ya-napysav-zapovit-u-19-rokiv-try-istori/> (дата звернення: 23.08.2025).
37. Вовнянко «Калинчук» Д. *Facebook*. 17 травня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1257553122396711&set=a.253331316152235> (дата звернення: 26.06.2025).
38. Волонтерські мандрівки. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/volunteertravels> (дата звернення: 27.08.2025).

39. Григоренко М. Про українських військових з ампутаціями, які підкорили Кіліманджаро, зняли фільм. *Unian lite*. 25 липня 2025 року. URL: <https://www.unian.ua/lite/kino/druge-dihannya-2025-data-vihodu-filmu-pro-veteraniv-yaki-pidkorili-kilimandzharo-13078248.html> (дата звернення: 27.08.2025).

40. Громовий В. «Сама не літає. А крила має. А крила має!» Ліна Костенко *Facebook*. 2 червень 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10165429231707166&set=a.10150446349077166&locale> (дата звернення: 28.08.2025).

41. Декань О. *Facebook*. 17 травня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo?bid=10225485874967940&set=pcb.10225485875247947&locale> (дата звернення: 26.06.2025).

42. «Додому повертаюся оновленим»: важкопоранений Олександр із Харківщини пройшов курс реабілітації від Фонду Ріната Ахметова. *Фонд Ріната Ахметова*. 24 грудня 2024 року. URL: <https://akhmetovfoundation.org/news/dodomu-povertayusya-onovlenym-vazhkoporanenyu-oleksandr-iz-harkivschyny-proyshov-kurs-reabilitatsii-vid-fondu-rinata-ahmetova> (дата звернення: 23.08.2025).

43. Життя з інвалідністю може бути іншим, але не гіршим. *Veteran Hub*. 2025. URL: <https://veteranhub.com.ua/zhyttia-z-invalidnistiu-mozhe-buty-inshym-ale-ne-hirshym/> (дата звернення: 23.08.2025).

44. Журналіст Fox News Бенджамін Голл, який вижив після поранення в Україні, у книзі описав свою історію. *Інститут масової інформації*. 15 березня 2023 року. URL: <https://imi.org.ua/news/zhurnalist-fox-news-bendzhamin-holl-yakuj-vyzhyv-pislya-poranennya-v-ukrayini-u-knyzi-opysav-svoyu-i51453> (дата звернення: 23.08.2025).

45. Загинули за Україну. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/groups/165131063990884/?locale> (дата звернення: 24.08.2025).

46. Історії дітей. *Діти війни*. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/stories-of-children/> (Дата звернення: 26.08.2025).

47. Карлащук В., Сергієць А. «Трагедія, яку не можна пробачити»: у Києві попрощалися з загиблим на війні Василем Ратушним. Суспільне. Київ. 5 березня 2025 року. URL: <https://suspihne.media/kyiv/963159-u-kievi-prosautsa-z-zagiblim-na-vijni-vasilem-ratusnim/> (дата звернення: 24.08.2025).

48. Кияни зустріли тіло Романа Ратушного на Протасовому Яру. Новинарня. 16 червня 2022 року. URL: https://novynarnia.com/2022/06/16/kyuany-zustrilo-tilo-romana/?fbclid=IwY2xjawMXw9NleHRuA2FlbQIxMQABHr2yBfqXSZBN7YaqOeqeYdePeitSow2zK3ABlW-V3sJyLzzuLmkZR4PDMpCR_aem_w2ruXt4XV4gpw2x2fpuGqA (дата звернення: 24.08.2025).

49. Копитко В. Одна доля на двох. Історія жертвовності братів Ратушних, які полягли за Україну. РБК – Україна. 28 лютого 2025 року. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/odna-dolya-dvoh-istoriya-zhertovnosti-brativ-1740738939.html> (дата звернення: 24.08.2025).

50. Лабазович І. «Ми – не герої минулого»: як ветерани повертають себе до життя після фронту. LIGA.net. 14 червня 2025 року. URL: <https://life.liga.net/istoriyi/article/my-ne-heroi-mynuloho-iaak-veterany-povertaiut-sebe-do-zhyttia-pislia-frontu> (дата звернення: 23.08.2025).

51. Листюк С. Невидимі прощання. Дискусії навколо церемонії поховання воїнів у Кропивницькому. Persha електронна газута. 09 січня 2004 року. URL: <https://persha.kr.ua/news/life/243275-nevydymi-proshhannya-dyskusiyi-navkolo-tseremoniyi-pohovannya-voyniv-u-kropyvnytskomu/> (дата звернення: 24.08.2025).

52. Луценко О. Таня Микитенко. Паунок малюка для українців і для росіян. Facebook. 1 червня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1241558610994054&set=p.1241558610994054&type=3&locale> (дата звернення: 28.08.2025).

53. «Люди на війні роблять дива, приїдуть до Львова, а тут «йой, все пропало». Твоє місто. 26 серпня 2024 року. URL:

https://tvoemisto.tv/exclusive/lyudy_na_viyni_roblyat_dyva_pryidut_do_lvova_a_tut_y_ou_vse_propalo_167658.html (дата звернення: 23.08.2025).

54. Майкл Кот. Роковини... *Facebook*. 12 березня 2023 року. URL: https://www.facebook.com/skazyffatit?locale=pl_PL (дата звернення: 24.08.2025).

55. На згадку: меми про Керчинський міст і операцію «Павутина». Коментарі. *Facebook*. 04 червня 2025 року. URL: <https://kolo.news/category/suspilstvo/43500> (дата звернення: 28.08.2025).

56. Міллер І. «Твої побратими вижили». Мати Василя Ратушного написала зворушливий пост. *Главком*. 28 лютого 2025 року. URL: <https://glavcom.ua/kyiv/news/tvoji-pobratimi-vizhili-mati-vasilja-ratushnoho-napisala-zvorushlivij-post-1047262.html> (дата звернення: 25.08.2025).

57. Мороз М., Подлесна А. «Не мені учні дякують, а я їм бо став потрібним». Як ветеран з ПТСР викладає дітям у школі на Буковині. Суспільне Чернівці. 10 червня 2025 року. URL: <https://suspilne.media/chernivtsi/1034481-ne-meni-ucni-dakuut-a-a-im-bo-stav-potribnim-ak-veteran-z-ptsr-vikladae-ditam-u-skoli-na-bukovini/> (дата звернення: 23.08.2025).

58. Петренко С. *Особиста сторінка на Facebook*. URL: https://www.facebook.com/nina.petrenko.766798?locale=pl_PL (дата звернення: 25.08.2025).

59. Поваляєва С. Я ще не прийняла... *Facebook*. 28 лютого 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/svitlana.povalyaeva/> (дата звернення: 24.08.2025).

60. Прощання з Романом Ратушним відбудеться 18 червня. *Детектор Медіа*. 17 червня 2022 року. URL: <https://detector.media/infospace/article/200208/2022-06-17-proshchannya-z-romanom-ratushnym-vidbudetsya-18-cheravnua/> (дата звернення: 24.08.2025).

61. 5 днів пригод з «Українськими вертольотами» поїздка в Карпати для ветеранів, дітей та дружин загиблих. *Ukrainian Helicopters*. 26 серпня 2025 року. URL: <https://ukrcopter.com/news/5-dniv-prigod-z-ukranskimi-vertolotami--pozdka-v-karpati-dlya-veteraniv-ditey-ta-druzhin-zagiblih> (дата звернення: 27.08.2025).

62. Ретрит «Серед своїх»: Запрошення для дружин захисників. *Андріївська церква*. URL: <https://andriyivska-tserkva.kiev.ua/novyny/retryt-sered-svoyih-zaproshehnyya-dlya-druzhyn-zahysnykiv/> (дата звернення: 27.08.2025).

63. Русиченко Р. Ситуація з ремонтом Кримського мосту дуже складна для росіян. *Цензор.нет*. 14 вересня 2023 року URL: <https://censor.net/ua/n3443346> (дата звернення: 28.08.2025).

64. Світлана Поваляєва, мати воїнів Романа і Василя Ратушних про те, де бере сили жити далі. *NV life*. 2 грудня 2023 року. URL: <https://life.nv.ua/socium/ratushnyu-mat-romana-o-samoу-bolshoy-potere-v-zhizni-zaveshchani-geroya-i-starshem-syne-v-vsu-50372991.html> (дата звернення: 24.08.2025).

65. Соловей В. Смерть забрала тебе тихо. *Facebook група «Мамо, не плачте»*. 06 січня 2026 року. URL: <https://www.facebook.com/groups/533058302026840/?locale> (дата звернення: 06.01.2026).

66. Тесленко К. *Особиста сторінка на Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/irina.teslenko.50?locale> (дата звернення: 06.01.2026).

67. Трамп заявив, що танки путіна могли б бути в Києві «за п'ять годин». *Конкурент*. 17 травня 2025 року. URL: <https://konkurent.ua/publication/156491/tramp-zayaviv-scho-tanki-putina-mogli-b-butiv-kievi-za-pyat-godin/> (дата звернення: 24.08.2025).

68. Трибухівська І. *Особиста сторінка на Facebook*. 4 червня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo?fbid=1942473596580509&set=gm.2529043560779530&idorvanity=591048147912424&locale> (дата звернення: 28.08.2025).

69. Томчишин Ю. «Ампутація – це не обмеження, а новий етап життя». *Укрінформ*. 06 серпня 2024 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3892558-amputacia-ce-ne-obmezenna-a-novij-etap-zitta.html> (дата звернення: 23.08.2025).

70. У Києві попрощалися із загиблим українським захисником Василем Ратушним. Радіо Свобода. 05 березня 2025 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pokhoron-viyskovyy-ratushnyy-kuuyiv/33337348.html> (дата звернення: 24.08.2025).

71. Українець С. Розмова з сином. *Facebook група «Мамо, не плачте»*. 04 січня 2026а року. URL: <https://www.facebook.com/groups/533058302026840/?locale> (дата звернення: 06.01.2026).

72. Українець С. Я вчуся жити без сина. *Facebook група «Мамо, не плачте»*. 05 січня 2026б року. URL: <https://www.facebook.com/groups/533058302026840/?locale> (дата звернення: 06.01.2026).

73. Українські захисники на протезах і захисниця підкорили Кіліманджаро та зняли фільм «Друге дихання». *Укрінформ*. 05 лютого 2025 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3954569-ukrainski-zahisniki-na-protezah-i-zahisnica-pidkorili-kilimandzaro-ta-znali-film-druge-dihanna.html> (дата звернення: 27.08.2025).

74. Шинкаренко В. Змій. РКДБ. З війни не повертаються. *Facebook*. 27 жовтня 2024 року. <https://www.facebook.com/share/p/1C22AXS4gv/> (дата звернення: 23.08.2025).

75. Якби княгиня Ольга жила сьогодні ... *Демократична Сокира*. 26 лютого 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1163828731794179&set=a.780026690174387&id=100045011888001> (дата звернення: 28.08.2025).

76. Як українські поранені військові повертаються до бою: матеріал The New York Times. *Букви*. 25 лютого 2025 року. URL: <https://bukvy.org/yak-ukrayinski-poraneni-vijskovi-povertayutsya-do-boyu-material-the-new-york-times/> (дата звернення: 23.08.2025).

77. DM Mark. *Особиста сторінка на Facebook*. 04 червня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=704066029245269&set=a.127677176884160&locale> (дата звернення: 28.08.2025).

78. Olenich D. *Особиста сторінка на Facebook*. 1 червня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10007525299317096&set=gm.1714742722769614&idorvanity=292718714972029&locale> (дата звернення: 28.08.2025).

79. Sayko V. *Особиста сторінка на Facebook*. 3 червня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1803462123563578&set=pcb.1803462146896909&locale> (дата звернення: 28.08.2025).

80. Tybel V. *Особиста сторінка на Facebook*. 1 червня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/tybel.vas?locale> (дата звернення: 28.08.2025).

Відеоджерела

81. Дванадцятирічні Аня і Діма про 30 днів у полоні в с.Ягідному. *Gen.Ukrainian*. 2024. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=Wd4GZqevk-g> (дата звернення: 26.08.2025).

82. Історія викрадення та перевиховання дітей у таборах. Окупований Крим. *Recovery for All*. 2024. <https://m.youtube.com/watch?v=I2mSG3pXw3U> (дата звернення: 26.08.2025).

83. Історія депортації 11-річного Іллі з Маріуполя. *Recovery for All*. 2024. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=zpkA9nD1R-g> (дата звернення: 26.08.2025).

84. Історія 7-річної Саші, якій довелося ампутувати ніжку через російську ракету. *Recovery for All*. 2024. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=3Ian1LLQJg0> (дата звернення: 26.08.2025).

85. Понівечене дитинство. Документальний проєкт. *ONLINE UA*. 2024. <https://m.youtube.com/watch?v=oo5pNMIXilk> (дата звернення: 26.08.2025).

86. Artem. Abducted by Russia at the age of 16. *BringKidsBackUA*. 2025. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=5X88Oqbu3JQ> (дата звернення: 26.08.2025).

87. Gen.Camp 2.0: історія Андрія з Броварів. *Gen.Ukrainian*. 2024. <https://youtu.be/1ACzDaKMsLk> (дата звернення: 26.08.2025).

88. Gen Camp 2.0: історія Богдана з Бахмута. *Gen.Ukrainian*. 2024. URL: <https://youtu.be/q5YJn9IM1z8> (дата звернення: 26.08.2025).

89. Kira from Mariupol. Witnessed her father's death and forcibly transferred by Russians. *BringKidsBackUA*. 2025. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=Z-j8JBHgnDM&t=21s&pp=2AEVKAIB> (дата звернення: 26.08.2025).

90. Story of Vlad who was forcefully transferred to a military camp. *BringKidsBackUA*. 2025. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=N-xhUDPc74U> (дата звернення: 26.08.2025).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження репрезентації концепту ДОРОГА в українському масмедійному дискурсі воєнного періоду (2014–2025 рр.) дало змогу всебічно осмислити функціонування цього концепту як складної когнітивно-дискурсивної структури, що акумулює досвід війни, травми, національної ідентичності, колективної пам'яті та суспільної стійкості. Комплексне поєднання інструментів когнітивної лінгвістики, фреймового та концептуального моделювання, критичного дискурс-аналізу, медіалінгвістики, наративних студій і міждисциплінарних підходів до вивчення тривалої травми та посттравматичного досвіду під час дослідження дозволило дійти таких висновків.

1. Медіадискурс як інституційно організована, публічна, цілеспрямована форма комунікації має розгалужену систему функціонально-прагматичних, жанрових і семіотичних характеристик. Теоретичний аналіз концептів і концептуальних систем дав змогу розглядати концепт ДОРОГА як складне психоментальне утворення, у структурі якого поєднуються образна, поняттєва та аксіологічна складові, що перебувають у постійній динаміці під впливом соціокультурних факторів. Залучення фреймової моделі забезпечило методологічне підґрунтя для опису багаторівневої організації концепту.

2. Виконання завдань дослідження уможливило створення репрезентативного корпусу медіатекстів різних жанрів і платформ (офіційно-політичного дискурсу, інформаційно-аналітичних матеріалів, трансмедійних форматів, соцмережових наративів, інтерв'ю, свідчень, мемів), які відображають функціонування концепту ДОРОГА в умовах війни, вимушеної міграції, волонтерства, бойового й посттравматичного досвіду та життя цивільного населення в умовах тривалої травми. Опрацьований корпус створив підґрунтя для реконструкції фреймово-семантичної структури концепту ДОРОГА у його сучасних масмедійних реалізаціях. Аналіз продемонстрував, що концепт зазнає

системної семантичної трансформації: від інфраструктурно-побутового позначення простору пересування до політико-ціннісної, екзистенційної, (пост)травматичної та метафізичної концептуальної метафори.

3. Результати аналізу офіційно-політичного та інформаційного дискурсу засвідчили, що ДОРОГА в публічних зверненнях Президента України та офіційних медіанаративах набуває функцій ключової державотворчої метафори. Вона структурує поняття руху нації до свободи, європейської інтеграції, перемоги та миру; репрезентує національну єдність і спільну стратегічну перспективу; фіксує моральну позицію колективного опору. У текстах Радіодиктанту національної єдності ДОРОГА постає як простір пам'яті, болю, любові до країни й рідного дому, стійкості. У масмедійному зображенні біженців, військових, волонтерів та фіксерів концепт ДОРОГА розширює свій семантичний діапазон, репрезентуючи ризики, втрати, вимушеність руху, екзистенційність вибору та моральну стійкість. Тревелблогінг і документальна журналістика формують метафізичну модель дороги як свідчення руйнування, способу фіксації травми та пошуку нових особистісних сенсів.

4. Дослідження наративів травми й досвіду постраждалих від війни спільнот показало, що в особистісних медіасвідченнях ДОРОГА функціонує як інструмент осмислення граничних ситуацій. У наративах поранених ДОРОГА відображає тілесно-хронологічну траєкторію травми: шлях від евакуаційної межі життя/смерті до довготривалого процесу лікування, протезування та відновлення ідентичності. Для ветеранів ДОРОГА набуває рис фрагментованої, петльової структури пам'яті, що фіксує ретравматизацію та поступове повернення агентивності завдяки терапевтичним практикам і соціальним ритуалам. «Дорога жалоби» у наративах родин загиблих формує особливий ритуально-соціальний простір, у якому приватна втрата отримує суспільне визнання, а пам'ять стає структуротворчим елементом ідентичності. У дитячих наративах ДОРОГА є переходом від понівеченого дитинства до нових життєвих перспектив. У ретритних подорожах ветеранів і їхніх родин ДОРОГА виконує функцію

контрольованого безпечного простору для рефлексії, відновлення, переозначення пам'яті та трансформації життєвих сенсів. Соцмережевий вимір додає до концепту меметичну іронію, яка слугує способом колективного подолання стресу та водночас поверхнево знеболює глибинні травматичні сенси.

5. Доповнення *Узагальненої фреймової моделі концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі* (табл. 2.8) *Узагальненою фреймовою моделлю концепту ДОРОГА в суспільстві у стані травми війни (на матеріалі українського масмедійного дискурсу)* (табл. 3.8) розкриває ДОРОГУ як багаторушній когнітивно-нарративний механізм, який пронизує політичний, медійний, соціальний і персонально-травматичний дискурси, формуючи цілісний спосіб осмислення війни. Поєднання субфреймів двох таблиць дає змогу побачити, що перша модель фіксує зовнішні, соціально-комунікативні проєкції дороги (інституційно-інформаційні субфрейми), натомість друга модель – внутрішні, екзистенційні та психічні виміри дороги (травматично-нарративні субфрейми). Інтеграція моделей дозволила простежити послідовну хронологічну трансформацію концепту: 2000–2013 рр. – інфраструктура, мобільність, модернізація; 2014–2021 рр. – виживання, переселення, тимчасовість, адаптація; 2022–2025 рр. – місія, порятунок, пам'ять, ідентичність, ритуалізація. Отже, дорога стає індикатором стану суспільства, його стійкості, травмованості, солідарності та культурного розвитку.

6. На перетині моделей обох розділів сформовано *Інтегральну фреймову модель концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі (2014–2025 рр.)* (див. Додатки, табл. Д.1 та рис. Д.1), у якій концепт ДОРОГА виконує такі функції: когнітивну (структурує досвід і надає йому форми); нарративну (дає сюжетну лінію для опису війни); психотерапевтичну (дає спосіб осмислити травму); соціальну (пов'язує індивідуальні досвіди у спільний); аксіологічну (фіксує цінності – життя, дім, пам'ять, гідність) та політичну (окреслює національний шлях і цивілізаційний вибір).

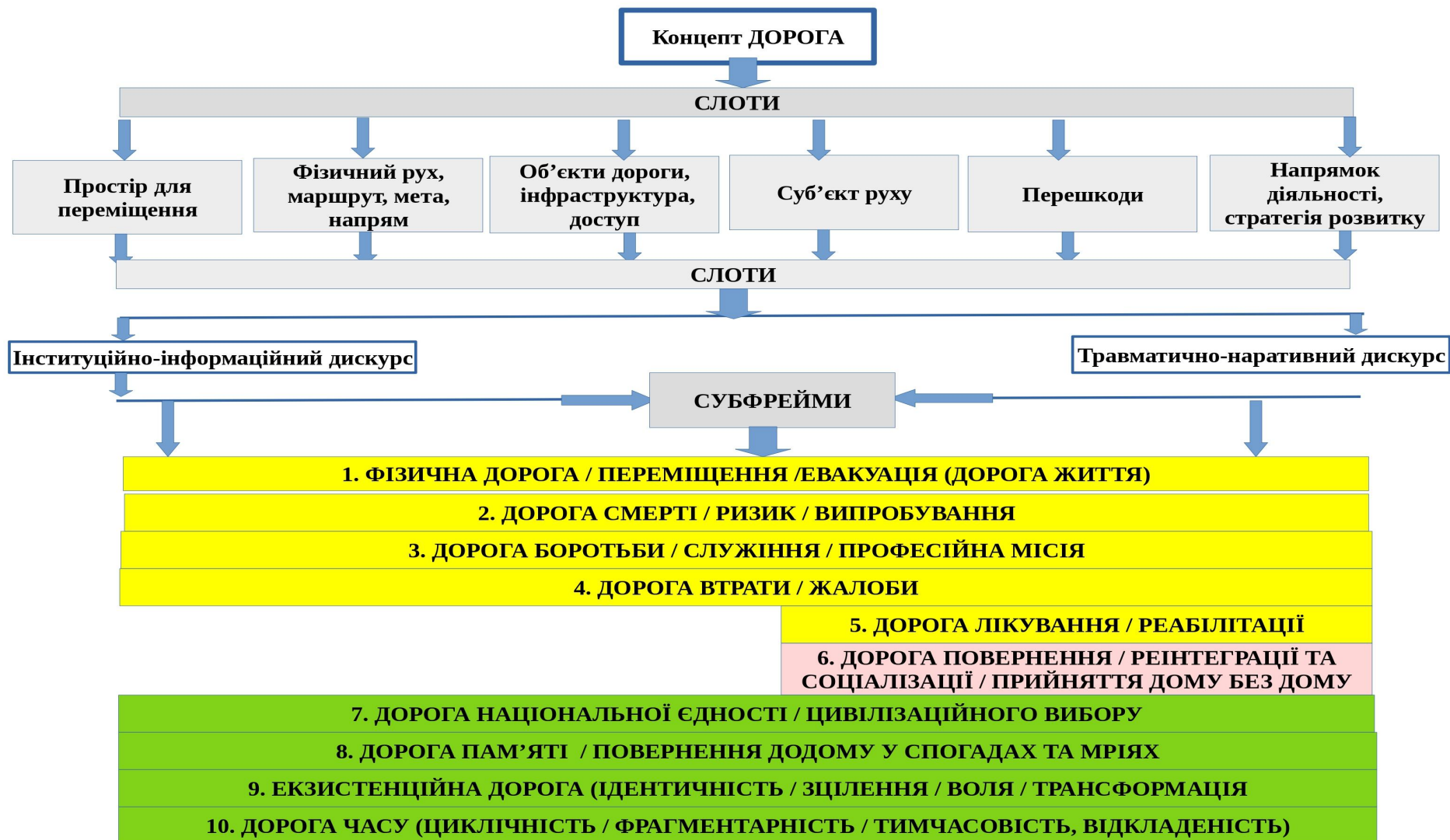
7. Інтегральна фреймова модель концепту ДОРОГА в сучасному українському масмедійному дискурсі (2014–2025 рр.) в зоні ядра, ближньої та дальньої периферії демонструє, що ДОРОГА еволюціонує: від інфраструктурно-географічного простору до траєкторії виживання та порятунку (евакуації, гуманітарні маршрути, військові дороги); ритуальної й символічної категорії (дороги жалоби, маршрути пам'яті); психотерапевтичного та екзистенційного ресурсу (дорога зцілення, дорога повернення, дорога ідентичності); культурного та духовного символу стійкості (дорога як культурний фронт, національна траєкторія, національна ідентичність, цивілізаційний вибір).

ДОДАТКИ

Рівень концепту	Субфрейм	Інституційно- інформаційний дискурс	Травматично-нарративний дискурс
ЯДРО	1. ФІЗИЧНА ДОРОГА / ПЕРЕМІЩЕННЯ /ЕВАКУАЦІЯ (ДОРОГА ЖИТТЯ)	фізичний рух, відкриття, порятунок, логістичні маршрути, гуманітарні коридори, фронтові шляхи, виживання (дорога життя), дорога до шпиталю	реальний рух: евакуація, втеча, похоронний шлях
	2. ДОРОГА СМЕРТІ / РИЗИК / ВИПРОБУВАННЯ	евакуація під обстрілами, межа життя/смерті, подолання викликів	дорога як «останній шлях», фіксація болю, межовий стан, самознищення, думки про смерть; депортація і втрата дому як дитяча травма
	3. ДОРОГА БОРТЬБИ / СЛУЖІННЯ / ПРОФЕСІЙНА МІСІЯ	маршрути військових, шляхи волонтерів, журналістські маршрути, документальні свідчення фіксерів	Нормалізація життя попри травму через професійну діяльність та волонтерство
	4. ДОРОГА ВТРАТИ / ЖАЛОБИ	коридори шани, поховання, меморіальні маршрути	колективні ритуали (коридор шани, ветеранські групи)
	5. ДОРОГА ЛІКУВАННЯ / РЕАБІЛІТАЦІЇ		протезування, тілесно- сенсорне відновлення, ретрити
	6. ДОРОГА ПОВЕРНЕННЯ / РЕІНТЕГРАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ / ПРИЙНЯТТЯ ДОМУ БЕЗ ДОМУ		відновлення побуту, сімейних і соціальних ролей; громадська та родинна взаємопідтримка; уявні дороги як спосіб інтеграції травми для дітей; прийняття компромісного
БЛИЖНЯ ПЕРИФЕРІЯ			

Рівень концепту	Субфрейм	Інституційно-інформаційний дискурс	Травматично-нарративний дискурс
ДАЛЬНЯ ПЕРИФЕРІЯ	7. ДОРОГА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ / ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ВИБОРУ	формування державності, єдність, єдина національна стратегія, «шлях реформ», «дорога майбутнього», культурний код	прихистку замість повноцінного дому внутрішнє відчуття приналежності, колективна стійкість, психологічна мобілізація; спільна травма і солідарність; меми, іронічні політичні образи
	8. ДОРОГА ПАМ'ЯТІ / ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ У СПОГАДАХ ТА МРІЯХ	відновлення зв'язку з минулим, домом, історії переселенців / біженців, колективна пам'ять	повернення як мрія для депортованих дітей; спогади як станції дороги; повторювані повернення
	9. ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ДОРОГА (ІДЕНТИЧНІСТЬ / ЗЦЛЕННЯ / ВОЛЯ / ТРАНСФОРМАЦІЯ	пошук себе, філософські та публіцистичні інтерпретації сенсу життя та способи його віднайдення	дорога в нікуди (безвихідь, депресивний тунель); посттравматичне зростання, волонтерство, тяглість; віра, сакралізація досвіду, метафізика; трансформація «я»; життя як усвідомлення і процесинг травми
	10. ДОРОГА ЧАСУ (ЦИКЛІЧНІСТЬ / ФРАГМЕНТАРНІСТЬ / ТИМЧАСОВІСТЬ, ВІДКЛАДЕНІСТЬ)	історичні наративи	флешбеки; петлі пам'яті; дезорієнтація; хронотоп війни; тимчасовість як норма; відкладене життя

Таблиця Д.1 Інтегральна фреймова модель концепту ДОРОГА в українському масмедійному дискурсі (2014–2025 рр.).

● ядро   ● ближня периферія   ● дальня периферія

Рис. Д.1 Концепт ДОРОГА (масмедіа 2014–2025 рр. (інтегральна схема))